

UNGVÁRY KRISZTIÁN

HŐSÖK?

A BUDAPESTI CSATA
NÉMET KATONAI ELITJE

UNGYVÁRY KRISZTIÁN
HŐSÖK?

UNGYVÁRY KRISZTIÁN 2019
JAFFA KIADÓ
HÍRPIRISZ BUDAPEST

TARTALOM
UNGYVÁRY KRISZTIÁN

HŐSÖK?

Bevezetés	7
1. A hősök és a modern kori hősök	13
2. A hősök és a modern kori hősök	21
3. A hősök és a modern kori hősök	28
4. A hősök és a modern kori hősök	35

A budapesti csata német katonai elitje

1. A budapesti csata német katonai elitje	35
2. A budapesti csata német katonai elitje	37
3. A budapesti csata német katonai elitje	38

4. A budapesti csata német katonai elitje

5. A budapesti csata német katonai elitje

6. A budapesti csata német katonai elitje

7. A budapesti csata német katonai elitje

8. A budapesti csata német katonai elitje

9. A budapesti csata német katonai elitje

10. A budapesti csata német katonai elitje

11. A budapesti csata német katonai elitje

12. A budapesti csata német katonai elitje

13. A budapesti csata német katonai elitje

14. A budapesti csata német katonai elitje

15. A budapesti csata német katonai elitje

16. A budapesti csata német katonai elitje

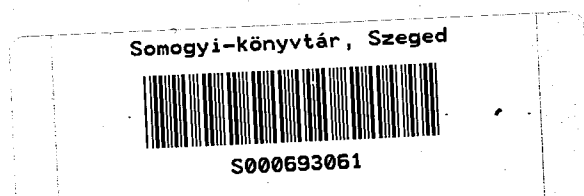
17. A budapesti csata német katonai elitje

18. A budapesti csata német katonai elitje

19. A budapesti csata német katonai elitje

20. A budapesti csata német katonai elitje

UNGVÁRY KRISZTIÁN

A budapesti csata német katonai elitje

A KÖTETBEN SZEREPLŐ FÉNYKÉPEK A SZERZŐ MAGÁNGYŰJTEMÉNYÉBŐL SZÁRMAZNAK
 A TÉRKÉPEKET SEBŐK LÁSZLÓ KÉSZÍTETTE
 BORÍTÓTERV: HEGYI PÉTER
 FELELŐS SZERKESZTŐ: NEMES KRISZTIÁN
 FELELŐS KIADÓ: RADOS RICHÁRD
 JAFFA KIADÓ • WWW.JAFFA.HU
 ISBN 978-963-475-211-0

TARTALOM

Bevezetés	7
Előszó	7
Historiográfiai és módszertani megjegyzések	13
A német kitüntetési rendszer és a német katonai elit	21
Elitkutatás és a történelmi tény	28
Köszönetnyilvánítások	33
A budapesti csata német katonai elitje	35
Budapest ostroma során Német Aranykereszttel kitüntetett személyek	233
Budapest ostroma során a Német Szárazföldi Haderő Becsületlappántjának kitüntetettjei	317
Budapest ostroma során a Szárazföldi Haderő Elismerési Okiratának kitüntetettjei	321
A katonai elit – kísérlet egy statisztikai értékelésre	323
A Waffen-SS-rendfokozatok magyar megfelelői	329
Levéltári források	330
Felhasznált irodalom	333
Jegyzetek	337

A budapesti lakosságnak azon része, amely átélte az ostromot, meglehetősen széles skálán értékelte annak következményeit. Akiknek az életét mentették meg a szovjet katonák, azok számára 1945 érzelmi okokból elsősorban felszabadulást jelenthetett. Akik viszont nem ebbe a csoportba tartoztak, azok vérmérsékletüktől függően a „megszabadulás”, „megszállás” vagy a „bolsevista terror” kifejezést használták a történetekre. Ennek azonban a nyilvánosság előtt 1990-ig nem adhattak hangot.

Érdekes módon ez a rendszerváltást követően is hosszú ideig változatlan maradt. Az összes politikai párt továbbra is megünnepelte Budapest állítólagos 1945-ös „felszabadulását”, legfeljebb abban volt különbség, hogy a liberálisok és az MDF komoly teret szenteltek a szovjet megszállás következményeinek is, míg a Szocialista Párt gesztenyés-kerti felszabadulási megemlékezésein semmilyen más párt nem volt hajlandó megjelenni.

Néhány évvel később azonban Budapest felszabadításának tagadása már nem váltott ki extrém érzelmeket. Amikor 1998-ban *Budapest ostroma* című monográfiám megjelent, a teljes magyar sajtó, a jobboldali *Demokrata*-tól az azóta megszűnt baloldali *Népszabadság*-ig lelkesen méltatta a kötetet. Igaz, mindenki más részét. Egy évvel a kötet megjelenése előtt ugyanakkor jelentkezett egy új, szélsőjobboldali értelmezés is, amely akkoriban még nem kapott közfigyelmet. A Magyar Nemzeti Front nevű szervezet ebben az évben rendezte meg először néhány tucat résztvevővel a „Bécsület Napja” nevű rendezvényt. Interpretációjukban a kitörési kísérlet hősiest tett volt, amelyre az SS „becsülete” a hűség” jelmondata jegyében a katonai erények és az antikommunizmus példaként tekintenek. A résztvevők a Hadtörténeti Múzeum előtti Kapisztrán-szobrot választották ünnepségük színhelyéül; nyilván azért, mert ezzel is azt az értelmezést szerették volna alátámasztani; miszerint Magyarország a „Nyugat védőbástyája a bolsevizmus ellen”. Talán nem teljesen véletlen azonban, hogy a szobornak mint szimbólumnak más jelentősége is van. Kapisztrán János ugyanis nemcsak a nándorfehérvári csatában küzdött a pogányok ellen (megjegyzendő, hogy akcióival komolyan veszélyeztette a magyar sereg sikerét), hanem ezt megelőzően notórius antiszemita inkvizítorként több száz zsidót égetett el Breslauban (ma Wrocław). Hogy a Kapisztrán-szobor választása nem lehet véletlen, azt az is bizonyítja, hogy sok más helyszín is létezik, amely szimbolikusan alkalmas lenne antikommunista szellemiségű emlékhelynek – ilyen a Bécsi kapu (a kitörés egyik gyülekezőpontja), az Ördög-árok kijárata vagy éppen a Vértanúk, amely egykori német hadi reptérként helyszín szempontjából hite-

lesebb is lett volna, mint a Hadtörténeti Múzeum előtti tér, ahol az ostrom alatt egyébként semmi különös nem történt.

A politika eközben minden jel szerint továbbra sem tudott mit kezdeni Budapest ostromának emlékeztetével. A szocialisták ragaszkodtak az antifasiszta tradícióhoz, és ódzkodtak annak kimondásától, hogy a történetek politikai értelemben nem nevezhetők felszabadításnak. A Fidesz az „egy a tábor, egy a zászló” elv alapján nem akart előugrani egyértelmű saját üzenettel, mivel ez veszélyeztette volna szavazóbázisának bővítését. Ennek érdekében médiái egy része, mint például a *Demokrata* című hetilap, megkísérelte elszívni a szélsőjobbtól a levegőt, amennyiben maga is szélsőjobboldali tartalmú emlékeztet-kultúrát kezdett terjeszteni. Példa erre az újság 2005. februári száma, amelynek címlapján csupán az szerepelt, hogy „Európa hősei voltak”. „Hősökön” az újság a m. kir. honvédség mellett a Wehrmacht és a fegyveres SS katonáit értette; azt a kérdést, hogy a nyilas pártszolgálatosok is ide tartoznak-e, tudatosan nyitva hagyta; szót sem ejtett a városban zajló, magyarok által elkövetett tömeggyilkosságokról, viszont fontosnak tartotta részletesen taglalni a szovjet katonák barbarizmusát. Ez a szemlélet a Fidesz-médiában mind a mai napig nem sokat változott.

Budapest ostromával és a kitöréssel kapcsolatban szólni kell néhány szempontról, amely a német hadsereg harci moráljával kapcsolatos: Hadtudományi szempontból a német hadsereg második világháborús teljesítménye minden megfigyelőt elismerésre sarkallt. Tény, hogy a Wehrmacht hat éven át sokszoros túlerővel szemben is helyt tudott állni, és ez csak azért volt lehetséges, mert a katonai professzionalizmus területén kiemelkedő teljesítményt nyújtott. Az USA vietnami kudarca után a Pentagon komoly kutatásokat indított annak érdekében, hogy javítani tudja hadseregének belső kohézióját és ütőképességét. Ennek egyik eredménye volt Martin van Creveld izraeli hadtörténész először 1982-ben publikált kötete, amelyben a német hadsereget harci morál, elán, rugalmasság és csapatkohézió szempontjából a világháború legjobb hadseregének nevezte, és azt állította, hogy egyetlen más hadsereg sem volt vele egyenrangú.² Számítása szerint a német katonák hatékonysága legalább 30 százalékkal nagyobb volt, mint a brit vagy az amerikai csapatoké, és ez az előny egészen a háború végéig megmaradt. Creveld attól az állítástól sem riadt vissza, hogy technikai értelemben, stratégia, szervezés, doktrína és a fegyvernek közti kapcsolat szempontjából egyetlen hadsereg sem hasonlít annyira a Wehrmachtra, mint az izraeli.³ Mint írja: „Az átlagos német katona a második világháborúban nem hajlott a pszichózisra. Nem azért harcolt, hogy ezál-

tal szociális presztízst szerezzen, legalábbis 1941 tele után. Általában nem is a náci ideológiába vetett hit mozgatta – sokszor inkább ennek épp az ellenkezője felelt meg a valóságnak. Ehelyett olyan okokból harcolt, ami mindig is meghatározta a férfiak harci szellemét: azért, mert egy olyan egységes és jól vezetett csoport tagjának érezte magát, amelynek szervezete, igazgatása és működése a lógósok és az »aranyfácánok« elkerülhetetlen létezésének dacára is megfelelőnek és helyénvalónak tűnt számára.⁴

Hozzá kell tennünk: a rendkívüli harci szellem a német katonai igazságszolgáltatás hatékonyságától és ezzel összefüggő motiváló hatásától sem volt független. A Wehrmachtban a háború alatt több mint másfél millió elmarasztaló és mindössze 25 ezer felmentő ítélet született. Csak az 1941/42. év negyedéves átlagára számolva kb. 25 ezer elmarasztaló ítéletet hoztak; átlagban tehát minden kétszázadik katonát sújtott valamilyen bírói intézkedés negyed év alatt. Ezenfelül pedig legalább ennyi ügyben fegyelmi úton szabtak ki elmarasztaló végzést. A hadviselő felek közül a legtöbb végrehajtott halálos ítéletet a német hadseregben hozták (leszámítva a Szovjetuniót, ahol ezek az eljárások – összesen 150 ezer végrehajtott halálos ítélet – csak nehezen választhatók el a koncepciós perekétől). A német hadseregben 30 ezer halálos ítéletet hoztak, és ebből 23 ezret végre is hajtottak. Ezzel szemben az USA-ban egy, a francia hadseregben 140, a brit hadseregben 40 halálos ítélet végrehajtására került csak sor.⁵

A hadbíróságok szigorát nem csak a tömegesen kiszabott és végrehajtott halálos ítéletek bizonyítják. Az ítéletek szigorára jó példa Hans Heller őrzető, aki először 120 cigarettát lopott – ezért hat hónap szigorú fogdabüntetésre ítélték, amiből két hónapot azonnal le is kellett töltenie. Nem sokkal később már három év börtönre és rangvesztésre ítélték, amiért megette egy korábbi fogdátársa ételmisszercsomagját, amit az érintett apja bízott rá. Az ítéletet ráadásul azonnal végrehajthatóvá is nyilvánították.⁶ Összehasonlítva a magyar hadbíróságok működésével a német katonai fegyelmezés szigora kifejezetten drákoznak mondható.⁷ Mindezt az is igazolja, hogy még az itt közölt életrajzokban is több adat található a német hadbíróságok működésére – még akkor is, ha az ügyek többsége felmentéssel végződött.

Van azonban a külső fegyelmezés mellett egy másik szempont is, ami a már-már teljesen irracionális, utolsó pillanatig tartó kitartást magyarázza: nevezetesen a keleti fronton zajló világnézeti háború. A német katonák többségének meggyőződése volt, hogy a hadifogság a halált jelenti. Ebben nem teljesen tévedtek, mert a hadifoglyok lemészárlása a Vörös Hadsereg bevett gyakorlata volt. Ezt igazolja a Budapest határában tragikus véletlen miatt elhunyt Stein-

metz Miklós egyik jelentése is. Steinmetz 1944-ben a szovjet 317. lövészhadosztály politikai osztályára kapott beosztást, és ő felelt a német és magyar tisztek kihallgatásáért (perfektül tudott németül). Farkas Mihályhoz 1944. október elején írt jelentésében arról panaszkodott, hogy a politikai osztály vezetője „nem harcol a hadosztályparancsnokának és a politikai osztály helyettes vezetőjének azon meggyőződése ellen, hogy a hadifoglyokat, különösen a tiszteket, különösképpen a német tiszteket ki kell végezni, még mielőtt a hadosztálynál kihallgatnák őket”.

A kitörésben csak elenyésző számban vettek részt magyar katonák. Pontos adatokkal nem rendelkezünk, de annyi tudható, hogy az átjutottak kb. 2 százaléka, azaz 13 fő volt magyar. A kitörés után létesített tömegsírokból csak elvétve bukkantak elő magyarok. Viszonylag sok visszaemlékezés maradt fenn, és ezekből kiderül, hogy az ostrom alatt a magyar résztvevők zöme még a város közigazgatási határán belül beszüntette a harcot. Azonban ez is megtévesztő, ugyanis a magyar katonaság messze túlnyomó többsége még csak résztvevőnek sem volt tekinthető. Sok jel arra utal, hogy a magyar katonák jelentős része már hetekkel-hónapokkal a kitörés előtt civil ruhát húzott magára, vagy egyenruhában dekkolt. Legalább 90 százalékuk 1945. februárjában már semmilyen módon nem vett részt a harcokban, akik pedig fegyvert fogtak, azok többsége éppenséggel a szovjet oldalon harcolt. Így a kitörés kapcsán kialakuló emlékezetkultúra már-már groteszk fejleménye, hogy a magyar megemlékezők olyan katonákat tekintenek az „övéiknek”, akik egyébként nem is voltak a magyar nemzet tagjai (leszámítva természetesen a kényszersorozott magyarországi németeket, akiknek besorolása ilyen szempontból nem egyszerű). A magyar katonák csendes, néma többsége éppenséggel nem azt a magatartást preferálta, amire a kitörési emlékezők emlékeztetni szeretnének: zömük ugyanis harc nélkül megadta magát, egy részük ráadásul a hadifogság elkerülése érdekében még a kitörők elleni harcra is jelentkezett.

Konszenzusteremtő próbálkozás érdekes módon Budapest néhány zsidó származású túlélőjétől indult ki, akik a Széna téren, halálának helyszínén emléktáblát szeretnének állítani a kitörés során elesett Gerhard Schmidhuber vezérőrnagynak, a gettó megmentőjének. Egy német tábornok – akitől távol állt a náciizmus ideológiája, és aki méltatlan körülmények között pusztult el sok társával együtt a város egyik legforgalmasabb pontján – bizonyára alkalmas lenne arra, hogy különböző nézeteket valló emberek is elhelyezhessék szimbolikus sírján a kegyelet koszorúit. Érdekes módon azonban ezt a javaslatot – bár az ezzel kapcsolatos tényeket még az izraeli Jad Vasem Intézet sem vitatja – sem-

milyen politikai oldal nem volt hajlandó felkarolni, holott az ügyben az utóbbi tíz évben több kezdeményezés is indult.

Szerencsére kisebb, helyi jellegű megemlékezések vannak. Országos szempontból azonban az egyetlen megvalósult és minden szempontból méltó megemlékezés Cseh Tamás és Bereményi Géza érdeme. 1997-es albumukon jelent meg *Széna tér* című daluk, amely emléket állít az ostrom névtelen magyar és német áldozatainak. Egy olyan emlékhely, amely lehetővé tenné a méltó megemlékezést az ostrom összes magyar és német áldozatára, mind a mai napig várat magára.

Egy háborúban nem idealizálható hősök szoktak részt venni, hanem esendő emberek. Van, aki tényleg hősie cselekedeteket hajt végre, de közben bűncselekményeket is elkövet, mások leírhatók a katonai professzionalizmus kategóriáival, és vannak, akik nem csinálnak semmi lényegeset, mégis kitüntetést szereznek. Ami közös bennük, az csak az egyenruhájuk és az elismerés látható jele. Azok a különbségek, amelyek erkölcsi tartásuk, etikai hozzáállásuk és katonai professzionalizmusuk terén tapasztalhatók, láthatatlanok maradnának akkor, ha csupán azokra a forrásokra szorítkoznánk, amelyek a kitüntetések indoklását voltak hivatottak alátámasztani. A kitüntetettek többségét azonban még egy szempont közös nevezőre hozza: többségük nem élte túl a háborút, sőt sírjuk sem ismert. Haláluk körülményeiről az esetek túlnyomó többségében csak hipotéziseket állíthatunk fel. Ennek ellenére a sok kis információmorzsából elég pontos kép nyerhető az utolsó napok történetéről. Aki kicsit is komolyan veszi azt, ami erről megtudható, az minden bizonnyal óvakodna attól, hogy ezeket az utolsó pillanatokat heroizálja.

George Santayana amerikai filozófus legtöbbet idézett aforizmája úgy hangzik, hogy „aki nem ismeri a múltját, arra van ítélve, hogy újra átélje azt”.⁸ A gondolat kiegészíthető azzal, hogy a történelemben a tragédia reflektálatlan ismétlése komédiává változik. Így a reflektálatlan emlékezés azokat is sérti, akikről szólnia kellene.

Könyvem fókuszában formálisan „hősök”, valójában azonban hús-vér emberek szerepelnek. Esendőségeik és erényeik csak együtt kezelhetők. Történeteikből személyes sorsukon túl maga a háborús valóság is kirajzolódik. Ez pedig a második világháborúban ötvenmillió ember halálát jelentette.

Összeállításom a háború áldozataira történő emlékezéshez szeretne hozzájárulni.

Az emlékezés nemcsak a múltért, hanem a jövőért is fontos. Az emlékezés nemcsak a múltért, hanem a jövőért is fontos.

HISTORIOGRÁFIAI ÉS MÓDSZERTANI MÉGJEGYZÉSEK

A különféle katonai vezetőkről kiadott kötetek népszerű, ámde nem problémamentes műfajnak számítanak a történetírásban. Erre számos példa adható, a rendszerváltás előtt és után, a vasfüggönyön innen és túl.

Először érdemes magáról a műfajról ejteni néhány szót. Az archontológiák (kormányzati tisztviselők adatai) a történettudomány fontos segédletei, a prozopográfiák (meghatározott személyi kör kollektív biográfiái) pedig arra is alkalmasak, hogy a történelem olyan összefüggéseit is felfedjék, amelyek egy-egy forrásból nem ismerhetők meg. Ebből adódóan a történettudomány számára mindkét műfaj fontos értékkel bír, bár az utóbbi csak a társadalomtörténet-írás 1970-es években történt kibontakozásával jelent meg.

Történelmi és politikai okokból egyaránt elmondható, hogy meglehetősen keskeny az a palló, amelyen 20. századi vezető személyiségek esetén az effajta munkák haladni tudnak. Ez abból következik, hogy az ilyen művek kapcsán komoly olvasói és politikai igény jelentkezik a bemutatottak glorifikálására, vagy éppen ellenkezőleg: szégyenpadra ültetésére, anélkül, hogy részletekbe menően tárgyalják felelősségük mértékét, illetve emberi vonásaikat.

1981-ben a Zrínyi Kiadó *Hősök* címmel kiadott egy kötetet azokról a szovjet katonákról, akik a trianoni Magyarország területén kapták meg a Szovjetunió Hőse érdemrendet.⁹ Nem meglepő módon ebben a forráskritika és az analitikus elemzés legcsekélyebb kísérlete nélkül tárták az olvasók elé azokat a kitüntetési felterjesztéseket, amelyeket a sztálinista rezsim készített. Ilyen elismerést ugyanis sokféleképp lehetett kapni, elég, ha csak Trockij gyilkosára, Ramón Mercaderre gondolunk, aki 20 éves börtönbüntetéséből történő szabadulása után kapta meg ezt a kitüntetést – a gyilkosságért.

Magyarországon a rendszerváltás után több tudományos igényű katonai adattár is napvilágot látott, döntően Szakály Sándor tollából. Szakály a magyar tábornoki karról először 1987-ben jelentette meg 414 tábornok és tiszt életrajzi adatainak statisztikai feldolgozását. Ez a munka akkor forradalminak számított, mivel Szakály eredményei szembementek a kor hivatalos emlékezetpolitikájával, amely a „horthysta elitet” egyfajta osztályalapon szerveződő, elnyomó társaságnak kívánta láttatni. Szakály eredményeit 2001-ben „lexikon és adattár” formában is kiadta.¹⁰ Neki köszönhető a 2. vkf. osztály vezetőinek életrajzi kötete is.¹¹ Ezek a munkák azonban nem tartalmazzák az érintettek minősítéseit¹², nem tárgyalják kitüntetések adományozásainak okát¹³, nem ismertetik és

ebből adódóan nem is értékeli azt, hogy az érintettek milyen viszonyban voltak a szélsőjobboldali pártokkal¹⁵, követtek-e el háborús bűncselekményt, vagy milyen bírósági eljárások alanyaivá váltak, holott egyáltalán nem egyértelmű, hogy egy 1945 utáni népbíróági ítélet teljes mértékben koncepció-s-e, vagy kisebb-nagyobb részben tényeken alapul, illetve hogy méltányosnak tekinthető-e egyáltalán (mindegyikre található példa). Honnan tudja akkor az olvasó, hogy az érintett ténylegesen háborús bűnös volt, vagy csak egy koncepció-s eljárás áldozata?

Súlyos koncepcionális tévedés ezért Szakály azon megállapítása, hogy „az életrajzok önmagukért beszélnek”¹⁶ – ez egyáltalán nem igaz olyan életrajzok esetében, amelyek a formális funkciók leírásán túl semmi olyan adatot nem tartalmaznak, amelyek alapján az egyén képességeire és felelősségére következtetni tudnánk. Nem jelenthet felmentést ez alól, hogy az adatok összegyűjtése nehéz, munkaigényes feladat, és a teljesség igényével nem is minden esetben elvégezhető.

A m. kir. honvédség kitüntettjeinek történetét több munka is tárgyalja: Maruzs Róland a posztumusz kitüntetett katonákról két kötetet¹⁷ is megjelentetett, valamint két szerzőtársával kiadta a tiszti arany vitézségi éremmel dekorált tisztek albumát is¹⁸. Az elsőnek említett munkák a bennük szereplő személyek kitüntetésén és katonai pályafutásán túlmutató életrajzi adatait nem tárgyalják – ez a Magyar Érdemrend 884 posztumusz adományozását bemutató kötetben nyilván terjedelmi okokból sem lett volna lehetséges.

A kérdéskör kitüntetések szempontjából legkiválóbb munkáját B. Stenge Csaba: Elfelejtett hősök című kötete jelenti.¹⁹ A 402 oldalas mű a magyar légierő ászainak életrajzeit tartalmazza, és minden más munkát messze felülmúló alapossággal járja körül a vonatkozó haditetteket, amelyeket minden alkalommal megkísérel két oldalról is bemutatni – erre egyébként leginkább a légierővel kapcsolatos források nyújtanak lehetőséget, mivel itt a felek darabszinten tartották nyilván harceszközeiket, és a vonatkozó nyugati levéltári források teljesen szabadon kutathatók. Emellett B. Stenge nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy kötetének hőseit hús-vér emberként mutassa be, és ebből adódóan részletesen ismerteti az érintetteknek a katonai szerepvállaláson túlmutató életrajzi adatait is. Hozzá kell tenni, hogy egy légierő ászait tárgyaló munka egyszerűbb helyzetben van, mint a többi haditettel foglalkozó mű: a harccselekmény könnyen definiálható; forrásokkal történő alátámasztása általában biztosított, és a haditettek minden esetben személyes bátorságot feltételeznek. Ennek köszönhetően kevésbé valószínű a fiktív felterjesztés, és a magyar légierő tagjainak esetében

sem háborús bűncselekmények, sem szélsőjobboldali magatartás vagy antiszemitizmus nem mérül fel – nem úgy, mint az itt tárgyalt személyi kör esetében.

Külön kell szót ejteni arról a műről, amely B. Stenge munkáját leszámítva igényességével messze túlmutat az előbb említett feldolgozásokon: Rainer M. János 2018-ban jelentette meg az 1939. január 15-én felavatott 160 hivatásos katonatiszt kollektív életrajzát.²⁰ A *Századosok* című monográfia bevallottan szociológiai elemzést ígér olvasóinak, de ennél sokkal többet nyújt. Az olvasó az életutakon keresztül egyúttal megismerkedhet a huszadik század tipikus családtörténeteivel, emellett azonban egy briliánsan megírt, irodalmi értékű társadalomtörténeti és országtörténeti összefoglalót is kap. A hadtörténeti mozzanatok tárgyalása mellett Rainer az érintettek háború előtti és utáni életútját is feldolgozta, és vizsgálatába bevonta az érintettek házastársait, valamint gyermekeit is. A mű minuciózus összefoglalása azoknak a megkapaszkodási, újrakezdési kísérleteknek, amivel a 20. század kelet-európai elitje oly sokszor szembesült. Utolsó fejezete a „Mi marad egy emberből” címet viseli. Tekintettel arra, hogy a feldolgozott személyek 1913–1918 között születtek, az olvasó elsőre azt gondolná, hogy az érintettek már mind a „régimúlthoz” tartoznak, és személyes tárgyaikkal együtt kiléptek a mindennapjainkból. Ehhez képest talán maga a szerző lepődött meg leginkább, amikor egy véletlenül megtekintett videofilmen a frissen elhunyt Récsey Ottmár százados hagyatékának felszámolásával szembesülhetett. A vizsgált csoport utolsó tagja 2017-ben hunyt csak el – amint látni fogjuk, nem volt ez másképp az itt tárgyalt személyi kör esetében sem. Hasonlóan pozitív példa Romsics Ignác *Utak a kommunához* című tanulmánya, amely egyszerre empatikusan és távolságtartón vizsgálja a Tanácsköztársaság népbiztosainak előéletét és politikai útkeresését.²¹

Az elitkutatás kapcsán mindenképp megemlítenédők még azok az adattárak, amelyek az 1945 utáni politikai, illetve titkosszolgálati elithez köthetők. Ezek egy része tartalmazza a fent említett információkat is;²² többségük viszont Szakály művéhez hasonlóan „adattár” jellegű, azaz nélkülözi az értékeléshez szükséges alapvető adatokat (kitüntetések, bűncselekmények, minősítések, komolyabb ügyekben végzett szerepvállalás),²³ más része pedig egyenesen politikai megrendelésre született,²⁴ illetve nélkülözi a tudományosság kritériumait.²⁵

A német katonai elittel kapcsolatos kutatások irodalma felemás: egyrészt rengeteg munka tárgyalja a Vaskereszt Lovagkeresztjével kitüntetett személyeket, másrészt viszont az ilyen jellegű kötetek általában nem szakadnak el az adományozási dokumentumok stílusától.²⁶ Külön kötetben jelent meg a Waffen-SS lovagkeresztesei életrajza.²⁷ Fegyvernemenkénti bontásban kiadták a Wehr-

macht, a Kriegsmarine és a Luftwaffe kitüntetettjeit, ám a gyalogság és a páncélgránátosok esetében a monumentális vállalkozást nem sikerült befejezni.²⁸ Kilenc kötetben jelent meg a Tölgyfalombbal kitüntetettek arcképcsarnoka.²⁹ Léteznek monográfiák egyes német tartományok kitüntetettjeiről is. Annak érdekében, hogy kiszűrődjenek a „politikai” kitüntetettek, Florian Berger külön kötetben jelentette meg azon 98 személy életrajzát, akik a Lovagkereszt mellett az Arany Közelharcpánt birtokosai is voltak. Saját bevallása szerint abból indult ki, hogy a közelharccal összeköthető harccselekmények esszenciálisan tartalmazzák azokat a kritériumokat, amelyeket „hősiesség” címszó alatt tartunk nyilván.³⁰ Az Arany Közelharcpánt egyébként is jóval ritkább kitüntetés volt, mint a Lovagkereszt: míg utóbbiból kb. 7145 adományozás történt, addig előbbiből csak 631. Hasonló szempontok vezethették Jürgen Husst és Heinz-Werner Sondermann, akik csak legénységi állományú kitüntetetteket (252 személyt) tárgyaltak műükben.³¹ Mark C. Yerger a Waffen-SS vonatkozásában, fegyvernemenkénti bontásban a Német Aranykereszt (*Deutsches Kreuz in Gold*) tulajdonosainak életrajzeit is kiadta,³² összeállításából azonban sokan hiányoznak. Horst Scheibert feldolgozta az összes Német Aranykereszt-adományozást (összesen kb. 26.000), ám munkája csupán az érintettek nevének, csapattestének és az adományozás dátumának közlésére szorítkozott.³³ Sajátosnak is nevezhető, hogy a háború óta eltelt több mint hetven év alatt Veit Scherzer volt az egyetlen szerző, aki a Vaskereszt Lovagkeresztjével foglalkozó falerisztikai (rendjeltani) tárgyú írásaiban a forráskritika és a tettes-áldozat problematika iránt érdeklődést mutatott.³⁴ Scherzernek köszönhető, hogy több mint 200 személy esetében bebizonyosodott, hogy az érintett 1945 után jogosulatlanul nevezte magát a kitüntetés birtokosának, ráadásul ehhez a korábban Nyugat-Németországban, 1990-től pedig az egyesített Németországban működő társadalmi szervezet, a Lovagkereszt-viselők Rendjelszövetsége (*Ordensgemeinschaft der Ritterkreuzträger*, OdR) is asszisztált – sőt adott esetben maga is mintegy „adományozó hatóságként” lépett fel. Ezek a típusú „adományozások” alapvetően az 1970 előtti időszakot érintik, az OdR azonban a későbbiekben sem ismerte be, hogy jogosulatlan kitüntetések adományozásában segédkezett. Mint később látni fogjuk, egy ilyen jogosulatlan adományozás Budapest ostromával is kapcsolatos.

Kitüntetések és emberek bemutatása egy tömeggyilkos rendszer esetén nem egyszerű feladat. Mindez a budapesti német katonai elitre is áll. Ismert néhány eset, amikor áthelyezések miatt korábbi koncentrációs tábori személyzet került Budapestre. Kevéssé köztudott viszont, hogy az itt megsemmisült német egy-

ségek egy része korábban tömeggyilkosságok sorozatát követte el. Ennek kapcsán két egységtípust érdemes megemlíteni.

A két SS-lovasezred, amelyekből később a 8., majd a 22. SS-lovashadosztályt is felállították, 1941 nyarán Himmlertől arra kapott parancsot, hogy a „nemzeti szempontból ellenséges vagy fajilag és emberileg alacsonyabb rendű [sic!]” lakosság férfitagjait le kell lőni. Zsidók kapcsán írásba adták, hogy „nagyreszt fosztogatókként kell elbánni velük”. Himmler elégedetlen volt a végrehajtás sebességével, ezért 1941. augusztus 1-jén rádión azt a parancsot küldte, hogy „minden zsidót le kell lőni, zsidó nőket a mocsárba kell hajtani”.³⁵ A Polesze-vidék (Polécia) falvait és kisvárosait átfésülő lovasezredek tizenkét nap alatt 13 788 agyonlőtt zsidót jelentettek, miközben saját veszteségük két, aknaroibanás miatt meghalt személy volt. A tömeggyilkosságok 1941 augusztus végétől folytatódtak, és további több mint tízezer áldozatot követeltek.³⁶ Az áldozatok nagy száma és az átfésült terület nagysága miatt elképzelhetetlen, hogy ez az akciósorozat csupán néhány SS-lovast érintett volna. A legóvatosabb állítás is az, hogy aki 1941-ben az SS-lovashadosztály tagja volt, az minimum hallhatta, láthatta és szagolhatta ezeknek a gyilkosságoknak a következményeit. A 8. SS-lovashadosztály 1943 nyarán részben ugyanezen a környéken partizánvadász-akciókat is folytatott, amelynek során szintén jelentős számban gyilkoltak meg civileket. Ezekben az ügyekben az 1960-as évek nyugatnémet ügyészégei kiterjedt nyomozásokat folytattak. Jellemző azonban, hogy az egész nyomozás is csak véletlenül indult meg. Erich von dem Bach-Zelewski³⁷ SS-Obergruppenführer perében ugyanis az egyik tanú, Franz Magill SS-Sturmabführer elszóltta magát arról, hogy egységei mit is műveltek 1941 nyarán.

1964. április 20-án a braunschweigi bíróság végül négy személyt ítélt el a tömeggyilkosságokban történő részvétel miatt öt, illetve négy év börtönre. Az elítéltek közül Kurt Wegener Hauptsturmführer Budapesten is harcolt, sőt a kitörésben is sikeresen vett részt. Megtévesztő az elítéltek alacsony száma: a nyugatnémet ügyészség eljárásában eredetileg sokkal több volt a gyanúsított, de eleve csak tisztek tartoztak a vádlottak közé (230 tanút hallgattak meg az eljárás során, akik zömmel legénységi állományúak voltak, és elismerték a tömeggyilkosságokban történő részvételt). Az idő múlása és a tettesek szisztematikus összebeszélése miatt ezek az eljárások elég sovány eredménnyel jártak, nem beszélve arról, hogy a potenciális elkövetők jelentős része már a háború során elesett.

Tömeggyilkosságokkal kerültek érintkezésbe azok az SS-rendőralakulatok is, amelyeket később Magyarországra vezényeltek. Itt elsősorban az 1. SS-rendőr-

ezredet kell megemlíteni: Ennek zászlóaljait részben olyan rendőrzászlóaljak keretszemélyzetére támaszkodva állították fel, amelyek korábban a Szovjetunióban vagy másutt fő feladatként foglalkoztak a zsidó lakosság megsemmisítésével. Még viszonylag enyhébb érintettségnek tekinthető az, hogy a felállításához felhasznált 12/II. SS-rendőrzászlóalj például korábban a hollandiai Westerbork internálótáborból Auschwitzba deportáló vonatok kísérőszemélyzetét adta. Ugyanez az egység 1944 nyarától a magyar zsidókat deportáló vonatok őrszolgálatát is ellátta Kassa és Auschwitz között.³⁸

1941 és 1944 között az említett egységek létszáma igen jelentős fluktuáción ment keresztül. Összeállításomból azonban látható, hogy ez nem volt teljes körű. Ebből a szempontból a Budapesten harcoló német tisztek köre statisztikailag a teljes német fegyveres apparátusra is reprezentatívnek tekinthető. Kollektív felelősségről nyilván nem lehet beszélni, arról azonban igen, hogy a Budapesten harcoló német tisztek csekély, de nem teljesen elhanyagolható része korábban háborús bűncselekményekben volt érintett.

Természetesen létezik rendszerektől független katonai hősiesség. Fentiek azonban reményeim szerint érzékeltetik, hogy ennek idealizálása problematikus, mert kiszakítja a történelmi eseményt annak tágabb kontextusából.

Ezen túlmenően más, elsősorban magából a műfajból eredő problémák is adódnak. Az ilyen jellegű feldolgozások alapvető feladata volna a forráskritika, ami éppen a kitüntetési felterjesztések esetében alapvető fontosságú. Egyáltalán nem ritkaság, amikor a felterjesztő kezében „megszalad a toll”: az adományozásnak sokszor még a katonai kitüntetések esetében is kifejezetten politikai okai voltak. Ennél is gyakoribb jelenség, hogy az adományozott az adományozóhoz fűződő viszonya vagy más szempontok miatt, és csak részben vagy egyáltalán nem érdemei elismeréseképpen kapta a kitüntetést.³⁹ Mindez feltehetően statisztikailag tetten érhető lenne akkor, ha valaki például azt vizsgálná, hogy a segédtiszti beosztásban lévők miért kaphattak gyakrabban kitüntetéseket; ennek elsődleges oka nyilván az lehetett, hogy ők egyszerűen többször fordultak elő azokon a helyeken, ahol a kitüntetési felterjesztéseket írták. Az is gyakori jelenségnek számított, hogy a fronton elesett tisztek utólag – egyfajta kárpótlásként – kaptak kitüntetést, sőt az is előfordult, hogy a kitüntetések adományozásával az érintett halálának értelmetlenségét kívánták eltussolni. Más esetekben kínos ügyeket stilizáltak át katonai hőstettekké kitüntetések adományozásával (zsidók kivégzéséért a keleti fronton például magyar katonatisztek Vaskeresztet és Signum Laudist is kaptak,⁴⁰ a délvidéki vérengzésben részt vett tiszteknek pedig szinte mindegyike részesült 1942 folyamán látható

elismerésben). Ez a gyakorlat leginkább a szovjet hadseregben harapódzott el, ahol például 1941 novemberében Panfilov vezérőrnagy 316. lövészhadosztályának huszónnyolc hősi halált halt katonáját tüntették ki a Szovjetunió Hőse érdemrenddel azért, mert megállítottak egy német harcokcsitámadást. A történet hatalmas publicitást kapott, és a hazafias önfeláldozás példaképe lett.⁴¹ 1948-ban azonban egy belső vizsgálat feltárta, hogy az egész történetből egy szó sem volt igaz. Ebben az is közrejátszott, hogy több, állítólag halott katona is felbukkant, és kérte az érdemrend átadását. Olyan is akadt köztük, akit az NKVD letartóztatott, mivel a németek oldalán is harcolt a Szovjetunió ellen. Bár ehhez hasonló hamisítás a német hadseregben nem történt, a politikai okokból adományozott érdemrendek aránya itt sem lebecsülendő.

Kitüntetések adományozása kapcsán az is érdekes, hogy ki nem kapott kitüntetést, holott nyilvánvalóan kaphatott volna. A budapesti kitörési kísérlet erre nagyon jó példa. Eddigi adataink szerint a kitörésben részt vevő német tisztek közül senki (!) sem kapott kitüntetést *csak ezért* a tetteért, holott megköckéztatható az állítás, hogy az ostrom során ez az akció jelentette számukra a legnagyobb próbátételt. Azok, akik az akció során nagyobb harcscsoportot vezettek, mindenképp megérdemelték volna egy látható elismerést azon kívül is, hogy a kitörés napjait beszámolták a „közéharcnapok” közé, és ezzel esetleg elnyerhették a Közéharcpánt aktuális fokozatát. Három SS- és egy Wehrmacht-tisztest (Boosfeld, Maringgele, Phoenix, Wolff) kitüntettek ugyan a Lovágkeresztrel, de elismerésüket egyrészt nem csupán a kitörésért kapták, másrészt ezek a felterjesztések szinte kivétel nélkül Hitler spontán döntésén alapultak, és ebből a szempontból rendkívülinek tekinthetők. Az átjutott 53 tisztből 49 viszont az égvilágon semmit sem kapott, leszámítva az esetleges Sebesülési Jelvényt, illetve Közéharcpánt aktuális fokozatát.

A kitüntetések elmaradása a katonák többségére is igaz volt. Csupán a Waffen-SS tagjainál látszik bizonyíthatónak, hogy aki a kitörést sikerrel abszolválta, az legalább egy II. osztályú Vaskeresztet kapott – amennyiben még nem rendelkezett volna vele. Aki viszont korábban részesült már ilyen elismerésben, az kitüntetés nélkül maradt.⁴² Mindez jól mutatja, hogy teljes tévedés lenne a harcok heveségére az adományozott kitüntetésekkel kezeltetéseket levonni.

Ám azt is tévedés volna gondolni, hogy a kitüntetési felterjesztésekből nem tudható még semmi az igazságról. Torz, féloldalas és adott esetben szándékosan hamis módon, de sokkal több derül ki ezekből az okmányokból, mint amit első látásra gondolnánk. A kitüntetés ugyanis nemcsak a kitüntetettet, hanem

a kitüntetést is minősíti, a folyamat vizsgálata pedig rengeteg érdekes megállapítással szolgálhat. Hasonló forráskritikai megjegyzések szükségesek az életrajzokhoz felhasznált minősítési lapok kapcsán is. Ezekben többször szerepel utalás a minősített egyén nemzetiszocializmussal kapcsolatos pozitív viszonyára. Ezekre alapozva könnyűszerrel lehetne lelkes nácinak nyilvánítani az érintetteket. Valójában azonban az effajta megjegyzések az esetek messzé túlnyomó többségében nem tényeket takartak, csupán az előljáró jóindulatára utaltak. A háború előrehaladtával ugyanis az előléptetésekhez egyre inkább formális elvárásként támasztották azt is, hogy az illető „ideológiai” pedigréje megfelelő legyen. A kérdés súlytalanságát bizonyítja az is, hogy ebben a tekintetben negatív értékeléssel több száz minősítés átnézése után sem találkoztam. A nemzetiszocialistának minősített tisztek többsége még csak tagja sem volt a Nemzetiszocialista Német Munkáspártnak (NSDAP). Hozzá kell tenni azt is, hogy szemben a kommunista hadseregekkel, amelyekben a rendszeres ideológiai indoktrináció mindenki számára a mindennapok részét képezte, a Wehrmachtban ez egyáltalán nem valósult meg. Sem a párttagság nem volt elvárás, sem az NSDAP brosúráinak ismerete. Éppen ezért még az 1948 utáni káderanyagokkal történő összehasonlítás sem állja meg a helyét: utóbbiakban ugyan szintén szerepel a politikai nézetekre történő utalás, de azok legalább annyiból konkrétumokra támaszkodhattak, hogy a minősítettek elvileg tagjai voltak valamilyen pártszervnek, és abban kellett valamilyen munkát végezniük. Ezzel szemben a hadseregben még az NSDAP-tagok sem végeztek semmilyen pártmunkát, és az NSDAP a hadseregben nem rendelkezett semmilyen szervezettel.

Annak érdekében, hogy a hadsereg ideológiai felkészültségét növeljék, 1943. december 22-én Hitler külön utasítására létrehozták a Nemzetiszocialista Vezetőtiszt (Nationalsozialistische Führungsoffizier, NSFO) intézményét. Az intézkedést nyilvánvalóan a sztálini politikai tiszti funkció megléte motiválta, a megvalósítás azonban teljesen eltért ettől – pontosabban annak karikatúrájává vált. Csupán kb. 1100 függetlenített NSFO-státusz létesült a teljes Wehrmachtban belül, az ezredek és zászlóaljak NSFO-tiszti feladatait pedig a *parancsnok által kijelölt személynek* kellett ellátnia. Azt, hogy ezt mennyire vették komolyan, jól érzékelteti, hogy még teológusokat is kineveztek ilyen pozícióba, holott a vallásos világnézet elvileg teljesen összeegyeztethetetlen volt a nemzetiszocializmussal. Az NSFO soha nem élvezett elsőbbséget a parancsnokkal szemben, sőt katonai kérdésekben még csak egyetértési joga sem volt. (Ezzel szemben a kommunizmusban a politikai tiszt szerepe jóval kiterjedtebb volt: maga

az intézmény a parancsnoktól függetlenül szerveződött, ráadásul a politikai tiszt a parancsnok döntését adott esetben felülbírálhatta, és jóváhagyási joggal is rendelkezett.) Nem jelentett tehát sokat, ha valakit hadosztályszint alatt NSFO-nak neveztek ki – de jelen ismereteink szerint a vizsgált csoport egyetlen tagja sem tartozott ebbe a körbe (a tiszti minősítésekbe mindenképp bekevert volna egy erre vonatkozó adat).

A náci ideológiai elkötelezettség kérdésehez tehát közelebb jutottam volna, ha az életrajzokból a korabeli minősítések erre vonatkozó részét egyszerűen kihagyom. Két okból nem így jártam el. Egyrészt azért, mert még a látszatát is kerülni kívántam annak, hogy manipulálom a forrásokat, másrészt pedig azért, mert az életrajzok elkészítésénél más forrásokra támaszkodva igen komoly energiát fektettem abba, hogy feltárjam az érintettek a náciizmushoz való viszonyát. Ez bizonyos szempontból nem volt nehéz vállalkozás, hiszen már az NSDAP vagy SA-tagság létesítésének időpontja is sokat elárul, de emellett is számos mód volt arra, ha valaki lelkes náci akart lenni: beléphetett az általános SS-be (*Allgemeine SS*), esetleg a „Lebensborn” egyesületbe, lehetett a biztonsági szolgálat (*Sicherheitsdienst*, SD) tagja, kiléphetett az egyházból. Az alábbi életrajzok mindegyik esetre szolgáltatnak példákat. A Waffen-SS-tisztek esetében a politikai információk kivétel nélkül megállapíthatók voltak, a Wehrmacht tisztjeinél viszont csak akkor tudtam az összes ezzel kapcsolatos információt összegyűjteni, ha az érintett személyi dossziéja rendelkezésre állt. Bízom abban, hogy az olvasó a helyén fogja tudni kezelni azt, amikor egy életrajzban a „lelkes nemzetiszocialista” kifejezés szerepel anélkül, hogy ehhez bármilyen támpont társulna.

Egy *bon mot* szerint az ellenséges gránát és a kitüntetés között nincs különbség, mert mindkettő ártatlant talál. Munkám célja, hogy az eddig ebben a témakörben megjelent egyoldalúságokra reflektálva, személyes sorsokon, egyéni felelősségeken és tragédiákon keresztül mutassa be azokat a kísértéseket, bűnöket, tragédiákat és hőstetteket, amelyek a második világháború jellemzői voltak.

A NEMET KITÜNTETÉSI RENDSZER ÉS A NEMET KATONAI ELIT

Kötetemben három kategóriába sorolva mutatom be azt a személyi kört, amelyet a „német katonai elit” fogalmába lehet sorolni. Szorosabb értelemben könyvem azokat a személyeket tekinti a katonai elit részének, akik a második világháború

folyamán megkapták a Vaskereszt Lovagkeresztjét vagy ennek magasabb fokozatait, illetve kiemelkedően fontos, vezető beosztásban vettek részt Budapest ostromában. Ide soroltam azokat a személyeket is, akik esetében a kitüntetés adományozása vitatott. Ily módon összesen 48 fő került be azoknak a körébe, akik az ostrom kezdetekor a „katonai elithez” tartoztak.

Annak érdekében, hogy a merítés minél bővebb legyen, külön fejezetben tárgyalom azokat a személyeket, akik bármilyen rendfokozatban Budapest ostroma során vagy tisztként 1944 őszén az erdélyi harcokért a Német Aranykereszt kitüntetésben részesültek. Ebbe a körbe összesen 71 személy tartozik. Ezt a kitüntetést nem egyszeri haditettekért adományozták. Elnyeréséhez elvileg legalább 5-7 olyan fegyvertényre volt szükség, amely külön-külön is indokolta volna az I. osztályú Vaskereszt odaítélését. Ennek megfelelően a haditettek adott esetben egy-két éves intervallumra is széthúzódhattak. Másrészt viszont az adományozások átfutása két-három hónapot is igénybe vehetett (ami ugyan sokkal kevesebb, mint a magyar kitüntetésekénél), így sokszor nem állapítható meg, hogy a haditettek köthetők-e Budapesthez. Az 1945 folyamán történt adományozások esetében a kitüntetési indoklás kivétel nélkül hiányzik, de amennyiben az érintett az ostromot Budapesten élte át, akkor nehezen képzelhető el, hogy haditettei egy része ne Budapesthez lett volna köthető. Azokat a személyeket, akiknél bizonyítható, hogy egyetlen haditettük sem kötődik Budapesthez, nem szerepeltetem.

Az említett két csoporton felül még négy kitüntetettet említek meg, akik viszonylag ritka német katonai elismerést kaptak Budapest ostroma során. Munkám így összesen 123 személy életrajzi adatait tartalmazza. Az életrajzok tárgyalásakor előre ytem a történet főszereplőjét, Karl Pfeffer-Wildenbruchot, aki Budapest ostromakor a német csapatok főparancsnoka volt; őt követően azonban az elit tagjai csoportonként abécérendben következnek egymás után. A „német katonai elit” és a német biztonsági rendőrség (SD, illetve Gestapo) vezetői ugyan két kategóriát képeznek, ezek között azonban vannak átfedések. Felsorolásomban nem szerepeltetem Otto Winkelmann SS-Obergruppenführert, mivel ő csak öt napig, 1944. december 1-5. között volt Budapest katonai parancsnoka, a tényleges hadvezetésben nem vett részt, korábbi felsőbb SS- és rendőri vezetői tevékenysége pedig nem kötődött a város ostromához (leváltása egyébként azért történt, mert a pesti oldal feladását javasolta). Ezzel szemben szerepeltetem közvetlen alárendeltjét, Hans-Ulrich Geschkét, mivel ő egészen 1944. december 23-ig Budapesten tartózkodott, és komoly része volt a német megszálló csapatok hátországának biztosításában.

Munkám nem a teljes társadalomtörténeti bemutatás igényével született – erre már csak a források szűkössége miatt sem vállalkozhattam. Megközelítésem elsősorban falerisztikai, illetve helytörténeti és hadtörténeti szempontokat vett figyelembe. Azt viszont mindenképp fontosnak tartottam, hogy a vélt vagy valós haditettek túl a mögötte álló ember is a vizsgálat tárgya legyen. Mindez egy olyan évszázadban, amelyet a náci és a kommunista diktatúra határozott meg, magától értetődő kellene, hogy legyen. Fentiekén túlmenően vizsgálatom fókuszában elsősorban a fővároshoz köthető adatok feltárására irányult. Ebben megkérdőjelezhetetlen volt a budapesti zsidóüldözés és a gettó története; annál is inkább, mert ez közvetlenül vagy áttételesen legalább öt embert is érintett a kötetben tárgyalt személyi körből.

Az összeállításban szereplő életrajzokban törekedtem arra, hogy a teljes személyiséget mutassam be. Az ezzel kapcsolatos adatok beszerzése rendkívül aprólékos kutatómunkát igényelt. Sok adat nem volt fellelhető, és csak reménykedem abban, hogy könyvem a jövőben bővülni tud. Mivel az egyes szereplők fontossága, illetve a róluk fennmaradt iratanyag mennyisége igencsak eltérő, ezért az életrajzok is igen különböző terjedelműek, ugyanakkor bizonyos életrajzok egymással szoros összefüggésben is állnak. Mindez a legteljesebb mértékben szándékosan van így. Hiszek abban, hogy egy ilyen összeállítás nemcsak az érintett személyekről, hanem magáról a korról is hasznos adatokkal szolgál. Például Schmidhuber, Pfeffer-Wildenbruch vagy Remlinger életrajzai esetében vétek lett volna nem kihasználni a források viszonylagos bőségét, illetve kihagyni a személyükkel összefüggő – és Budapest ostromán messze túlmutató – katonai és politikai kérdések elemzését. Más életrajzok, mint például Joachim Rumohré, egyúttal a történeti megismérhetőség korlátaira is rámutatnak.

Az életrajzok után külön felsorolásban közlöm az érintettek kitüntetésait – beleértve az SS-kitüntetéseket, de nem beleértve a szolgálati és emlékérem jellegű elismeréseket. Azoknál, akik az első világháborúban is megkapták a Vaskereszt valamilyen fokozatát, zárójelben az (1914) évszám szerepel. A kitüntetések egy részénél az adományozás időpontja nem vagy csak részben ismert – a kötetben is látható adathiány erre vezethető vissza. Közelharcpánt, illetve Sebesülési Jelvény esetében magasabb fokozat adományozására csak akkor kerülhetett sor, ha az érintett a közelharcpántok, illetve a sebesülések száma alapján az alacsonyabb fokozatnak már birtokában volt. A felsorolásban ezekből általában csak a legmagasabb fokozatot tüntetjük fel. Külön felsorolásban kerülnek közlésre az érintettek előléptetései is. A hadtörténeti szakirodalom szokásainak megfelelően a Wehrmacht rendfokozatait magyarul, míg az SS-ben szolgáló tisz-

tek rangjait németül adom meg, mivel ez utóbbiak magyarra csak nehézkesen lennének fordíthatók. (E rendfokozatok feloldása a kötet végén található.) Az előléptetések között az SA és az általános SS rendfokozatai is szerepelnek – amennyiben erre találtam adatot. Az itt közölt adattár nevek szempontjából feltehetően teljesnek tekinthető, ám az egyes személyeknél szereplő információk mennyisége rendkívül eltérő. Biztosra vehetjük, hogy az érintettek kitüntetéseinek felsorolásában több tétel nem szerepel. A nem német kitüntéseket a kötetben szereplő személyek esetleg fennmaradt levéltári anyagaiban is csak véletlenszerűen szerepeltetik, miközben szinte biztosra vehetjük, hogy többségük kapott valamilyen magyar kitüntetést (erről egyébként néhány, véletlenszerűen fennmaradt korabeli irat is tanúskodik). Amennyiben több adat is rendelkezésre állt, az életrajzok után külön felsorolásban szerepeltettem az érintett egyéb kitüntetéseit is.

A német kitüntetési rendszer tagoltsága és összetettsége nem 1939-től létezett, hanem a háború folyamán fokozatosan alakult ki, és végső formáját csak 1944 első felére nyerte el. Az SS-kitüntetésekhez némi magyarázat szükséges. A *Julleuchter* egy germán szimbólumokkal és rovásírással díszített agyag gyertyatartó volt, amelyet a Heinrich Himmler Baráti Kör kitüntetesként adományozott. Mindez Himmler germán-pogány pótvallásának szimbolikus kifejezése is szolgált. Összesen kb. 70 000 adományozás történt belőle. Az *Ehrendegen RFSS* (a biródomi SS-vezető díszkardja) Himmler személyes ajándéka volt, ami nem járt automatikusan a tisztavetés során. Az *SS-Ehrenring*hez (SS-becsületgyűrű) szintén Himmler személyes ajándékaként juthattak hozzá a tiszték, ez utóbbiból kb. 16 000 adományozás történt. Az *Ehrenwinkel der alten Kämpfer* a zubbony jobb karján hordott 10 milliméter széles V alakú paszmány volt (hasonló az örvezetői jelzéshez). Annak ítéltették oda, aki a nemzetiszocialista mozgalomban különösen kitüntette magát, vagy 1933 előtt lépett be az NSDAP-be, esetleg 1933 előtt valamilyen más nemzetiszocialista szervezet kiemelkedő aktivistája volt.

A Vaskereszt Lovagkeresztjének adományozását elvileg szigorú minősítésbiztosítási elvek szabályozták: A felterjesztéseknek nem kevesebb, mint hat fórumot kellett megjárniuk a végleges döntés előtt (a felterjesztő előjárója, a hadsereg személyzeti osztálya, kitüntetési ügyekben eljáró osztályvezető, helyettes hívatálfőnök, főadjudáns, a Führer kancelláriája). A normál adományozási út bejárása három hónapot is igénybe vehetett. A felterjesztések igen jelentős százalékát utasították el. Azok, akik ettől a kitüntetésről eslesek, fájdalomdíj gyanánt esetenként más, nem hordható elismeréseket kaptak.

Idé tartozott a Szárazföldi Haderő Parancsnokának Elismerő Okirata (*Anerkennungsschreiben des Oberbefehlshabers des Heeres*). Ebből összesen 1322 adományozás bizonyított – eddigi kutatásaim szerint azonban Budapesttel mindössze egy kapcsolatos.⁴³ Akinek már volt Lovagkeresztje, de a Tölgyfalombot nem kívánták adományozni neki, esetleg nem volt még Lovagkeresztje, de valami miatt a haditettét kiemelkedőnek, ám nem elegendőnek tartották, azt a Német Szárazföldi Haderő Becsületlapján történő említéssel jutalmazhatták (*Nennung im Ehrenblatt des Deutschen Heeres*). Erre 4547 esetben került sor. (Hasonló kitüntetést rendszeresített a légierő és a haditengerészet is, de Budapesttel kapcsolatos ilyen elismerés az utóbbi két kategóriában jelenleg nem ismert.) 1944 elejétől ennek a kitüntetésnek látható jelet is terveztek, ami egy, a II. osztályú Vaskereszt szalagjára erősített aranyozott koszorút jelentett. Ebből Becsületlappánt (*Ehrenblattsparre des Deutschen Heeres*) néven összesen 3899 adományozás történt). A Vaskereszt alacsonyabb fokozatai vonatkozásában 1945. február 28-ig ismertek adományozási adatok. Ezek szerint a Wehrmacht, a Waffen-SS és a rendőrség részére II. osztályú Vaskeresztből 2 277 729, az első világháborúban adományozott II. osztályú Vaskereszt ismétlődőpántjából 33 370, az I. osztályú Vaskeresztből 264 567, az első világháborúban adományozott I. osztályú Vaskereszt ismétlődőpántjából 5929 adományozás történt.⁴⁴ Fenti adatok azonban nem tartalmazzák a Kriegsmarine és a Luftwaffe adatait. A tényleges, összesített adományozások száma a II. osztályú Vaskereszt-nél meghaladhatja a négymillió darabot is.

Politikai adományozásoknál, illetve rendkívüli helyzetekben az adományozási út és idő lerövidült. Az adományozásokra mindkét esetben alapvetően a propagandisztikus felhasználhatóság miatt került sor: kitüntetésekkel remélték erősíteni a háborús morált, ezzel kívántak értelmet adni a katonai kitartásnak. Hitler spontán elhatározásból maga is adományozott Lovagkereszteket: Himmler, Ernst Kaltenbrunner vagy Wilhelm Keitel több esetben saját személyes felterjesztéssel élt – erre Budapest ostroma is szolgál példákkal. Ezeknek köszönhetően sokszor a vélt vagy valós haditettét követő egy-két héten belül megtörténhetett az adományozás.

Az említett rendkívüli helyzetek szinte minden esetben bekerített alakulatokat érintettek. Ezek esetében a haditettől rádiótávíratban készült rövid felterjesztés, amely alapján Berlinben akár már másnap megszülethetett a döntés az adományozásról. Sztálingrádban például Richard Eichler alezredest 1943. január 28-án végrehajtott haditettéért másnap reggel 8 órakor távirati úton felterjesztette fel a 6. hadsereg parancsnoksága, és Hitler még aznap alá is írta

az adományozási papírt. Mivel ezekben az esetekben részletes haditettleírás nem készült, ezért nem könnyű megállapítani, hogy a hadított valójában mit takart is pontosan. Ám minél alacsonyabb rangú volt az adományozott, annál valószínűbbnek tűnik, hogy a kitüntetést tényleges hadi érdemeiért, nem pedig beosztásából adódóan kapta.

A Vaskereszt Lovagkeresztjét a háború elején még személyesen Hitler adta át. Az események előrehaladtával és az egyre gyakoribb adományozások következtében azonban Hitler egy idő után már csak a Tölgyfalomb és az ennél magasabb adományozásokat végezte minden esetben személyesen. A kitüntetéshez könyv alakban bekötött adományozási okirat is járt, ezt azonban 1944-ben már nem adták át, hanem visszatartották a Birodalmi Kancellárián. A kitüntetettek-ről általában képeslap is kiadásra került, és a tervek szerint a Lovagkereszt birtokosai a háború után mindenféle adófizetés alól mentesültek volna.

Míg a Vaskereszt Lovagkeresztjének adományozását Hitlerrel is jóvá kellett hagyni, addig a Vaskereszt I. és II. osztályát már hadsereg-, illetve hadtest- és hadosztályparancsnokok is adományozhatták. Bekerítés esetén, átruházott hatáskörben alkalmanként még alacsonyabb beosztású személy is adományozhatott. Külföldieknél az adományozást az ügy esetleges politikai vonatkozásai miatt általában felsőbb parancsnokságok engedélyéhez kötötték. Budapest esetében fennmaradt egy távirat, amelyben a IX. SS-hegyihadtest parancsnoksága 1944. december 29-én azt kérte a Balck-seregcsoporthadműveleti osztályától, hogy „kiválóan kitüntetett magyarok részére” átruházott hatáskörben jogot kaphasson.⁴⁵ A kérdésre adott válasz nem ismeretes, az azonban tény, hogy egy fennmaradt adományozási okirat szerint 1945. január végén már a 13. páncélos hadosztály is adományozott II. osztályú Vaskeresztet magyar katonáknak. Az ezt tanúsító dokumentum megmaradása is érdekes. Benyovszky Győző vezérkari százados – aki ezt a kitüntetést a 10. gyaloghadosztály utolsó vezérkari főnökeként tulajdonképpen hivatalból kapta – a kapituláció előtt az A5-ös formátumú adományozási papírt kettészakította, egy-egy tékercsbe göngyöltette fel, és fehér, valamint fekete cérnát spulnizott rá, abban bízva, hogy így meg tudja őrizni a fogságban. Az egyik tékercszet aztán elvesztette, de a másikat hazahozta és megőrizte. (Ennek fényképe a Schmidhuber-életrajzban látható.) Mindenképp elgondolkodtató, hogy egy máskülönben egyáltalán nem náci érzelmű tiszt számára is ekkora értéket jelentett egy Vaskereszt-adományozás.⁴⁶

Fontos megemlíteni, hogy a vonatkozó rendelkezések miatt a Vaskereszt Lovagkeresztjét nem lehetett olyan személynek adományozni, aki vélemezhetően hadifogságba esett. Ez azt jelenti, hogy a budapesti felterjesztések közül

azokat, amelyek 1945. január közepe után kerültek továbbításra, az esetek túlnyomó többségében el sem bírálták. Budapest kapcsán a nem kitört és kijutott tisztek számára az utolsó Lovagkereszt-adományozás február 14-én történt (Heinz Hamel és Rudolf Weber kapta meg) – és minden bizonnyal ők is csak azért részesültek ebben az elismerésben, mert a hivatali gépezet lassúsága miatt a kihirdetés leállításáról elfeledkeztek. Biztosra vehető, hogy legalább tucatnyi Lovagkereszt-felterjesztés elintézetlen maradt.⁴⁷ Ebből is adódóan a lovagkeresztesek névsora nem azok felsorolását tartalmazza, akiket előjáróik a legbátrabbnak tartottak, hanem csupán azokét, akik a sors különös kegyelmének (elsősorban a korán történt felterjesztésnek) köszönhetően még is kapták azt az elismerést, amit nekik szántak.

A német katonai elit összetétele szembeszökő eltéréseket mutat a magyar katonai elithez képest. Magyarországon katonai akadémia elvégzése nélkül nem-hogy tábornok, de még őrnagy sem lehetett senki. Az 1900 után született tartalékos tisztek a legritkább esetben értek el törzstiszti rendfokozatot. A légénységi állományból szinte senkit sem vettek át tiszti állományba, és tartalékos tisztekre legfeljebb zászlóalj nagyságú egységeket bízta – de azt is csak rendkívül ritkán és ideiglenesen. Ehhez képest az itt tárgyalt német tisztikar igen jelentős része légénységi állományból lett előléptetve. Többségük tartalékos volt. Az a kasztrrendszer, amely a magyar tisztikar előremenetelét meghatározta, a Wehrmachtban és az SS-ben gyakorlatilag nem létezett. Példa erre az 1898-ban született Franz Bäke, aki tartalékos tiszthelyettésként fejezte be az első világháborút, majd fogorvosi praxist alapított. A második világháború elején vonat-szakaszparancsnoki beosztást kapott, ami nem tartozott éppen a frekvenciált szolgálati helyek közé. Ehhez képest Bäke már a francia hadjáratban is az első sorokban harcolt, öt hét alatt háromszor sebesült meg. A háború végét a 13. páncélos hadosztály parancsnokaként, a tölgyfalombos és kardos Lovagkereszt, az Arany Sebesülési Jelvény és a „100” bevetést jelölő páncélosjelvény tulajdonosaként vezérőrnagyi rendfokozatban fejezte be, ráadásul páncéloköllel 1944-ben (aléz-redesként) még három harcokot is kilőtt. Hadifogságát követően folytatta fogorvosi praxisát – csak feltételezhetjük, hogy ezt is azon a színvonalon végezte, mint ahogyan páncélos seregtesteket tudott vezetni. Hasonló, üstökösszerű és csak a katonai professzionalizmuson alapuló felemelkedés sem a magyar, sem a szovjet, sem a brit hadseregben nem lett volna elképzelhető.

ELITKUTATÁS ÉS A TÖRTÉNELMI TÉNY

A Budapest ostroma alatti kitüntetési adományozások, illetve a Budapest ostromában érintett német katonai elit sorsának kutatását számos körülmény nehezíti. Elsődleges levéltári források az ostrom idejéből alig lelhetők fel. Néhány töredéket leszámítva az ostromlottak levéltári iratai vagy megsemmisültek, vagy máig nem kerültek elő. Az érintettek személyi anyagai részben szintén megsemmisültek, és az esetek túlnyomó többségében az eredeti kitüntetési felterjesztések sem elérhetők. A megmaradt szűkös források esetében pedig kifejezetten szükséges a szigorú forráskritika. Másrészt viszont a forráskritika alkalmazása lehetőség is: a szándékos és véletlen torzítások egyaránt tipizálhatók, okaik kutathatók. Ezek vizsgálata önmagában is alkalmas arra, hogy az olvasót közelebb vigye a kutatni kívánt kor valóságához.

Munkám forrásai a forráshiány ellenére mégis elsősorban a korabeli levéltári iratok. Kerülő úton ugyanis – a veszteségi jelentések és a Német Vöröskereszt eltűnteket nyilvántartó adatbázisa segítségével – számos esemény feltárása lehetségesnek bizonyult. Más kérdés, hogy ez a kutatás rengeteg áttételen keresztül, óriási adatmennyiség feldolgozásával volt csak elvégezhető. Minden esetben elengedhetetlennek tartottam, hogy tanulmányozzam az eredeti személyi anyagokat (amennyiben fennmaradtak), és ezenfelül azt is, hogy az érintett milyen politikai tevékenységet végzett, illetve követett-e el háborús bűncselekményt. Ezen túlmenően külön energiát fordítottam az érintettek budapesti tevékenységének feltárására. Szerencsére a Wehrmacht veszteségeit számon tartó német tájékoztató hivatal (*Deutsche Dienststelle für die Benachrichtigung der nächsten Angehörigen von Gefallenen der ehemaligen deutschen Wehrmacht*, korábbi nevén *Wehrmacht-Auskunftsstelle*, WAST) máig őrzi azok veszteségi kártonjait, akiket a háború során akár csak egy alkalommal kezeltek kórházban, illetve akik kapcsán 1945 után holtta nyilvántartási eljárás indult. Ezek a kártonok pótolhatatlan információforrást jelentenek; mivel fel van tüntetve rajtuk, hogy az érintett személyt ki, hol és mikor látta utoljára. Az is megállapítható belőlük, hogy ki kereste az érintettet 1945 után. Ugyanitt lelhetők fel (már amennyiben a háború alatt egyáltalán elkészültek és nem semmisültek meg) az alakulatok összefoglaló veszteségi jelentései, az egyéni veszteségi űrlapok és az ehhez tartozó vázlatok, az azonosítás segédletei és még sok más dokumentum.

A veszteségek megállapítása kapcsán a Német Vöröskereszt Keresőszolgálat (*Suchdienste des Deutschen Rotes Kreuz*) minden fogságból hazatérő személyt kikérdezett arról, hogy kinek a sorsára emlékszik. Ezeken a kérdőíveken

túl a hozzátartozók is rendszeresen keresték a kapcsolatot a WAST-on keresztül azokkal, akik ugyanabban az egységben szolgáltak. Ennek köszönhetően több millió oldalnyi tanúvallomás maradt az utókorra. Elég lesújtó, hogy mindközben Magyarországon ezekkel a kérdésekkel a hatalom egyáltalán nem foglalkozott, sőt a dokumentumok egy részét egyszerűen megsemmisítette, így az eltűntek felkutatása szinte teljesen lehetetlenné vált.

A levéltári dokumentumok kutatása mellett arra is törekedtem, hogy felvegyem a kapcsolatot az érintettekkel, illetve leszármazottaikkal. Ez már önmagában is külön nyomozó munkát jelentett, és az internet használata nélkül a legtöbb esetben nem is lett volna lehetséges. Szerencsére sok megkeresett válaszolt, és előzékenyen segítségemre volt a kutatásaimban. Munkámat nagymértékben segítette, hogy ez az érdeklődés a másik oldalról önállóan is megindult: Budapest ostromáról írt disszertációm német megjelenése után viszonylag sok hozzátartozó keresett meg, hogy információhoz jussón szerettei sorsáról. Bárholnan indult is a kapcsolátfelvétel, tapasztalatom szerint mindkét oldal számára eredményeket hozott.

Nem meglepő, hogy az emberi emlékezet ugyanarra az eseményre rendkívül különböző képeket hív elő. Így van ez a Budapest ostroma, illetve a kitörés során elesett vagy eltűnt személyek esetében is. Ugyanarról a személyről adott esetben négy-öt különféle elbeszélés is létezik. Nagy eséllyel soha nem fog kiderülni, hogy ezek közül melyik az, amely pontosan megfelel a tényleges eseményeknek. Az iratokat tanulmányozva azonban egyre inkább arról győződtem meg, hogy az úgynevezett „történelmi tények”, amelyek rekonstruálása a pozitivistá történettudomány legfőbb feladata, nem is biztos, hogy mindig annyira érdekesek, mint azok az interpretációk, amelyek magához a történelmi eseményhez kapcsolódnak. Ennyiből munkám egyfajta hidat szeretne építeni a posztmodern történetírás eredményei felé is.

Abból, hogy egy tiszt pontosan hol és mikor halt meg, néhány dologra következtetni lehet. Sokkal bővebb lesz viszont a történelmi értelmezés lehetősége akkor, ha arról is kapunk információt, hogy hogyan élte át ezt az eseményt egy szemtanú, esetleg maga az érintett, aki például búcsúlevelét formájában számolt be a történésekről. Ráadásul az effajta eseményeknek jó esetben nem csupán egy szemtanúja van. Budapest ostroma során a halál maga is egy folyamat, a pusztulás több állomáson át jut el a teljes megsemmisülésig. Történetünk alanyai szélsőségesen kiszolgáltatott helyzetbe került, elképesztő fizikai és pszichikai terhelésen átmenő katonák. Ugyanez mondható el általában azokról is, akik az alányokról tudósítanak. Megállapításaik általában nemcsak szá-

raz obszervációk. Rengeteg egyéni apróságot, részletet tartalmaznak; amelyek legalább annyira árulkodnak a körülményekről és bizonyos mértékig magáról a megfigyelőről, mint a rögzíteni kívánt történelmi eseményről.

Mindez felveti a történettudomány talán legalapvetőbb kérdését is, nevezetesen azt, hogy mi minősíthető ténynek és mi az, ami csak interpretáció, azaz vélemény. Ez a kérdés sokszor még a kötetben szereplő személyek elhalálózása kapcsán sem egyértelmű. A halálokról ugyanis többféle, egymásnak esetenként szögesen ellentmondó tudósítás is létezik (például Joachim Rumohr esetében). Azt, hogy az emlékezet mennyire megbízhatatlan, a legjobban talán éppen Hitler halálának szemtanúi bizonyíthatják. Nem szorul magyarázatra, hogy Hitler öngyilkossága világtörténelmi jelentőségű eseménynek számított, így annak részletei is kiemelkedő fontossággal bírnak. A *Führerbunker* lakói közül csak kevésen látták Hitler és felesége holttestét. Heinz Linge inas, Otto Günse SS-adjutáns és Rochus Misch telefonkezelő eltérően emlékeztek arra, hogy ki és hogyan fedezte fel az öngyilkosságot először, hol feküdt Hitler holtteste és hol láttak vérfoltot. Ellentmondásaik a szovjet fogságban hosszú és intenzív kínzássorozathoz vezettek, mivel kihallgatóik Sztálintól arra kaptak parancsot, hogy rekonstruálják a tényeket – noha azt már ekkor is biztosan tudták, hogy Hitler tényleg meghalt. A vallomásokat mindennek dacára sem sikerült közös nevezőre hozni! Erich Kempka, Hitler sofőre elkerülte a szovjet fogságot, és 1950-ben *Ich habe Adolf Hitler verbrannt* (Én égettem el Hitler holttestét) című könyvében egy negyedik verzióval állt elő – a három másik koronatanú ekkor még a Szovjetunióban raboskodott. Az természetesen nem vitás, hogy Hitler 1945. április 30-án 15 óra 30 perc körül a *Führerbunker*-ben saját szobájában Eva Braunnal együtt öngyilkos lett. Azt azonban máig nem lehet tudni, hogy ki ölte meg magát először, mi volt a holttestek pozíciója, illetve hogy kin és hol voltak lövésnyomok. Mindezek elsőre jelentéktelen kérdéseknek tűnhetnek, ám ha figyelembe vesszük, hogy mégiscsak egy rendkívül fontos történelmi személyiségről van szó, ráadásul a vele kapcsolatos emlékek a halálát követő egy-két éven belül már dokumentálásra kerültek, akkor igen csak aggasztóvá válik az emlékezet általi adatszolgáltatás megbízhatósága. Mindebből pedig arra is következtethetünk, hogy a sokkal jelentéktelenebbnek számító budapesti német katonatisztek budapesti halálával kapcsolatos emlékezet jóval tágabb időhatárokon belül sokkal inkább törzülhatott.

A szemtanúk általában a halálhoz vezető út különféle stációiról tudósítanak: Van, akiről az utolsó információ csupán annyi, hogy többé-kevésbé jó állapotban látták a kitörésre indulás első perceiben. Másról a tudósítás úgy szól, hogy

súlyos sebet kapott még a városban, az erdőkben vagy közvetlenül az utolsó szovjet állás előtt. Van, akiről a szemtanúk azt is feljegyezték: elkért egy pisztolyt, hogy öngyilkosságot kövessen el, mások magát a tény is rögzítik. Van, akit holtaknak vélték láttak az út szélén, a bokrok között vagy a hadifogságban. Végül pedig vannak olyanok, akik úgy tűntek el a semmiben, hogy 1945 után senki sem kereste őket, és nem érdeklődött utánuk. A többség azonban szerencsére nem ebbe a kategóriába tartozik. Azokat, akiket harcokcsik gázoltak át, vagy akiknek csontjait sírrablók dobálták széjjel, már soha senki sem tudja beazonosítani.

Az életrajzok megírásakor külön hangsúlyt helyeztem arra, hogy az érintett személyek magyarországi vonatkozásait, ezen belül is a főváros ostromában játszott szerepét, a fővárosban történt mozgását, a velük kapcsolatba hozható eseményeket és a kitörési kísérletben való részvételét minél részletesebben írjam meg. Emellett a vizsgálatba bevontam az 1945 után megjelent orosz nyelvű irodalmat is. Mindezt ütköztettem azokkal az elbeszélésekkel, amelyek Budapest ostroma kapcsán forgalomba kerültek. Ily módon számos esetről bizonyítható volt, hogy a róluk szóló elbeszélés nem más, mint legenda.

Példa erre Elischer Gyula rendszerváltás környékén készült visszaemlékezése, amelyben egy, a Törökvézi és a Nagybányai út sarkán 1944. december 28-án történt megbeszélést a következőképpen idézett fel: „...a leváltandó német egység parancsnoka egy fiatal Waffen-SS tiszt volt. Hosszú nyitott köpeny volt rajta, Lovagkereszt és egy géppisztoly a nyakában. [...] Mondta, hogy középiskolai tanár. Szép németet beszélt, és nagyon szimpatikus volt.”⁴⁸ Nyugodtan elhihetjük, hogy Elischer szimpatizált az SS-tiszttel, ám ellenőrizve a Vaskezeszt Lovagkeresztje tulajdonosait, teljesen kizárt, hogy akivel beszélt, annak Lovagkeresztje lett volna. A kérdéses időben ugyanis csak a 8. SS-lovashadosztály alakulatai tartózkodtak a térségben. Ennek tagjai közül ekkor csak Joachim Rumohr, Hans von Charpentier, Albert Klett és Walter Drexler rendelkezett ezzel a kitüntetéssel. Egyikük sem volt középiskolai tanár korábban. Szociális státusa, családi háttere és műveltsége alapján Klett és Drexler nem valószínű, hogy az irodalmi németet beszélt volna. Charpentier és Rumohr pedig eleve túl magas rendfokozatban és beosztásban voltak ahhoz, hogy egy magyar tartalékos hadnagy váltása le az egységét.

Hasonlóan regényes részletnek minősíthetjük, amikor Vass Dénes úgy emlékezett vissza, hogy a németekkel közös fedezékükben Hermann Maringgelé SS-Untersturmführer előadást tartott nekik arról, hogy ő egyszer már Sztálin-grádból is kijutott, ezért Budapestről is ki fog. Vass Dénes általában pontosan

emlékezett, ám nyilvánvaló, hogy emlékeit olvasmányélményei és szimpátiái eltorzították. Egyrészt ugyanis Maringgele a kérdéses időben még csak tiszteltyettes volt (1945 januárjában nevezték ki Untersturmführerré), másrészt soha nem járt Sztálingrád környékén sem. A sztálingrádi bekerítésből ki lehetett ugyan jutni, de csak sebesültként és repülővel – kitörési kísérlet itt nem történt. Ettől természetesen a két személy még lehetett együtt. Az is lehetséges ugyanakkor, hogy a kérdéses tiszt nem Maringgele volt, de korábban Sztálingrádnál is harcolt. Annyi azonban egészen biztos, hogy a történet részben az elbeszélő fantáziájának a terméke.⁴⁹ Lehetséges, hogy a Maringgeléről később olvasott információkat rakta össze azzal, amire a fedezékbeli társalgásból emlékezett, és az is lehetséges, hogy az egész ebben a formában el sem hangzott. Ami az idézetből biztosan tudható, hogy Vass Dénes akkor, amikor ezt írta (1995-ben), rokonszenvezett volt német fegyvertársaival. Más körülményekből pedig azt is tudni lehet, hogy ezen véleménye az ostrom alatt sem volt más.⁵⁰

Amint említettem, ennek a kutatásnak a sikere lehetetlen lett volna a WAST iratanyaga nélkül. Itt érdemes megemlíteni, hogy a dokumentumok megmaradása egyáltalán nem volt magától értetődő. Berlinben a szövetségesek először a teljes levéltári anyagot még kívánták semmisíteni, mondván, hogy az számukra „értéktelen” anyagokat tartalmaz, illetve attól tartottak, hogy a dokumentumok alkalmassá tehetik Németországot az újrafegyverkezésre és a revansra. Ezért a Szövetséges Ellenőrző Tanács 1945. októberében határozatot hozott a dokumentumok megsemmisítéséről. Az amerikai Henry Sternweiler őrnagy és az elzászi francia Armand Klein százados azonban vakmerő cselekedetre szánták el magukat: ismerve a dokumentumok jelentőségét, és tudva azt, hogy nélkülük milliók számára válna lehetetlenné a közvetlen rokonok felkutatása; ellenszegültek a parancsnak. Mindketten feletteseikhez fordultak, és meggyőzték őket arról, hogy a humanitással ellentétes volna a parancs végrehajtása. Nekik köszönhetően példátlan dolog történt: a Szövetséges Ellenőrző Tanács a határozatot visszavonta.⁵¹ Érdemes elgondolkodnunk azon, hogy mekkora bátorság kellett 1945-ben ahhoz, hogy két nem is jelentős beosztású tiszt szabotálja a Szövetséges Ellenőrző Tanács határozatát, és személyes kihallgatásokkal győzze meg Eisenhower, illetve Marie-Pierre Koenig tábornokot, a francia katonai megszállási övezet parancsnokát. Pláne, hogy olyan ügyben tették kockára karrierjüket, ami katonai előmenetelükre még siker esetében sem gyakorolhatott semmilyen hatást, és országaiknak nem hajtott semmiféle hasznot, sikertelenség esetén viszont állásukat és ezzel egzisztenciájukat veszélyeztették.

Nem áll távol tőlem a feltételezés, hogy ehhez a cselekedethez nagyobb bátorság kellett, mint számos harcászati hőstetthez.

A két tisztnek – és az általuk megmentett pótolhatatlan dokumentumoknak – köszönhető, hogy a nyilvántartási munka 1945 után is folytatódhatott, sőt talán ekkor érte el legintenzívebb szakaszát. Ez nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy a háború végén mintegy hárommillió eltűntet tartottak nyilván. A Német Vöröskereszt tábori postaszámok alapján több tucatnyi kötetben adta ki a háború eltűntjeinek arcképcsarnokát. A háború utáni három évtizedben ezek alapján majdnem egymillió személy sorsát sikerült azonosítani. Bizom benne, hogy ez a mű is segíthet abban, hogy ez a folyamat folytatódhasson.

Az alábbiakban a munkámhoz használt dokumentumok forrásairól írok.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁSOK

Ennek a kötetnek a megírása hosszas előzményekre tekint vissza. E sorok szerzőjét elég sokszor kérték fel arra, hogy Budapest ostromával kapcsolatos tematikus városnézéseket szervezzék a fővárosban. Annak érdekében, hogy a résztvevők számára ezek az események valami újat is tudjanak mondani ahhoz képest, ami az ostromról szóló könyvemben szerepel, 2013–2014-ben átnéztem azt a terjedelmes levelezést, amelyet könyvem magyar, német és angol kiadása kapcsán folytattam. Ennek átolvasása döbrentett rá arra, hogy valójában új könyvet is írhatnék anélkül, hogy a már megjelent dolgokat ismételnem kellene.

Szerencsés fejleménynek bizonyult, hogy munkámmal kapcsolatban minden évben többször kellett Berlinbe utaznom. Ezeket az utazásokat rendre összekötöttem levéltári látogatásokkal. Az így lecsippentett legy-egy napok öt év alatt közel félévnyi intenzív munkával értek fel. Köszönet jár Rainer M. Jánosnak, a 2019 nyarán botrányos kormányzati döntéssel felszámolt 1956-os Intézet igazgatójának. Az általa vezetett munkahely a szabadság hihetetlen szigete volt évtizedeken át.

A személyes történetek összeszedése rengeteg munkával járt. Ebben pótolhatatlan segítségemre volt a berlini WAST dolgozói közül Ludwig Norz, aki nem csak a német veszteségi adatok útvesztőjében igazított el, hanem több alkalommal szállást is adott. A Német Hadisírgondozó Szövetség részéről Margarethe Stefaniak válaszolta meg részletekbe menően a temetésekkel kapcsolatos kérdéseimet. Az internetes fórumok közül ki kell emelnem a *Lexikon der Wehrmacht* szerkesztőségét és ezen belül Roland Pfeiffert. Utóbbinak köszönhetem, hogy számos szerveztörténeti részletre kimerítő választ kaphattam. A száz

lovágkeresztesek életrajzait összeállító Ingo Möbiusnak rengeteg apró részletet köszönhetek. Meruk József egy nyomozót is meghazudtoló professzionalizmussal tárt fel számomra fontos orosz nyelvű forrásokat, emellett mindig megbízható partnerem volt a keletkező szövegek megbeszélése során. Moszkvából Jurij Frolov és Danyil Holkov segítette munkámat. Peter Zwack, Mirko Bayerl, Jürgen Fritsche, Veit Scherzer, Robert Balsam, Weimper Zoltán, Florian Berger és Karl-Heinz Sondermann önzetlen módon saját gyűjteményéből adott át fényképeket. Baintner Károly több berlini kutatóútamat finanszírozta. Maria és Werner Krempels Freiburgban második otthonomat teremtette meg azzal, hogy befogadták lakásukba, amikor a helyi levéltárban kutattam.

A hozzátartozók felkutatása nem volt egyszerű feladat, és sokszor nem is sikerült. Amikor mégis, akkor ebben a legkülönbözőbb közösségi fórumok és az internetes telefonkönyvek voltak segítségemre. Pótolhatatlan és sok esetben emberileg is megrendítő találkozásokat jelentettek azok az alkalmak, amikor a kötetben szereplő személyek gyermekei vagy unokái szolgáltattak nekem adatokat, illetve amikor én adhattam nekik információt. Nem egy alkalommal fordult elő, hogy én tudtam az utolsó beszámolót kezükbe adni szeretteikről. Hartmut Müller, Otto von Mitzlaff, Sugár Tibor, Heide Scharfe, Hans-Jürgen Wolff, Daniela Bürger, Jürgen és Christine Flügel nélkül ez a munka csak torzó lehetett volna. A kötetben szereplő személyek közül Helmut Friedrichhel és Johannes Fingerrel még az 1990-es évek folyamán élénk levelezést folytathattam. Nyitottságukat illusztrálja, hogy a számukra teljesen ismeretlen magyar egyetemi hallgatót minden további nélkül vendégül látták otthonukban. Azóta is bánom, hogy nem kérdeztem ki őket alaposabban az események részleteiről.

Akiknek a fentiekben köszönetet mondok, azoknak ez nem csak azért jár, amit az olvasó ebben a kötetben a kezében tarthat. Ennek a kutatásnak kezdettől fogva legalább három csapásiránya alakult ki: a „hősök” életrajzainak összeállítása, az ismeretlen szovjet források feltárása, valamint a kitörésről szóló visszaemlékezések jegyzetelt formában történő kiadása. Ebből a háromból most csak egyet kap kézhez az olvasó. Reményeim szerint hamarosan a másik kettő is elkészül majd.

A budapesti csata német katonai elitje

Az első világháború alatt a német katonai elit a budapesti csatában is részt vett. A csata során a német katonák a magyar csapatok ellen harcoltak, és a város nagy részét lerohanták. A csata során sok magyar katonai és polgári ember halt meg, és a városban sok ember szenvedett. A csata után a német csapatok a városban maradtak, és a magyar csapatok a városból kivontak. A csata után a német csapatok a városban maradtak, és a magyar csapatok a városból kivontak. A csata után a német csapatok a városban maradtak, és a magyar csapatok a városból kivontak.

Karl Pfeffer-Wildenbruch
rendőr tábornokként 1937-1943 között

is beszélt.⁵² 1918 elején visszahelyezték a nyugati frontra, ahol vezérkari beosztásokat látott el (II. gyaloghadosztály és XXIV. tartalék hadtest). 1919-ben az újonnan alapított biztonsági rendőrség keretébe lépett. Ez évben kötött házasságot Dorothea Nierhoffal. 1924. szeptember 10-én vette fel a „Wildenbruch” nevet (egyres életrajzírói a „von” előtagot is feltüntetik neve előtt, aminek azonban semmi alapja nincs). 1928–1930 között Santiago de Chilében tevékenykedett az ottani csendőrség kiképzőjeként, együtt Ernst Röhmrel, akit később a *Sturmabteilung* (Rohamosztag, SA) vezetőjeként gyilkoltak meg. Ennek során spanyolul is megtanult, néhány hónap után már ezen a nyelven adott elő. Visszatérése után, 1932. július 28-án belépett a NSDAP-be, tagsági száma 1364387 volt. Tagsági díját 1933. március 3-ától nem fizette. 1933. tavaszán átvette a Kassel–Frankfurt körzeti rendőri parancsnokságát (ez valójában rejtett katonaságot jelentett, és a későbbi 81. gyalogezred parancsnokságának felelt meg). 1936-ban a rendőrségi iskolák szemlélőjének nevezték ki. 1938. március 12-én átvette az SS, ahol oberführeri rendfokozatot kapott (SS-tagsági száma 292713 volt); egyúttal az SS Birodalmi Vezető (azaz Himmler) vezetési törzsébe helyezték át. Ez ráébreszthette arra, hogy rendeznie kellene párttagsága kérdését, ezért írásban kérte az illetékes párt-szervezetet arra, hogy tegye lehetővé számára elmáradt tagdíjának egy összegben való visszamenőleges rendezését. Arra hivatkozott, hogy párttagságának státusa áthelyezése után „elaludt” [sic]. Ezt az illetékes pártszerv eleinte nem akarta elfogadni, és új párttagsági számot ajánlottak neki. Végül mégis sikerült régi párttagsági számát megtartania. 1939. október 1-jétől az ekkor frissen felállított SS-rendőrhadosztály első parancsnoka lett. A francia hadjáratban az egység először a francia–német határon létesített „Westwall” érérdvonalban védekezett, majd Verdun érintésével egészen a svájci határig nyomult előre. Pedáns hivatalnokként rendkívül szí-

gorúan ragaszkodott a szabályok betartásához, 1940-ben például 10 napi elzárásra ítelt egy katonát, aki már a francia hadművelési területen valamelyik üres lakásból elvitt fél kiló kávét.

A francia hadjárat után a Birodalmi Biztonsági Főhivatal (RSHA), illetve az SS Birodalmi Vezető (Himmler) törzsében szolgált, a gyarmati rendőrség osztályának vezetőjeként. 1943. augusztus 27-én, amikor a gyarmati rendőrség ügye már „ad acta” került, a VI. (lett) SS-hadtést parancsnokának nevezték ki. 1944. június 1-ig ezt az alakulatot vezette a *Heeresgruppe Nord* viszonylag nyugodtnak számító árcvonalán.

Személyi anyaga szerint nem sokkal ez után sajátos helyzetbe került. Szabadsága közben ugyanis a német szárazföldi haderő vezérkarától (*Oberkommando des Heeres*, OKH) meghívót kapott – pontosabban: meghívatta magát – a sönthofeni nemzetiszocialista oktatóközpontban június 19–22. között rendezett tábornoki konferenciára, amelyet Himmler rendezett. Ezen alapvetően Keitel vezértábornagy tartott ideológiai fejtágítást a résztvevőknek. Himmler meglehetősen bornírt szemléletéről árulkodik az a levél, amelyet 1944. június 27-én küldött Hans Jüttner, az SS Vezetési Főhivatal és Maximilian von Herff, az SS Személyzeti Főhivatal tábornoki rangú vezetőinek, kifogásolva, hogy Pfeffer-Wildenbruch is a vendégek között szerepelt, a meghívás ugyanis kizárólag a Wehrmacht tábornokai-

nak szólt. Pfeffer-Wildenbruch állítólag azért szerzett magának meghívót, hogy személyesen találkozhasson Himmlerrel. Sajnos azt nem tudjuk, mit akart vele megbeszélni, Himmler mindenestre elég rossz néven vette ezt az akciót, és ledorongoló hangú levelet küldött a konferencia szervezőinek, amelyben a következőképpen fogalmazott:

„Karl Pfeffer-Wildenbruch, mint a Waffen-SS altábornagya, nem fogalmazott: 1943. szeptemberében

lyet Himmler rendezett. Ezen alapvetően Keitel vezértábornagy tartott ideológiai fejtágítást a résztvevőknek. Himmler meglehetősen bornírt szemléletéről árulkodik az a levél, amelyet 1944. június 27-én küldött Hans Jüttner, az SS Vezetési Főhivatal és Maximilian von Herff, az SS Személyzeti Főhivatal tábornoki rangú vezetőinek, kifogásolva, hogy Pfeffer-Wildenbruch is a vendégek között szerepelt, a meghívás ugyanis kizárólag a Wehrmacht tábornokai-

nak szólt. Pfeffer-Wildenbruch állítólag azért szerzett magának meghívót, hogy személyesen találkozhasson Himmlerrel. Sajnos azt nem tudjuk, mit akart vele megbeszélni, Himmler mindenestre elég rossz néven vette ezt az akciót, és ledorongoló hangú levelet küldött a konferencia szervezőinek, amelyben a következőképpen fogalmazott:

Karl Pfeffer-Wildenbruch
mint a Waffen-SS altábornagya

„...nem szeretnék [a meghívottak között] SS-vezetőket látni, nehogy a többiek megfigyelve vagy pláne besúgva érezzék magukat. Pszichológiailag ez biztosan jobb így. Másrészt pedig csak akkor lehet hozzám küldeni valakit, ha azt én akarom. Ugyanis Önökhöz hasonlóan nekem is bē kell osztanom az időmet.”⁵³

Meglehetősen groteszk, amikor a Harmadik Birodalom rendőrfőnöke ennire kényesnek mutatkozik besúgások kapcsán – egy hónappal később, a Hitler elleni merénylet után már biztos nem maradtak effajta fenntartásai a Wehrmachtal szemben.

Budapestre 1944. szeptember 1-jén került, hogy részt vegyen a Horthy-féle kiugrás megakadályozásában, illetve irányítsa az új fegyveres SS-alakulatok szervezését (18. SS-páncélgránátos-hadosztály, 22. SS-lovashadosztály, illetve 31. SS-gránátoshadosztály). Kinevezésében elsősorban annak volt szerepe, hogy tapasztalt rendőrtisztnek számított – hártéri tapasztalattal ugyanakkor alig rendelkezett. Székhelye a Várban a Werbőczy (ma: Táncsics) utca 7. szám alatti Erdődy-Hatvany-palotában volt, ahol ebben az időben Szálasi Ferencet is rejtegették. A kiugrási kísérlet gyors megghiúsítása (amelyben személy szerint nem vett részt), valamint a németek számára kedvező belpolitikai fejlemények nem juttatták volna szerephez, ha a szovjet csapatok nem érnek két hét múlva a főváros elé.

Pfeffer-Wildenbruch érkezésekor csak a Waffen-SS egyébként is Budapesten működő parancsnokságaira támaszkodhatott. A szovjet csapatok Budapestet elérő támadásakor azonban az ekkor hevenyészve felállított „Korpsgruppe Budapest” parancsnokának nevezték ki, ami a gyakorlatban annyit jelentett, hogy ő vált a magyar I., illetve az ebbe beolvasztott VI. hadtest előljáró parancsnokává, miközben saját csapatokkal alig rendelkezett. Ez már önmagában is megálázó volt Hindy Ivánra, az I. magyar hadtest parancsnokára nézve, aki sokkal több magyar erőforrás felett diszponálhatott volna, ha azt ezzel az intézkedéssel nem helyezik Pfeffer-Wildenbruch parancsnoksága alá. Utóbbi parancsnoksága ugyanis csak a mögöttes területekre korlátozódott, a fronton történő harcvezetésért egyedül a III. páncélos hadtest volt felelős. Pfeffer-Wildenbruch alapvetően az I. SS-rendőrezredre, négy német riadózászlóaljra, az SD-riadóegységére, egy Waffen-SS őrzászlóalj felére és a magyar egységekre támaszkodhatott. Amint ezek első vonalba kerültek, kikerültek a fennhatósága alól.

A IX. SS-hegyi hadtest, amely átvette a „Korpsgruppe Budapest” feladatait, csak 1944. november 18-ától érkezett Budapestre Horvátországból.⁵⁴ A had-

test félig felállított alakulátnak számított. Elvileg egy hadtestnek rengeteg közvetlen alakulattal kellett volna rendelkeznie: híradó-, utász-, felderítő-, páncéltörő-, légvédelmi tüzér- és tüzérosztállyal, tábori postával, szállító zászlóaljjal, gyógyszerházzal, biztosító századdal, tábori csendőr osztaggal, valamint a szélesebb hadtesttörzset jelentő hadművelleti, anyagi, hírszerző, illetve elhárító osztályokkal, személyzeti osztállyal, hadtesthadbíróssággal, intendási, orvosi, állatorvosi hivatalokkal stb. – összesítve több mint ötezer katonával. Mindezekből a IX. SS-hegyi hadtest még a működéshez legszükségesebb struktúrákkal is csak alig rendelkezett. Pfeffer-Wildenbruch vezetése alá minden bizonnyal csupán néhány száz ember érkezett Budapestre, akiknek zömét a boszniai 13. „Hand-schar” SS-hegyi hadosztálytól örökölte meg – a IX. SS-hegyi hadtest törzsét és közvetlenjeinek egy részét ugyanis jelentős részben a 13. SS-hegyi hadosztály kiegészítő alakulatai segítségével állították fel. 1944 novemberétől a IX. SS-hegyi hadtest működtetése ezért csak úgy volt lehetséges, hogy az alárendelt német csapatoktól hívtak be tiszteket a hadtest vezetői állásaiba. Ennek köszönhetően az állomány egy része nem is tartozott az SS-hez, sokan pedig ideiglenes vezénnyelssel kerültek a hadtesttörzsbe, elsősorban a 8. SS-lovashadosztálytól. A 6. hadsereg 1944. november 18-ai jelentése szerint a hadtest csapatainak beérkezése négy napon belül volt várható, de a hadtest-híradóosztály felállítását csak december végére látták lehetségesnek, ezért a parancsnokságra csupán adminisztratív feladatokat bízta.⁵⁵

Budapest német parancsnoka 1944. december végén vagy 1945. január elején szűkebb törzsével leköltözött az Alagútban létesített kormányzó-i óvóhelyre, ahol az emeleti helyiségeket vette igénybe. A földszintre nem sokkal később – miután a Sándor-palota több találatot kapott – az I. magyar hadtestparancsnokság települt. Jellemző, hogy a német és magyar parancsnokság között szinte alig volt formális és informális viszony. Pfeffer-Wildenbruch Hindy Iván altábornagynak, a magyar I. hadtest parancsnokának lényegében semmilyen tájékoztatást nem adott, utóbbi hadművelleti osztályvezetője, Kovács X. Ferenc vezérkari százados úgy emlékezett, hogy ha valamit meg akart tudni, akkor neki, illetve főnökének, Horváth Sándor ezredesnek kellett minden alkalommal „gyóntatnia” a német kollégáikat, akik a terveikről szinte semmit nem árultak el. Pfeffer-Wildenbruch stílusáról sokat elmond, hogy a tájékozódni kívánó magyar tiszteket a közvetlen kapcsolat helyett december folyamán még → Leopold von Münchow alezredeshez, a Korück 593.⁵⁶ parancsnokához küldte, aki azonban csakis és kizárólag a mögöttes területek, de nem a frontvonal ügyeiben lehetett illetékes.⁵⁷

Miközben magyar kollégájától még a minimális tájékoztatást is megtagadta, a 6. hadsereg parancsnokságát rendszeresen bombázta információért könyörgő távirataival. 1945. január 3-án már azt kérte, hogy egy Junkers géppel juttassanak hozzá egy olyan tisztet, aki tájékoztatni tudja az általános helyzetről.⁵⁸ Az SS-tábornok a bunkerben is megőrizte korábbi pedantériáját, ugyanakkor az ostrom alatt egyszer sem hagyta el parancsnoki bunkerjét, nem bízott saját tisztjeiben sem, és folyamatosan ellenőrizte őket. → *Gerhard Schmidhuber* vezérőrnagy, a 13. német páncélosadosztály parancsnoka súlyos dörögálásban részesült, amiért december 30-án egy szociális szempontok alapján kiválasztott tisztet a hadosztály hadinaplóival és irataival kirepített a gyűrűből, és ezzel „csökkentette a harcolók létszámát”. Jellemző, hogy büntetésből azt az utasítást adta, hogy a hadosztálytörzsnek még egy tisztet le kell adnia a városparancsnokságnak.⁵⁹ Folyamatos szemrehányásokat tett a hadosztály élmezési és harcos létszáma között tátongó jelentős különbség miatt, és nem volt hajlandó elfogadni az indított vizsgálat eredményeit, annak ellenére, hogy a hadosztály részletes kimutatást készített összes alakulatáról. → *Sven von Mitzlaff* vezérkari őrnagy, a 8. SS-lovashadosztály vezérkari főnöke a kitörés után felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint ekképpen számolt be a tábornokról szerzett benyomásairól: „Pfeffer-Wildenbruch különösen némes egyéniség. De mégsem méltó csapatparancsnok, és az mégis nővum, hogy egy vezénylő tábornok parancsnok nyolc hétig egyáltalán nem jön ki az Alagútból. Ez átrághatatlanná vált a vezérkari tisztjeire is, akik csak a lovagkereszt adományozása után végeztek pro forma csapatlátogatást. Különösen sokféle és éles kritika érte a vezérkari főnököt, Lindenau őrnagyot. Nem volt a kellő komolysággal foglalkozott a dolgokkal. A helyzet átlátása és a táborának teljes hiánya miatt mindenki mindig nyugodt és bizakodó maradt, ami másrésztől pozitívumokkal is járt. Mindettől függetlenül a [hadtest] vezérkarának feltehetően azért nem jutott ki egyetlen tagja sem a gyűrűből, mert a kitörést csak rossz viccnek tekintették...”⁶⁰ Minden jel arra mutat, hogy Pfeffer-Wildenbruch Otto Winkelmannon keresztül Hermann Breith altábornagyot, a III. páncélosadosztály parancsnokát is feljelentette a Dél-Hadseregcsoporthoz. Winkelmann ugyanis igazolásra szólította fel Breithet azzal kapcsolatban, hogy hogyan adta át a IX.

SS-hegyihadtestnek a budapesti harcvezetéssel kapcsolatos iratokat. Breith válasza a következő volt: „A 6. hadsereg által kiadott Budapest-Harcparancsnok harci utasításait a III. páncélosadosztály vezérkari osztályvezetője 1944. december 7-én 171/44. számon adta át a IX. SS-hegyihadtest első segédtszjtjének, Lösch Hauptsturmführernek. A nyugta rendelkezésre áll. Ezen túlmenően a III. páncélosadosztály és a IX. SS-hegyihadtest között 1944. december 12-én mindkét vezérkari főnök jelenlétében részletes megbeszélésre került sor Budapest védelmének összes kérdéséről. Ezen időtartam két óra. Ezen túlmenően a hadtestparancsnokság által az ügyek leadása után minden osztályáról visszahagyott 4-6 beszámoló napra az ügymenetben jártas egy-egy tisztet az esetleges két-három segek tisztázása végett. Jelentem, hogy a háború teljes időtartama alatt sohasem vettem vagy adtam át ennyire vagy csak ehhez hasonlóan előkészített módon az ügyeket.”⁶¹ Breith szövegéből kiderül, hogy a hadtestparancsnok és a vezérkari főnök közötti kapcsolat nem volt olyan jó, mint a személyes találkozókat követően. Személyét más alárendeltjei is végyesen ítélték meg. A súlyosan sebesült → *Helmut Wolff* alezredes például keserű szavakkal emlékezett vissza rá: „...minden segítőkész ötletre csak piszkos és arrogáns válaszokat kaptunk. Pfeffer-Wildenbruch még jelentéseiben is állandóan hazudott. Így például a Keleti pályaudvar is két nappal később esett el, mint ahogyan azt jelentették.”⁶² Az összes jelentés olyan túlzásokat tartalmazott, hogy még segédtszjtje⁶³ is fejcsóválva mondta, ilyen dolgokat nem merne jelenteni.”⁶⁴ Hasonlóan lesújtó véleménye volt róla Hermann Balck tábornoknak is: „Budapesten egy civil, legjobb esetben politikai tábornok vezértett [...] Ő és vezérkari főnöke nem birkózott meg a helyzettel. Néhány nap után ez volt a benyomásunk.”⁶⁵ Bár Balck minden SS-tábornokkal szemben előítéletekkel viseltetett (később a „tavaszi ébredés” hadművelet során emiatt heves összeveszésekre is sor került), kritikáját mégsem tarthatjuk alaptalannak.

Ezek után nem csoda, ha magyar kollégájával, Hindy Ivánnal még ennél is rosszabb viszonyba került. Mindez azért is figyelemre méltó, mert Hindy elkötelezett németbarátságához kétség sem férhetett – a háború folytatását annyira fontosnak tartotta, hogy az egyébként apolitikus tábornok 1944. október 15-én még saját parancsnoka letartóztatására is vállalkozott. Pfeffer-Wildenbruch azonban néhány hónap alatt elkecseredett és meghasonlott embert csinált Hindyből, aki 1945. február 6-án már azt táviratozta a honvéd vezérkar főnökének, hogy a németek miatt a lakosság a szovjet csapatokat felszabadítóként várja.⁶⁶ Ennél lesújtóbb bizonyítványt nem tudott volna kiállítani német kollégájáról, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy korábban még maga Hindy adott ki olyan plakátokat, amelyeken az „Aki csügged – felkoncoltatik” szöveg szerepelt. Az I. hadtest parancsnokságán szolgáló Paulits József visszaemlékezése szerint Pfeffer-Wildenbruch „egy kád vízben fürdött naponta” miközben a magyar hadtestparancsnok és szűkebb köre fejeként 6 liter vizet kapott.”⁶⁷

Pfeffer-Wildenbruch szerepének legfurcsább mozzanatai a budapesti zsidók sorsához köthetők. Előre kell bocsátanunk, hogy semmilyen korabeli forrás nem lelhető fel arra vonatkozóan, hogy Budapest német parancsnoka hogyan viszonyult ehhez a kérdéshez. Nincs olyan diplomata vagy más visszaemlékező sem, aki arról tudósítana, hogy Pfeffer-Wildenbruch bármilyen intézkedést foganatosított volna a gettó ügyeiben. Hozzá kell tenni azt is, hogy a kérdés Budapest bekerítéséig elsősorban a város német közigazgatási városparancsnokára, →Heinrich Remlinger vezérőrnagyra tartozott, és a német fél minden zsidókérdéssel kapcsolatos ügyet a nyilas kormányzat kompetenciájába utalt. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy ne lehetne érdekes következtetéseket levonni azokból a kijelentésekből, amelyeket Pfeffer-Wildenbruch a háború után tett.

Budapest német parancsnokaival szemben felvethető a felelősség kérdése, azaz hogy lehetőségeikhez képest megtették-e azt, amit megtehettek volna az atrocitások csökkentése érdekében. Több német katonatiszttel kapcsolatban ismerték ilyen cselekedeteket. Pfeffer-Wildenbruch esetében azonban csak saját önvallomása utal erre. Ez utóbbi annak kapcsán keletkezett, hogy Carl Lutz svájci diplomata 1956 elején felvette vele a kapcsolatot. Már maga a kapcsolatfelvétel ténye is rejtély, hiszen a két ember korábban soha nem találkozott személyesen, és finoman szólva nem ugyanazért az ügyért dolgoztak. Lutz ennek ellenére már-már úgy viselkedett vele, mintha az alárendeltje lett volna. A rendszeres levélváltásokat és személyes találkozókat

követően 1957. március 6-án Lutz egy Wallenberg-ről szóló újságcikket is elküldött neki, amelyben arra történt utalás, hogy a svéd embermentő vele is felvette volna a kapcsolatot. Erre a megkeresésre Pfeffer-Wildenbruch 1957. március 31-én válaszolt. Ebben tagadta a kapcsolatfelvétel tényét, helyette viszont a következőt írta: „Amikor röviddel 1944 karácsonya előtt megérkezett a parancsnok a Budapest védelméről, jelentéstételre szólítottam a Budapestben maradó és ezért a bekerítés után parancsnokságom alá kerülő Gestapo-csoport parancsnokát, és szigorúan arra utasítottam, hogy gondoskodjon a zsidók bántatlanságáról. Erre ő az ügynevezett pesti gettót lezárta embereivel, illetve azokkal, akiket én magam

hozzá osztottam erősítésnek, és őrszemekkel, valamint őrármakkal megakadályozta, hogy nyilaskeresztesek vagy más radikális elemek benyomuljanak a gettóba és katasztrófát okozzanak. Az őrszemélyzet utóvédjét a január 15-éről 16-ára virradó éjszaka napon az oroszok előrenyomulása és a mi kiűritési műveletünk miatt maguk a zsidók helyezték rejtékekutakon biztonságba.”⁶⁸ E szövegrész után Pfeffer-Wildenbruch egy német ismerőse 1947-es levelére hivatkozott, amelyben az érintett arról számolt be, hogy budapesti tartózkodása alatt a legnagyobb meglepetéssel tapasztalta, hogy a helyi zsidóság az SS közbelépésének köszönhetette megmenekülését.

Ez az interpretáció elemzésre szorul. Egyrészt, ha ennyire harmonikus lett volna a helyzet, akkor szinte érthetetlen, hogy a hálás zsidók miért is nem követték állítólagos megmentőiket, akiket korábban rejtékekutakon bűjtattak el a szovjetek elől. Ennél sokkal fontosabb azonban, hogy a tények teljes mértékben ellentmondanak Pfeffer-Wildenbruch történetének. Igaz ugyan, hogy néhány helyen SS-katonák is védtek sárga csillagos házakat (egy ilyen eset dokumentált), ám a gettót január 12-ig csak magyar rendőrök és pártszolgálatosok őrizték. A gettón kívül folyamatosak voltak a tömeggyilkosságok. A budapesti biztonsági rendőrség és az SD (tehát nem a Gestapo) parancsnoka (Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD) a kérdéses időben →Reiner Gottstein volt. Éppen róla tudható több forrásból is, hogy 1945. január elején részt vett a gettó ellen tervezett tömeggyilkosság szervezésében, amit viszont nem Pfeffer-Wildenbruch, hanem tőle teljesen függetlenül Gerhard Schmidhuber vezérőrnagy akadályozott meg. Utóbbi 1945. február 2-án egy hosszas

beszélgetés során arra próbálta rávenni Pfeffer-Wildenbruchot, hogy cselekedjen önállóan, érvei azonban hatástalanok maradtak.⁶⁹ Hasonló meggyőzőési kísérletre más alkalommal is sor került: 1945. január 26-án, amikor a Budapest felmentéséért indított Konrad-III. hadműveletet a német hadvezetés leállította, Pfeffer-Wildenbruch minden ezredparancsnokot haditanácsra hívott össze. Nem meglepő módon minden érintettben felmerült, hogy ez az utolsó alkalom arra, hogy sor kerüljön egy sikeres kitörési kísérletre. Pfeffer-Wildenbruch azonban a Führer parancsára hivatkozva minden ilyen kezdeményezést megtiltott. Ennek dacára a 13. páncélos hadosztály parancsnoka ismertette a „Glücksspiel” fedőnevű vállalkozás tervét, amely a délnyugati irányú kitörésről szólt. A német főparancsnok reakciója erre csak annyi volt, hogy „várjuk meg a Führer parancsát”.⁷⁰

1945. február 3-án felkereste bunkerjában Angelo Rotta pápai nuncius, aki a diplomáciai testület doyenjeként felszólította arra, hogy legyen tekintettel a lakosság szenvedéseire. Pfeffer-Wildenbruch azt válaszolta, hogy mindez kompetenciáján kívül van, de megígérte, hogy az OKH-hoz fordul. Ezt meg is tette, másnap azonban Heinz Guderian, az OKH vezérkari főnöke közölte vele, hogy Hitler parancsa változatlan, és a magyar fővárost az utolsó tőlényig tartania kell. Ennek ellenére a kitöréssel kapcsolatos kérését február 5-én megismételte, de újra elutasító választ kapott.

Budapest német parancsnoka 1945. február 11-én hosszú hetek után először hagyta el a várbunkért. A Hörváth-kert egyik házából létesített áttörésen keresztül mászott le hadtestének kisebb csoportjával az Ördög-árok csatornájába. Sajátos módon ehhez az akcióhoz legénységi ruhába öltözött át. (Gosztónyi Péter azt írja, hogy fogságba esése előtt tépte le magáról a rendfokozati jelzéseket⁷¹, ám azokon a felvételeken, amelyeket a szovjétek még aznap készítettek róla, ennek nincsen nyoma, és amint látni fogjuk, a fenti állításnak a szovjet források is ellentmondanak.) Tapasztalva a Hidegkúti úti Bolyai Akadémiánál lévő kijárat környékén uralkodó állapotokat, visszafordult, és egy mellékjáraton, amely a Budenz utcában végződött, a hajnali órákban kimászott a földfelszínre, ahol a legközelebbi, ekkor még építés alatt álló házba menekült. Az oroszok a délelőtti órákban fedezték fel őket. Fogságba esését a szovjet források is több verzióban adják elő. A 297. lövész hadosztály politikai tisztje szerint a következő történet:

„A házáért vívott csata során⁷² az ellenséghez küldtünk egy németül tudó magyar civillel azzal, hogy adják meg magukat. Az ultimátum alátámasztása végett a házzal szemben felállított-

tuk 45 milliméteres lövegünket, amelyet M. U. Zagorjan főhadnagy irányított. A házból azt válaszolták, hogy az alábbi feltevések mellett megadják magukat: a) biztosítsuk az életüket; b) legalább őrnagyi rangban lévő szovjet tiszt vegye át őket. Az ugyanott tartózkodó Szkripkin őrnagy a hadosztály vegyi szolgálatának parancsnoka, egy papírdarabra tintába mártott ujjal [sic!] ráírta, hogy ő a Vörös Hadsereg őrnagya, és kész őket

arrestáltatni.”⁷³ Hasonlóan írt N. V. Komisszarov *Harc Budapestért* című memoárjában is, ahol a történetet:

„Szkripkin őrnagy utasítást adott egy plakát kifüggesztésére a következő felirattal: »Adjátok meg magatokat, nem lövünk rátok. [...] Ellenkező esetben 5 perc múlva megkezdjük az épület ostromát.« [...] Egy bizonyos idő elteltével a ház pincéjének ablakán fehér zászló jelent meg. Utasítottuk a hitleristákat, hogy

megfegyvereiket hagyják a házban, jöjjenek elő és sorakozzanak fel az utcán. 118-an voltak.”⁷⁴

A szovjet határőrcsapatok második világháborús tevékenységéről készült monográfia a korabeli kitüntetési felterjesztések alapján így számol be ugyanerről az eseményről:

„A ruszcsuki⁷⁵ 134. ezred I. zászlóalja Zsukov kapitány parancsnoksága alatt ebben a körzetben [a Budakeszi út–Zugligeti út térségében] volt szolgálatban, jelentős ellenséges erőkkel került szembe, amely ezer fő is lehetett, és a frontvonal felé készült áttörni.”

A 134. ruszcsuki határőr ezred I. zászlóaljának őrsői megrohanták a németeket. Határozott és ügyes fellépésükkel foglyul ejtettek 151 német katonát és tisztet, köztük Pfeffer-Wildenbruch vezérezredest, a budapesti német csapatok főparancsnokát és törzsfőnökét, Lindenau ezredest.⁷⁶ Ebben az ütközetben és a foglyok elfogásakor különösen kimagaslott Zsukov kapitány zászlóaljparancsnok, Prihodcsenko hadnagy őrsparancsnok, Sztolnyicsenko szakaszvezető és Ognyev vöröskatona. Mind a négyüket a Vörös Zászló érdemrenddel tüntették ki.”⁷⁷

Ezt a verziót igazolja egy másik visszaemlékezés is:

„Csadajkin a törzshöz nagy csoport foglyot vezetett. Ugyanekkor egy másik fogolycsoportot kísért oda Pribodcsenko hadnagy őrsparancsnok. Ő a harcosaival a budapesti német erők parancsnokának teljes törzsét elfogta.”⁷⁸

Jurij Baranov volt hírügynökségi tudósító a fogságba esés kapcsán egy harmadik verzióval is előállt. Ezek szerint először egy olyan NKVD-egység fogta el Pfeffer-Wildenbruchot, amely a 3. Ukrán Front alárendeltségébe tartozott. Nem sokkal később azonban a helyszínre érkezett a 2. Ukrán Front alárendeltségében lévő 297. lövészhadosztály magasabb rangú tisztje, aki „elrabolta” a német tábornokot a határőröktől azért, hogy ő részesülhessen elismerésben a zsákmányért.⁷⁹ Ebben segítségére lehetett, hogy mellette volt a hadosztály politikai tisztje, ügyésze és a kémelhárító osztag vezetője is, akik kellő nyomtatékokat adtak a „kérésének”. A határőrök fogcsikorgatva és nyugta ellenében átadták foglyaikat.⁸⁰

A kitüntetési felterjesztések szövegéből az is kiderül, hogy Pfeffer-Wildenbruch társaságában fogták el annak segédtisztjét, Ulrich von der Dame-rau-Dambrowski⁸¹ Sturmbannführert, valamint →Karl-Heinz Sobotta Sturmbannführert, a IX. SS-hegyihadtest utasparancsnokát és →Daniel Lindenau alezredest, a hadtest vezérkari főnökét. Ehhez képest Lindenau Gosztonyi Péternek adott visszaemlékezése során azt állította, hogy elszakadt parancsnokától, és valahol a mai Kőrszálló környékén hagyta el az Ördög-árkot, majd megsebesült.⁸² Gosztonyi azonban feltehetően itt sem megbízható forrás. Ami biztos, hogy Nikolaj Vlagyimirovics Novikov, a filológiai tudományok doktora jelen volt a német tábornok első kihallgatásán, amelynek Lindenau is résztvevője volt – ebből adódóan pedig valószínűtlen, hogy utóbbit teljesen külön fogták volna el. Novikov feltehetően ugyanerre a kihallgatásra *Harc Budapestért* című írásában így emlékezett vissza:

„Február 12-én délelőtt, azon kívül, hogy Galperin vezetésével részt vettem a foglyok tömeges átvételében, elkülönítésükben, ideiglenes elhelyezésükben és a hátszobákba irányításukban, a hadosztály felderítő osztályán jelen lehettem a budapesti német alakulatok parancsnokának, von Pfeffer-Wildenbruch vezérezredesnek az előzetes kihallgatásán. [...] A felderítő osztály egy

meglehetősen tágas szobát foglalt el, amelynek küszöbén átlépve a következőt láttam: a bejáratú ajtótól rögtön balra, több sorban székek voltak lerakva, amelyeken ott szorongott a fogságba esett tisztok és altisztok fő csoportja Pfeffer törzséből, a másik csoport meg a bejáratnál toporgott az utolsó széksor mögött. Nehéz lenne megmondani, hogy hányan is lehettek, de nem kevesebben, mint százan. Elöl, az egyik sarokban, egy asztalnál félkörben ültek a szovjet tisztok, közöttük Galperin ezredes, az asztal szemközti oldalán pedig, ferdén Galperin felé és félig háttal a hadifoglyoknak, Pfeffer tábornok, oldalán pedig Lindenau alezredes törzsfőnök, akiről mi eleinte azt hittük, hogy hitleri politikai tanácsadó. Igen hallgatólag egyéniség volt, aki a kihallgatás alatt egyetlen szót sem szólt.

Pfeffer már benne járt a korban. Arca gyűrött volt, ráncos. Külsőleg hangsúlyozottan nyugodt. Öltözéke egy elnyújt, valami fehérrel összekent, nyitva felejtett katonaköpeny, a lábán – nem túl friss – kapca, cipő, előtte az asztal szélén a tábori sapkája. A beszélgetést megkezdendő Galperin egy csomag papiroszit [cigaretta] nyitott ki, és Pfeffernek kínálta, hogy gyújtson rá, majd a mellette ülő kollégájának. Az első kis kivárás után mégiscsak élt a lehetőséggel, rágyújtott, a másik inkább nem kérte.

Galperin amá kérdésére válaszolva, hogy milyen volt a helyzet a német helyőrségben Budán az utóbbi napokban (a beszélgetés tolmáccsal folyt), Pfeffer azt kilátástalannak és katasztrofálisnak nevezte: az élelem kifogyott, a lőszer is, amit a szállítógépekről dobtak le, nyomorúságos volt, és a többnyire a szovjet állásokban landolt. Bármilyen más segítségben reménykedni nem volt honnan. Ekkor vállalkozott a kockázatra a parancsnokság, és kiadták az ukázt a helyőrségnek: kitörni a bekerítésből, ki hogyan tud. Maga Pfeffer közkatonának átlötykölve [tehát nem tépte le rangjelzéseit!] a tisztjeivel együtt a Horthy-palota alagútján⁸³ indult el, majd a kijáratnál feltartóztatták és foglyul ejtették őket [...]. A továbbiakban arról folyt a szó, hogy haladéktalanul szükséges a legnagyobb ellenséges tűzfészek felszámolása a városi kórház⁸⁴ környékén. Onnan gyakorta hallatszott a puskák és a golyószórók hangja, amelyet időnként el-elnyomott az ágyúk dörgeje. Galperin Pfefferhez fordulva ezt mondta: »Tábornok, úgy vélem,

egyetért velem abban, hogy a csapataik által tanúsított ellenállás a kórház környékén reménytelen. A további hiábavaló vérontás elkerülésére a szovjet parancsnokság személyesen Önnek felajánlja, hogy szólítsa fel a csapatait a hasztalan ellenállás befejezésére, és a feltétel nélküli fegyverletételre. A tábornok lehajtott fővel hallgatott. Meglehetősen hosszú szünet után a foglyok sorából felállt egy repülőtiszt,⁸⁵ és közölte, hogy kész odamenni az »övéihez« a kórháznál, és rávenni őket a megadásra, azzal a feltétellel, hogy a parancsnok ehhez hozzájárul. Erre valaki a szovjet tiszték közül felcsattant, mondván, hogy »a fogság felmenti Önöket a parancsnokuknak való alárendeltségtől!«. A tiszt azonban kitartott az álláspontja mellett. Végül meglett a hozzájárulás, Pfeffer ott helyben egy cetlire lejegyezte a tőle követelt parancsot. Ezután egy négyfős parlamenterküldöttség alakult. Tagjai voltak a német foglyok közül a már említett repülőtiszt, kívül egy főhadnagy, tőlünk is egy főhadnagy (a nevére nem emlékszem), valamint e sorok szerzője.

A csoportunkba sorolt németeknek mindenekelőtt ehni adtunk, aztán fehér karszalagokat kaptak, és elindultunk a kórházhoz. Egy széles, hosszú, egyenes úton mentünk, amelyet fák szegélyeztek, és tele volt az éjszakai ütközet nyomaival: mindenütt, az útpadkán is szerteszét tölténnyhüvelyek, német sisakok, gázálcok, egyéb hadieszközök, német katonák holttestei. A mi kis tarka menetünk kívülről nem lehetett éppen békésnap látvány. Az bizonyos, hogy a szembejövő harcosaink mellett érve mindig megtorpantak, és csak kíváncsian bámultak ránk. Nem hitték el, hogy ilyesmi lehetséges: szovjet és német tiszték mennek együtt, békésen. Ráadásul hova? Az arcvonalhoz. Különösen vonzotta a tekinteteket az alacsony termetű, fekete hajú, szinte szökdelő repülőtiszt, akinek fekete köpenye tele volt ággatva hitlerista érmekkel és érdemrendekkel. Csoportunk felúton járhatott a kórház felé, amikor a csatazaj észrevehetően csitulni kezdett. Először az ágyúlövések maradtak abba; azután egyre ritkábbak lettek a puska- és gépfegyverlövés is. Majd elhangzott egy távoli, magányos lövés. Az utolsó német ellenállási góc elesett a városban, amint azt megtudtuk a szembejövő katonáinktól.⁸⁶

I. M. Managarov altábornagy, a Budapest Csoport parancsnoka visszaemlékezésében azt írta, hogy egy nappal későbbi kihallgatásán »a piszkos, elhanyagolt külsejű, beszámíthatatlan állapotban lévő ember, bármely számára feltett kérdésre csakis egy tömönddal válaszolt: »Hitler tudja.«. Ha a »piszkos külső« nem is volt igaz, Pfeffer-Wildenbruch szófukarsága jól beleillik abba a képbe, amely más forrásokból is nyerhető.⁸⁷

Pfeffer-Wildenbruch elfogásának kérdése ugyanakkor nem csupán néhány alacsonyabb rendfokozatú tiszt között generált vitát, amint ez az alábbi történetből is kiderül:

Pfeffer-Wildenbruchról megjelent karikatúra a Krasznojá Zvezda című újságban
 »A 17. légihadserég parancsnoka, Szugyec marsall emlékezett arra, hogy a budapesti garnizon felszámolásakor történt egy incidens, amelyben F. I. Tolbuhin marsall és R. J. Malinovszkij marsall kapott össze. 1945. február 13-án Malinovszkij jelentette a Sztavkának [szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság] Budapest bevételét. De úgy fogalmazott, hogy a városban még 16-20 ezer német és magyar katoná áll ellen.
 Másnap a 17. légihadserég egyik légvédelmi ezredének a parancsnoka, akinek alakulatát a Budapesten maradt, bekerített szórványegységekkel való harcokra vezényelték ide, telefonon felhívta a légihadserég parancsnokát, és ezt jelentette neki:
 »Parancsnok elvtárs, szétvertünk egy jelentős fasiszta egységet. Elfogtunk egy altábornagyot, vele több más tábornokot és tisztet. Mi a parancs, mi legyen velük? Hova vigyük őket?« Szugyec éppen együtt volt Tolbuhinnal és Nyegyelinnel, és közölte velük ezt az értesülést. Tolbuhin megparancsolta, hogy azonnal vigyék a német tábornokokat a frontparancsnokságra. De Tolbuhinhoz a foglyok nem érkeztek meg. Este aztán a Szovinformbüro jelentette, hogy február 15-én a 2. Ukrán Front alakulatai szétver-

ték az ellenség bekerített szörvénnyelalakulatait Budapest térségébe. Majd a foglyul ejtették a főparancsnokukat és még két tábornokot.

Tolbuhin magyarázatot követelt Szugyecről, ő azonban csak annyit tudta megmondani, amikor a légvédelmi ezredparancsnok elindult a német tábornokokkal a fogolyejtés helyéről. A marsall követelésére Szugyec felhívta telefonon Malinovszkijt, és azt kérte, közölje Moszkvával, mi is történt valóban. »Ami történt, az megtörtént, minek erről még beszélni?« – vágott vissza Malinovszkij ingerülten.

Tolbuhin ezután felhívta Sztálint, és jelentette neki, hogy kikapták el a német tábornokokat Budapesten. A főparancsnok Szugyec szavai szerint – így döntött: »Nem adunk ki cáfolatot, de mi úgy vesszük, hogy Budapesten a végső győzelmet az ellenség felett pontosan az Ön 3. Ukrán Frontja aratta.«

Amikor a 3. Ukrán Front parancsnokságára végre megérkezett a 17. légihadsereg légvédelmi ezredének parancsnoka, elmondta, hogy főparancsnoka utasítására megerősített őrizet alatt, két autóval szállította a német tábornokokat. Csakhogy az úton megállították őket a 2. Ukrán Front Különleges Osztályának munkatársai, és megparancsolták, hogy a foglyokat szállítsák Malinovszkij parancsnoki állásába. Hát így osztózkodtak a marsallok Budapest legyőzőinek babérjain két hónappal az előtt, hogy Zsukov és Konyev azon civakodott, ki vette be Berlint.⁸⁸

Pfeffer-Wildenbruch rendkívül szűkszavú visszaemlékezésében sajnálatos módon egyáltalán nem részletezi fogságba esésének körülményeit, sem a miatta folytatott civakodásokat. Egy orosz memoárban az a megjegyzés szerepel, hogy az „A. M. Zsukov zászlóaljparancsnokhoz⁸⁹ előállított Pfeffer kérte, adják vissza neki a drágakövekkel ékesített családi szablyát, amelyet harcos felmenőitől kapott; ezzel a szablyával a hitlerista hadfi győztes menetben masírozott át Európa országain.”⁹⁰ Tekintettel arra, hogy Pfeffer-Wildenbruch felmenői nem voltak hivatásos katonák, és egyébként is valószínűtlen, hogy az Ördög-árok csatornájában legénységi ruhája mellé egy díszkarddal szerelte volna fel magát, a szöveg sokkal inkább a szovjet propaganda terméke, mint valóságra történő utalás.

Fogságba esését követően Budapest német parancsnokát Budakeszire, a Kosuth Lajos utca 19. szám alatti házba szállították. Bár bizonyos írásokban azt említik, hogy a kitörés során megsebesült,⁹¹ erre sem saját visszaemlékezése,

sem más korabeli irat nem utal, és fogságba esésének körülményei sem ezt valószínűsítik. A korabeli szovjet propaganda azon élcelődött, hogy a csatornában összepiszkolódtott, és elázott ruházata iszonyatos bűzt árasztott, ami miatt először le kellett fürdetni és át kellett öltöztetni.⁹² A bűzre való utalás túlzásnak tűnik, az viszont igaz, hogy a szovjet filmhíradókban látható köpenye meglepően tiszta, tehát valószínűleg újat adtak neki.

Hadifogsága során háborús bűnösként koncepciók perben a Lettországi Szovjet Szocialista Köztársaság hadbírósa 1949. augusztus 10-én az akkor adható legsúlyosabb büntetést róta ki rá, és 25 év javító-nevelő munkára ítélte. Az utolsók között, 1955-ben szabadult a szovjet hadifogságból. Nyugat-Németországban halt meg 1971-ben, miután saját házában elesett a lépcsőn, és koponyatörést szenvedett.⁹³

A Vaskereszt Lovagkeresztjével 1945. január 11-én, a Tölgyfalombbal február 1-jén tüntették ki. Magát a kitüntetést legfeljebb az első esetben kaphatta meg. Erre utal legalábbis Ernst Schweitzer főhadnagy 1955-ben írt feljegyzése, amely így fogalmazott:

„...a katlancsata óta igazi kitüntetésözön ömlik a Vézéri Főhadnagyok diszallásról. Lovagkeresztek, Tölgyfalomb, Dörnernek még kar-... dokkal is, hogy erősítsék a védők morálját. Ennek során az SS teljesítményét a 13. páncélos hadosztállyal szemben 4:1 arányban... honorálják. Majdhogynem megható, hogy néhány Fieseler Storch... futárgép, amely le tud szállni a Vár mögötti reptéren, a kitüntetések szépen rendben le is szállítja.”⁹⁴

Az adományozás részletei sokatmondók. A Lovagkereszt felterjesztéséről annyi tudható, hogy az adományozás formálisan Keitel vezértábornagy javaslatára történt, a felterjesztést pedig – feltehetően előbbi iniciatívája nyomán – a Dél Hadseregcsoport támogatásával Hermann Balck vezérezredes tette meg. Mindez azonban csak utólagos lepapírozása volt annak, hogy Hitler feláldozta Budapest német-magyar védőseregét. A Tölgyfalomb esetében hasonlóan formális indoklásra kerülhetett sor.

Budapest német parancsnoka 1945. január első napjaiban folyamatosan olyan táviratokat küldözgetett feletteseinek, hogy csapatai lőszere és élelmiszere egy-két napon belül kifogy (ami a történetek ismeretében biztosan nem volt igaz), és erre hivatkozva könyörgött azért, hogy engedélyezzék számára a kitörést. Ebben azonban minden alkalommal csalódnia kellett. A Dél Hadseregcsoport hadinap-

lója szerint január 10-én 2 óra 20 perckor „a Vezéri Főhadiszállásról a száraz-földi haderő vezérkari főnöke felhívta a vezérkar vezetési csoportjának főnökét azzal, hogy két órán át küzdött a döntésért [hogy Hitler engedélyezze a kitörést]; de ugyanazt az eredményt érte el, mint Guderian vezérezredes [korábban] telefonon. Az egyetlen, amit ki tudott csikárni, a Lovagkereszt adományozása volt Pfeffer-Wildenbruchnak.”⁹⁵ A keserű pirulát tehát itt is kitüntetéssel édesítették: Hadifogságából hazatérve csináltatta meg magának a tölgyfalombos, verzió gomblyukban hordható mását, amit több alkalommal viselt is.⁹⁶ A kitüntetési felterjesztések, illetve az adományozások indoklásai nem maradtak fenn, ezért csak azt a rövid szöveget ismerjük, ami a korabeli sajtóban megjelent. Esetében a kitüntetést egyértelműen politikai, illetve propagandacéllal adományozták. Sejthető volt, hogy a „Budapest-erőd” napjai meg vannak számlálva, ezért Pfeffer-Wildenbruch eleve nem maradhatott rendjel nélkül. Természetesen magyar kitüntetésekben is részesült: Szálasi nemzethet vezető 1944. december 18-án a Magyar Érdemrend hadiékítményes és kardos Középkeresztjét a Csillaggal, 1945. február 15-én a Magyar Érdemrend hadiékítménnyel és kardokkal ékesített Nagykeresztjét adományozta számára.⁹⁷ Ezek felterjesztési dokumentumai sem maradtak fenn: mindkettő esetében nyilvánvalóan politikai adományozásról beszélhetünk.

Pfeffer-Wildenbruchnak két fia született. Elsőszülött fia, Günther egy tüzérezred katonájaként a líbiai Tobruk mellett 1941. június 25-én súlyosan megsebesült, és öt nappal később elhunyt. 1944. augusztus 24-én a 12. SS-páncéloshadosztály 26/III. páncélgránátos zászlóaljában segédtiszt beosztásban szolgáló, tartalékos hadnagyi rendfokozatú Edgar fia is elesett Franciaországban.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt (1914) ■ I. osztályú Vaskereszt (1914) 1917. szeptember 14. ■ Ismétlődő II. osztályú Vaskereszthez 1940. június 20. ■ Ismétlődő I. osztályú Vaskereszthez 1940. június 22. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. január 11. ■ Tölgyfalomb a Vaskereszt Lovagkeresztjéhez 1945. február 1. ■ SS-Ehrenring ■ Ehrendegen RFSS 1938 ■ Julleuchter der SS 1938 ■ Kreuz des Südens (Traditionsabzeichen)⁹⁸ ■ Hanseatenkreuz	■ Tiszthelyettes 1907 ■ Zászlós 1907. november 18. ■ Hadnagy 1908. augusztus 18. ■ Főhadnagy 1914. november 28. ■ Rendőr százados 1919. április 18. ■ Rendőr őrnagy 1920. július 6. ■ Rendőr alezredes 1933. március 21. ■ Rendőr ezredes 1934. április 10. ■ Címzetes rendőr (Schutzpolizei) vezérőrnagy 1936. október 21. ■ Rendőr vezérőrnagy 1937. augusztus 13. ■ SS-Oberführer 1938. március 12. ■ Címzetes rendőr altábornagy 1939. április 20. ■ SS-Brigadeführer 1939. május 19. ■ Rendőr altábornagy 1939. november 15.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Mecklenburg-Schwerini Nagyhercegség 2. osztályú Érdemkeresztje ■ Német Olimpia Érdemjel 3. osztálya ■ Török Vas Félhold ■ Török Liyakat-érem ■ Osztrák-magyar III. osztályú Katonai Érdemkereszt hadiékítménnyel és kardokkal	■ SS-Gruppenführer 1940. július 21. ■ Waffen-SS altábornagy 1943. szeptember 27. ■ Waffen-SS Obergruppenführer és rendőr vezérezredes 1943. november 18.

1939–1942

BARTSCH, KURT

Kurt Bartsch 1910. november 29-én született Posenben (ma: Poznań, Lengyelország). Karrierjét hivatásos tiszthelyettesként kezdte, 1935-ben megnősült, 1938. szeptember 6-án a rendőrségnél hadnagyi rendfokozatot kapott. Angolul és franciául beszélt. 1940-ben a rendőrhadosztály (a későbbi 4. SS-páncélgránátos-hadosztály) tagjaként ismeretlen beosztásban részt vett a francia hadjáratban.⁹⁹ 1939. december 9-én rendőr főhadnagyi, 1942. január 1-jén századosi kinevezést kapott. 1942 áprilisában belépett az SS-be, egyúttal áthelyezték a Waffen-SS soraiba, ahol az SS-lovasdandárban kapott beosztást. 1942. november 30-én Knyaszke mellett könnyebben sebesült. Ismeretlen okból 1943. április 15-én leszerelték, ám 1944. július 31-én visszavették. Ekkor került a 8. SS-lovashadosztály Varsóban állomá-

szó pótkeretéhez, szeptember 15-én pedig a 22. SS-lovashadosztály 53. lovasezred megbízott parancsnokának nevezték ki – ami akkori, századosi rendfokozatához képest igen magas beosztás volt, és csak a rendkívüli tiszthiánnyal magyarázható.

Új egysége első „éles” bevetése 1944. október 15-én volt. Erről tanúskodik az a felvétel, amelyet a Pasaréti út torkolatában készített róla egy katonája. Ez egyúttal arra is bizonyíték, hogy Bartsch egysége fontos szerepet kapott a kiugrási kísérlet megghiúsításában: az ő katonái láthatók egy másik – itt nem publikált – felvételen is, amely a Pasaréti út 10. szám alatti, titkos fegyverraktárként működő villáról készült.

Kitüntetéseit szinte kivétel nélkül budapesti szerepléséért kapta. A Vaskereszt Lovagkeresztjének adományozásáról 1945. január 30-ai dátummal szerepel egy bejegyzés személyi kartonján, ám az adományozás iktatására semmilyen

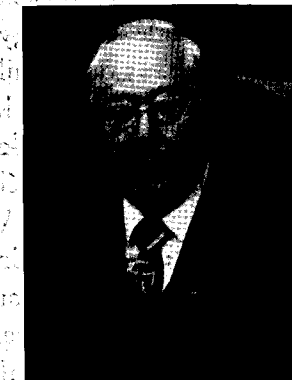
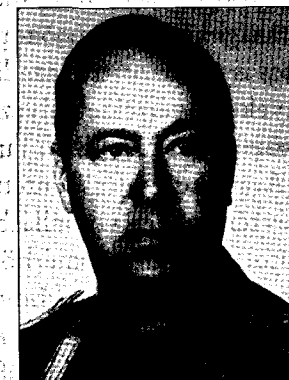
Bartsch Csia Sándor nyilas vezetővel és egy ismeretlen személlyel 1944. október 15-én a Pasaréti út-Olasz (ma: Szilágyi Erzsébet) fasor torkolatánál.

más nyom nincsen – leszámítva egy vallo-mást, amit →Alfred Heuer életrajzánál említek meg. 1945. február 5-én a Német Szárazföldi Haderő Becsületlappántját, másnap pedig a Német Aranykeresztet adományozták részére. Az adományozás oka a második esetben nem ismert, az elsőt az 1944. november 4–10. között Pestszentimre térségében folytatott harcvezetéséért kapta. Magyar részről 1945. január 13-án a Szent Korona Rend kardokkal ékesített Lovagkeresztjével tüntették ki – minden bizonnyal ugyanezért.¹⁰⁰

Budapestről utolsó levelét 1944. december 30-án küldte el. Ezredét január 18-áig a pesti hídfő délkeleti oldalán vetették be, erre →Wilhelm Schöning kézírata is utal, amely szerint 1945. január 3-án Kispesten rövid ideig az alárendeltségébe lépett. Budai alkalmazásáról csak egy adat van: Litteráti-Loótz Gyula szerint 1945. január 24-étől a Margit-szigeten váltotta le →Karl Waller Sturmbannführert.¹⁰¹ A kitörés napján látták utoljára. Egy szovjet hadifogságból visszatérő személy azt állította, hogy Kijev környékén látta egy építkezésen, ezzel szemben három másik személy hallo-

másból azt nyilatkozta róla, hogy Budapesten elesett. Forrásmegjelölés nélkül egy magyar publikációban az szerepel, hogy főbe lőtte magát.¹⁰²

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt ■ I. osztályú Vaskereszt ■ Fekete Sebesülési Jelvény ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. január 30. ■ Német Szárazföldi Haderő Becsületlappántja 1945. február 5. ■ Német Aranykereszt 1945. február 6. ■ Szent Korona Rend Lovagkeresztje a kardokkal 1945. január 13.	■ Rendőr hadnagy 1938. szeptember 8. ■ Rendőr főhadnagy 1939. szeptember 22. ■ Rendőr százados 1942. január 1. ■ Hauptsturmführer 1942. április 1. ■ Sturmbannführer 1944. december 21.

1945. január 3-án Kispesten rövid ideig az alárendeltségébe lépett. Budai alkalmazásáról csak egy adat van: Litteráti-Loótz Gyula szerint 1945. január 24-étől a Margit-szigeten váltotta le →Karl Waller Sturmbannführert.¹⁰¹ A kitörés napján látták utoljára. Egy szovjet hadifogságból visszatérő személy azt állította, hogy Kijev környékén látta egy építkezésen, ezzel szemben három másik személy hallo-

BOOSFELD, JOACHIM 1922. június 1-jén született Aachenben középpolgári családban. 1937-ben kilépett az egyházból, ami azzal is összefüggethetett, hogy 1934–1939 között a Nemzetpolitikai Nevelőintézet (Nationalpolitisches Erziehungsanstalten, NAPOLA) hallgatója lett Oraniensteinban. Ezek az intézetek a hadapródiskola és a nemzetiszocialista elitképzés egyfajta keverékének szá-

mítottak, és látogatóik elkötelezett nemzetiszocialistáknak minősültek. Nem meglepő tehát, hogy 1939-ben, érettségije után Boosfeld belépett az SS-be. Eredetileg harckocsivezetőnek képezték ki, és SS-tiszthelyettesi iskolára küldték. 1941 májusában az SS Bad Tölzben létesített tisztiiskolájának hallgatója lett, amelyet szeptember 15-én végzett el. Az 1. SS-lovasezredhez osztották be, először szakaszparancsnoki, majd zászlóaljsegédtiszti beosztásba. A Szovjetunió megszállt területén az egység az ősz folyamán számos „partizánvadászatként” jelentett tömeggyilkosságot követett el, ezekben azonban Boosfeld szerepe nem ismert. 1941 decemberétől egységével Rzsav terségében öt hónapig frontvonalba került, amelynek során az alakulat létszámának 80 százalékát elvesztette. Boosfeld ezekben a harcokban érdemelte ki a Vaskereszt I. és II. osztályát. 1942 májusában a SS braunschweigi lovassági iskolájára vezényelték kiképzőnek. Ezzel párhuzamosan beiratkozott az ottani műszaki főiskolára is, ahol történelmet, filozófiát és néprajzot hallgatott. 1943. november 21-én nevezték ki a 16. lovasezred 4. századának parancsnokává. Egységét 1944 nyarán 80 százalékban magyarországi kényszersorozott németekkel töltötték fel, emellett kb. 25 orosz önkéntes is tartozott a századához. Magyarország megszállása után Szekszárd környékén nyertek elhelyezést.

Az 1944. október 9–22. között az Erdélyben tanúsított kezdeményező és bátor magatartásáért Német Aranykeresztrel tüntették ki. Századával november 1-től december 24-éig Vecsés térségében volt állásban. 1944. december 25-én a Farkasréti temetőhöz irányították, ahol egy mérnök villájában, annak családjával ünnepelte meg a karácsonyt. A Vaskereszt Lovagkeresztjét 1945. február 20-án Hitler személyesen adományozta számára. Az indoklás szerint „az ő érdeme volt, hogy az utánpótlás szempontjából kulcsfontosságú Vérmező sokáig tartható maradt. Még sebesülten is néhány emberével harcra vetette magát, betöréseket tisztított meg, és ezzel lehetővé tette vitorlázó repülőgépek leszállását a Vérmezőn.”¹⁰³

Ifj. Peter Zwacknak az 1980-as években adott interjúja ehhez képest egészen másképp adja vissza a történeteket. Boosfeld ebben egy szóval sem említette a reptér védelmét, amelyben már csak azért sem vehetett részt, mert még az előtt megsebesült, hogy a szovjet csapatok a Vérmzőt veszélyeztették volna. Minden jel arra utal, hogy felterjesztését vagy valaki máséval keverték össze, vagy téves adatok alapján írták. *Im. J. Zwack: Die deutsche Wehrmacht in Budapest, 1944–1945*, 107. o.

A Zwack-interjú szerint első bevetési körzete Budán az Ágnes út térségében volt, innen azonban december 29-én egy szovjet támadás kiröpítette („*wir sind herausgeflogen*”), és csak a Németvölgyi út – Farkasréti temető vonalá-

ban tudtak megkapaszkodni, ahol a hadosztály néhány Hetzer páncélvadása is támogatta őket. Századával 3–400 méter széles vonalat kellett tartania. A Budán töltött első napjai során döbbenet tapasztalta a lakosság teljes gyanútlanágát: egy elegáns, bundába öltözött idősebb hölgy például a Farkasréti temetőben január elejéig mindennap sétálni ment a kutyájával, miközben ekkor már csak kétszáz méterre volt tőle a front, és mesterlövészek szedték áldozataikat. Harcálláspontja ebben az időben az Erdi út és Németvölgyi út sarkára települt, mintegy 200 méterre a temetőtől. Az itt álló villa korábban egy gazdagabb étteremtulajdonosé lehetett, mivel a pince mellett, egy külön óvóhelyen kiváló ételeket és borokat találtak. Ötven évvel később is jól emlékezett arra az 1922-es évjáratú francia vörösborra, amit itt fogyasztott el. A házban fellelt alkohol mennyiségét jól illusztrálja, hogy naponta 2–3 személynek tudott kiosztani belőle egy üveget. Január első felében több szovjet támadást hárított el. 1945. január 15-én egyik sarkán gránátszilánktól megsebesült, ezt követően kórházba került, de egy hét után még nem gyógyult sebével visszatért az egységéhez. Szerzett egy nagyméretű fűzős csizmát, amelybe kötéssel együtt is be tudta gyömöszölni a lábát. Arról, ami egységével január 23. és február 10. között történt, az interjúban nem tett említést.

Visszaemlékezését 1945. február 11. délutánjával folytatta, amikor is parancsot kapott, hogy vonuljon az Alagútba települt hadosztályparancsnokságra. Oda érkezve azt tapasztalta, hogy mindenki fürdik, borotválkozik és eszik. → *Joachim Rumohr* hadosztályparancsnok maga mellé osztotta be, és adott neki egy marék koffeintablettát, valamint fájdalomra két aszpirint. A kitörés első hullámaival indult el, ami visszaemlékezése szerint „egyszerűen teljes káoszba torkollott. Miután az elől állók elesetek, a tömeg rendre újabb katonákat nyomott előre a tűzbe, akik ugyanígy jártak. Mindez még az előtt történt, hogy keresztelni tudtuk volna a Margit körutat.”¹⁰⁴ A körútnál, a Várfo utca sarkán közvetlenül feje fölött csapódott be egy szovjet páncéltörőgránát, mellette álló tisztiszolgájának arcát repesz találta el. Visszaemlékezése szerint olyan sokkot kapott, hogy remegő kezeivel alig tudta bekötni bajtársa sebé. Végül éjfél körül jutottak csak ki a Margit utca – Ganz gyár – Marczibányi tér vonalon a belbudai térségből, és a Vadaskerten át haladtak a budai hegyekben. Megkönnyítette a továbbjutást, hogy a Marczibányi tér után már csak felkészületlen, italozó és az elhárítással nem törődő szovjet katonákkal találkozott. A budai hegyekben bukkant rá Friedrich Schippmann Sturmbannführerre, a 8. utászászlóalj parancsnokára¹⁰⁵ és → *Sven von Mitzlaff* őrnagyra, a hadosztály vezérkari főnökére, valamint néhány ezredparancsnokra. Február 12. reggelre a csoport mint-

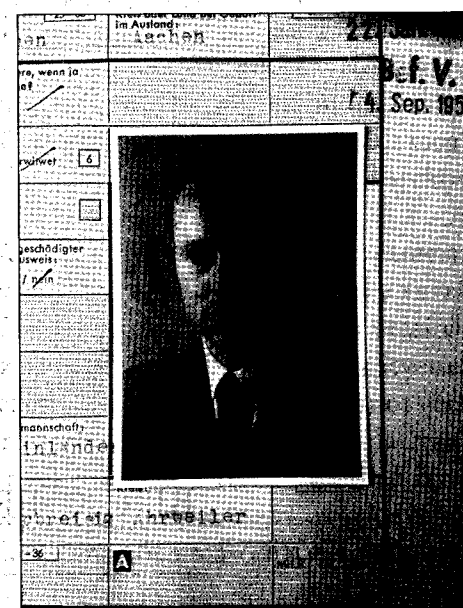
egy 1000-1500 főre duzzadt – saját egységéből viszont csak tisztilegénye maradt mellette. A csoport többsége ugyanakkor saját hadosztályának katonáiból állt, bár volt közöttük több Wehrmacht-katoná és honvéd is. Egy ideig a Remetehegyen bújtak meg, majd tovább indultak az erdőkben. Egy kilométerre jártak a külső szovjet főellenállási vonaltól, amikor egy patakon kellett átkelniük. Ez a feladat sok kimerült katonának már legyőzhetetlen akadályt okozott, holott a patakmeder kevesebb, mint öt méter széles volt. Itt vesztette el tisztilegényét is. 1945. február 14-én késő délelőtt érte el a saját vonalakat Somodorpustánál. Emlékei szerint a szovjet főellenállási vonal után egy emelkedőn kellett átküzdniük magukat az első német állásig. Csoportjából ekkor már csak 10-20 ember maradt mellette, és von Mitzlaff őrnaggyal is csak később találkozott.

Átjutása után először 36 órát aludt egyhuzamban. Ezt követően busszal Győrbe szállították, ahol egy tornaterembe gyűjtötték a kitörőket. Innen Pozsonyba vitték, ahonnan Hermann Maringgelével együtt repülőgépen a berlini Vezéri Főhadiszállásra szállították. Itt tüntette ki Hitler mindkettőjüket 1945. február 20-án a Vaskereszt Lovagkeresztjével. Boosfeld egyúttal az Arany Közelharcpántot is megkapta (mivel közelharcnapjainak száma a kitöréssel együtt 57-re emelkedett), és Hauptsturmführernek is kinevezték (állítása szerint ebben a rendfokozatban ő volt a legfiatalabb). Az adományozási okmányokat Hitler csak másnap írta alá, az adományozás dátuma ezért 1945. február 21.¹⁰⁶

Emlékei szerint a Vezéri Főhadiszálláson rendkívül sokat kellett várakoznia, mire Hitler elé került. Hitler mellett Hermann Fegelein is jelen volt. Beszélgetésük mintegy 15 percig tartott. Hitler pszichésen megtört ember benyomását keltette, remegett. Meglepő volt azonban szuggesztív és hibátlan beszéde. A kitörésről, a páncélöklök városi használatáról és a magyarországi németek harci szelleméről kérdezett. Boosfeld utóbbira azt felelte, hogy a harci szellem annak megfelelően csökkent, ahogyan a Vörös Hadsereg elfoglalta az érintettek otthonát. Az audiencia után Fegelein megjegyezte, hogy „nem kellett volna ilyen negatív részletekkel terhelni a Führert”.¹⁰⁷

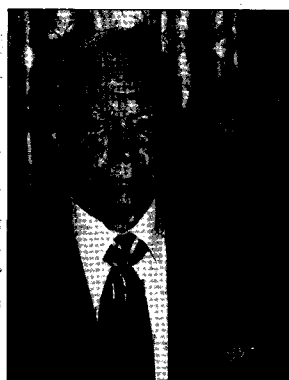
A háború végét különböző kórházakban töltötte, hadifogságáról nincs adat. Munkaképességét csak 1946 májusában nyerte vissza. 1946–1947 között a Hamburgi Egyetemen három félévet hallgatott gyógyszerész szakon, 1950 és 1955 között a Bonni Egyetemen elvégezte a jogi kárt. 1947 szeptembere és 1949 decembere között álnéven a Münchener Sajtószolgálat (*Pressedienst München*) alkalmazásában referensként dolgozott – valójában a Reinhard Gehlen¹⁰⁸ altábornagyról elnevezett Gehlen-szervezet néven működő nyugatnémet hírszerzés ügynöke volt. Ezután két éven át egy gyógyszerészeti cég keres-

kedőjeként vállalt állást, rövid ideig pedig ingatlanügynökként is kipróbálta magát. 1956-ban a Bundeswehr átvette. Személyzeti lapján érdeklődési szakterületeként a következőket tüntette fel: „politika, nemzetközi jog, Kelet-Európa, történelem, zene, hírszerzés (elhárítás és hírszerző tanfolyamok)”. Először az oldenburgi 11. páncélgránátos-hadosztály-nál kapott beosztást, 1970-ben az 1. páncélgránátos dandár parancsnoka lett, 1972-ben pedig a Bundeswehr főparancsnokságán kapott vezérkari beosztást. Ő volt az egyetlen korábbi SS-tiszt, aki a Bundeswehrben vezérkari ezredesi pozícióba jutott. 1981-ben nyugdíjazták, 2015. június 19-én hunyt el.¹⁰⁹

Joachim Boosfeld
1956 körül

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1941. december 1. ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. március 30. ■ Német Aranykereszt 1944. december 30. ■ Általános Rohamjelvény ■ Arany Közelharcpánt 1945. február 21. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 21.	■ Törzsszászlós 1941. szeptember 1. ■ Untersturmführer 1941. december 1. ■ Obersturmführer 1943. november ■ Hauptsturmführer 1945. február 20. ■ Százados (Bundeswehr) 1956

1944¹¹⁰

2012

BUCK, FRIEDRICH

Friedrich Buck 1922. január 30-án született a besszarábiai Friedenthalban (ma: Mirnopolja, Ukrajna), középbirtokos családban. Népes rokonságával (húsz fővel) 1940 folyamán települt át a Harmadik Birodalomba. A Faji és Telepítési Főhivatal (*Rasse und Siedlungshauptamt*, RuS) a családról meglehetősen lesújtó értékelést adott: többeket csak a legmegbízhatatlanabb „Volksliste 4.” minősítéssel láttak el (ez azt jelentette, hogy az érintettet „renegát” kategóriába sorolták, és kizárták a fegyveres szolgálatból). Buck apja jobb minősítést kapott ugyan, és politikai továbbképzésre is küldték, de az utólagos értékelések szerint zárkózottsága és gyenge szellemi képességei miatt teljesen alkalmatlannak bizonyult.

Ezek után kész csoda, hogy az 1941-ben jelentkező Buck felvételt nyert a Waffen-SS soraiba (ekkoriban a feltételek még igen szigorúak voltak). Először a „Der Führer” páncélgránátos-ezredben kapott beosztást mint géppuskás. 1942 tavaszán részt vett a Rzsev környéki harcokban, nyáron pedig már őrzetetővé kinevezve áthelyezését kérte az SS-lovasághoz. Ettől kezdve az I., illetve az átszámolás után a 15. SS-lovasvezredben szolgált. 1942 végétől egysége Medvegyevónál súlyos veszteségeket szenvedett, de katonái kitartásának köszönhetően tartani tudta állásait. Buck ennek során szakaszvezetői kinevezése mellé megkapta a II. osztályú Vaskeresztet és a Rohamjelvényt. A harokvi csata és az ezt követő visszavonulás során kiváló vállalkozó szelleme miatt

nagy ismertségre tett szert. Többször sikerült felderítenie és megsemmisítenie előretolt szovjet tüzérségi figyelőket, illetve tüzérségi és aknavető állásokat. Ennek során kapta meg az I. osztályú Vaskeresztet, valamint az Arany Sebesülési Jelvényt, utóbbit azért, mert összesen öt alkalommal sebesült meg. Buck közelharcban tányéraknával és kézigránátkötegekkel néhány harcköcsit is megsemmisített.

Budapest ostroma alatti tevékenységéről csak néhány részlet ismert. Az őrmesterré (Oberscharführer) kinevezett Buck 1945. elején a nagy veszteségek miatt élőjárójának, → *Oswald Krauss* Sturmabführernek utasítására a 15. lövészvezred 5. (nehézfegyver) századának parancsnokságát is átvette. Ennek során tucatnyi ellenőrkést szervezett, és számos szovjet rohamot vert vissza. Működési helyére csak egy – forrással nem ellenőrizhető – adat van: ezek szerint elsősorban a Bécsi út környékén, tehát a III. kerületben harcolt.¹¹¹ 1945. január 27-én távirati úton kapta meg a Vaskereszt Lovagkeresztjét és az Arany Közelharcpántot. Ezt a kombinációt a második világháborúban összesen csak 98 személy érdemelte meg.

Állítása szerint magyar részről az Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki.¹¹² A *Der Spiegel*nek 1976-ban adott nyilatkozata szerint → *Karl Pfeffer-Wildenbruch* saját Lovagkeresztjét adta át neki.¹¹³ A kitörés napján egy tüzérségi repesztől súlyosan megsebesült, és a városban visszamaradva fogságba esett. Ez volt a hetedik sebesülése. Egészségi állapota miatt a hadifogságból már 1945 végén hazaengedték. Ettől kezdve a Bosch cégnél dolgozott mint öntőtechnikus.

1976-ban az ún. Lovagkereszt-viselők Társasága (*Ordensgemeinschaft der Ritterkreuzträger*) felvette vele a kapcsolatot, és ezt követően a bajorországi Sonthofenben a Bundeswehr épületében ötszáz összegyűlt SS-velerán előtt a *Präsentiermarsch* hang-

Friedrich Buck
1941-1943 között

jainak felcsendülése után Johannes Göhler¹¹⁴ és Gustav Lombard¹¹⁵ volt SS-tisztek ünnepélyesen átadták neki a horogkereszt nélküli Lovagkeresztet és a hasonlóan átalakított Arany Közelharcpántot – ami sajátos gesztus, hiszen a hivatalosan megkapott, de a háború viharában elvesztett kitételek esetében soha nem volt szokás új adományozási ceremóniát rendezni. Buck jellegzetes tájszólásban adott nyilatkozata szerint ezzel nagy örömet szereztek neki („*Die habbe mer a riesige Freid gmacht*”). Hozzá kell tenni, hogy ez volt az SS-lovasveteránok első bajtársi összejövetele; az 1956-ban egyszer már meghirdetett rendezvényt ugyanis a rendőrség betiltotta. Az ügyből ezúttal is országos botrány lett, mivel az ünnepségen Herbert Mitzscherlich ezredes, a Bundeswehr tisztje egyenruhában jelent meg, az SS-veteránok felszólalása után beszédet is tartott, majd az Egykori Waffen-SS-tagok Kölcsonös Önségélyező Egyesülete (*Hilfsgemeinschaft auf Gegenseitigkeit der Angehörigen der ehemaligen Waffen-SS, HIAAG*) tagjaival közösen koszorúzott. A sajtó azt is firtatta, hogy Göhler és Lombard vajon kinek a nevében és kinek a megbízásából tekinti magát jogosultnak arra, hogy a Harmadik Birodalom érdemrendjeit adományozza valakinek – arról ugyanakkor nem esett szó, hogy Buck egyszer már valóban megkapta a kérdéses elismeréseket. Mivel volt rá igény, megjelentek olyan retusált fényképek is, amelyeken az SS-ruhás Buck a Lovagkeresztrel látható – természetesen anélkül, hogy az ezt közlő publikációk bármilyen utalást tettek volna arra, hogy a képek valójában egyszerű hamisítványok.

Friedrich Buck, aki ezekkel az ügyekkel ezt követően nem foglalkozott; utolsó éveit egy idősök otthonában töltötte. 2015. szeptember 25-én hunyt el.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt ■ I. osztályú Vaskereszt 1944. október 7. ■ Általános Rohamjelvény ■ Arany Közelharcpánt ■ Arany Sebesülési Jelvény ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. január 27. ■ Magyar Arany Vitézségi Érem	■ Unterscharführer 1944 ■ Oberscharführer 1945. január

1942–1944¹¹⁶

BUNGE, HELLMUT

Hellmut Bunge 1920. június 1-én született a poroszországi Wanzlebenben. Eredeti csapatteste a 13. (páncélos) hadosztályhoz tartozó 66. gépesített (később páncélgránátos) gyalogezred volt, ebben kezdte meg sorkatonai szolgálatát 1937. november 5-én. A lengyelországi hadjáratban az ezred 14. (nehézfegyver) századában páncéltörő ágyús lövegirányzóként, szeptember 10-étől lövegparancsnokként harcolt. Részt vett a franciaországi hadjáratban, valamint a keleti front hadműveleteiben. 1941. augusztus 30-án áthelyezték az ezred Burg bei Magdeburgban székelő pótkeretéhez. Már ekkor felfigyeltek rá, előléptetési javaslatában a következő állt:

„Középnagy, erős megjelenés. Jó sportoló. Fizikailag minden megerőltetés során helytáll. Nyílt, tisztességes karakter. Kifejlett személyiség, egészséges öntudattal. Energikus. Jó nemzetiszocialista.¹¹⁷ Az ellenség előtt mint szakasz- és századparancsnok különösen bevált.”¹¹⁸

1941. szeptember 16. és 1942. február 14. között tisztjelölttanfolyamot végzett, majd 1942. március 31-éig a pótkeretről kiképzőtisztként tevékenykedett. Ezt követően szakaszparancsnokként a keleti fronton harcoló ezrednél kapott beosztást. 1942. október 5-től zászlóaljsegédtiszt a 66/II. zászlóalj-

nál, 1943. február 1-jétől a 66/8. század utász szakaszának parancsnoka, 1943. július 13-ától a 2. század parancsnoka. Ekkori jellemzése hasonló a korábbihoz: „...nyugodt benyomást kelt. Szeretett bajtárs. Kifogástalan politikai beállítottság. Az ellenség előtt bizonyított. Jó kiképző és nevelő.” Egyetlen hiányosságaként azt jegyezték meg róla, hogy „nem kellően friss”¹¹⁹, elképzelhető azonban, hogy ez csak a jellemzést író rosszindulatából adódó megjegyzés volt. 1943. augusztus 25-én tüzérségi lövedéktől bal karján könnyebben, 1944. április 26-án súlyosan sebesült (állkapcsát puskagolyóval lőtték át). 1944. július 14-én a Német Aranykeresztet adományozták részére – feltehetően a sebesülésével is összefüggő, néhány hónappal korábbi besszarábiai hadműveletekért. Ezzel függhetett össze az is, hogy rendkívül fiatalon századossá nevezték ki. Felgyógyulása után, 1944. augusztus 28-án helyezték át az újrafelállítás alatt lévő „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztályhoz (FHH) századparancsnoki beosztásba.

1944. november és 1945. február között már a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-ezred II. (tehergépkocsikon szállított) zászlóaljának parancsnoka volt.

Bunge ideiglenes Lovagkereszt-igazolása, amelyen Fennmaradt viszont az az 1945. január 29-én feladott rádiótávirat,

Beosztásából is nyilvánvaló, hogy kitüntetését személyes bátorságával kellett kiérdemelnie. Ebből az időszakból csupán egy visszaemlékezés említi (amely egy szakaszparancsnokához köthető), ebben megértő és szívélyes előjáróként írkák le.¹²⁰ Egysége novemberben rövid ideig a Csepel-szigeten Lakihegy-nél, majd Valkó-Gödöllő vonalában, december 6-ától Vác, majd Dunakeszi-Fót, december 28-ától Rákospalota, január első felében pedig Újpest és a XIII. kerület térségében harcolt. A Budára történt áttelepülés után először Dél-Budára kerültek, de a zászlóalj tevékenysége ettől kezdve már nem rekonstruálható.

amelyben →Pfeffer-Wildenbruch Bunge kitüntetését kérte. Ebben az alábbiak olvashatók:

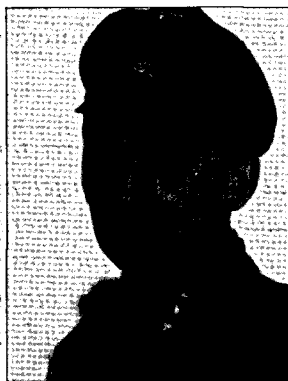
„...riadóegységekből összeállított, harci tapasztalatokkal nem rendelkező zászlóalját a kezdeti krízisjelenségek ellenére kizárólag személyes példaadásával jelentős sikerekre vezette. Miután az ellenség egy mély betörést követően összefogta erőit, Bunge személyes elhatározásból az ellenséget oldalba támadta, és személyes bevetésével megakadályozta a hadosztály számára rendkívül veszélyes katlanáttörést.”¹²¹

Bunge részt vett a kitörésben, egységével a Vérmezőn és a Kissvábhegyen át jutott el a budai hegyekbe. 1945. február 14-én, feltehetően Tök-Perbál térségében esett hadifogságba, 1949. december 31-én tért haza. Érdekes módon az ezt követően kitöltött hadifogolysegély-kérvényben így adta meg szolgálati helyét: „századparancsnok, 13. páncélos-hadosztály, 66. páncélgránátos-ezred”. Minden bizonynyal az SA-kötődése miatt kínos „Feldherrnhalle” hadosztályt amúgy is csak rövidebb epizódnak tekintette életében. Ezt követően a postánál helyezkedett el. A háborúra nem szívesen emlékezett vissza. 1990-ben egy hozzá forduló német történésznek csak annyit írt, hogy a háborúnál fontosabb az azt követő „gazdasági csoda” (Wirtschaftswunder), ami remélhetően az utódoknak is megmarad.

„El akarjuk felejtetni a régi háborús időket, annál is inkább, mert Howa-kéennek történetét úgyis a győztesek írkák. Kérem ezért, hogy régi képeimről se készítsen másolatot. Kívánom, hogy szebb fiatal-sága legyen. Önnek, mint nekem volt.”¹²²

Hellmut Bunge 2006. december 4-én hunyt el Herfordban.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
II. osztályú Vaskereszt 1940. június 21. I. osztályú Vaskereszt 1942. február 14. - Bronz Páncélosjelvény 1942. február 14. - Bronz Közelharcjelvény 1943. június 28. - Fekete Sebesülési Jelvény 1943. szeptember 15. - Német Aranykereszt 1944. július 14. - Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 1.	- Órvezető 1938. október 11. - Szakaszvezető 1939. október 19. - Örmester 1942. január 2. - Hadnagy 1942. február 1. - Főhadnagy 1943. február 1. - Százados 1944. május 20.

1941

CHARPENTIER, HANS-GEORG VON

Hans-Georg von Charpentier 1902. július 2-án született az akkor Németország-hoz tartozó Strasbourgbán, ahonnan 1920 után, amikor a területet Franciaország-hoz csatolták, Németország Saarland (Saar-vidék) tartományába települt át. Gazdálkodói képesítést szerzett, majd önálló lovaglótanárként dolgozott.

A frissen adományozott
Lovagkeresztrel 1942 februárjában,
nem szabványos téli kucsmában

1919-ben fél évig egy huszárezredben teljesített önkéntes katonai szolgálatot, 1923–1930 között a Wehrwolf nevű paramilitáris jobboldali szervezet különböző csoportjaiban töltött be alsóbb szintű vezetői beosztásokat. 1933-ban belépett az NSDAP-be, 1935-ben pedig az SS-be. Az egyházból kilépett. Az SS-Verfügungstruppe (SS-VT), azaz a Waffen-SS elődje kötelékébe 1939. decemberében jelentkezett. Kezdetől fogva a lovasságnál szolgált. 1941 augusztusáig szakaszvezetői, ezt követően 1941. december 15-éig ezredsegédtiszt, majd századparancsnoki, 1943. december 1-jétől

pedig ezredparancsnoki beosztást látott el. Ezredsegédtiszt beosztásából adódóan pontos tudomással kellett bírnia az egység tömeggyilkosságairól, sőt ezek logisztikai szervezése is az ő feladata lehetett. Egységével 1941. október végétől a frontra került, 1942. március 17-én az oroszországi Toropino mellett lábán könnyebben sebesült, és agyrázkódást is kapott.

A Vaskereszt Lovagkeresztjét az 1942. november–decemberi Medvegyevo környéki harcokért kapta. Itt egységét (az 1. SS-lovasezred 3. százada) majdnem bekerítették, Charpentier azonban ellentámadásokat indított, és önálló elhatározással még egy magaslatot is elfoglalt. Százada a harcok során húszt főre olvadt le, állásai előtt 500 szovjet halottat és hat kilőtt harckocsit számoltak össze. 1943. december 1-jétől haláláig a 18. SS-lovasezred parancsnoka volt.

A →Joachim Rumohr által szerkesztett 1944. júniusi jellemzés így írta le: „A felfejlesztett és határozott és megfontolt jellem. Visszafogott és megértő.”

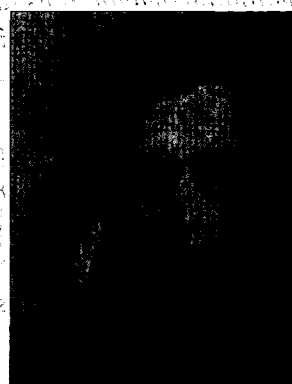
Különleges hiányosságok, vonzódások és mániák nem ismeretesek. Szellemileg élénk és aktív. Fizikailag jó képességű. Nagyon jó lovas. Szolgálati teljesítménye és tudása megfelelő. Szolgálati kötelezettségei teljesítése során von Charpentier nagy igyekezetet és jóindulatot tanúsít. Szorgalmasan igyekszik katonai képzettségében még tapasztalható hiányosságait megszüntetésére és továbbképzésére. Fellelése és viselkedése parancsnokai-val szemben kifogástalan. Bajtársi körben és alárendeltjei körében tisztelik.”¹²³

1944. november 10-én Rumohr mindezt még azzal egészítette ki, hogy „katonai tudása és teljesítménye hiányosságait jól megfontolt gyakorlati intézkedésekkel hidalja át. Ezredparancsnoknak alkalmas.”¹²⁴

Budapesti tevékenységére alig van adat. Harcálláspontja 1944 karácsonya után eleinte Dél-Budán lehetett. A kitörés során ismeretlen helyen és időpontban, de minden bizonnyal még a városon belül és február 13-a előtt halálosan megsebesült. Erre utal, hogy egy 1945. február 20-án keletkezett iratban mint nyilvántartott elesett szerepel,¹²⁵ és ezt támasztják alá a WAST-ban fellelhető túlélői beszámolók is.¹²⁶ Másrészt viszont a hadosztály korábbi parancsnoka, Bruno Streckenbach¹²⁷ 1960. május 22-én a következőket írta egyik bajtársának: „1959 júliusa körül beszéltem Wuppertalban Ernst Imhoffal¹²⁸, aki arról számoltam be, hogy szintén századparancsnok volt. Imhof azt mondta nekem, hogy a

...*Charpentier* még él, és *Vesztfáliában*, ugyanúgy, mint a háború előtti, egy lovásiskolát működtet.¹²⁹

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1941. augusztus 16. ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. január 21. ■ Általános Rohamjelvény ■ Fekete Sebesülési Jelvény ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1942. december 29. ■ Ehrenwinkel der alten Kämpfer ■ Julleuchter	■ Untersturmführer (tartalékos) 1940. január 29. ■ Obersturmführer (tartalékos) 1941. július 15. ■ Hauptsturmführer (tartalékos) 1942. március 16. ■ Sturmbannführer (tartalékos) 1944. október

1941–1942

DALLMANN, WERNER

Werner Dallmann 1922. április 7-én született a pomerániai Wangerinben (ma: Węgorzyno, Lengyelország). Az elemi iskolák elvégzése után öt évig magántanuló volt, majd kereskedelmi iskolai végzettséget szerzett. 1940-ben lépett be az SS-be, 1941-ben pedig az NSDAP-be. 1943-ban kilépett az evangélikus egyházból. 1940 áprilisától 1942 szeptemberéig a megszállt lengyel területen szolgált tiszthelyettesi beosztásokban. Kitüntetéseiből ítélve ennek

során – esetleg rövidebb frontra vezénylésekor – arcvonalszolgálatban, illetve partizánvadász hadműveletekben is részt vett. Ezt követően az SS-lovashadosztályhoz osztották be. Itt ismét arcvonalszolgálatot látott el, ennek részletei azonban nem ismeretesek, csupán az, hogy megsebesült. 1943 második felében elvégezte a braunschweigi SS-tisztiiskolát, ezt követően ugyanott kiképzőtiszt lett. 1944. június 1-jén helyezték át a 22. SS-lovashadosztályhoz, ahol először szakaszparancsnoki, majd az 53. lovasezrednél ezredsegdtiszti beosztást kapott.

Az 1944. novemberi harcok egységének különösen súlyos veszteségeket okoztak. Feltehetően mindhárom felterjesztése ezzel függhetett össze. Az első, amely Német Aranykeresztre szolgált, Kurt Bartsch 1944. december 11-én adta be, de ezt minden bizonnyal alulértékeltnek tekintették, és megváltoztatták a Német Szárazföldi Haderő Becsületlappántja kitüntetésre. A felterjesztést Himmler OKH-hoz rendelt összekötőtisztje december 28-án láttamozta, a döntés 1945. február 5-én született.

Felterjesztése szerint a kitüntetésben a következő haditettei miatt részesült: 1944. november 3-án Pestszentimréből délre az ezred ellenségesbe ütközött, a kapcsolatot a szomszédokkal megszakadt. Az ellenség behatolva a résekbe az ezredet bekerítéssel fenyegette. Dallmann vezetése alatt egy rohamcsoport másodszorra heves küzdelem után el tudta foglalni a 129-es magáslatot az ezred bal szárnyán, és addig tartotta az ellenség ismételt támadásai ellenében, míg az ezreddel a kapcsolat helyre nem állt. Ezzel a rés nagyrészt lezáródott, a fenyegetettség megszűnt, és az ezred tartani tudta elért állásait. 1944. november 4-én ugyanott Dallmann egy felderítőjárőrrel helyreállította a kapcsolatot a jobb oldali szomszédokkal, lezárta a keletkezett rést, és az ezred támadását egészen a Budapesttől délkeletre húzódó harckocsiárok előtti 500 méterre vonta előre. Ezzel egy kibontakozóban lévő ellenséges támadást állított meg, amelyet az ezred rákövetkező támadása szétvert. 1944. november 6-án Gyál pusztá térségében az ezred támadását ellenséges harckocsik és heves ellenátalakások megakasztották. Már az sem tűnt lehetőségre, hogy tartsák az addig elfoglalt területeket. Dallmann rohamcsoportja, amelyet az ezred a helyszínre küldött, egészen addig

ovall, Gyálpusztá déli szegélyéig hatolt előre, itt átkarolta az ellen--
-balesét, és ezzel kikényszerítette az ellenség széles fronton tör--
-sebtől történő támadásának leállítását. Dallmann ezzel nagymértékben
-hozjárult az elért vonal megtartásához. 1944. november 8-án Gyál-
-ligeren Dallmann az ezred tartalékával egy betörés--
-megállítására rendelték ki. Egészen a település déli határáig
-hatolt előre, és a zászlóalj erejű ellenséget pánikszzerű menekü-
-lésre kényszerítette. 1944. november 9-én [helymeghatározás
- nélkül] a 4. svadron [lovasszázad] területén egy mély betörés--
- az ezredet kettévágással fenyegette. Dallmann az ezred tartalék-
- lékával elszigetelte a betörést, majd ellentámadást indított, és a
- visszafoglalta az eredeti vonalat. 1944. november 19-én [hely-
- meghatározás nélkül] az ellenség balszárnyon betörést ért el, am-
- 3. tázalárrendelt 9. [magyar] csendőrszázad vonalán. Folyamato-
- san erősítéseket vont a betörési helyszínre, és elfoglalta a 119-es
- és magaslatot. Az a veszély fenyegetett, hogy az ellenség balról
- a teljes állást felgöngyölíti. Dallmann a gyenge ezredtartalékkal
- ellenlökést indított, leszorította az ellenséget a 119-es magaslat-
- ról, és azt minden ellenséges támadással szemben megtartotta.
- Ezzel a régi állás visszaszerzése lehetségessé vált, az ellenség
- fenyegetése megszűnt.²¹³⁰

Nem tisztázott, hogy Dallmann miért érdemelte ki a Vaskereszt Lovagke-
- resztjét. Erről a személyi anyagában csak →August Zehender hadosztálypa-
- rancsnok távirata lelhető fel, amelyben a következő szerepel:

„Kérem a Vaskereszt Lovagkeresztjének odaítélését Dallmann
SS-Untersturmführer részére a Budapest védelme során tanúsi-
tott kimagasló teljesítményéért. Minden helyzetben bátor. Szá-
mos ellenlökésben túlerejű ellenséget visszavért. A parancsolt
célon túl nyomult. Ellenséges gyülekezési állásokat szétvert. Ma
[1944. december 30-án] megsebesült.²¹³¹

Mivel az 53. lovasezred ekkor Pestszentimre–Pestszentlőrinc térségében har-
colt, ezért Dallmann akcióinak is itt kellett történnie. Dallmann sebesülése
dacára tovább harcolt, míg újra megsebesült. Veszteségi kartonján forrás meg-
jelölése nélkül az áll, hogy „egy kórházban, január közepén szerzett sebei

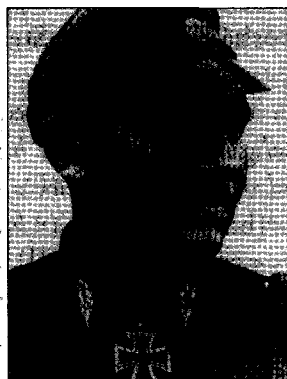
miatt elhunyt”.²¹³² A Sziklakórházban operáló Steinert Gyula így emlékezett
vissza utolsó óráira:

„Hamarosan fiatal, alig húszéves német hadnagyot hoztak be
a bajtársai haslövéssel. Azonnal bevittük a műtőbe, és megope-
ráltuk. A laparotomia [hasmetszés] során kiderült, hogy a golyó
átütötte a hólyagot és a rektumot [végbél], majd súlyos roncsolás
után a sakrum [keresztcsont] mellett hagyta el a szervezetet.
Összefoltoztuk a hólyagot és a rektumot, és dréncső bevezeté-
sével lezártuk a sebet. A sebesülés azonban a fellépő hashár-
tyagyulladás miatt végzetesnek bizonyult. Két társa mellette
virrasztott egész éjszaka, magam is többször felkeltem hozzá,
megvizsgáltam. Lázas delíriumában szüntelenül rohamot vezé-
nyelt, rohamra indult. Szegény Werner Dallmann – most is
emlékezem a nevére – a szörnyű és céltalan háború áldozata
lett. Reggel a Bástya sétányon [ma: Tóth Árpád sétány] temet-
tük el jeltelen sírban.”²¹³³

Csontjait feltehetően 1945–1947 között exhumálták. Amennyiben így tör-
tént, akkor azonosítatlan maradványai a budaörsi német katonai temetőben
nyugszanak. A Német Vöröskereszt eltűnteket nyilvántartó fényképes adat-
bázisában ugyanakkor Dallmann úgy szerepel, mint akit Ceglédén (az ottani
hadifogolytáborban) láttak utoljára. Sajnos nem tudni, ez az adat honnan szá-
mazik, azt azonban biztosra vehetjük, hogy tévedésről van szó.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1942. szeptember 28. ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. december 1. ■ Általános Rohamjelvény 1943. január 1. ■ Fekete Sebesülési Jelvény 1943. május 13. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. január 17. ■ Német Szárazföldi Haderő Becsületlappántja 1945. február 5.	■ Unterscharführer 1942. április 20. ■ Oberscharführer 1943. március 11. ■ Untersturmführer 1944. március 1.

1909. június 26-án született Mönchengladbachban. 1927-ben lépett be a rendőrségbe, 1939. november 26-án századosként vette át az SS-VT, amelyen belül az SS-rendőrhadosztály páncéltörőosztályának törzséhez került. 1944. novemberéig ennél a hadosztálynál töltött be különböző beosztásokat. 1937-ben kilépett az evangélikus egyház tagjai közül, és belépett az NSDAP-be; 1940-ben pedig az SS-be.

1944. november 25. és december 6. között Budapestre vezényelték; de közben még ezredparancsnokságát megtartotta – kitüntetési felterjesztéseket legalábbis ebben a minőségben írt alá: Vezénylésének oka nem tisztázott: elvileg hadosztályparancsnoki tanfolyamra kellett volna mennie. → Pfeffer-Wildenbruch 1960-ban azt írta Gosztönyi Péternek, hogy Dörner eredetileg a város erődítési munkálatainak felügyelétére vezényelték Budapestre.¹³⁴ Személyi anyaga szerint 1944. december 2-án a birodalmi SS-vezető (Reichsführer-SS, RFSS) személyi tartalékába helyezték, ám a valóságban a IX. SS-hegyihadtesthez került, ahol azonban vezérkari funkciót képzettség hiányában nem kaphatott. Beosztásának adatai ellentmondásosak: egyes források szerint a budapesti SS- és rendőri állomásparancsnoksághoz, más adatok szerint a 22. SS-lövashadosztályhoz osztották be. 1944. december 25-én mindenesetre egy iratban az szerepel, hogy a 271. népi gránátoshadosztály és a Kesseő-csoport Budapestre szoruló részeit Dörner irányítja. Egy másik irat szerint Kesseő László vezérőrnagy megsértődött azon, hogy alacsonyabb rendfokozatú személynek rendelték alá, ezért egységét elhagyta. Az ügy miatt a 6. hadsereg vizsgálatot is indított.¹³⁵ Személyére nézve a következő utalás 1945. január 9-én kelt, ekkor már a pesti oldalon vezetett egy harccsoportot, amely minden bizonnyal a 13. páncélos hadosztály néhány egységéből állt.¹³⁶ Egy 1945 elején megjelent német újságcikk szerint (amelyet több lap is átvett) először ezredet, majd megbízott parancs-

DÖRNER, HELMUT

Részt vett a franciaországi, 1941-től pedig a Szovjetunió elleni hadjáratban, partizánvadász, hadműveletekben. 1943. szeptemberétől Olaszországban, 1944. elejétől Görögországban látott el megszálló feladatokat, mint a 8. SS-rendőrezred parancsnoka. Utóbbi helyen a 4. SS-rendőr páncélgránátos-hadosztály és az ő ezrede is atrocitások sorozatát követte el civilekkel szemben. A háború után Németországban több mint 200 személy ellen indult emiatt vizsgálat, elítélésre azonban egyetlen esetben sem került sor. Dörner pontos részvétele a tömeggyilkosságokban nem tisztázott.

1944. augusztusában Dörner csapataival csak nagy nehézségek árán tudott északra vonulva kikerülni a bekerítésből, amit Románia átállása és Bulgária hadba lépése okozott. Ettől kezdve egysége részt vett a Temesvár–Szeged körüli harcokban, majd a Duna–Tisza közére szorult. Az ekkor adományozott Tölgyfalomb felterjesztési indoklása nem ismert, de minden bizonnyal a debreceni páncélos csatához köthető, amelyben a 4. SS-páncélgránátos-hadosztály is alaposan kivette a részét.

Helmüt Dörner 1944 nyarán Görögországban.
A felvétel érdekessége a sátorlapanyagból várt álcafelső.
1944. november 25. és december 6. között Budapestre vezényelték; de közben még ezredparancsnokságát megtartotta – kitüntetési felterjesztéseket legalábbis ebben a minőségben írt alá: Vezénylésének oka nem tisztázott: elvileg hadosztályparancsnoki tanfolyamra kellett volna mennie. → Pfeffer-Wildenbruch 1960-ban azt írta Gosztönyi Péternek, hogy Dörner eredetileg a város erődítési munkálatainak felügyelétére vezényelték Budapestre.¹³⁴ Személyi anyaga szerint 1944. december 2-án a birodalmi SS-vezető (Reichsführer-SS, RFSS) személyi tartalékába helyezték, ám a valóságban a IX. SS-hegyihadtesthez került, ahol azonban vezérkari funkciót képzettség hiányában nem kaphatott. Beosztásának adatai ellentmondásosak: egyes források szerint a budapesti SS- és rendőri állomásparancsnoksághoz, más adatok szerint a 22. SS-lövashadosztályhoz osztották be. 1944. december 25-én mindenesetre egy iratban az szerepel, hogy a 271. népi gránátoshadosztály és a Kesseő-csoport Budapestre szoruló részeit Dörner irányítja. Egy másik irat szerint Kesseő László vezérőrnagy megsértődött azon, hogy alacsonyabb rendfokozatú személynek rendelték alá, ezért egységét elhagyta. Az ügy miatt a 6. hadsereg vizsgálatot is indított.¹³⁵ Személyére nézve a következő utalás 1945. január 9-én kelt, ekkor már a pesti oldalon vezetett egy harccsoportot, amely minden bizonnyal a 13. páncélos hadosztály néhány egységéből állt.¹³⁶ Egy 1945 elején megjelent német újságcikk szerint (amelyet több lap is átvett) először ezredet, majd megbízott parancs-

nokként hadosztályt vezetett. Propagandisztikus stílusa ellenére¹³⁷ érdemes idézni a cikk Dörnerre vonatkozó fontosabb megállapításait:

„A férfi, aki eddig csak kis kiterjedésű ezred- és hadosztályszakszát tekintette át, hamarosan szinte jobban ismerte Nagy-Budapest térségét, mint akárki más. Ritkán lehetett megtalálni őt kis hivatala állandóan üres íróasztalánál a Várban. Ehelyett sokkal gyakrabban utazgatott Skoda-Kübelwagenjával [kételtű terepjáró] az őszi esőktől felpuhult dombokon az elővárosok előterében. A sok hadjáratban edződött hadvezér biztos pillantásával jelölte ki a háztengert szélesen körbeölelő vonalat, amelyen majd a szovjet özönlésnek le kell pattannia. A védvonalnak, amelyet itt ki kellett jelölni, Dörner majdnem minden méterét lejárta. Amennyiben eltekintünk a magyar történelem belpolitikai harcaitól, amelyeknek során a Vár többször is bekerítésbe került, akkor megállapítható, hogy a várost a 16. század török háborúi óta még senki sem ostromolta komolyabban. Dörner ezért nem

is talált semmilyen védőállásokat, amelyekre támaszkodhatott volna. Budapest vezénylő tábornokától azt a feladatot kapta, hogy a várostérképre ceruzával berajzolt, mélyen tagolt állásrendszert valósítsa meg! Azt, hogy ezt a feladatot teljes erőbedobással és a szükséges gyorsasággal valósította meg, és a hadihelyzet miatt nem vett tekintetbe semmit, ami feladatától elvonhatta volna a figyelmét, mindenki tudja, aki ismeri ezt az energiától duzzadó, 35 éves mönchengladbachi harcost.”¹³⁸

Az újságcikk több pontatlanságot is tartalmaz. A legfontosabb talán az, hogy Budapest erősítési terveit a magyar vezérkar első világháborús tervekre alapozva már 1944 nyarán elkészítette, és a kivitelezés is megindult 1944 októberére folyamán, tehát még jóval Dörner Budapestre helyezésre előtt. Komolyabb erősítési munkálatok a pesti oldalon 1944. decembere után már nem is nagyon folyhattak, mivel ekkor a front mozgásba lendült. A cikkíró minden bizonnyal azzal az információval rendelkezett csak, amit Pfeiffer-Wildenbruch is említett, és ebből körített egy népszerűsítő, ámde a valósággal csak néhány ponton érintkező írást.

Dörner valós szerepe ugyanis 1945 elejétől már biztosan nem az erősítési munkálatokkal függött össze. Minden jel arra mutat, hogy a 13. páncélosad-

osztály parancsnokságát ebben az időben már a teljes pesti oldal harcvezetésével bízták meg – ez annál is valószínűbb, mert az itt harcoló 22. SS-lovas-hadosztály parancsnokságának sokkal kevesebb képzett vezérkari tisztje volt, a „Feldhierrnhalle” páncélgránátos-hadosztály részeinek pedig teljesen hiányzott a vezetési törzse, mivel az a gyűrűn kívül rekedt. Ebből adódhatott, hogy Dörnert valójában →Schmidhuber pozíciójába rakták, akit viszont a pesti oldal harcparancsnokaként Dörner fölé helyeztek. Ez a lépés a hadosztály ordonánctisztjének feljegyzései szerint nem volt mentes a surlódásoktól. Dörner ugyanis valójában Schmidhuber főlerendeltjeként viselkedett, sőt 1945 januárjában, amikor Schmidhuber harcálláspontját Pestről Budára helyezte át, arra kényszerítette a farkasvakságtól szenvedő tábornokot, hogy az éj közepén térjen vissza a pesti oldalra.¹³⁹ Dörner saját harcálláspontja 1945. január 10-éig a Rákóczi úti Metropolisz Szállóban, utána a budapesti Városházán volt.

Ma már nem lehet megállapítani, hogy Dörner vagy valaki más kézírása látható-e a IX. SS-hegyihadtest 1945. január 10-ei jelentésének oldalán. A jelentésben szereplő mondatban – „A legkeményebb megterhelés és az emberfeletti teljesítmények ellenére bizakodó a csapatok hangulata” – a „bizakodó” szót valaki kézzel aláhúzta, és kézzel melléje írta: „volt Ön kint?”¹⁴⁰

1945. január 18-ától a „Dörner-harcsoport” a katlanba szorult német tartalékot jelentette, amelyből folyamatosan le kellett adni egységeket a keletkező lukak betömésére. Egy hétig még fennállt a remény, hogy a viszonylag ütőképes harcsoport engedélyt kapjon a kitörésre. Január 26-án Dörner, akinek harcálláspontja ebben az időben a Budaörsi út 23/A szám alatt volt, rádión fel is tudta venni az összeköttetést a Konrad-III. hadművelet során egészen a Válig jutó felmentő seregekkel, de nem kapott engedélyt rá, hogy ő is megindulhasson.¹⁴¹ Ettől kezdve nincs adat arra, hogy Dörner hogyan vett részt a harcokban – komolyabb irányításra ekkor már amúgy sem volt mód, a küzdelem kis csoportok akcióira esett szét. 1945. február 1-jén megkapta Tölgyfalombjához a Kardokat. A kitüntetés adományozásának okai itt is ismeretlenek, és csak feltételezhető, hogy egyfajta „végkielégítést” jelentettek az ekkor már leírt parancsnok számára. A kitörésben Dörner a IX. SS-hegyihadtest törzsével együtt az Ördög-árokban vett részt. Ennek során a Bolyai Akadémia környékén megsebesült. Kovács X. Ferenc vezérkari százados fogságba esése után még találkozott vele:

„A Béla király útra egy villába¹⁴² [vittek fel kihallgatni], aminek a kertjében egy fa tövében felkötött karral, átvért kötéssel lát-

szerepeltette. Hosszas levelezés kezdődött, amelyben Drexler először meglepetését fejezte ki a hír hallatán, majd további adatokat kért. A RuS ügyintézője Berlinben személyesen tájékoztatta a részletekről: az asszony egy alkalommal lopásért, két alkalommal pedig csalásért állt bíróság előtt az 1930-as évek első felében – jóval az előtt, hogy Drexlerrel megismerkedett volna. Aki azt gondolná, hogy a történet ezzel a hivatal szempontjából lezárult, téved. 1944. január 26-án ugyanis a RuS hauptsturmführeri (azaz Drexlerrel azonos rendfokozatú) beosztottja levelet küldött neki. Ebből – sajátos stílusa miatt – érdemes egy részletet idézni:

„A büntetések már a házassági kérvény 1940-ben történt kitöltésekor is elévültnak minősültek, így azokról csak korlátozottan szükséges nyilatkozni. Az Ön neje minden fórumon, kivéve a bíróságokat, büntetlen előéletűnek nevezheti magát. Ön tehát a RuS-nak nem közölt hamis adatokat. Önnek azonban szükségét kell éreznie annak, hogy legsürgősebben közölje a RuS

illetékeivel, hogy milyen következtetéseket tart szükségesnek levonni abból, hogy neje a büntetéseit eltitkolta. Ön előtt: A RuS az Ön választ 1944. március 15-ig várja.”¹⁴⁴

Bár Drexler személyzeti anyagában az ügynek nincs további nyoma, a tiszt aligha engedhette volna meg magának azt a merészséget, hogy a felszólításra nem válaszol. Nem érthető, hogy mi lehetett a RuS elvárása ebben a kérdésben, amelyről maga is megállapította, hogy a házastársak magánügye. Annyi azonban bizonyos, hogy az effajta ügyek hatással voltak az érintett minősítésére. Himmler – és több alvezére – mániákus pedantériával felügyelte alárendeltjei magánéletét. A RuS olykor egészen odáig ment, hogy a negatívnak ítélt SS-tiszteket kényszer-betegszabadságra küldte. Kurt von Gottberg például 1939. november 13-án arra kapott felszólítást a RuS-tól, hogy „Önnek egy nehéz szívpanaszra hivatkozva azonnal betegnek kell jelentenie, és betegnek kell lennie [sic!]”. Theodor Eicke, a „Totenkopf” SS-páncéloshadosztály parancsnoka pedig napiparancsban adta közre azoknak az SS-tiszteknek a nevét, akiket megbüntettek, amiért niemi betegséggel kórházba kerültek.¹⁴⁵

Érdekes, hogy a háború után Drexler nejeéről az terjedt el, hogy zsidó származású. Utolsó századparancsnokának – Hans-Otto Wachter által megőrzött – visszaemlékezése szerint „a feleség, aki egy lakókocsiban rendszeresen együtt utazott vele a fronton minden harcálláspontjára, zsidó volt, de ezt kevesen tud-

ták. Ő ápolta öcsémet sebesülése után haláláig.”¹⁴⁶ Az asszony zsidó származására ugyanakkor semmiféle adat nincsen a házassági aktában. Keyéssé valószínű, hogy épp Drexler neje lett volna az, aki ilyen ügyben be tudta volna csapni a Faji és Telepítési Főhivaltat.

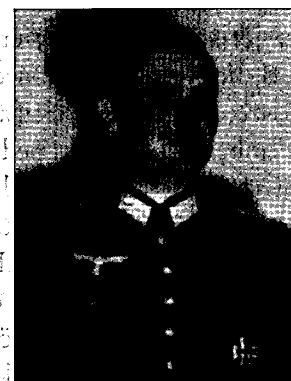
Drexler 1944 első felét újra a már Franciaországban állomásozó „Das Reich” hadosztálynál töltötte, ám a normandiai partraszállás utáni napokban Magyarországra vezényelték, és kinevezték a 8. SS-felderítőosztály parancsnokának. Az egység ekkor Dunapentelén (ma: Dunaújváros) állomásozott. 1944. december 12-én adományozták részére a Vaskereszt Lovagkeresztjét, a következő haditettért: „[1944. november 4–7. között] a Vecsésen történt ellenséges betörtés rész megtisztítására a felderítőosztályt jelölték ki. Kemény és veszteségteljes utcai harcokban (60 saját katona kiesett) Drexlernek sikerült az ellenség további előrenyomulását megakadályoznia, aminek azonban visszaszorítását nem tudta elérni. A helységben történő éjszakai védekezés az éjszaka folyamán a gyenge saját erők és a túlerejű ellenség miatt nem sok sikerrel kecsegtetett. Drexler azonban felismerte az állás védelmének fontosságát, amely a teljes védőkörletre kihatott. Ezért önálló elhatározásból tovább támadt előre, és elérte a harcoksiárkot. Mivel jobbra és balra nem tudott kapcsolatot teremteni a saját csapattal, sündisznóállást vett fel. A lőszerhiány és a komoly veszteségek (110 fő, nagyrészt hátulról történő ellenséges behatás) dacára három napig tartotta ezt az állást, amíg egy saját felmentőakciónak köszönhetően az ellenséget teljesen megsemmisítették. Drexler vezetési művészetének köszönhető, hogy Budapest védelme szempontjából döntő sikert lehetett elérni.”¹⁴⁷

Drexler egysége 1944 karácsonyán a budai oldalra került, és részt vett abban a támadási kísérletben, amelyet a budapesti páncélozott erők Budaörs felé indítottak. Ezt követően rövid ideig a Kelenföldi pályaudvar előterében, illetve a Petőfi laktanya környékén voltak állásban, majd a katlan budai részén, a Margit-szigeten védekeztek. Drexler egysége volt az, amely fogadta a budai oldalon jelentkező szovjet parlamentereket is. Járműveik nagy része még január végéig bevezethető állapotban maradt, és kellő mennyiségű üzemanyaggal is rendelkezett.¹⁴⁸ A kitöréskor azt a feladatot kapták, hogy a „Feldherrnhalle” felde-

ritóoszállyal együtt a Margit-híd és a Mechwart tér között fedezzék a támadást. Az egység maradványai 1945. február 12-én törtek át a Bem mozi mellett. A Vérhalom térnél súlyos harcokba keveredtek. Ettől kezdve Drexler sorsa nem követhető tovább: hivatalosan annyit tudni, hogy 1945. február 23-án reggel 11 órakor Kispesten fejlődés áldozata lett.¹⁴⁹ A források sajnos nem adják meg ennek okát és körülményeit; a leginkább valószínű forgatókönyv az, hogy fogásba esése után egy szovjet őr agyonlőtte – ám még ez esetben is furcsa, hogy miként kerülhetett Kispéstre, amikor hidak hiányában a német hadifoglyokat mind a budai oldalon hajtották déli irányba, Baja felé. Hans Bayer-Hauptscharführer az egyetlen, aki Drexler csoportjából viszonylag messze jutott: őt február 20-án buktatta le egy magyar civil a Pilis hegységben – parancsnokát azonban ő is a városban látta utoljára. Drexler volt segéd tisztje, Rudolf Köller két másik verziót is említ abban a levélben, amelyet 1984-ben írt Wolfgang Vopersalnak, a HIAG történetírójának. Köller levelében azt kérdezte Vopersaltól, hogy mi a forrása annak az adatnak, hogy Drexler 1962. április 12-én hunyt el Stuttgartban. Ezenkívül azt is megemlítette, hogy Drexlert mások Moszkva környékén látták egy hadifogolytáborban. Jelen ismereteink szerint ezeket az ellentmondásokat nem tudjuk feloldani.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Háborús Érdemkereszt II. osztálya kardokkal 1941. augusztus 18. ■ II. osztályú Vaskereszt 1942. február 24. ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. április 1. ■ Bronz Páncélosjelvény 1942. április 20. ■ Bronz Közelharcjelvény 1944. január 25. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1944. december 11.	■ Untersturmführer 1938. szeptember 11. ■ Obersturmführer 1940. április 20. ■ Hauptsturmführer 1942. április 20. ■ Sturmbannführer 1944. október 21.

1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156. 2157. 2158. 2159. 2160. 2161. 2162. 2163. 2164. 2165. 2166. 2167. 2168. 2169. 2170. 2171. 2172. 2173. 2174. 2175. 2176. 2177. 2178. 2179. 2180. 2181. 2182. 2183. 2184. 2185. 2186. 2187. 2188. 2189. 2190. 2191. 2192. 2193. 2194. 2195. 2196. 2197. 2198. 2199. 2200. 2201. 2202. 2203. 2204. 2205. 2206. 2207. 2208. 2209. 2210. 2211. 2212. 2213. 2214. 2215. 2216. 2217. 2218. 2219. 2220. 2221. 2222. 2223. 2224. 2225. 2226. 2227. 2228. 2229. 2230. 2231. 2232. 2233. 2234. 2235. 2236. 2237. 2238. 2239. 2240. 2241. 2242. 2243. 2244. 2245. 2246. 2247. 2248. 2249. 2250. 2251. 2252. 2253. 2254. 2255. 2256. 2257. 2258. 2259. 2260. 2261. 2262. 2263. 2264. 2265. 2266. 2267. 2268. 2269. 2270. 2271. 2272. 2273. 2274. 2275. 2276. 2277. 2278. 2279. 2280. 2281. 2282. 2283. 2284. 2285. 2286. 2287. 2288. 2289. 2290. 2291. 2292. 2293. 2294. 2295. 2296. 2297. 2298. 2299. 2300. 2301. 2302. 2303. 2304. 2305. 2306. 2307. 2308. 2309. 2310. 2311. 2312. 2313. 2314. 2315. 2316. 2317. 2318. 2319. 2320. 2321. 2322. 2323. 2324. 2325. 2326. 2327. 2328. 2329. 2330. 2331. 2332. 2333. 2334. 2335. 2336. 2337. 2338. 2339. 2340. 2341. 2342. 2343. 2344. 2345. 2346. 2347. 2348. 2349. 2350. 2351. 2352. 2353. 2354. 2355. 2356. 2357. 2358. 2359. 2360. 2361. 2362. 2363. 2364. 2365. 2366. 2367. 2368. 2369. 2370. 2371. 2372. 2373. 2374. 2375. 2376. 2377. 2378. 2379. 2380. 2381. 2382. 2383. 2384. 2385. 2386. 2387. 2388. 2389. 2390. 2391. 2392. 2393. 2394. 2395. 2396. 2397. 2398. 2399. 2400. 2401. 2402. 2403. 2404. 2405. 2406. 2407. 2408. 2409. 2410. 2411. 2412. 2413. 2414. 2415. 2416. 2417. 2418. 2419. 2420. 2421. 2422. 2423. 2424. 2425. 2426. 2427. 2428. 2429. 2430. 2431. 2432. 2433. 2434. 2435. 2436. 2437. 2438. 2439. 2440. 2441. 2442. 2443. 2444. 2445. 2446. 2447. 2448. 2449. 2450. 2451. 2452. 2453. 2454. 2455. 2456. 2457. 2458. 2459. 2460. 2461. 2462. 2463. 2464. 2465. 2466. 2467. 2468. 2469. 2470. 2471. 2472. 2473. 2474. 2475. 2476. 2477. 2478. 2479. 2480. 2481. 2482. 2483. 2484. 2485. 2486. 2487. 2488. 2489. 2490. 2491. 2492. 2493. 2494. 2495. 2496. 2497. 2498. 2499. 2500. 2501. 2502. 2503. 2504. 2505. 2506. 2507. 2508. 2509. 2510. 2511. 2512. 2513. 2514. 2515. 2516. 2517. 2518. 2519. 2520. 2521. 2522. 25

1. The first step is to identify the key components of the system. This includes understanding the hardware, software, and data involved.

1. The first step is to identify the problem. This involves understanding the current situation and the goals that need to be achieved.

[illegible]

EKESPARRE, ARTHUR CARL JOHANN VON

[illegible]

Arthur Carl Johann von Ekešparre. 1913. január 8-án született baltikumi német-svéd családban az akkor Oroszországhoz tartozó Livóniában (ma: Lettország és Észtország), az Oesel (ma: Saaremaa) melletti Moon sziget Enneküss nevű birtokán. 1933. április 1-jén lépett be önkéntesként az elitegységnek számító porosz 8. gyalogezredbe. 1935. április 20-án avatták hadnaggyá. Századosi, őrnagyi és alezredesti kinevezései mind soron kívül történtek.

A második világháború kezdetén az ezred géppuskás századának parancsnoka volt, 1940 októberében segédtiszti beosztást kapott. Minősítései végig kiválóak voltak, ebből adódhatott, hogy az év végén már a vezérkari iskola előkészítő szakaszaként a 3. gépesített tüzérezredhez vezényelték, majd egy hónapig a 29/II. zászlóalj parancsnoki pozícióját is ellátta. Ez a rövid időszak is elég volt ahhoz, hogy kiérdemelje a Német Aranykeresztet, amit 1942. február 28-án adományoztak részére. 1942 februárja és augusztusa között vezérkari tanfolyamot végzett, illetve a Wehrmacht vezetési törzsbe (*Wehrmachtführungstab*¹⁵⁰) nyert ideiglenes beosztást. 1943. január 15-étől a 2. páncélosadosztály anyagi-vezérkari (Ib) osztályvezetője, áprilisban véglegesítették a vezérkari testületben. Ezt követően a Franciaországban állomásozó B Hadseregcsoporthoz töltött be anyagi-vezérkari tiszti pozíciókat, innen helyezték át 1944. október 30-án a 13. páncélosadosztályhoz, amelynek vezérkari főnöke lett.

A Vaskereszt Lovagkeresztjét 1945. január 15-én kapta. Felterjesztése nem maradt fenn, de feltételezhető, hogy az a 13. páncélosadosztály november-decemberi harcaival függött össze. November elején a seregtest sikerrel fékezte le a főváros elleni offenzívát, december 7–14. között pedig Fót–Vác térségében érzékeny csapásokat tudott mérni az újabb támadást indító szovjet páncélosereőkre, majd a budapesti katlanban a Fót–Rákospalota közötti arcvonalszakaszt tartotta. Mielőtt a bekerítés teljessé vált, a hadosztály és a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály páncélozott erőit és Hummel-lövegeit egy „Feldherrnhalle” páncéloscsoportba összefogva december 23–24. között kivonták az arcvonalból, és a Dunán át Buda déli felére (többek között Törökbálintra) csoportosították, mert ott szovjet páncélosékeket azonosítottak be. A páncéloscsoport az ellenséget Budaörsről északra átmenetileg visszavonulásra kényszerítette.

Budapest bekerítése és Ekesparre kapcsán a hadosztály 4. segédtisztje, Ernst Schweitzer főhadnagy a következőket jegyezte fel 1944 karácsonyáról:

„Az első tűzkeresztséget leszámítva soha nem éltem át annyira súlyos lelki megrendülést, mint ezen az estén, amikor a bekerítés megváltoztathatatlán ténnyé vált. Körülöttem lévő bajtársaimon is megfigyelhettem, hogy szinte senki nem evett egy falatot sem, hanem ehelyett láncdohányzásba és azokba a gondolatokba menekült, hogy hogyan lehetne megmenekülni a fenyegető sors elől. Szerencsére a folyamatos jelentések és parancsok miatti állandó igénybevétel elegendő változatosságot hozott. 23 órákor az Ia (Ekesparre v.k. alezredes) karácsony alkalmából magához kéret a szobájába. A likőröskészletéből iszunk, és például veszünk ennek az embernek tartásából.”¹⁵¹

Az ostrom alatti rendkívüli megterhelésből Ekesparre sem vonhatta ki magát. Még január 10. körül ordítózásig fajuló veszekedésbe torkolt az a vita, amelyt Wilhelm Schöninggel folytatott arról, hogy a 66. páncélgránátos-ezred foglalja-e vissza a Lóversenyteret. Schweitzer visszaemlékezése így ír ezekről a napokról: „... a pomérániai otthon elvételének híre nem került el, és ezért emiatt teljesen magába zárkózott. Nem tud többet aludni, mert az éjszakákat olvasással és munkával tölti, és minden alkalmat megragad, hogy eljusson a csapatparancsnoki állásokba. Még

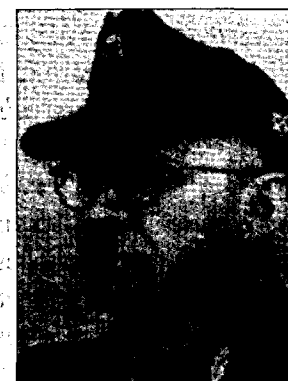
osztottam vele ezt az időt, és egy alkalmat sem mulasztottam el arra, hogy tájékozzjak a városban. Másrészt viszont ez azt is lehetővé tette, hogy a sorsunk megváltozását az ellenség behatására bízzuk.”¹⁵²

A kitörési kísérletben segédtisztjével, Schweitzer főhadnaggal együtt vett részt. Éjfél körül hagyták el a Margit körutat, és a budai hegyeken át észak-északnyugati irányban haladtak. Nemsokára csoportjuk létszáma több száz főre bővült. Solymár előtt táboroztak le, majd február 13-án a hajnali órákban az Ürge-malom melletti házakba szállásoltak be. Reggel 11 óra felé arra ébredtek, hogy a szovjet csapatok bekerítették őket. Schweitzer visszaemlékezése szerint Ekesparre ekkorra már leszámolt az életével: „már korán reggel elmondta: nem érez magában több erőt arra, hogy folytassa a kimerítő mienetet”.¹⁵³ Az egyik ház ajtajában felállva, ideális célpontot nyújtva tüzelni kezdett a szovjet katonákra.¹⁵⁴ Azt, hogy a háznál pontosan mi történt, már nem fogjuk megtudni, csak a végeredmény ismert. Ugyanerről az eseményről egy nappal később, február 14-én az alábbiakat mondta jegyzőkönyvébe Boledovics Mátyás: „Tegnap, 1945. február 13-án hajnalban, még sötétben egy magyar katona ajtót nyitott velünk az azzal, hogy magyar és német katonaság van itt. Egy magyar ezredes¹⁵⁵ közölte velünk, hogy foglyai vagyunk, ki nem mehetünk, nem beszélhetünk. Az épületeket rendelkezésükre kellett bocsájtanunk. Magyar és német katonák tódultak be helyiségeinkbe. Bürgönyt főztek, és adtak nekik. A meglévő élelmiszerkészletünket adtuk nekik. Ruháikat levették, és szárították, és közben éhesen ettek, különösen a magyarok, mert a németeknek volt némi élelmük. Őrszemek állottak a kint. Észrevették dél felé, hogy Pilisvörösvár felől oroszok közelbe lédenek. A magyar ezredes parancsot adott ki, hogy ne lőjenek, és egy német tábornok¹⁵⁶ azonban idegesen rált az ötagú orosz járőrre, mire azok fedezték magukat, majd sok orosz támadást intézett ellenük. Erős lövöldözés keletkezett. A magyar ezredes parancsot adott ki, hogy tüsszék ki a kezük ügyébe kerülő fehér anyagot, majd mindenkit kiharancsolt az épületből. Mink elbújtunk a kamrába. Az ezredes még beszólt hozzánk, hogy mi nem vagyunk az oka semminek, s ezt hangoztassuk, majd utolsónak ő is kiment. Mi benn maradtunk, amíg a nagy lövöldözésnek vége

felgöngyölítették. Erdmann személyesen is kitüntette magát ezekben a harcokban, egységével összesen 21 löveget (ebből négy önjáró) és 37 páncéltörő ágyút semmisített meg. Egy zsákmányolt löveget személyesen üzemelt be és lőtt szét vele egy még ellenálló szovjet üteget. Mivel a zsákmányolt fegyverzet elszállítására nem volt mód, Erdmann katonái a támadás utáni este folyamán végig ezek megsemmisítésével foglalkoztak. Felettese, →*Georg-Wilhelm Schöning* őrnagy, a 66. páncélgránátos-ezred parancsnoka ekkor terjesztette fel a Lovagkeresztre, amit 1944. december 9-én nyújtották át számára dr. Franz Bäke ezredes és Bartel SA-Standartenführer társaságában a Vezéri Főhadiszálláson. Főhadnagyi kinevezésére is ezen haditette miatt került sor: az előléptetést viszont már október 25-én megkapta.¹⁶⁰

Erdmann a bekerítésben maradt, és november 3-án megsebesült.¹⁶¹ Ostrom alatti tevékenysége ismeretlen. A kitörés óta eltűntként tartják nyilván.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1944. december 9.	■ Zászlós 1942. december 1. ■ Hadnagy 1942. december 15. ■ Főhadnagy 1944. november 15.

[illegible]

1. A szociális igazgatásról és szociális
 ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény
 10. §-ának (1) bekezdésében foglaltak
 alapján a 2004. évi költségvetésben
 az államháztartáson kívüli szervezetek
 részére a szociális igazgatásról és szociális
 ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény
 10. §-ának (1) bekezdésében foglaltak
 alapján a 2004. évi költségvetésben

FEHRENSSEN, WILHELM DR.

Wilhelm Fehrensen 1898. december 12-én született Hannoverben. 1917. január-jától közlegényként, majd altisztként vett részt az első világháborúban, a hannoveri 74. gyalogezred soraiban járta meg az orosz és a nyugati harcteret. Ezt követően végezte el az orvosi egyetemét. 1923. szeptember 15-én lépett be az SA-ba, ahol politikai vezetői posztot is betöltött, 1924-től pedig a Stahlhelm („acélszak”) nevű frontharcos szövetségnek is tagja volt. 1936. augusztus 1-jén az SS tagja lett, az egyházból kilépett. Az SS-en belül azonnal a VT vezető törzsorvos-helyettesi és osztályvezetői posztját kapta. 1938–1939 között a koncentrációs táborokat üzemeltető halálfejes csapatokhoz vezényelték. 1942. március–április között a dachau-i koncentrációs tábor vezető orvosi beosztását is ellátta. Ebben a funkciójában nyilvánvalóan beható tudomással bírt az álörvosi kísérletekről is, ezekben történt részvétele azonban nem tisztázott. 1942. április 15-én osztották be a „Nord” SS-hadosztályhoz vezető orvosnak, innen vezényelték át 1944. augusztus 21-én Budapestre, a IX. SS-hegyihadtest vezető orvosának.

● Himmler 1942. szeptember 17-én fegyelmi büntetésben részesítette. A neki kézbesített végzés így indokolt: *„Jaschke Adolf (név), Himmler (név) főosztályos helyettesével, az elöljáróval együtt 1942. szeptember 17-én, Sopronban, a zoppoti [ma: Sopot, Lengyelország] kaszinó-hotelben; 1942. szeptember 17-én június 1-2. között [Ön] mint rangidős SS-tiszt nem lépett fel baj-arányai miatt társaival szemben, és nem tett semmit, hogy megakadályozza azokat*

„...a [kitört] konfliktust. Ezzel tűrte, hogy az SS tekintélye a nyilván-
valóság előtt jelentősen csorbuljon. Súlyosbító tényezőként merült fel,
hogy Ön és társai jelentős mértékben alkoholos befolyásolt-
ság alatt álltak.”¹⁶²

Sajnos az ügy részletei nem ismeretesek, személyi anyaga más megjegyzésében
mindenesetre az szerepel, hogy ez alkalommal teljesen „leittasodott”.
1945. január 26-án adományozták számára a Német Aranykeresztet. Öt nappal
korábbi felterjesztési indoklását a IX. SS-hegyihadtest távirati úton küldte meg:
„Fehrensens a katlan minden szakaszán rendkívül nehéz körül-
mények és folyamatos nehéztűzéségi és aknavetőtüzben sze-
mélyesen tevékenykedett. Neki volt köszönhető a pesti oldal fel-
adása miatt szükségessé vált kiürítés gyors lebonyolítása, amely
4000 sebesültet érintett.”¹⁶³

Eredetileg Német Ezüstkeresztre terjesztették fel, de az adományozás során ezt
megváltoztatták, feltehetően azért, hogy ezzel is növeljék a számára adott juta-
lom presztízsét. Az adományozásról az OKH személyügyi (IIa) osztályához
rendelt SS-összekötőtiszt, Alfred Kment Obersturmbannführer még az ado-
mányozás napján táviratban tájékoztatta a Dél Hadseregcsoporthoz kérszül-
a IX. SS-hegyihadtestet, hogy 1945. január 26-án a hadtest főparancsnokjának
22 Fehrensens feladatkörének megértéséhez érdemes ismertetni a német sebes-
ültellátás rendszerét. Minden (kb. 30 katonából álló) szakaszban rendszere-
sítettek egy szanitécet; ezenfelül minden századtörzsből (ez is legalább egy
szakasznyi létszámot jelentett) is volt egy felcser képzettségű személy és egy
szanitéc. Zászlóaljanként egy-egy orvos, két felcser és néhány szanitéc alkotta
a csapatközösítőhely (Truppenverbandsplatz, TVP) személyzetét. Utóbbi álta-
lában a zászlóalj törzs mellé települt, és a sebesültek ideiglenes elhelyezésére
szolgált. A csapatközösítőhelyekről a sebesülteket a hadosztály-közösítőhelyekre
(Hauptverbandsplatz, HVP) szállították. Minden hadosztály elvileg két egész-
ségügyi századdal rendelkezett, minden század egy HVP-t, egy fogászatot és
egy tábori gyógyszerterát tudott üzemeltetni. Mindezt hadosztályonként elvi-
leg 30-35 vöröskeresztes jelzésű szállító jármű egészítette ki. A hadosztályok
egészségügyi ellátásának felelőse a hadosztálytörzsből tevékenykedő hadosz-
tályvezető orvos (IVb) volt. A hadtestek, így a IX. SS-hegyihadtest sem rendel-
kezett önálló egészségügyi intézményekkel, csak a hadosztályok egészségügyi

intézményeinek koordinálását látta el, illetve esetleg rendeltek alá hadseregköz-
vetlen vagy más önálló egészségügyi intézeteket. Budapest esetében ez az 500.
SS-kórház jelentette, amely a Szabolcs utcába települt, a kórházat azonban
a bekerítés előtt evakuálták. A gyűrű bezáródásával ugyanakkor az egészség-
ügyi alakulatok jelentős része Budapesten rekedt, és Fehrensens alárendeltsé-
gében léptek a magyar egészségügyi intézmények is. Az ostrom végére a német
védősereg negyede (!) minősült már sebesültnek, annak dacára, hogy január
10-éig a sebesültek egy részét repülőgéppel el tudták szállítani.

A budai oldalon a bekerítés után minden bizonnyal legalább 6-8 helyen
működött nagyobb HVP. A legnagyobb a Budavári Palota Krisztina körüli szár-
nyának alagsorában és pincéjében létesült (ez ma az Országos Széchényi Könyv-
tár raktára). Emellett az egykori Pénzügyminisztérium épületében (Szenthárom-
ság tér), az Országos Levéltárban (Bécsi kapu tér), a régi Szent János Kórházban
(Széna tér), a Sziklakórházban, valamint a 11. számú Honvédkórházban (a mai
Testnevelési Egyetem) is kezelték német sebesülteket. A fentiekén túl legalább
egy-két tucatnyi kisebb elfekvőhely is létezett az ostrom végén; különös tekin-
tettel arra, hogy a 11. számú Honvédkórházat február elején a szovjet csapa-
tok elfoglalták, a régi Szent János Kórház pedig az első vonalba került, és ezért
ki kellett üríteni.

Fehrensens valószínűségéről alig rendelkezünk forrásokkal. Valószínű-
len, hogy ő lett volna az ostromgyűrű kórházainak gondoskodó anyyja, mivel
az ezzel kapcsolatos visszaemlékezések¹⁶⁴ egyike sem említi nevét. Rendkívül
rugalmatlanul kezelte a sebesültek ügyét, a Sziklakórház esetében például ragasz-
kodott ahhoz, hogy az is harci övezetnek minősüljön, és 1945. január 24-én
azt javasolta Friedrich Born svájci diplomatának, aki a Nemzetközi Vöröske-
reszt delegáltjaként a kórház felelőse is volt, hogy betegeivel együtt hagyja el
a kórházat és vonuljon át a szovjet oldalra – anélkül, hogy ennek kapcsán haj-
landó lett volna a szovjet féllel felvenni a kapcsolatot, illetve segíteni a sebesül-
tek elszállításában.¹⁶⁵ Szintén ő volt az, aki 1945. január 17-én utasítást adott,
hogy a 8. SS-lovashadosztály HVP-je települjön az Országos Levéltár épüle-
tébe. Hindy Iván hadtestparancsnok csak annyit tehetett, hogy személyzetet
rendelt ki a legértékesebb kéziratok megmentésére. Hely hiányában azonban
ez alig volt megoldható. A német sebesülteket középkori oklevelekre fektet-
ték, az értékes levéltári források jelentős része emiatt a vértől és gennyitől szét-
ázott, vagy más módokon semmisült meg.¹⁶⁶

Fehrensens szerepének és felelősségének megítéléséhez célszerű ismertetni
a „Feldherrnhalle” hadosztály sebészorvosa, dr. Werner Hübner¹⁶⁷ visszaemlé-

kezését. Hübner gyomrában egy repesztől maga is sebesült volt, amikor 1945. február 9-éről 10-ére virradó éjjel a Vár központi hadikórházába érkezett: *„Rettenetes kép volt, ahogy az emberek itt heverték. Orvosok és ápolók sehol sem voltak láthatók. Az egész hatalmas üzemet csak én irányítottam. Dr. Huml¹⁶⁸, az FHH [Feldherrnhalle] tüzérezredének orvosa és az egyik legfiatalabb orvosunk látta el. Az összes egészségügyi tiszt a vezénylő tábornok példáját követve elkezdte a moráriumot visszavonulást. Amikor Dr. Osten¹⁶⁹ orvosot arról kérdeztem, hogy ki a szolgálatvezető, akinél jelentkezhetek, közölte, hogy még nem látott szolgálatvezetőt. Mivel érdekelt voltam a felelős urat¹⁷⁰, akinek intézkedésem rendkívül kellemetlenségem volt, mivel még nem rámolta el asztaláról a pezsgőspálacskókat és a bőséges falatozásának maradványait. Jobb, ha nem említem a főorvos nevét, mert nem tartozik a hadiorvoslás utolsó napjaihoz. Miközben mi és sebesülteink a pincékben nem lakhattunk, mert a várban a legelképesztőbb módon úsztak a jólétben és a bőségben. A raktárak a mennyezetig telepakolva álltak olyan mennyiségű dolgokkal, amelyeknek létezéséről a legcsekélyebb fogalmunk sem volt. A szerencsétlen sebesültek csak híg lóhúslevest kaptak, miközben az urak a mélyebben fekvő pincékben semmilyen szükségét nem szenvedtek. 1945. február 11-ének reggelén elkezdett terjedni a hír, hogy a bekerített erők este ki fognak törni. A teljes egészségügyi állományom hirtelen elvagyult a sebesültek között, ami igen csak feltűnő volt, és mi hármán, akik orvosként tevékenykedtünk, este hatra a vezető főorvos úrhoz [Fehremsen] lettünk rendelve. Itt ismerhettük meg először a meglehetősen nagy létszámú orvoscsoporthat, akiknek a Vár otthont adott. A vezető főorvos éles hangon kiadta a parancsot, hogy este 19 órakor rohamfelszereléssel gyülekezzünk az Orszlános kapunál, ahonnan a kitörés indul. A visszamaradó orvosok és 50 fő segélyszemélyzet már ki van jelölve, és az érintettek tudják feladataikat. Mindenki másnak az ő parancsait kell követnie. A sebesülteket másnap a Nemzetközi Vöröskeresztnek adják át.*

A segélyhely személyzete időközben a központi segélyhely főőrzőszőrmesterétől tudomást szerzett a terrőről. Amikor visszatértem a bunkerbe, ott hihetetlen csend volt. A segélyhely személyzete nem volt fellelhető. A kijelölt 50 személy sem jelent meg. [...] A nagy alagútban, ahol a hadtest híradójárművei álltak, elkezdtek belátni, hogy lehetetlen a menekülés. Egy részeg főorvos magához ragadta a parancsot, és megpróbált eltűnni a maradó személyzettel egy alagúton keresztül, amely a Dunától Budakeszi felé vezetett. Óriási üvöltözéssel indult a társaság, akikből később senkit sem láttam.

A várban most már csak az örület uralkodott. A bekerítés heteinek nélkülözései mindenkit az örülethez közeli állapotba juttattak. A nélkülözés, a nyomor és a jövő miatti aggodalom olyan cselekedetekhez vezetett, amelyért az egyént már nem lehetett felelőssé tenni. [...] A sebesültek időközben észrevették, hogy gondozóik eltűntek, és leírhatatlan pánikhangulatba kerültek. A föld alatti kórház minden sarkában csattantak a pisztolylövések. Senki sem akart sebesült állapotban fogságba kerülni.

*Sikerült gyorsan néhány okosabb, könnyen sebesült tisztet, egy számvevő tiszthelyettest és nyolc katonát összegyűjtenem, akiket bevethettem a legégetőbb helyszíneken. A még működő hangosbemondó segítségével közöltük a sebesültekkel, hogy gondoskodunk a további ellátásukról, és ettől kezdve minden felelősséget magunkra vállalunk. Az agyonlövéses öngyilkosságok ennek ellenére folytatódtak.*¹⁷¹

Az orvosi személyzetnek azonban nem csak öngyilkosságokkal kellett megküzdeniük. Egy háromfős német orvoskülönítmény a Budavári Palota területén alakított ki segélyhelyet. Szarka Józsefné, aki az ostromot a Várkapitányság személyzetének egyik tagjaként élte át, így emlékezett vissza a fosztogatás utáni első percekre:

*„[a szovjet katoná] végül arra kényszerített, hogy nézzem meg a német katonákat, akiket agyonlőtt. A Mátyás-kút tövében feküdt a sebesültek közt éjt nappallá téve tevékenykedő három orvos, akikre rögtön ráismertem.”*¹⁷²

Fehrensen a kitörésben ismeretlen időpontban és útvonalon vett részt, utoljára 1945. február 13-án a budai erdőkben látták, amikor egy nagyobb SS-csoport vezetett.¹⁷³ Feltételezések szerint a kilencvenes években a Szarvas-árokotól nem messze előkerült SS-Oberführer hullája vele azonos.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt (1914) ■ Ismétlőpánt a II. osztályú Vaskereszthez ■ Fekete Sebesülési Jelvény ■ I. osztályú Vaskereszt (1939) ■ Német Aranykereszt 1945. január 26. ■ Julleuchter ■ Ehrendegen RFSS ■ SS-Ehrenring	■ Hauptsturmführer 1936. augusztus 1. ■ Sturmbannführer 1938. április 20. ■ Obersturmbannführer 1940. október 1. ■ Standartenführer 1941. szeptember 1. ■ Oberführer 1944. június 21.

1943

1943

GESCHKE, HANS-ULRICH

Hans-Ulrich Geschke 1907. május 16-án született az Odera menti Frankfurtban. Jogot végzett, majd 1931-ben disszertációjával akadémiai doktori címet szerzett. 1932-ben lépett be az NSDAP-be, egy évvel később pedig az SA-ba. Már a náci hatalomátvétel előtt a biztonsági rendőrségnél helyezkedett el, első

munkahelye Dortmundban volt. 1935–1938 között a kielői Gestapo-kirendeltséget vezette. Rövid saarbrückeni vezénylet után Prágába küldték, ahol az ottani, több mint 800 fős állományával rendkívül nagynak számító Gestapo főnöke lett. Beosztottai strébernek és szigorúnak jellemezték, aki azonban állítólag nem tűrt el „felesleges” [sic!] kilengéseket – így 1940-ben például megakadályozta az SA által tervezett prágai zsinagógagyújtogatást is. Másrészt viszont neve összeforrott az egyik legsúlyosabb, cseh földön elkövetett tömeggyilkossággal, amelyre Karl-Hermann Frank, a Cseh-Morva Birodalmi Protektorátus felsőbb SS- és rendőri vezetője adott utasítást. Reinhard Heydrich (a Cseh-Morva Protektorátus és a Birodalmi Biztonsági Főhivatal vezetője) 1942. május 27-én történt meggyilkolása után Geschke koordinálta az előző év végén Angliából érkező és ejtőernyővel ledobott tettesek utáni nyomozást, ami az érintettek megsemmisítésével zárult (a merénylők egy prágai templom kriptájába menekültek; ahol, miután rejtekhelyüket a Gestapo felfedezte, tűzharcban elestek; illetve öngyilkosságot követtek el). Geschke 1942. június 24-én készítette el a lidicei tömeggyilkosságról szóló jelentést – aznap Ležák falu felhőtt lakosait is kivégezték, bár egyik településnek sem volt köze a merénylőkhöz, csupán a Gestapo vélelmezte, hogy korábban segítségét nyújtottak nekik. A megtorló akcióknak összesen 309 halálos áldozata volt. Magát a tömeggyilkosságot a német biztonsági rendőrség és az *Ordnungspolizei* hajtotta végre a cseh csendőrség logisztikai segítségével. (Az *Ordnungspolizei* magyar megfelelője az állambiztonsági nyomozóreszleg nélküli rendőrség, illetve csendőrség volt.) Az akciók első számú felelőse Horst Böhme, a Cseh-Morva Birodalmi Protektorátus SS- és rendőri vezetője volt, Geschke az ő közvetlen alárendeltjeként vett részt a tömeggyilkosságok megszervezésében. A megtorlás azonban ez után is folytatódott, dacára annak, hogy a cseh lakosság zöme egyáltalán nem volt ellenséges a német megszállókkal: Heydrich temetésére több tízezer cseh is eljött leróni tiszteletét. Lidice és Ležák nevét rendelettel még a telekkönyvekből is törölték, és a megsemmisítési parancsot azokra is kiterjesztették, akik a lidicei lakosokkal baráti vagy rokoni viszonyban álltak. A megtorlás hónapokon keresztül tartott, és összesen 3188 halálos áldozatot követelt (ebből 466 embernek csak azért kellett elpusztulnia, mert ismerőseik körében helyeselték Heydrich halálát).¹⁷⁴

Itt érdemes megemlíteni, hogy a szövetségesek csupán két esetben hajtottak végre sikeres merényletet náci vezetők ellen. Wilhelm Kube fehéroroszországi Genaralkomissár és Reinhard Heydrich személye ugyanazért volt fontos: mindketten viszonylag hatékonyan tudták biztosítani a megszállt területek kol-

laborálását, és nem voltak „túl kegyetlenek” abban az értelemben, hogy az már kontraproduktívnak bizonyult volna. Ebből a szempontból ezek a merényletek titkosszolgálati „aktív intézkedéseknek” voltak tekinthetők, és céljuk éppen-séggel nem a terror csökkentése, hanem növelése volt, méghozzá abból a megfontolásból, hogy bármilyen rossz is azoknak, akik elszenvedik, de lerövidítik a háborút.

Az Anthropoid hadművelet, azaz Heydrich meggyilkolásának ötlete a londoni cseh emigráns kormány vezetőjétől, Edvard Beneš-től származott, akit rendkívüli módon nyugtalanított a cseh lakosság részéről tapasztalható antisziszta ellenállás erőtlensége. Abban bízott, hogy a terrormerénylet véres megtorlást von majd maga után, ami aztán a cseh ellenállásra is motiválóan hat, illetve növeli a cseh emigráció presztízsét. Terve be is vált: nagyrészt a lidicei megtorlás hatására 1942. augusztus 5-én a brit kormány visszavonta a müncheni egyezmény kapcsán korábban tanúsított elfogadó álláspontját, 1942. szeptember 29-én pedig Ján Masaryk, az emigráns kormány külügyminisztere a nyugati szövetségesek jóváhagyásával kiadhatott egy próklamációt, amely a müncheni egyezményt (és nyomában az első bécsi döntést is) visszamenőleges hatállyal érvénytelenné nyilvánította. Ennek kapcsán a szövetségesek a szlovák-magyar viszonytal nem foglalkoztak, sőt nagyvonalúan eltekintettek attól is, hogy Szlovákia a kérdéses időszakban éppenséggel a náci Németország szövetséges volt (ami a szlovák politikai emigráció teljes súlytalanságára utal). Mindez magyar szempontból fatális következményekkel járt: ez volt ugyanis az alapja annak, hogy kevesebb mint három évvel később a visszacsatolt felvidéki területek ismét Csehszlovákiához kerültek, a magyar lakosság egy részét pedig elűzték otthonából.

Geschke 1942 szeptemberében a poseni SD és biztonsági rendőrség parancsnoka lett, december 17-én ugyanebbe a pozícióba Drezdába helyezték át. Előbbi munkahelyén az idő rövidsége dacára megismerkedhetett a RuS segítségével lebonyolított lengyelelles kitelepítési akciókkal és az ezekhez fűződő, döntően zsidókat érintő tömeggyilkosságokkal. Emellett a poseni VII. számú erődben külön koncentrációs tábor működtetett, amelyben folyamatosan zajlottak kivégzések is.

1944. március elején Geschkét és több kollégáját Mauthausenbe, pontosabban az ott működő koncentrációs táborba rendelték. Itt tudták meg, hogy Magyarország megszállásában fognak részt venni. Geschke hivatalosan 1944. április 17-étől lett a magyarországi biztonsági rendőrség és SD erőinek parancsnoka (*Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD*, BdS). Közvetlen felet-

tese Otto Winkelmänn tábornok, a magyarországi felsőbb SS- és rendőri vezető volt, elvileg beosztottjai közé tartozott Adolf Eichmann is (aki azonban zsidóügyekben nem Geschkétől, hanem közvetlenül Berlinből kapta utasításait). A megszállás után első lépése az volt, hogy a budapesti telefonkönyv alapján 200 „zsidós” nevű és doktori fokozattal rendelkező személyt letartóztatott. Március 19-én este ugyanakkor már 2000 vezető állású zsidó letartóztatását jelentette Berlinbe (feltehetően tízszeresre növelte a valós számot).

Geschke hatásköre éppen annyira volt tisztázott, mint a német megszállás viszonya a magyar államisághoz – azaz semennyire! Elvileg Geschke csupán a nem magyar állampolgárokkal szemben léphetett volna fel. Igaz, eleinte ez a terület is meglehetősen sok munkát adott. A magyarországi lengyel ellenállás hálózatait, a Mussolinitól, illetve a Vichy-kormánytól elforduló olasz és francia kolóniát, illetve a vélt angol-amerikai vagy szovjet kémeket a BdS számolta fel – majdnem minden esetben a magyar politikai rendőrség segítségével. Geschke azonban igen jelentős számban tartóztatta le a magyar politikai élet szereplőit is. 1944. április 4-én már 3459 letartóztatottáról jelentett, akiknek többsége magyar állampolgár volt. A letartóztatottakat általában rövid idő után Németországba, illetve Auschwitzba szállították. Közéjük tartozott számos országgyűlési képviselő és felsőházi tag is. Bizonyos esetekben azonban a magyar kormány el tudta érni a letartóztatottak szabadon engedését: Kádár Gyula vezérkari ezredes vagy Bajcsy-Zsilinszky Endrét néhány hét után Geschke kénytelen volt átadni a magyar hatóságoknak. Azok esetében azonban, akik megismerték az auschwitzi koncentrációs tábor, már nem volt visszaút, mivel az érintett a szelekció intézményének megismerésével hivatalosan „titokhordozóvá” vált. Így például hiába interveniált a magyar kormány a politikai tevékenysége miatt letartóztatott Kerényi Grácia¹⁷⁵ (Kerényi Károly klasszika-filológus professzor lánya) ügyében is. Néhány kulcsfontosságú személy esetében azonban Geschke kudarcot vallott: nem sikerült letartóztatnia Bethlen István volt miniszterelnököt, és ideiglenesen kicsúszott a kezéből Kállay Miklós miniszterelnök is, aki a budapesti török követségre menekült. Érdemes megemlíteni, hogy a letartóztatottakat részben kegyetlenül megkínózták, és sokszor ki is rabolták (Kádár Gyula vezérkari ezredesről például azzal a mondattal húzták le pecsétyűrűjét és jegygyűrűjét, hogy „le ezekkel a zsidó dolgokkal”)¹⁷⁶. Nincs információ arról, hogy Geschke fellépett volna beosztottjai kilengéseivel szemben. Geschke Budapesten a Herman Ottó utca 9. szám alatti villában lakott, helyettese és segédtitkárja a 7. szám alatti villát foglalta el. Érdekes módon budapesti tevékenységének személyéhez kötődő részleteit szinte teljes homály fedi. Meg-

érkezése után nem sokkal (még március 26. előtt) Heinrich Himmler és Ernst Kaltenbrunner is Budapestre látogatott. Ekkor dőlt el véglegesen, hogy a német megszállás alapvetően „tanácsadásból” fog állni, mivel a regnáló magyar politikai elit zöme messzemenően hajlandó volt a német kívánságok maradéktalan teljesítésére. Ezzel is függhet össze, hogy az említett kémelhárítási feladatokon túl Geschke nem lett túlterhelve más problémákkal, és minden bizonnyal ezért is annyira szegényes a vele kapcsolatos forrásanyag. Mindezt egyébként azok a beszámolók is alátámasztják, amelyek más német tisztektől származnak. Eichmann is beleértve számukra a magyarországi tartózkodás az első hetek munkái után leginkább egy gondtalan és terhek nélküli luxusraralást jelentett.¹⁷⁷

A városban a Gestapo már korábban is százas nagyságrendet megközelítő és komoly társadalmi pozíciókkal bíró besúgóhálózattal rendelkezett,¹⁷⁸ közéjük tartozott Brunswik György, a kormányzó útimarsallja, a csendőrség több vezető beosztású tisztje vagy éppen Hevesi Ferenc főrabbi.¹⁷⁹ Geschke alapvetően országos hatáskörben járt el, budapesti ügyekben Alfred Trenker, majd utódja, Reiner Gottstein intézkedett. Munkáját a Gestapo budapesti hálózata rendkívül jól előkészítette: Geschke egysége előre megírt letartóztatási listákkal érkezett Budapestre. Stábja azonban nem volt túl nagy létszámú: az általa irányított nyolc parancsnokság (*Kommando der Sicherheitspolizei*, KdS) közül a legnagyobb, azaz a budapesti teljes létszáma is csak 33 fő volt.¹⁸⁰

A Gestapo és a magyar rendőri-csendőri szervek közötti együttműködés ugyanakkor nem volt teljesen zavartalan. Geschke panaszt tett például a magyar állambiztonsági rendészet vezetőjére, Hain Péterre (feltehetően azért, mert bizonyos rablási akcióit nem koordinálta a németekkel). Haint végül leváltották. Jelentősebb volt az a konfliktus, amely a szuverenitását visszanyerni kívánó Honvédelmi Minisztérium (HM) és a Gestapo között zajlott. 1944. június 5-én a HM 21. osztályának vezetője, Utassy Loránd vezérkari ezredes szóbeli megállapodást kötött Geschkével arról, hogy a továbbiakban Magyarországon a Gestapo csak a HM útján tartóztathat le idegen állampolgárokat. A magyar hatóságok ezt arra használták, hogy az elfogottakat észrevétlenül elengedjék, így egy idő után gyanús esetekben Geschke nem is tartotta be a megállapodást – az angol katonatisztként ejtőernyővel ledobott és elfogott Szeiess Hannát¹⁸¹ viszont átadta a magyar hatóságoknak. Horthy 1944. júniusától egyre aktívabban követelte a Gestapo kivonását Magyarországról. Ez eredménytelen volt ugyan, de a magyar állambiztonság Geschke telefonjait is lehallgatta, és a magyar csendőrség 1944. szeptemberében meg tudta akadályozni, hogy a BdS kiürítse a Gyorskocsi utcai német börtönt.¹⁸²

A berlini központnak feltűnt, hogy Magyarországon semmiféle fegyveres ellenálló- vagy szabotázs csoport nem ad jelt magáról. „Kaltenbrunner telefonált Berlinből, hogy nézzünk utána, mert az lehetetlen, hogy ne lenne valahol illegalitásban ellenzéki mozgalom” – emlékezett vissza Alfred Trenker. 1944. nyarán ezért Kaltenbrunner elrendelte, hogy Geschke egy ál-ellenállási mozgalom szervezésével ugrassa ki a nyulat a bokorból. A magyar belügyi szervek azonban garantálták, hogy egy effajta akció teljesen felesleges, így ezt követően el is vetették az ötletet.¹⁸³

Geschke vezetői módszerei kapcsán megemlíthető, hogy a nyári folyamán Trenkert is feljelentette. A vádak szerint Trenker – Geschke tiltásai ellenére – egy olyan társadalmi körrel érintkezett, amelynek egyik meghatározó figurája egy Németh nevű milliommós volt: „Ebben a körben dr. Trenker számos pompával körített tivornyán részt vett, amelyek külsőségei sem az idő komolyságával, sem a biztonsági rendőrség vezetői állásával nem voltak összeegyeztethetők.”¹⁸⁴ Sajnos az ügy részletei nem ismertek, azt azonban tudjuk, hogy Trenker 1944. július 21-étől vizsgálótisztként már Berlinben nyomozott a Hitler-elleni merényletek ügyeiben. A feljelentés szövege azért is érdekes, mert nemcsak Geschke kicsinyességére, hanem a német biztonsági szervek budapesti mindennapjaira vonatkozóan is adalékkal szolgál. Annak fényében, hogy Geschke és közvetlen munkatársai egytől egyig zsidó nagypolgároktól elrabolt, pazarul berendezett villákban laktak, Eichmann munkatársai közül pedig olyan is akadt, aki Watteau-festményeket igényelt a lakásához, különösen furcsa, hogy éppen Trenkeren kérték számon a luxus élvezetét.

Geschke helyzete a román kiugrás (augusztus 23.) után teljesen megváltozott. A korábbi eseménytelen hetek helyett egyszerre lázas tevékenység indult Magyarország kiugrásának megakadályozására. Geschke emellett a munka nélkül maradt Eichmann Arad-Temesvár térségébe vezényelte, ahol a tapasztalt szállítási szakembernek az ottani németiség evakuálását kellett lebonyolítania. Az akció szinte teljes kudarcot vallott: az érintettek túlnyomó többsége nem is sejtette, hogy mi vár rájuk, és nem akarta elhagyni több száz éves otthonát.¹⁸⁵ Bakay Szilárd altábornagy és ifj. Horthy Miklós elrablásának megszervezése részben szintén Geschke műve volt. Bakay a budapesti I. hadtest parancsnokaként a kiugrási előkészületek első számú katonai felelőse volt – erről Geschke

beépített embereinek köszönhetően pontos ismeretekkel rendelkezett. Otto Winkelmann 1944. október 25-én kelt jelentése szerint október 6-án, a Tiszántúlon kibontakozó szovjet offenzíva első napján ő maga adott parancsot Geschkének az akcióra, 24 órán belüli végrehajtást követelve.¹⁸⁶ A megvalósítás azonban nem volt zökkenőmentes. Bakayt és segédtisztjét, Versényi Tibor századost október 8-án este gépkocsitorlódást színlelve a Hungária Szálló előtt elrabolták, ám az ifj. Horthy elleni akció elsőre nem járt sikerrel. Végül 1945. október 15-én reggel két, magát a Tito-féle jugoszláv ellenállás vezetőjének kiadó beépített ügynök segítségével ifj. Horthyt is sikerült törbe csalni és elrabolni az Eskü (ma: Március 15.) téren. Geschke feltehetően ezért a hadműveletért kapta meg a II. osztályú Vaskeresztet. Az ügyről készült jelentések elhallgatják, hogy az akció valójában egyáltalán nem a terveknek megfelelően zajlott, és ebben az ügyetlen kivitelezés komoly szerepet játszott.¹⁸⁷ Winkelmann jelentésében is az szerepel, hogy ifj. Horthy elfogását először „buta játékok” tették lehetetlenné, és a kormányzó fiának valójában fel kellett volna ismernie, hogy október 15-én az Eskü téren csapdába csalják – mindez indirekt elismerése volt annak, hogy a végrehajtás során súlyos szakmai hibák történtek, és a németeket csak ifj. Horthy teljes óvatlansága mentette meg a lebukástól.¹⁸⁸ Az eredeti terv ugyanis az volt, hogy ifj. Horthyt „in flagranti”, éppen tárgyalás közben tartóztatják le. Otto Skorzeny Sturmbannführer azonban nem várt eleget, és már a letartóztatás előtt tűzharcba keveredett a téren várakozó magyar testőrökkel. Arról nem is beszélve, hogy Geschkének korábban már Lázár Károly vezérőrnagyot, a Testőrség parancsnokát, illetve Hardy Kálmán altábornagyot, a Magyar Királyi Folyamérők parancsnokát is le kellett volna tartóztatnia, ám ezeket az akciókat nem tudta végrehajtani – Hardyt csak október 15-én éjjelkor, saját tisztjei tartóztatták le, Lázár Károly pedig 16-án reggel, a kormányzó utasítására szüntette be a harcot.¹⁸⁹ Geschke valamikor 1944. december 24-ét megelőzően, még a város bekerítése előtt elmenekült Budapestről. Ami bizonyos, hogy 1945. január 16-án még a magyarországi biztonsági rendőrség parancsnokaként Bálfról kondoleáló levelet írt Pataschits Évának. Az 1909-ben Dárda-Jenőfalva községben (ma: Darda-Podravlje, Horvátország) született Pataschits Ferencet állítólagos német származása miatt a német–magyar államközi megállapodás alapján a Waffen-SS besorozta, és feltehetően életkora, illetve testi adottságai miatt nem frontalkulathoz, hanem a magyarországi biztonsági rendőrséghez vezényelte (amennyiben mégis önként jelentkezett volna az SS-be, akkor elég furcsa, hogy ezt csak 1944-ben tette meg, holott korábban is lehetősége lett volna rá). Pataschits

mint az SD 1944. november elején felállított fél zászlóalj harcerező riadóegységének rendfokozat nélküli katonája Kispest–Vecsés térségében november 6-án elesett. Maradványait november 15-én temették el katonai tiszteletadás mellett Kispesztén. Geschke 1944. november 23-án személyesen írt az özvegynek, Pataschits Évának, ám ez a levél elveszett. Az özvegy 1944. december 18-án – mit sem tudva a történetekről – levélben kért információt Geschkétől, amire ő 1945. január 16-án válaszolt.¹⁸⁹ Ugyanebben az időben Geschke jelentette Berlinbe, hogy a Szent Korona Rendet adományozták számára. Az utolsó nyom, amely vele kapcsolatos, 1945. április 4-ei Szappanos István – Endre László volt belügyi államtitkár és a kiürítésért felelős nyilas kormánybiztos unokatestvére – azt írta naplójába, hogy a kérdéses napon találkozott vele. (Érdekes módon személyéhez a naplóíró semmiféle kommentárt nem fűzött, noha pontosan tudnia kellett, hogy ki az a „Geschke ezredes”, akinek az Endre-rokonságot fogadnia kellett volna.)¹⁹⁰ Mindez azért is érdekes, mert Geschkét 1945 után több ország is megkísérelte felkutatni és felelősségre vonni. Geschke azonban hivatalosan már budapesti vezénylése után eltűntnek minősült, egyes publikációk szerint a magyar fővárosban halt meg. 1959-ben a frankfurti bíróság holtá nyilvánította. Csak hogy, mint láthattuk, 1945-ben Geschke még biztosan az élők között volt, és budapesti halálánál sokkal valószínűbb, hogy identitást váltott, és egy számára biztonságos országba menekült.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1944. október 16. ■ Háborús Érdemkereszt II. osztálya kardokkal ■ Háborús Érdemkereszt I. osztálya kardokkal ■ Ehrenwinkel der alten Kämpfer ■ Ehrendegen RFSS ■ Szent Korona Rend Középkeresztje csillaggal, hadiékiérménnyel és kardokkal 1944. december 20.	■ Untersturmführer 1935. március 12. ■ Obersturmführer 1936. szeptember 13. ■ Hauptsturmführer 1937. ■ Sturmbannführer 1938. október 10. ■ Obersturmbannführer 1940. november 9. ■ Rendőr ezredes 1943. március 26. ■ Standartenführer 1944. október 9.

GOTTSTEIN, REINER

Reiner Gottstein 1910. augusztus 10-én született az Osztrák–Magyar Monarchiahoz tartozó szudétanémet Reichenbergben (ma: Liberec, Csehország), ahol apja orvosként dolgozott. Csehország létrejötte után családja Berlinbe költözött. Gottstein jogot végzett, 1933-ban lépett be az SS-be, és ebben az évben szerezte meg a német állampolgárságot is. 1934-től az SS-Oberabschnitt Ost jogi tanácsadójaként dolgozott, 1937-ben az NSDAP tagja lett. Az egyetem elvégzése után, 1938 áprilisában az SD-hez jelentkezett, és még ugyanabban az évben az egyházból is kilépett. Kezdetől fogva az RSHA berlini központjában kapott beosztást, 1941-re a II. (szervezési és igazgatási) főcsoportfőnökségen belül a IID1 alosztály (rádió-, fotó- és filmügyek) vezetője lett. Emellett azonban más területeken is tevékenykedett: tagja volt például annak a Walter Rauff¹⁹¹ által vezetett munkacsoportnak, amely a zsidóság tömeges megsemmisítése kapcsán a „gázautó” kidolgozásával foglalkozott.¹⁹² 1943-tól a düsseldorfi Gestapo-kirendeltség megbízott vezetőjének nevezték ki. Első és utolsó külföldi bevetése 1944 márciusától Magyarországon történt. Először az SD kassai, majd a miskolci kirendeltségét vezette, és ebben a funkciójában szerepe volt a zsidóság deportálásának koordinálásában. A magyar csendőrséggel és rendőrséggel együttműködve folytatott nyomozásokat a politikailag gyanúsak minősített személyekkel szemben. Nem bizonyított, de valószínű, hogy ő is részt vett az 1944. március 22-én kitört

sátoraljaújhelyi börtönlázadás felszámolásában, amely után a kijutott foglyok felkutatása egészen április első hetéig elhúzódott (minden elfogottat kivégeztek). 1944. július 22-étől lett a budapesti KdS parancsnoka, miután elődjét, Alfréd Trénker SS-Obersturmbannführert Berlinbe vezényelték. Tevékenységéről a nyilas hatalomátvételig csak sporadikus adatokkal rendelkezünk – ezek egy részét a *Geschke*-életrajz tartalmazza. Gottstein nyilvánvalóan szerepet kapott a kiugrási kísérlet elleni akciókban is. Hogy pontosan mit tett, nem tudni, mert erről sem Otto Skorzeny, sem mások nem tettek említést, tény viszont, hogy az I. és II. osztályú Vaskeresztet egyszerre kapta meg „a kormányzó fiának kiemeléseért és a budapesti Vár elfoglalásáért”.¹⁹³

A nyilas hatalomátvétel után Gottstein lehetőségei rendkívüli mértékben kiszélesedtek. Ettől kezdve a frissen létrehozott Nemzeti Számonkérő Szervezettel (NSZSZ),¹⁹⁴ illetve Hain Péter államvédelmi csoportjával közösen számos nyomozásban vett részt, elsősorban katonaszökevények, bujkáló zsidók és ellenállók kerültek célkeresztjébe. Német katonaszökevényekből igen sok akadt, mivel rengeteg kényszersorozott magyarországi német, illetve elzászi francia szolgált a Waffen-SS soraiban. A legfontosabb, magyarokkal közös ügye a bekerítés után feltehetően a zuglói XIV/2. kisegítő karhatalmi (KISKA) század elleni nyomozás és a „Vörös Brigád” nevű kommunista ellenállócsoport elleni akció lehetett. Megemlíthető még a „Dallam”-csoport ügye is – ez volt az egyetlen olyan ellenállási csoport Budapesten, amelyet az USA hívatásos tisztje, Kovács Pál főhadnagy vezetett. A kihallgatásokat a KdS beosztottjai a magyar politikai rendőrséggel részben közösen végezték, és rendszeresen használtak fizikai erőszakot. Túlélők még villanyárammal történő kínzásokra is emlékeznek.¹⁹⁵ Gottstein harcálláspontja 1945. január 16. után a Budavári Palotában működött az ugyancsak oda szorult Számonkérő Különítmény mellett. Egy másik részlege viszont az Országház utca 30. szám alatt, az akkori Belügyminisztériumban nyert elhelyezést.¹⁹⁶

Itt kell megemlíteni, hogy a KdS kompetenciája elvileg szigorúan elkülönült a csendőrök, illetve a számonkérők feladatától. Magyar állampolgárok esetében az utóbbi szervezet volt illetékes, míg a külföldiek a KdS kompetenciájába tartoztak. Mindkét szervezet adott át a másiknak foglyokat, amennyiben úgy ítélte meg, hogy az illető nem az ő kompetenciájába tartozik. Az együttműködés az ostrom során egyre szorosabbá vált, amit egyébként a nyelvi kompetencia hiánya is indokolt: a KdS tisztjei ugyanis nem beszéltek magyarul.

Elvileg Gottstein illetékességi körébe tartozott a Metropol Szállóban (Rákóczi út 58.) 1944. november 22-én történt robbantási akció kivizsgálása is. Erről

az akcióról, amelyet a Szír-csoport hajtott végre, az terjedt el a szakíródalomban; hogy 19 SS-tiszt halálát okozta.¹⁹⁷ Mindezt a rendelkezésre álló források semmilyen módon nem támasztják alá. Eddig egyetlen SS-tisztet sem sikerült azonosítani azok közül, akik itt vesztették volna életüket, és az is igencsak elgondolkodtató, hogy az akcióról semmilyen német irat nem került elő. Nem találni a halott SS-tiszteket a Dél-Hadseregcsoporthoz tartozó tiszti-vesztéségi listáin sem. Minden jel arra mutat, hogy Csillik Gábor, a partizáncsoport egyik életben maradt tagja (1945 után „BM-dolgozó”) mérhetetlenül felfújta egységének tevékenységét.

Gottsteint érintette a Várnai-csoport Ferenc-hegyi rejtékhelyének felszámolása is. Várnai Zseni és Bokody Zoltán erről 1945 elején a következőket írta:

„Kovács I. János társunkat a német Gestapo emberei akkor fogták el, mikor a barlangba ment robbanóanyagért. Nevezett a kínzások és a börtön súlyos mozgalmunkat elérte. A Ferenc-hegyi barlangunkban álló német kb. 200 géppisztolyos és lángszórós német és nyilas bandita fogta le a körülről, elállta kijáratait, és a bent levőket, csak 16 embert megadásra kényszerítve, a többi szótlanul fel. Miután ez nem történt meg, a barlangban levőket megölték és sebesültek hátrahagyásával harc képtelenné tették.”¹⁹⁸

A valóság itt is prózaibb. Az akcióban bizonyítottan csak egy ember vesztette életét, és a letartóztatottakat a németek kivétel nélkül átadták a magyar hatóságoknak.¹⁹⁹

Budapest bekerítésének napjaiban az SD egy része, köztük Eichmann és csoportja, valamint Gottstein közvetlen főnöke, Hans-Ulrich Geschke elmenekült. Ezzel Gottstein vált a főváros rendőri-politikai ügyeiben az első számú instanciává. Ő tartotta a magyar rendőrséggel és a nyilas szervekkel is a kapcsolatot. A nyilasok rendőrségi összekötőjeként tevékenykedő, majd a zsidók mentésében Wallenberggel együttműködő Szalai Pál 1951. március 18-án kelt vallomása szerint 1944. december 31-én Konrad Hitschler rendőrtábornok Gottstein jelenlétében magához rendelte Sédely Gyula rendőrfőkapitányt:

„...magam németül nem beszélek, de azt láttam, hogy Gottstein a Sédely főkapitányt kiabál, Hitschler Sédelyt és engem fenyegetett. Innen előváltam, megkérdeztem Sédelyt, hogy mit akartak, amire azt felelte, hogy nekünk nincs szükségünk a rendőrséggel megelégedve, és minket tessz felelőssé, ha továbbra is, különösen a zsidók kérdésben, enyhék vagyunk. Gott-

stein közölte, hogy Himmlernek az a kívánsága, hogy a budapesti zsidók gyűrűből egyetlenegy zsidónak élve menekülni nem szabad.”²⁰⁰

Gottstein legfontosabb és legszörnyűbb akciója a VII. kerületi gettó megsemmisítése lett volna. Ennek részleteiről csupán annyi ismert, hogy a nagykörúti Royal Szállóban gyülekező nyilasok és SS-ek valamilyen tömeggyilkos akciót kívántak elkövetni a gettóban, annak feladása előtt. Az ostrom felfokozott hangulatában természetesen sok rémhír is lábra kapott; ezek közé tartozik a gettó aláaknázásáról szóló történet is. Nyilvánvaló, hogy a gettó összes lakójának meggyilkolására már nem volt reális lehetőség – arra azonban igen, hogy közvetlenül a visszavonulás előtt épületeket gyújtsanak fel és/vagy tömegmészárlásokat kövessenek el. Tekintettel a gettó szörnyű zsúfoltságára, néhány ezer embert könnyűszerrel meg lehetett volna gyilkolni. Magára a gyilkosságra pedig mind a nyilasok, mind az SS radikálisai körében volt igény. Nyilas részről Budapest zsidótlanítása eleve politikai program volt, Gottstein beosztottjai között pedig számos olyan ember akadt, aki korábban megjárta a keleti front mögöttes területein gyilkoló vagy deportáló halálkülönítményeket, a különböző rendőrszázaljakat. Ráadásul rajtuk kívül is akadtak még szép számban, akik ilyen ügyekben gyakorlatot szerezhettek: a Budapestre szorult I. SS-rendőrezred I. zászlóalját például olyan hamburgi rendőrökből állították fel, akik korábban Hollandiából deportáltak zsidókat Auschwitzba, majd Lengyelországon belül szervezték ugyanezt, végül pedig Kassától Auschwitzig a magyar zsidók szállítmányait kísérték. A már említett Szalai Pál, valamint Kubissy Béla²⁰¹ rendőrtiszt, a pesti rendőri erők parancsnoka egybehangzóan, de egymástól függetlenül azt vallották a népbíróság előtt, hogy német részről a gettó ellen tervezett pogrom felelős szervezője Reiner Gottstein, illetve beosztottja, egy bizonyos Mumi (máshol: Mummi)²⁰² százados volt. (Az ügy további részleteit lásd a →Schmidhuber-életrajzban.)

Gottstein túlkapásai egészen az I. hadtest parancsnokságáig eljutottak. Hindy Iván altábornagy 1945. február elején a honvéd vezérkar főnökének a magyar csapatok átállását firtató kérdése kapcsán azt válaszolta, hogy „az SS néha minden alapos gyanú nélkül és szörnyű körülmények között civileket és honvédeket tart fogva, akik szabadulásukat kizárólag az I. hadtest beavatkozásának köszönhetik”.²⁰³ Sajnos nem tudjuk, hogy Hindy pontosan milyen ügyekre gondolt itt, de tény, hogy a városban több gyilkosság is az SS számláját terhelte. A légismertebb, nem zsidókat érintő ilyen akció Balatoni Kamill világbajnoki ezüstérmes kenus és négy társának agyonlövése volt, amelyet egy ismeretlen SS-alakulat

(feltehetően Gottstein egysége) hajtott végre. Ennek részletei sajnos nem ismeretesek, az egyetlen forrás az ügyre egy 1945-ben született újságcikk: „A pince”²⁰⁴ 1945. Pesten már mindenki örült az életnek, Budára még ránehezedett a halál. A Margit körút 16-os számú házának pincéjében benn remélten hallgatott mindenki. A pince mennyezete és falai úgy remegtek, mintha földrengés lenne. A meghúzódottak között nemcsak a sportemberek is várták, hogy mi lesz: Balatoni Kamill 30-szoros világbajnok, a híres magyar kajakbajnok, Kövér Miklós és Nagymajtényi Károly mellett a szlovák válogatott kajakozók, valamint Wesszely János, tehetséges újszpesti kajakos és kajaképítő mester. Mindegyikük a pincébe menekült, hogy elkerülje a harcok veszélyét. Egyszerre, csak megszűnt minden. Mint amikor egy szörnyű földrengés éri a várost. Sokáig hallgatták a hosszú csendet. Hirtelen lépések hallatszottak a látszólag az ajtó mögött. A vásajtó kitárult. A küszöb előtt szovjet katonák álltak. Balatoni Kamill és társai mondhatatlan boldogsággal ülték a széküket. Ölegették, szorongatták a belépő szovjet katonákat. Balatoniék közül valaki örömeiben elkiáltotta magát: – Ha még ide nem jön egy német SS-betenné a lábát, agyoncsapnánk! A szovjet katonák azonban csak másnapig időztek, mert parancs érkezett, hogy ideiglenesen húzódjanak vissza. Nemi sok idő múlva SS-katonák a pincébe, a pince meghúzódottjai elborzadva a szovjet szemlélték, hogy közülük egy nő ujjongva fogadja a németeket, majd bizalmasan szót is vált velük. A pincébe két-három napig újra a retteget ült meg a pincét. Az egyik reggel Balatoni Kamillt, valamint három társát és egy ismeretlen nevű kecskéméti fiatalembert (Oltai Vilmost – a szerk.) elhurcolták a németek. A pincébe nem hallatszott be a söröző és az öt magyar életét veszélyeztető halálát. ²⁰⁴

A cikk azért is érdekes, mert ez a második forrás arra, hogy szovjet csapatok rövidebb ideig a Fekete Sas utcától északra fekvő háztömbökét elfoglalták – a szakirodalomban és a korabeli hivatalos hadinaplókban egyaránt az áll, hogy a frontvonal az ostrom utolsó szakaszában végig a Margit körút volt. A kivégzetteknek állított emléktábla szerint a letartóztatásra és a kivégzésre 1945. február 7-én került sor, ami azt jelenti, hogy a szovjet csapatoknak február 2–5. között kellett a házhöz érkezniük. Abból, hogy a letartóztatás nem rögtön a német csapatok megjelenése

után történt, arra lehet következtetni, hogy ezt az ügyet is Gottstein speciális egysége vagy valamilyen SS-rendőralakulat intézte el. Az sem zárható azonban ki, hogy a tettesek a közelben található Kapás utcai nyilasházban kerésendők.²⁰⁵ Gottstein 1945. január 22-én kapta meg a Német Aránykereszt kitüntetését. A felterjesztés nem ismert, ám nyilvánvaló, hogy csakis nyomozói munkájával függhetett össze az adományozás. Ernst Kaltenbrunner ekkoriban terjesztette elő soron kívüli alezredesi (Obersturmbannführer) előléptetését is, „tekintettel fáradhatatlan bevetésére és jelenlegi harci megbízására Budapesten.”²⁰⁶ Ebből a felterjesztésből derült ki az is, hogy Gottstein semmiféle katonai képzettséggel nem rendelkezett (a csehszlovák hadsereg feltehetően megbízhatatlansága miatt nem hívta be).

Utolsó kitüntetése a Vaskereszt Lovagkeresztje volt, amit 1945. február 6-án ítéltek meg részére. Több mint szokatlan adományozás ez egy katonai képzettséggel egyáltalán nem rendelkező és katonai műveletekben soha részt nem vevő titkosszolga részére, ha tekintetbe vesszük, hogy a Harmadik Birodalom „katonai vitézségért” adományozható legmagasabb kitüntetéséről van szó. Ernst Kaltenbrunner felterjesztésében az indoklás így szólt:

„[Gottstein] lehetővé tette sok szabotőr és dezertőr letartóztatását és ártalmatlanná tételét, valamint a magyar csapatok sorai között fellelhető árulókat kikapcsolta. Gottstein SS-Obersturmbannführer személyes bevetésével és bátor, rettenthetetlen magatartásával a bekerített Budapesten kiemelkedő érdemeket szerzett a város védelmében, neki köszönhető, hogy az itt bevetett Wehrmacht-csapatok és honvédségi erők ütközésszerűen meg tudták őrizni.”²⁰⁷

Gottstein egysége több tömeggyilkosságot hajtott végre az ostrom utolsó szakaszában is. A „Dallam”-csoport tagjai közül január 15-én 15 főt, február 5-én és 6-án két-két főt, február 11-én pedig 26 főt lőttek agyon.²⁰⁸ A kivégzések pontos száma nem ismert. A kivégzések részben a volt Belügyminisztérium udvarán, részben pedig a Budavári Palota télikertjének teraszán történtek. Arra is van adat, hogy szökött elzárt SS-katonákat is ők végeztek ki. A kivégzéseket részben hadbírói eljárásokkal legitimálták, ennek érdekében az ostrom alatt egy különbírárságot állítottak fel, amelynek német elnöke és két-két német, illetve magyar tagja volt.²⁰⁹ Az ostrom után a Várban a teremőrök összesen 342 meztelen hullát találtak a Gestapo és a NSZSZ működési helyein²¹⁰ – igaz, az sem zárható ki, hogy ezek egy részének elhalálása az említett szervektől függetlenül történt. Gottstein a kitörésben elvileg az SD 30 fős csoportjával együtt a hadtest mellett kapott beosztást. Haláláról két vallomás is tudósít. Kurt Wegener²¹¹ szerint 1945. február 13-án 20 kilométerre északnyugatra Budapesttól, Tök mellett

elcsúszott. Az elhalálozás oka géppisztolysorozat.²¹² Ettől némileg eltérően a helyszín említése nélkül arról számolt be, hogy: „Göttstein súlyosan sebesült állapotban ázt követelte, hogy lőjék agyon. Harmadik személy állítása szerint egy százados eleget tett ennek a kérésének.”²¹³

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1944. október 17. ■ I. osztályú Vaskereszt 1944. október 17. ■ Német Aranykereszt 1945. január 22. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 6.	■ Untersturmführer 1938. április 20. ■ Hauptsturmführer 1939. január 30. ■ Sturmabführer/Polizeirat (rendőrtanácsos) 1940. október 1. ■ Obersturmbannführer/Regierungsrat (kormánytanácsos) 1945. január 30.

HAMEL, HEINZ

Heinz Hamel 1914. november 27-én született a hesseni Kröftelben. Először az 528. gyalogezred 4. századában teljesített szolgálatot. 1941. augusztus 31-én könnyebben, 1942. január 15-én súlyosabban megsebesült. Ezt követően került át a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztályhoz, ahol az 51. században kapott beosztást. Mivel tiszti okmánygyűjtője nem lelhető fel, ezért

katonai pályafutása is csak töredékesen rekonstruálható. A Vaskereszt Lovagkeresztjét 1945. február 14-én az FHH páncélgránátos-ezred 5. századához beosztott tartalékos főhadnagyként kapta. Maga az adományozás azonban kétséges, arról ugyanis csak egy kitöltetlen űrlap árulkodik.²¹⁴ A kitörés során eltűnt, egyesek hallomásból úgy tudták, hogy a Gellért-hegyen agyonlőtték. 1961. október 3-án holtá nyilvánították. Egyéb kitüntetései és előléptetéseire nincs adat.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt ■ I. osztályú Vaskereszt ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 14.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

HEUER, ALFRED

Alfred Heuer 1920. december 23-án született a szudétánémet Altstádtban (ma Staré Město pod Landštejnem; Csehország), apja laboráns volt. Az SS-be 1939-ben lépett be, majd katonai szolgálatát is a Waffen-SS-ben kezdte meg 1939. október 24-én a 3. SS-tüzérpótosztálynál. Első frontszolgálatára 1941 júliusától került sor, ekkor a „Das Reich” tüzérezred II. tüzérosztályában rádiós rajparancsnok volt. 1941 novemberé és 1942 áprilisa között tisztképző tanfolyamot végzett, majd az SS-lovashadosztály tüzérezredéhez helyezték. Itt üteghez beosztott tisztként, híradó-szakaszparancsnokként és osztálysegéd tisztként szolgált. 1944. január 31-én a Német Aranykeresztrel tüntették ki. A kitüntetés indoklásaként azok a haditettek szerepeltek, amelyeket 1943. március 28. és 1943. október 17. között hajtott végre. 1944 nyarán helyezték át a 22. SS-lovashadosztályhoz, ahol a tüzérezred törzsnél kapott beosztást mint segéd tisztt.

Budapest ostroma alatti tevékenysége ismeretlen, és azt sem tudjuk, hogy milyen haditettért terjesztették fel a Vaskereszt Lovagkeresztjére. Még furcsább, hogy magának a felterjesztésnek, illetve az adományozásnak sincsen semmilyen korabeli nyoma. Két forrás azonban meggyőző bizonyíték arra, hogy kitüntetés valóban megtörtént.

Az azt kiáltja: »Egy német tiszt soha nem adja meg magát!« – és január kézigránátokkal a levegőbe röpti magát.²¹⁶

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1941. október 18. (más adatok szerint 1941. november 26.) ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. szeptember 28. ■ Általános Rohamjelvény 1942. december 30. ■ Bronz Közelharcpánt 1944. ■ Német Aranykereszt 1944. január 31. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. január 30. (?)	■ Untersturmführer 1942. június 21. ■ Obersturmführer 1944. január 30.

HITSCHLER, KONRAD

Konrad Hitschler 1896. december 21-én született Zweibrückenben Ludwig Hitschler mérnök harmadik gyermekeként. Érettségi után azonnal behívták, két hónap kiképzés után a 22., majd a 23. bajor gyalóezreddel a nyugati frontra került. Utolsó háborús beosztása századparancsnok volt. Az első világháború után egy évig a fürstenfeldbrucki tiszthelyettes-iskola parancsnokának segéd-tisztje volt, emellett a szélsőjobboldali Epp-különítmény tagjaként is működött.

1920. januárjában kilépett a hádseregből, és a bajor rendőrségnél vállalt szolgálatot: 1925 májusában áthelyezték a csendőrséghez, 1933-ig a pfalzi csendőrség egyik vezetője volt. Az NSDAP hatalomátvétele után május elején lépett be a pártba (tagsági száma: 3 268 486). 1933. áprilisától a Bajor Belügyminisztérium csendőrségi osztályára került, 1937-től ennek vezetője lett. A második világháború kitörésekor a 682. gépesített tábóri csendőrsztály parancsnoka lett, ezzel az egységgel vett részt Lengyelország lerohanásában. 1941. április 20-án felvették az SS-be, ezt követően az SS-személyi főhivatalához osztották be, 1941 októbere és 1943 májusa között csendőrségi szemlélő és egyben az oranienburgi rendőrkiképző-ézerd parancsnoka. 1943. májusától 1944. áprilisáig a szimferopoli *Ordnungspolizei* beosztottja, illetve parancsnoka, ezt követően 1944. szeptemberéig az ugyanott székelő, majd Romániába áttelepülő *Ordnungspolizei* „Schwarzes Meer” (Fekete-tenger) egységének parancsnoka és a szovjet–török önkéntesekből álló SS-egység egyik szervezője. Ezt követően helyezték Magyarországra, ahol Otto Winkelmann stábján belül az *Ordnungspolizei* parancsnoka lett. Budapesti székhelye ismeretlen.

Az *Ordnungspolizei* magyarországi alkalmazását sűrű homály fedi. Ami biztosan tudható, hogy az *Ordnungspolizei* a kolozsvári kivételével minden csendőrkerületben létesített kirendeltséget (összesen nyolcat), és részt vett a zsidóság deportálásában, amennyiben a magyar határtól Auschwitzig a vonatok őrzését biztosította (magát a gettósítást és a bevagonírozást magyar szervek végezték). Az egyes kirendeltségek létszáma minden bizonnyal száz fő alatt volt. Hitschler ezenfelül Budapesten egy SS-őrzéslőalj és az *Ordnungspolizei* egy százada felett rendelkezett.²¹⁷ Egy 1944. nyári jelentés szerint a 304. rendőr híradószázad, egy különleges rendeltetésű rendőr ezredtörzs (a 21./III. rendőrzászlóaljjal és egy rendőr őrzéslőalj felével), valamint egy tábóri csendőrsztág állomásozott Budapesten, ezenfelül a 12./II. SS-rendőrzászlóalj Miskolcon és a 20./II. SS-rendőrzászlóalj Barcon.²¹⁸ Ezek az egységek azonban nem, vagy csak minimális mértékben vettek részt a zsidóellenes intézkedésekben.²¹⁹ Az SS- és rendőrfőparancsnok (*Höhere SS und Polizeiführer*, HSSPF) alá rendelt erők összesített létszáma – beleértve a polgári alkalmazottakat, az SS-hadikórházat, a vízi rendészetet és minden más egységet is – Budapesten 2097 fő volt.²²⁰

Gosztönyi Péter forrásmegjelölés nélküli állítása szerint Hitschler az ostrom során egy rendőrségi harccsoportot vezetett. Ezt semmilyen korabeli dokumentum nem támasztja alá. Ezzel szemben elgondolkodtató, hogy Hitschler kimaradt a „kitüntetésesöböl”, amely tény inkább arra utal, hogy nem vezetett harcoló alakulatot. Utóbbit támasztja alá a Várkapitányság január 17-ei

csemenynaplója is, amely megemlíti Hitschler látogatását, illetve a Várkapitányságra vonatkozó intézkedéseit – olyan időpontban, amikor Gosztonyi szerint Hitschler a gettó megmentésével volt elfoglalva a pesti oldalon.²²¹ Korff rendőr ezredessel együtt Hitschler hivatalát is a Várkapitányságon rendezte be, és annak pusztulása után, 1945. január 17-én a 7–9. számú óvóhelyre költözött át.²²² 1945. február elején Hitschler tüdőgyulladásban (?) súlyosan megbetegedett, gyakorlatilag mozgásképtelenné vált, ezért nem is vett részt a kitörésben. Egy magyar ápolónő visszaemlékezése szerint február 14-ére virradóra látta őt: „...kis termetű ember volt. Csövek lógtak ki a testéből. Nem tudtam emlékszem, hogy lett volna valami folyadék, ami ezeken a csöveken át szivárgott. Lehúnyt szemmel feküdt, de élt, és a porráadásoknál Egyszerre csak oroszok jöttek be, és fegyvereket kerestek, majd ővől kíván-e valaki, aki nem adta le. Úgy látszott, megelégedtek azzal, és a ővől a hogy kijelentették: »nincs fegyver senkinél«. Nem bántották senkit, de egy fiatal orosz, egészen gyerek még, a mennyezetbe lővöl-...

...időm dőzött a tábornok ágya mellett. Én is egészen közel álltam, és a tábornok arra gondoltam, hogy agyonlővi a generálist, de nem tette, hanem a lövöldözés után kiment a teremből. Nem tudom, hogy ez után mennyi idő telt el, de egyszerre csak azt láttam, hogy a tábornok megmozdult. (Nem) kitépte a csöveket magából!...²²³

A Tyimosenko marsallról írt orosz életrajzi kötet minden biznnyál ugyanezt a jelenetet örökítette meg, csak egy kicsit másképp: „...Két nappal a harcok befejeződése után Tyimosenko és Vorozsej-kin (?) Buda nyugati részébe indult a Vár megtekintésére. Kiderült, hogy a többszintes pince telis-tele volt sebesült német katonákkal és tisztekkel. A sebesülteket azonnal ellátni – adta ki a parancsot Szemjon Konsztyantyinovics. Majd bementek a város volt helyőrség-nagyzsoltjának (komendáns) szobájába. Az ágyakon jól táp-... látt, frissen borotvált fasiszták! Néhányukon a takaróra dobva a tábornoki köpeny volt látható, és jól látszott a pászományokon az SS-csapatok két villáma. A marsallok megjelenésekor az egyik tábornok főbe akarta lőni magát, de Vorozsejkin segédtisztje, P. Pavlenko (kapitány) kicsavarta a kezéből a pisztolyt. »Lám, ez a...

...sokat ártott, ha ilyesmire szánta el magát» – jegyezte meg valaki. »Kiderítjük. Mindenki érdemei» szerint kapja meg a magáét – összegezte Szemjon Konsztyantyinovics. – Gyerünk a 2. Ukrán Front törzséhez. »²²⁴ Werner Jester, a „Feldherrnhalle” tüzérezred sebesültje a várbeli hadikórházban kitört tüzeset után még találkozott vele: a tűzvészt a várbunker egyik vasajtóval lezárt helyiségében élte túl, több tucat tisztársával együtt. A szerencsétlenek vizeletükkel hűtötték a felforrósodott vasajtót.²²⁵ Hitschler egy visszaemlékezés szerint ezt követően saját Háborús Érdemkeresztjét adta át megmentőjének, a Febrensen-életrajzban már említett Werner Hübner törzsorvosnak.²²⁶ 1945. február 20-án hunyt el a budapesti 11. számú Honvédkórházban.²²⁷

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt (1914) ■ I. osztályú Vaskereszt (1914) ■ Ismétlőpánt a II. osztályú Vaskereszthez 1939 ■ Háborús Érdemkereszt II. osztálya kardokkal ■ Háborús Érdemkereszt I. osztálya kardokkal ■ A Keleti Népek vitézségi ezüstérmének II. osztálya ■ Julleuchter ■ SS-Ehrenring	■ Hadnagy 1915. október 11. ■ Rendőr főhadnagy 1923. június 1. ■ Csendőr százados 1925. május 1. ■ Csendőr őrnagy 1935. december 1. ■ Csendőr alezredes 1937. november 9. ■ Rendőr ezredes 1941. szeptember 21. ■ Rendőr vezérőrnagy 1944. április 20. ■ Rendőr altábornagy 1945. január 30.

JANSA, ERNST

Ernst (Arnost) Jansa 1899. október 18-án született Prágában, német-cseh nyelvű családban, apja hivatásos tiszt volt. Német gimnáziumban érettségizett, majd 1917 márciusában mint egyéves önkéntes jelentkezett a 19. nehéz táborigád ezredbe. 1917 októberétől az olasz alpesi frontra került, részt vett a 12. ison-zói csatában, majd a Grappa-hegy környéki harcokban. Ennek során megkapta a Nagyvezüst Vitézségi Érmét, ami rendfokozatához képest (hadapród őrmester) magas kitüntetésnek számított.

1919-től 1938-ig a csehszlovák haderőben szolgált, utolsó rendfokozata százados volt – vélhetően nemzeti hovatartozása miatt nem léptették elő magasabb rendfokozatra. 1938. október 28-án a csehszlovák hadsereg más német és magyar nemzetiségű tisztjeihez hasonlóan őt is leszerelték. A Birodalmi Munkaszolgálatban töltött rövid próbaidő után a Luftwaffe vette át, ebben az időszakban németesítette keresztnévét Ernstre. Kezdetől fogva a légvédelmi tüzérséghez kapott beosztást. 1939 végéig Köthenben egy reptéren szolgált, ezt követően különféle tüzéregységek felállításában vett részt. Első komolyabb háborús szereplése 1941. októbertől a 61. gépesített tüzérosztály első ütegének vezetése volt a La Manche csatorna francia partjainál. Egységével részt vett a balkáni hadjáratban, amelynek során bunkerek és harcokcsik leküzdésének vezetéséért a Vaskereszt mindkét osztályát megkapta. A Szovjetunió megtámadásában már az osztály parancsnokaként vett részt a front déli szakaszán. A Wehrmacht 1941. augusztus 8-ai tudósítása az egység és az ő tevékenységét is megemlíti. Ezt követően a 24./II. (gépesített) légvédelmi tüzérosztály parancsnokaként vett részt a hadműveletekben, egészen Sztálingrádig. Szerencsére a Kaukázusban a Terek folyó melletti harcokban megsebesült, ezért elkerülte a bekerítést. Felgyógyulása után egy földi harcra kiképző légvédelmi iskola létrehozásával bízták meg, ám az ősz folyamán az iskola egységeivel újra bevetették. 1943. október 25-én átvette a 12. légvédelmi tüzérezred parancsnokságát Kirovográdnál, és ezt követően ezzel az egységgel harcolta végig a háborút. Románia 1944. augusztusi páfordulása után Râmnicu Sărat és Buzău térségében lövegeivel fedezni tudta a német egységek visszavonulását. Ez az adott helyzetben sorsdöntőnek számított, mert csak az így megmenekülő töredékek voltak azok, amelyek egy hónapon át feltartották a 2. Ukrán Frontot a további előrenyomulásban. Újból megemlézték nevét a Wehrmacht-tudósításokban, és a Lovagkeresztet is ezért adományozták részére.

Ezredének, amelynek csak vezetési törzse került Budapesten bekerítésbe, az itt működő 40./I., 42./I., 147., 241./II. és 632. (nehéz) tüzérosztályt rendelték alá. Ezek lövegei a város teljes területén elszórva helyezkedtek el. Hozzá kell tenni, hogy Jansának rendelték alá a teljes magyar légvédelmi tüzérséget is, amely jelentősen nagyobb erővel bírt, mint a német. A Tölgyfalombra történt felterjesztés szövege sajnos nem ismert – minden bizonnyal a katlancsata során lelőtt gépek miatt kapta az újabb kitüntetést 1945. február 1-jén (ez volt a 726. adományozás). Jans 1945. január 12-én a Dél Hadseregcsoporthoz arról értesítette, hogy véleménye szerint a IX. SS-hegyi hadtest tervezett kitörési kísérlete helytelen:

„...katonai sikeressége igen kérdéses [...], [valamint] elmaradhatatlan a velünk szimpatizáló magyarok hangulatának megváltoztatása és a legnagyobb presztízsveszteség. A tisztességes magyar lakosság teljes része, amely eddig becsületesen viselte a szenvedéseket, megvetéssel és gyűlölettel [fordulna felénk], miközben eddig a honvédekkel együtt mindent megtett a mi érdekünkben. A helyzet ismeretének hiánya itt akadályozza a döntést. Javaslatom: nagyobb ejtőernyős egységek bevetése Budaörs térségében és tőle délre egy reptér kialakítása érdekében, valamint a hozzánk vezető út szabaddá tétele. Főnökkel történt egyeztetés hasonló eredményekre jut, de ezek továbbadása kérdéses.”²²⁸

Úgy tűnik, Jansa ekkor még úgy gondolta, hogy Budapestnél lehet megnyerni a második világháborút, hiszen még csak az sem merült fel benne, hogy a város hosszú távon katonailag tarthatatlan lesz.

A kitörésben az Ördög-árok alagútjában vett részt. Kovács X. Ferenc a focsani hadifogolytáborban már azt tapasztalta, hogy „csehszlovák” nemzetiségűnek adja ki magát. 1949. december 15-én tért vissza a hadifogságból, de új otthonának ekkor már Nyugat-Németországot választotta. Ezt követően a gazdasági életben helyezkedett el. 1962-től ismeretlen ideig a Német Szociáldemokrata Párt (SPD) frakciójának katonai tanácsadói szerepét is ellátta.²²⁹ 1974. szeptember 25-én hunyt el Puchheimben.²³⁰

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Károly Csapatkereszt ■ Bronz Vitézségi Érem ■ Nagyezüst Vitézségi Érem 1918. február ■ Háborús Érdemkereszt II. osztálya kardokkal ■ Háborús Érdemkereszt I. osztálya kardokkal ■ Ezüst Közelharcpánt ■ II. osztályú Vaskereszt 1941. április 9. ■ I. osztályú Vaskereszt 1941. május 14. ■ Német Aranykereszt 1942. február 25. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1944. október 31. ■ Tölgyfalomb a Vaskereszt Lovagkeresztjéhez 1945. február 1. ■ Bolgár Vitézségi Érdemrend IV. osztálya kardokkal ■ Magyar Érdemrend Középkeresztje hadiszalagon kardokkal 1945. január 15.	■ Zászlós 1918. március 1. ■ Hadnagy 1918. október 1. ■ Százados (Luftwaffe) 1939. május 1. ■ Őrnagy (Luftwaffe) 1941. május 14. ■ Alezredes (Luftwaffe) 1943. ■ Ezredes (Luftwaffe) 1945. január 1.

Albert Klett 1916. február 24-én született Romániában, a dóbrúdzsai Cobadinban, német birtokos-földműves családban, amely a 19. század végén telepedett le a vidéken. A család 38 hektáron gazdálkodott, elsősorban cukorrépát termelt. Klett általános iskolai tanulmányai után a nagyszebeni német gimnáziumot végezte el, közben a német népcsoport ifjúsági szervezetében is vezető szerepet vállalt, utolsó megbízatása helyettes Gaujugendführer (azaz tartományi vezető) volt. Potsdamban 1937-ben elvégezte a Hitlerjugend vezetői képzését, valamint egy sporttanfolyamon is részt vett. 1938 novemberétől két évet a román hadseregben a lovasságnál szolgált, hadnagyként szerelt le. 1940 decemberében, a Hitler–Sztálin paktum nyomán történő „Heim ins Reich” elnevezésű akció során Klett családja is visszatelepült. Apja, August Klett 1942-ben az akkor Warthegaunak nevezett térségben, Kutno mellett a 400 hektáros Dobrelin nagybirtok vezetője lett, Albert pedig visszatelepülése után szinte azonnal, 1941. január 12-én belépett az SS-lovasság kötelékébe. Az 1941-es keleti hadjáratot az 1. lovasezred 5. századával harcolta végig. 1942 májusában a Bad Tölz melletti SS-tisztképző iskolára vezényelték. Érdekes módon az egyházból nem lépett ki – ez az SS-tisztek között ritkaságnak számított.

A Vaskereszt Lovagkeresztjét 1944 őszén kapta meg. Ekkor a 15. lovasezred 6. századának parancsnoka volt. Az adományozási dátum nehezen hatá-

rozható meg: a hadított szeptember végén történt, a felterjesztés dátuma 1944. november 10., a felterjesztés iktatása a Szárazföldi Haderő illetékes osztályán november 25.; ehhez képest viszont kézzel 1944. október 10. szerepel adományozási dátumként. Klett 1944 szeptemberében egységével a Maros-védonal egyik kulcsfontosságú pontját, a 463-as magaslatot védte. Szeptember 16–26. között ezt a támaszpontot hét század-, 15 zászlóalj- és négy ezrederejű támadás érte. Szeptember 26-ára az itt védekező századok létszáma az egyharmadra csökkent. Klett felismerte, hogy kevés emberével nincs esélye megtartani az állásokat, ezért egy ellenakcióra szánta el magát. Kihasználva a helyzetet ő maga lendült támadásba a szovjet csapatok szárnya ellen. Ezzel nagy zavart okozott a támadók soraiban, akik pánikszerű menekülésükkel elsodorták az őket követő szovjet támadóhullámot is. Az akcióval Klett 13 géppuskát és egy lángszórót, valamint tetemes mennyiségű lőszert zsákmányolt, az állások előtt 200 szovjet halottat számoltak össze.²³¹

Egysége Pestszentlőrinc–Üllő között részt vett az Attila-vonal védelmében; 1944 decemberében Pécel mellett volt állásban. Innen karácsony másnapján először az Óbudai Téglagyárhoz csoportosultak át, és december 27-én kerültek először komolyabb harcérintkezésbe szovjet csapatokkal. Ezt követően sokáig Óbudán a Goldberger Textilgyár vonalában védekeztek. 1945. februárjára azonban az egység roncsai már a Déli pályaudvarig vonultak vissza. Február 9-én kaptak parancsot nehézfegyvereik megsemmisítésére és a Várba történő visszavonulásra.²³² Klett még ekkor is kézben tartotta egységét, a kitörés előtti órákban mindenki meleg ételt kapott – napok óta először, és a többség utoljára.

Fritz Szigetter²³³ visszaemlékezése szerint ez egységében mindenki kedvelte: „Albert nyugodt maradt, és [a kitörés után] néhány utasítást adott. Ő volt a vonatkoztatási pont, akiben bíztunk. Az utolsó orosz főellenállási vonal áttörése után, ahol Albert is elesett, azon-
nal fel tudták venni a német első vonalban a kitörőket.”²³⁴

Eduard Reimer, a század egy tagjának visszaemlékezése szerint az első hullám után, este nyolckor indultak el a Várból, és a Széna-térnél szörnyű tüzéségi tűzbe kerültek, aminek hatására az emberek között pánik tört ki; az egység zöme szétszóródott. Reimer ekkor látta parancsnokát utoljára; másnap reggel fogságba esett. Konrad Augustin²³⁵ saját sebesülése előtt látta, amikor 1945. február 14-én Szomor–Gyermely előtt Klettet halálos fejlövés érte. Ugyanakkor

egy amerikai revizionista magazin forrást meg nem nevező cikke szerint 1946 júniusában szovjet hadifogságban lőtték agyon.²³⁶

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1942. október 25. ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. december 1. ■ Bronz Közelharcpánt 1943. október 14. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1944. október 16.	■ Untersturmführer 1942. október ■ Obersturmführer 1944. január 30. ■ Hauptsturmführer 1944.

KORTH, SIEGFRIED

Siegfried Korth 1922. február 5-én született Grünwaldban. 1940. szeptember 30-án lépett be a Waffen-SS kötelékébe, ahol a 2. lovasezredbe nyert beosztást. 1941. november és 1942. április között elvégezte a braunschweigi tisztiiskolát, utána egy hónapos szakaszpárancsnoki képzést kapott. 1942. júniusában került az akkor Debicában állomásozó SS-lovashadosztályhoz, ahol a Gustav Lombard által vezetett 1. lovasezredben segédtszti beosztásba helyezték. 1943. elejétől szakaszpárancsnokként szolgált; májustól átvette a 18. lovasezredben a 3. lovasszázad parancsnokságát. 1943. szeptember 1-jén könnyebben, szeptember 17-én súlyosan sebesült (mell-lövés kézifegyverből), ezt követően kapta meg a Német

Aranykeresztet. Felépülése után ismét a 18/3-as lovasszázadhoz tért vissza. Budapest ostroma során is ezt az egységet vezette. Dátum nélküli, de feltehetően 1944-es jellemzése szerint „kiemelkedik különös gondolatgazdagságával. Teljesítménye örvendetesen magas színvonalú. [...] Vezéregyenység, alkalmas vezérkari tanfolyamra.”²³⁷

1944. december végétől Korth, Charpentier, Gustav Lombard, a 18. lovasezred a dél-budai arcvonalon került bevetésre. 1943 őszén a hadműveleti területen

1945. február 9-én kapta meg a Vaskereszt Lovagkeresztjét. Felterjesztése nem ismert, de a haditett minden bizonnyal az 1945. januári budai harcokkal függött össze. Részt vett a kitörésben, 1945. február 16–18. között, tehát egy-két nappal a zöm után érte el az első német vonalat.²³⁸ A háború után nem tartott kapcsolatot volt bajtársaival; háborús élményeiről nem beszélt. A szintén katonaviselt Peter von Blanckenbürg, akivel 1947-ben Göttingenben, a mezőgazdasági főiskolán barátkozott össze, lapidárisan csak annyit jegyzett meg erről, hogy „sohasem kérdeztem meg Korth barátomat, miért is kapta a Lovagkeresztet”, ő pedig magától nem beszélt erről.²³⁹ Később a mezőgazdaságban helyezkedett el. 1996. szeptember 27-én hunyt el Wertachban.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1942. szeptember 28. ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. december 1. ■ Általános Rohamjelvény ■ Német Aranykereszt 1943. szeptember 23. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 9.	■ Untersturmführer 1942. június 21. ■ Obersturmführer 1944. január 30.

1939–1942

KRAUSS, OSWALD

Oswald Krauss 1914. október 21-én született Hamburgban. 1934. augusztus 1-jén lépett be az SS-be; 1935. március 1-jén az NSDAP-be. 1934–1937 között egyúttal a „Leibstandarte Adolf Hitler” ezredben szolgált, majd 1938. március 1-jéig a braunschweigi SS-iskolában volt oktató. Ezt követően áthelyezték a rendőrséghez. Csehszág bekebelezése után Kládnóban, a 205. rendőrszázalóban kapott beosztást. Házassági kérelmének sorsa viszontagságosan alakult. Az eljárás bonyolultságát érezteti, hogy Krauss nem kevesebb, mint 17 eredeti dokumentumot nyújtott be, ám a hivatal ezt is kevesellte. Krauss apja 50 évesen, egyik bátyja pedig 26 évesen ugyanis öngyilkosságot követett el – ez pedig felkeltette a RuS gyanúját, hogy esetében örökletes ideggyengeség foroghat fenn. Végül arra hivatkozva, hogy az öngyilkosság nem pszichés okból, hanem a világgazdasági válság miatti nyomor miatt történt, hozzájárultak a házassághoz, ám csak azzal a megkötéssel, hogy annak tényét nem vezetik be az SS nemzetségekönyvébe (*Sippenbuch der SS*).

Személyi anyagának hiányosságai miatt nem tudni, hogy pontosan mikor helyezték át az SS-lovassághoz, ám ennek minden bizonnyal még 1943 előtt kellett történnie. Budapest ostroma alatt végig a 15. lovasezred parancsnoka volt. Ez az egység 1944. december 25-étől a II. kerületben és Óbudán harcolt.

A Vaskereszt Lovagkeresztjére történt felterjesztése nem maradt fenn, ám a személyi anyagában fellelhető néhány rövidebb táviratból bizonyos részletek kihámozhatók. A legrészletesebb az adományozás napján → *Rumohr* hadosztályparancsnok által küldött távirat:

„1945. január 2-án, a 300-as magaslatért. [Mátyás-hegy] napokon át tartó változatos harcok után saját elhatározásából maradék 30 emberével átkaroló támadást indított, amivel a magaslatot végleg a saját kézre juttatta. 90 ellenséges halott, sok gyalogsági fegyver, 5 páncéltörő ágyú [került birtokába].”²⁴⁰

Oswald Krauss rendőrtisztként. Az akciót áttételesen a másik oldalon a hadosztályparancsnok részéről ugyanitt harcoló 180. lövészhadosz-lyan a hadosztály hadinaplója is megerősíti, mivel ebben is többször említik a 300-as magaslat körül folyó csatározásokat (a hadosztály 2-án és 3-án 69 halott és 212 sebesült saját katonát jelentett).²⁴¹

Krauss későbbi mozgása a katlánban már nem állapítható meg. Személyével kapcsolatban csak Konrad Augustin egyik levelében szerepel utalás: „Így a kitörés során láttam egy ezredparancsnokot, Krauss Sturm-bannführert is kimerülten feküdni az út szélén, segédtsíkjával együtt. Ez a 13-áról 14-ére virradó éjszakán volt.”²⁴² Egyes források halálhíradójának Esztergomot, idejének 1945. március 9-ét adják meg.²⁴³ Ennek azonban semmilyen alapja nincsen. Még az sem valószínű, hogy Krauss északabbra jutott volna a budai hegyeknél. Egy 1945. február 19-én, a Vezéri Főhadiszálláson keletkezett iratban mint „igazoltan elesett tiszt” szerepel, ami csak

azért lehetséges, mert a kitörők fő csoportjában valaki szemtanúként tudott erről nyilatkozni.²⁴⁴ Ebből adódóan halála 1945. február 15. előtt történhetett.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1943. november 5. ■ I. osztályú Vaskereszt 1944. szeptember 20. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. január 27.	■ Untersturmführer 1938. március 12. ■ Obersturmführer 1939. szeptember 10. ■ Hauptsturmführer 1942. január 3. ■ Sturmbannführer 1944. október 11.

KRÄMER, PAUL

Paul Krämer 1897. szeptember 26-án született Lipcsében, régi iparoscsaládban, apja kőfaragó volt. Krämer 1915-ben önként jelentkezett katonának. A 107., majd 1917-től a 245. tartalék-gyalogezred tagjaként a nyugati fronton harcolt. Kitüntetéseirol és rendfokozatáról sajnos keveset tudni. Legénységi állományban küzdött végig az első világháborút, amelynek során gázmérgezést is kapott. Összesen 11 hónapot töltött frontszolgálatban, őrmesterként és rajparancsnokként szerelt le. A háború után egy ideig még a lipcsei önkéntes rendfenntartó ezredben szolgált. Ez az egység a magyar különítményekhez hasonlóan a baloldali szervezkedések ellen alakult.

Leszerelése után Krämer az üzleti életben helyezkedett el. Először banktisztviselő volt, a második világháború kitörése viszont már a lipcsei vásár üzelmeltető cégének ügyvezető igazgatói székében érte.

Krämer aktívan csatlakozott a nemzetiszocializmushoz. Már az 1920-as években belépett az SA-ba, ahol tisztí rendfokozatot is szerzett. Az SA-ban végzett tevékenységéről csak annyit tudni, hogy a lipcsei SA-Standarte parancsnokának, Carl Strobel²⁴⁵ Standartenführernek a segédtsíztje volt. Valamikor 1930–1932 között belépett az NSDAP-bé, tagsági száma 1-137 223 volt. Legkésőbb 1937-re elérte a tartalékos főhadnagyi rendfokozatot. 1933. január 20-án megsebesült, SA-aktájában csak ennyi áll: „Szúrások a fejen, kommunisták rajtaütése miatt.”²⁴⁶

1937. június 30-án éjfélkor Lipcsében egy kocsmái verekezésbe keveredett, bár az ezzel kapcsolatos iratok szerint józan volt. Az ügyről csak a sértett, Hermann Pätznik egészségügyi tiszthelyettes tanúvallomása áll rendelkezésre. Ezek szerint

Pätznik a késő esti órákban két hölgyismerőseivel és egy bajtársával leült egy asztalhoz, ahol a számára ismeretlen Krämer és egy kereskedősegéd már iszogatótt. A kereskedősegéd mindenkit meghívott egy sörre, és a társaságban beszélgetés alakult ki. Ennek során a civil ruhás Krämer azt mondta az egyenruhát viselő Pätzniknek, hogy „maga még pólyában feküdt, amikor én már a Somme-csatákban harcoltam”. Erre Pätznik káromkodással felelt, amire Krämer arcul ütötte őt. Pätznik nem ütött vissza, mert, mint vallotta, „a nála jóval kisebb [164 centiméter magas] Krämer egy ütéstől összeesett volna”. A veszekedés ezután a kocsmá előtt folytatódott, és csak az őrszobáról odaérkező rendőr tudta szétválasztani a társaságot. Az ügy folytatása nem ismeretes. Az ügyben eljáró rendőr Krämer kapcsán annyit jegyzett meg, hogy az az ütést elismerte, az őt ért szóbeli sértés miatt feljelentést kíván tenni, és az általa mondottakat 20 évvel korábban is ugyanígy mondta volna minden frissen kinevezett hadnagynak, aki vele szemben szemtelen.²⁴⁷

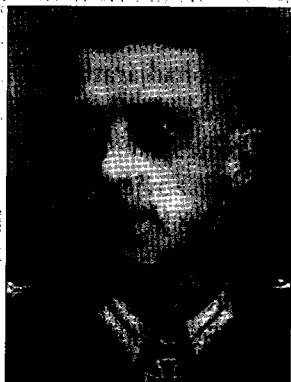
1937. július 1-jén nevezték ki tartalékos hadnaggyá, 1939 augusztus végén mozgósították, nem sokkal később tartalékos századossá nevezték ki. A 14. gyaloghadosztállyal vett részt a francia hadjáratban. Ezt követően az 52. lövészredhez helyezték át. Az 1940 folyamán indult hadseregfejlesztés során az ezredet az újonnan megalakított 18. páncélosadosztály alá rendelték. Krämer ezzel az egységgel vett részt az 1941-es szovjet hadjáratban, és csapataival egészen Tula térségéig jutott. Beosztásai nem követhetők, de az biztos, hogy 1942 elejére már az 52./II. zászlóalj parancsnoka volt. 1942. augusztus 21-én megkapta a Német Aranykereszt kitüntetését.

1943. február 12-én Szmirniye térségében (Maloarhangelszktől 30 kilométerre keletre) mellén és kezén súlyosan megsebesült (csonttöréses lövés a jobb karon, mell-lövés). A lipcsei hadikórház csak 1944. február 18-án hagyhatta el. Mivel a 18. páncélosadosztályt átszervezték, ezért a 13. páncélosadosztály pótkeretéhez osztották be. Új frontbeosztását 1944. október 25-én kapta, ekkor vette át a 93. páncélgránátos-ezred parancsnokságát, amely a Duna–Tisza közén harcolt.

Budapest bekerítése előtt Krämer ezredének II. zászlóalját kivonták a városból, de az egység nehézfegyverzetének egy része Budapesten maradt. 1945. január 9-én az addigra rendkívül lecsökkent létszámú és a Városliget térségében harcoló zászlóaljat a 66. páncélgránátos-ezredbe osztották be, Krämer beosztása ettől kezdve csak adminisztrálásra korlátozódott. Alezredesi kinevezésére is ebben az időben kerülhetett sor. Lovagkeresztre történt felterjesztésének részletei nem ismeretesek. A kitüntetését 1945. február 7-én kapta meg. Részt vett a kitörésben, Soly-már előtt, sebesülteket vezetve, még találkozott egy másik kitörő csoporttal. Ettől kezdve sorsa nem követhető, Paul Griemisch 1958 júliusa előtt arról számolt be

a WAs-t-nak, hogy Krämer „állítólag sebesülése után agyonlőtte magát”.²⁴⁸ Hagyatékát rokonsága a 2000-es években megsemmisítette.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
▪ Frigyes Ágost-érem ezüst fokozata ▪ II. osztályú Vaskereszt ▪ I. osztályú Vaskereszt ▪ Ismétlőpánt a II. osztályú Vaskereszthez ▪ Ismétlőpánt az I. osztályú Vaskereszthez ▪ Ezüst Sebesülési Jelvény ▪ Német Aranykereszt 1942. augusztus 21. ▪ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 7.	▪ Hadnagy (tartalékos) 1937. július 1. ▪ További előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

KÜNDIGER, HERBERT

Herbert Kündiger 1910. augusztus 3-án született Lipcsében. Apja cipész volt. Kündiger 1929-ben jelentkezett a Reichswehrbe mint hivatásos katona. 1933-ra nevezték csak ki örvezetőnek – ebből a karrierkezdetből több mint szokatlan az, ami később osztályrésze lett. 1935-ben kötött házasságot Berta Eckhardtal. Kündigert 1940. május 1-jén vették át a hivatásos tiszti állományba. 1941-ben, majd 1943. október 13-án is megsebesült, utóbbi alkalommal súlyosan (lapocka-

lövés). 1943 júniusában az újonnan felállított 261./III. gránátos zászlóalj parancsnokának nevezték ki. Nem sokkal később az egység Szmolenszk és Nevel között bevetésre is került. A súlyos elhárító harcokban Kündiger vezetéséért kiérdemelte a Német Aranykeresztet, valamint a Fekete Sebesülési Jelvényt.

1943 végén, felgyógyulása után a 271. gyalogoshadosztály 978./I. zászlóalj parancsnokának nevezték ki. Az egység Hollandiában éppen felállítás alatt állt. 1944 februárjától júniusig Montpellier mellett, a Földközi-tenger partjától nem messze a D Hadseregcsoport tartalékához tartozott, ezt követően a partraszállás elhárítására Normandiába szállították. 1944. augusztusában a hadosztály Falaise mellett más egységekkel együtt bekerítésbe került. Kündiger itt bátorságával újra kitüntette magát. Harccsoportját az amerikai csapatok bekerítették, ám a zászlóalj törzs embereivel elreteszelte a betörést, majd egységével kitört az átkarolásból, visszaküzdötte magát a hátsó állásba, amelyet annak dacára tartott tovább, hogy innen is visszavonulási parancsot kapott. Három löveget embereivel bevontatott az állásba, és ezzel pozícióit megerősítve létfontosságú időt nyert a hadosztály nagy részének visszavonulásához.²⁴⁹

1943. november 19-éi jellemzése így szólt:

„...nagy csapatgyakorlattal rendelkező és jó teljesítményt felmutató tisz. Nagy, erős, igyekező, megbízható, és minden helyzetben fáradhatatlanul bevetésre kész. Jól szervez, és helyesen kezeli alárendeltjeit, előjáróival szemben nyílt és tekintélytiszteelő. Kifejezetten erős kötelességteljesítési igyekezetével többszö-
rösen kitüntette magát az ellenség előtt.”²⁵⁰

Seregteste nagy részét 1944. augusztusa után szétverték, az egységet 1944 őszén Nyitra térségében állították fel ismét – immár „népi gránátoshadosztályként”, változatlan hadrendi számmal. Kündiger itt már a 978. gránátosézred parancsnoka lett. 1944. november 12-én érkezett be a szárazföldi haderő személyügyi osztályára a Lovagkeresztre való felterjesztése, amelyet az augusztusi franciaországi harcokért érdemelt ki. A kitüntetést végül 1944. december 9-én ítélték meg részére.

1944 novemberétől Kündiger a 271. népi gránátoshadosztály kötelékében újra bevetésre került. A seregtest először a Duna folyamvédelmét látta el, decembertől pedig a Margit-vonalban védekezett. December 24. után a 978. ezred és tüzérségének egy része Budapestre szorult, miután Bicske és Budafok térségében heves harcokba keveredett. Ez utóbbi egységek felett Kündiger vette át a parancsnokságot. Rendkívüli improvizációs készségre volt ezekben a napokban szüksége,

mivel hadosztályparancsnokságával megszünt a kapcsolat, és a szövjet támadás rengeteg váratlan és nehezen kezelhető helyzetet teremtett. Kész csoda, hogy Buda déli részén egyáltalán meg lehetett őrizni egy összefüggő arcvonalat.

Ezt követően Kündiger csoportja egy ideig a pesti oldalon harcolt. A →Dörner-harcscsoport 1945. január 9-ei parancsa említi, hogy a 66. páncélgránátos-ezredtől jobbra védekezett, és alárendeltségébe tartozott a 318. német népfelkelő (Landesschützen)-zászlóalj is.²⁵¹ Kündiger harcálláspontja január 10. előtt a Kerepesi úton, január 14. körül a Városházán, január 20-tól pedig Budán, a Holdvilág utcában, illetve a kis-gellérthegy Sziklaközpontban volt. Itt osztotta ki az alárendelt magyar rohamtüzéreknek is azokat a Vaskeresztek, amelyek a december végi harcokért kerültek adományozásra.²⁵²

A Tölgyfalomb felterjesztési indoklása nem ismert, csak annyit tudni, hogy a kitüntetést 1945. január 21-én adományozták részére. Ezért feltételezhető, hogy az 1944. december végi harcvezetéséért kaphatta az elismerést. Egységével a déli vasúti töltés környékén volt állásban, innen csak 1945. február 8. után vonult vissza a Vár felé. Amit biztosan tudni lehet róla ebből az időszakból, az annyi, hogy február 9-én harcálláspontja a Gellért Szállóban volt.²⁵³

A kitörés során egy nagyobb csoportot vezetett. Halálára Heinrich Fothe²⁵⁴ így emlékezett vissza:

„1945. február 12-én vagy 13-án két másik bajtársammal Kündiger alezredesre és egysége egy részére találtunk. Egy tisztásra érve Kündigert elrejtőzött orosz örök altestén súlyosan megsebesítették. Egy magányos házba vittük, ahol reménytelenül hátra kellett hagynunk. Azt a parancsot adta nekem, hogy zászlóaljamat vezesse tovább. Halálával mindenképp számolni kell [...] Kündiger alezredes rokonait 1953-ban, hadifogságomból visszaemlékeztetésemre értesítettem arról, hogy Kündiger haslövétől találva a hátsó részén össze karjaimban. Mivel nem volt lehetőség orvosi segítségre, amit Kündiger alezredes is felismert, elmenetelemtől azután azt kívánta tőlem, hogy a tőle elvett pisztolyt adjam vissza neki. Kündigert ezután négy katoná egy kb. 300 méterre fekvő házba elrejtőztetve. Előtte átadta még nekem a térképeit, és megbízott azzal, hogy rá való tekintet nélkül vezesse tovább a harcscsoportot Esztergom felé. Mivel Kündigernek rendkívül súlyos vérvesztése volt, és belei már kibuggyantak ott, ahol találatot kapott, nem lehet kétséges, hogy Kündiger alezredes elhunyt.”²⁵⁵

Kündiger öngyilkosságának híre – igaz, töredékesen – érdekes módon már az előtt elterjedt, mielőtt Fothe hazatérhetett volna a hadifogságból. Az egységében szolgáló Rudolf Raab 1950. február 3-ai levele szerint „csak parancsnokunkról, Kündiger alezredesről tudtuk, hogy végzett önmagával, mert ezt a vereséget nem tudta összeegyeztetni politikai nézeteivel”.²⁵⁶

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1940. június 26. ■ I. osztályú Vaskereszt 1941. január 3. ■ Gyalogsági Rohamjelvény 1940. augusztus 20. ■ Német Aranykereszt 1943. október 21. ■ Fekete Sebesülési Jelvény 1943. október 25. ■ Bronz Közelharcpánt ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1944. december 9. ■ Tölgyfalomb a Vaskereszt Lovagkeresztjéhez 1945. január 21.	■ Őrvezető 1933. július 1. ■ Szakaszvezető 1934. április 1. ■ Őrmester 1936. október 1. ■ Hadnagy 1940. május 1. ■ Százados 1943. október 1. ■ Őrnagy 1944. december 9. ■ Alezredes 1945. január 21.

1942

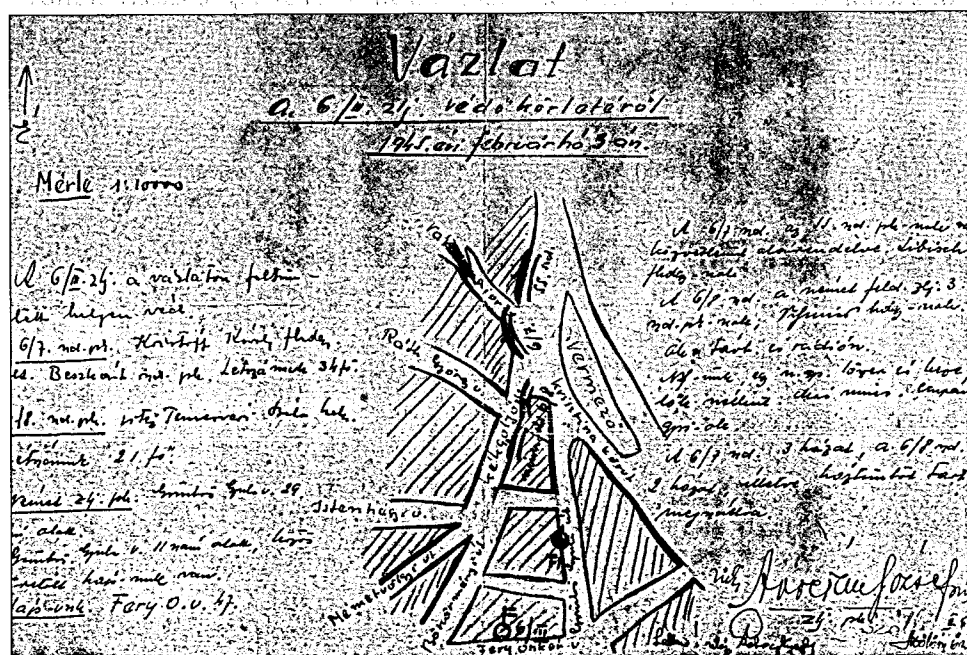
1942

LIEBISCH, FRANZ

Franz Liebisch 1921. február 5-én született Georgswalde községben. Meglepően fiatalon, már 1938. október 10-én jelentkezett az SS-be, 1942 januárjáig az „SS-Standarte Deutschland” soraiban szolgált, ezt követően helyezték át az SS-lovasághoz.

1942/43 fordulóján az 1. SS-lovasezred 3. századának szakaszparancsnokaként kitüntette magát a Medvegyevo környéki harcokban. Ezt követően az ezred 4. századához helyezték át, parancsnoka Hitler későbbi adjutánsa, Johannes Göhler volt. Liebisch már ekkor szerény, nyugodt és megbízható tisztnek minősítették, aki kitűnt szorgalmával. 1943. augusztus 3-án felterjesztették a Német Aranykeresztre is, ám nem egyértelmű, hogy meg is kapta-e a kitüntetést. A felterjesztés szerint Mozsir mellett áttört egy aknazáron, közelharcban elfoglalt egy partizántábort, és nehéz aknavetőlőszert is zsákmányolt.²⁵⁷

1943-ban vette feleségül Gertrud Klazeket. Házassága kiváltotta az RSSH neheztelését, SS-tisztként ugyanis engedélyt kellett kérnie az egyházi esküvőhöz. Liebisch először egy szabadkozó levelet írt, amelyben arra hivatkozott, hogy mindez mérő formaság, s csupán jövődöbelije családjára tekintettel szükséges, majd amikor közölték vele, hogy indokait részletezve kérését Himmlerhez terjessze fel, az egyházi esküvőtől eltekintett.

Adorján József őrnagy 1945. február 3-án készült vázlata, amelyen a 6/7. század kapcsán Liebisch „főhadnagyot” is említi. Ebben az időben az előjáró német zászlóalj-parancsnokság a Gömbös Gyula (korábban és ma: Alkotás) út 29. alá települt

1944 közepétől augusztusig a tölzi tisztképző iskola (*Junkerschule*) állományában volt. Budapest ostroma során először a 16. lovasezred 4. századának parancsnoki beosztását töltötte be, de 1945 januárjától már egy névleg zászlóaljszintű egységet vezetett.

Lovagkeresztjének adományozási körülményei ismeretlenek. Egy fennmaradt vázlat szerint 1945. február első napjaiban a magyar 6/III. zászlóalj is alárendeltségében harcolt, és Liebisch a Déli pályaudvart, illetve a Vármező északi részét védte. A német 36. tüzér mérő osztály egyik harccsoportját szintén ő irányította.

A kitorés során lábán megsebesült. Bajtársai egy ideig magukkal vitték, ám egy terepakadálynál hátra kellett hagyniuk. → *Joachim Boosfeld* minderről így tudósított a WAST-nak:

„Egy felderítő vállalkozás során (kb. 1945. február 12-én vagy 13-án) lábán gránátvető repesztől sebesült. Megpróbálták ezt követően őt és más sebesülteket ideiglenes hordágyakon tovább vinni. Az egyes csoportokat azonban a szovjet vadászkommandók (mandók) szétugrassztották. Liebisch további sorsa ismeretlen számomra.”²⁵⁸

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1941. augusztus 2. ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. október 10. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 9.	■ Untersturmführer 1942. november ■ Obersturmführer 1945. január

LINDENAU, DANIEL

Daniel Maximilian Otto Usdau Lindenau 1914. augusztus 27-én született Danzig-Langfuhrban (ma Gdańsk város Wrzeszcz negyede, Lengyelország) katonatiszti családban, apja tábornok volt. 1934. április 6-án lépett be önkéntesként az 1. (königsbergi) gyalogezredhez, októberben őrzetűvé, decemberben szakaszvezetővé nevezték ki. 1935 januárjától a drezdai tisztiiskolába került, 1936. április 20-án nevezték ki hadnagynak, és az 1. gyalogezred 5. századához osztották be. 1938 januárjában áthelyezték a Crossenben állomásozó 29. gyalogezredhez, novembertől viszont már a 121. határőr-gyalogezredben szolgált mint az I. zászlóalj segédtisztje.

A lengyel hadjárat során kapta meg a II. osztályú Vaskeresztet, 1939 novemberében az 50. gyaloghadosztályon belüli 121. ezred 13. század parancsnokának nevezték ki. A Szovjetunió elleni hadjárat során elég hamar megszerezte a Vaskereszt I. osztályát is. 1941 augusztusától századparancsnoki beosztása mellett ezredsegédtiszti feladatokat is ellátott. Ennek során megsebesült.

1942. nyarán a 68. gyaloghadosztályhoz vezényelték, első segédtiszti beosztásba. Ekkor kezdődött el vezérkari képzése is. 1942 novemberétől a hadosztály anyagi-vezérkari tisztje, 1943 márciusa és májusa között Berlinbe vezérkari tanfolyamra vezényelték, ezt követően pedig felvették a vezérkari testületbe. 1943. augusztus 10-étől a 132. hadosztály anyagi-vezérkari főnöke (Ib). 1944. április 25-étől új szolgálati helye a magyarországi német meghatalmazott tábornok (ebben az időben Hans von Greiffenberg) hadműveleti osztályvezetői pozíciója

lett. Ebben a funkciójában elsősorban a magyarországi csapatfelállásokkal; a német megszálló katonaság aktuális ügyeivel, illetve a német-magyar súrlódások kezelésével kellett foglalkoznia.

A IX. SS-hegyihadtesthez történő vezénylésének időpontja bizonytalan. Egyes források szerint erre formailag csak 1944. december 30-án került sor, Lindenau saját visszaemlékezésében viszont már legkésőbb december 23-ától magáénak tulajdonította a vezérkari főnöki pozíciót – aznap érkezett vissza Budapestre Bécs érintésével Berlinből a menetrendszerű gyorsvonattal; amelyen még vacsorát is felszolgáltak.²⁵⁹

A Waffen-SS esetében nem volt ritka jelenség, hogy seregtesteikhez a Wehrmachtól vezényelték vezérkari tiszteket, mivel a Waffen-SS önálló vezérkari képzést nem folytatott. 1945. elején legalább 23 ilyen vezénylés ismert.²⁶⁰ Budapesten ilyesfajta keveredések még az alakulatok alsóbb szintjein is előfordultak, ami azzal függött össze, hogy a városba feltehetően viszonylag sok, korábbi beosztását a hadi események miatt elvesztő tiszt került. Budapestre szorult több német hátsó parancsnokság, a romániai német katonai misszió, valamint számos, lövegeit vagy funkcióját elvesztő kisebb egység.

Lindenau megítélése a német és magyar tisztek között finomán szólva is vegyes volt (lásd ezzel kapcsolatban a →Pfeffer-Wildenbruch életrajzot). Nem egyértelmű, hogy a kitörés során főnökével együtt esett-e hadifogságba. Gosztanyi Péter arra utal, hogy a mai Körszálló térségében hagyta el az Ördög-árkot. Kihallgatásuk mindenesetre már együtt történt.

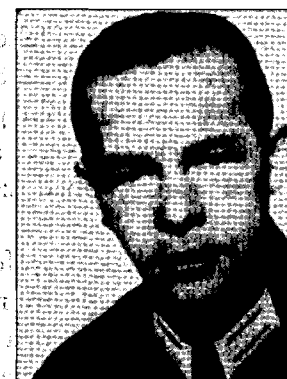
Lindenau kapcsán megemlítené viszont az a távirat, amelyet 1945. február 1-jén küldött a 6. hadsereg vezérkari főnökének. Ebben „alázatosan jelentette”, hogy őt magát a Vaskereszt Lovagkeresztjével, →Bodo Schaper őrnagyot pedig a Német Aranykeresztrel tüntették ki. Nem állapítható meg, hogy ezt miből gondolta, mindenesetre a távirat arra utal, hogy tényleg azt hitte: kitüntetése megtörtént. Sajnos a IX. SS-hegyihadtest és a 6. hadsereg teljes táviratforgalma nem maradt fenn, így azt sem tudjuk, hogy mindezt milyen táviratok előzték meg. Valószínűsíthető, hogy a IX. SS-hegyihadtest nemcsak a 6. hadsereggel kommunikált, hanem a Dél Hadseregcsoporthal is (rádióadója elvileg ezt lehetővé tette). Ha ez lett volna ugyanis az egyetlen kommunikációs csatorna, akkor sürgősen lett volna ugyanannak jelenteni az adományozást, mint aki annak tényét nem sokkal korábban közölte az adományozottal. A Dél Hadseregcsoporthoz az ügyben 1945. március 16-án vizsgálatot indított, március 19-én a kérdést átküldték a Szárazföldi Haderő Parancsnokságára, ahonnan március 26-án azt válaszolták, hogy „Lindenau őrnagy esetében nem történt felter-

jesztés a Lovagkeresztre. Bodo Schaper őrnagy 1945. január 21-én megkapta a Német Aranykeresztet.²⁶¹

Ehhez képest Lindenau fogságba esésekor is azt nyilatkozta, hogy kitüntették a Lovagkereszttel, és tíz évvel a hadifogságból történt hazatérte után, 1959-ben felvételét kérte a Lovagkereszt-viselők Társaságába, és kérésének helyt is adtak. Arrá hivatkozott, hogy Heinrich Gaedcke vezérőrnagy, a Dél Hadseregcsoporthoz vezérkari főnöke erre felterjesztette. Ennek azonban sehol sem található nyoma – leszámítva egy 1945. március 15-én kelt levél 1959-es átiratát, amelyben Gaedcke értesítette Lindenau apját arról, hogy fiát eltűntként tartják nyilván, és egyúttal igazolta, hogy 1945. február 10-én alezredessé nevezték ki, és a Lovagkereszttel is kitüntették. Lindenau a Lovagkereszt-viselők Társaságának írt egyik levélben azzal érvelt, hogy a Lovagkeresztet hordta, és a szovjetek vették el tőle – erre azonban egyetlen tanút sem nevezett meg, holott a hadtesttörzsből ekkor még számosan életben voltak. Annyira biztos volt a dolgában, hogy még az OdR döntése előtt 2 márka 50 pfennigért beszerzett egy horogkereszt nélküli miniatűr Lovagkereszt-másolatot,²⁶² amelyet nyilvános alkalmakkor viselt is. 1984. augusztus 29-én hunyt el Buxtehudeban.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1939. október 5. ■ I. osztályú Vaskereszt 1941. július 13. ■ Magyar Érdemrend Tisztikeresztje hadiékítménnyel és kardokkal (saját bevallása alapján) ■ Román Korona Érdemrend IV. osztálya kardokkal (saját bevallása alapján)	■ Hadnagy 1936. április 20. ■ Főhadnagy 1939. január 1. ■ Százados 1942. február 1. ■ Őrnagy 1944. január 20. ■ Alezredes 1945. február 10. (soron kívül)

Erhard Mainka 1913. március 20-án született a sziléziai Reichenbachban (ma: Dzierżoniów, Lengyelország). Katonai szolgálatának eleje nem ismert, feltehetően 1935-ben hívták be először, mivel 1935-ig Németországban nem létezett általános hadkötelezettség, és emiatt a katonai szolgálatból azok a „fehér évfolyamok”, amelyek 1920–1935 között érték el a 18 éves kort, kimaradtak. Elvileg részükre 1935 után 1939-ig csak néhány hónapos fegyvergyakorlati tanfolyamokat tartottak. Mainka esetében katonai szolgálatának első adata az, hogy 1938. január 1-jén a 8. lovasezredben hadnagyi kinevezést kapott. 1939. október 10-én lovassági iskolára vezényelték. A 28. felderítőosztállyal vett részt a lengyel hadjáratban. 1941. január 10-én nevezték ki szakaszvezetőnek a 21. lovasezrednél (1. lovashadosztály). 1942. február 16-án a 227. kerékpáros osztályhoz helyezték át századparancsnoki beosztásba. 1942. április 5-én a keleti fronton súlyosan megsebesült. Innen 1942. július 1-jén a 336. kerékpáros század parancsnoki posztjára helyezték át. Képességeire legkésőbb itt fel kellett hogy figyeljenek, mivel ezt követően a Szárazföldi Haderő Parancsnoksága a Hadiakadémiára helyezte át. 1943. június 1-jén a 7. páncélosadosztály törzséhez került segédtiszt beosztásba, majd ugyanilyen beosztást kapott a VII. hadtestnél. 1944. augusztus 1-jén a vezérkari testület hivatalosan is felvette soraiba. 1944. szeptember 1-jétől töltötte be a 22. SS-lovashadosztály hadműveleti osztályvezetői, illetve vezérkari főnöki pozícióját.²⁶³

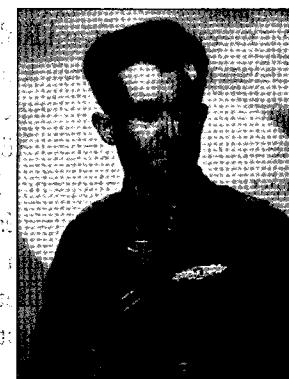
MAINKA, ERHARD

Erhard Mainka 1913. március 20-án született a sziléziai Reichenbachban (ma: Dzierżoniów, Lengyelország). Katonai szolgálatának eleje nem ismert, feltehetően 1935-ben hívták be először, mivel 1935-ig Németországban nem létezett általános hadkötelezettség, és emiatt a katonai szolgálatból azok a „fehér évfolyamok”, amelyek 1920–1935 között érték el a 18 éves kort, kimaradtak. Elvileg részükre 1935 után 1939-ig csak néhány hónapos fegyvergyakorlati tanfolyamokat tartottak. Mainka esetében katonai szolgálatának első adata az, hogy 1938. január 1-jén a 8. lovasezredben hadnagyi kinevezést kapott. 1939. október 10-én lovassági iskolára vezényelték. A 28. felderítőosztállyal vett részt a lengyel hadjáratban. 1941. január 10-én nevezték ki szakaszvezetőnek a 21. lovasezrednél (1. lovashadosztály). 1942. február 16-án a 227. kerékpáros osztályhoz helyezték át századparancsnoki beosztásba. 1942. április 5-én a keleti fronton súlyosan megsebesült. Innen 1942. július 1-jén a 336. kerékpáros század parancsnoki posztjára helyezték át. Képességeire legkésőbb itt fel kellett hogy figyeljenek, mivel ezt követően a Szárazföldi Haderő Parancsnoksága a Hadiakadémiára helyezte át. 1943. június 1-jén a 7. páncélosadosztály törzséhez került segédtiszt beosztásba, majd ugyanilyen beosztást kapott a VII. hadtestnél. 1944. augusztus 1-jén a vezérkari testület hivatalosan is felvette soraiba. 1944. szeptember 1-jétől töltötte be a 22. SS-lovashadosztály hadműveleti osztályvezetői, illetve vezérkari főnöki pozícióját.²⁶³

Az ostrom alatti működéséről szinte semmit sem tudni, ami feltehetően részben azzal is összefügghet, hogy a német alakulatok közül a 22. SS-lovashadosztály csapattiszteivel és emberállományával adódott a legtöbb gond. Emiatt a seregestet 1945 elejétől egyre inkább más egységekkel keverve alkalmazták, és a hadosztály vezérkari főnökének – hasonlóan a magyar hadosztályokhoz – egyre kevesebb hadműveleti feladata maradt.

Utolsó üzenetét bekerítésen kívül maradt bajtársainak 1945. február 11-én délután küldte az akkor még működő rádióadón. Halálának körülményei ismeretlenek.²⁶⁴ A szovjet 109. nehéztüzér dandár hadinaplója szerint a 12. üteg körletében egy azonosíthatatlan vezérőrnagy holttestét találták meg. Kizárásos alapon leginkább az valószínűsíthető, hogy ez Mainka holtteste volt: a német vezérkari tisztek ugyanis nadrágjukon a tábornokokkal megégyező lampaszt (két piros csík) hordtak, és csak váll-lapjuk színe tért el.²⁶⁵

KITUNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt ■ I. osztályú Vaskereszt ■ Német Aranykereszt 1945. január 30. (?)	■ Hadnagy 1938. január 1. ■ További előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

1945

MARINGGELE, HERMANN

Hermann Maringgele 1911. november 29-én született a dél-tiroli Tschars faluban, egy hegyi földműves család tizedik gyermekeként. Idegenforgalmi szakképzés után csak megszakításokkal tudott elhelyezkedni a hotelszakmában, mert 1932–1933 között sorkatonai szolgálatra hívták be az olasz hadseregbe, 1935–1937 között pedig az abesszin hadszíntérre is elküldték. Feltehetően elege lett az olasz hadseregből, ezért jelentkezett 1940-ben a Wehrmachtba. Mivel az önkénteseket ekkoriban alapvetően a Waffen-SS-hez irányították, így Maringgele is ide került: az 1. SS-lovasezredben kapott beosztást. 1941 nyarától részt vett a szovjet hadjáratban, 1942. szeptember 22-én súlyosan megsebesült. Az egysége által elkövetett tömeggyilkosságokban játszott esetleges szerepe tisztázatlan. Ezt követően a Varsóban székelő SS-lovassági pótkerethez helyezték át. 1943-ban a 15. lovasezred 2. svadronjába kapott szakaszparancsnoki beosztást, és ezután a budapesti ostrom végéig ebben is szolgált. Ekkori rendfokozata Hauptscharführer volt.

Budapest ostroma előtt Maringgele már 35 közelharcnapot gyűjtött össze. Kitüntetései felterjesztése szerint a magyar főváros bekerítése után nem kevesebb, mint 47 sikeres vállalkozást hajtott végre. Ennek során kiemelt egy szovjet parancsnokságot, egy rádiós csoportot, és megsemmisített egy ellátóegységet. A budai oldalon működéséről csak annyi ismert, hogy harcálláspontja eleinte a Pál-völgyi-cseppkőbarlangban, illetve a Remete-hegy alatti Erdei Lak vendéglőben volt (ma már az épület nincs meg, helyén a Szépvölgyi u. 149. alatt az Erdei Lak nevű villapark található).

Maringgele mellé osztották be a magyar Egyetemi Rohamászlóalj néhány szakaszát is.²⁶⁶ 1945. január 28-án távirati úton tüntették ki a Német Aranykereszttel.

A kitörés során ismeretlen útvonalon összesen 60 emberrel érte el a saját vonalakat – kitüntetési felterjesztése szerint elsőként a kitörők közül. → *Joachim Boosfelddel* együtt rendelték jelentéstételre Berlinbe, ahol Hitler spontán elhatározásból 1945. február 21-én a Vaskereszt Lovagkeresztjét és az Arany Közelharcpántot adományozta számára. Utóbbit Maringgele összesen 84 igazolt közelharcnappal érdemelte ki – ezzel messze ő tartja a rekordot a német katonák között. Mindezen túlmenően bátorságáért előléptetést is kapott, Untersturmführerre nevezték ki.²⁶⁷

A felterjesztés szövege így szólt:

„37 sikeres vállalkozásban, amelyeket részben mélyen a frontvonal mögött hajtott végre, az ellenségnek komoly veszteséget okozott, és értékes felderítési eredményeket szerzett. Bátor vállalkozásainak köszönhetően, amelyek sikere kizárólag személyes példaadásán és vezetésén nyugodott, ezredének szakaszában stabilizálni tudta a frontot, és döntően hozzájárult ahhoz, hogy a katlan arcvonala

ezen a helyen az erős ellenséges nyomás ellenére tartható maradt. A parancsra végrehajtott kitörés során a katlanban Maringgele vezette egy 60 fős rohamcsoporthoz, amelyet példamutató módon irányított az ellenséges vonalak mögött és amellyel a katlan első vonalán katonájaként érte el 1945. február 13-án a saját vonalakat.”²⁶⁸

Az adományozási okmányokat Hitler csak másnap írta alá, a kitüntetési felterjesztés viszont csak február 24-én kelt. Ezt követően a beneschau SS-lovasági pótkerethez osztották be. A háború végén amerikai hadifogságba esett, itt kitüntetéseit elvették tőle. A háború után Maringgele Németországban telepedett le. Minden bizonnyal nehezen dolgozta fel a háború szörnyűségeit: bajtársi összefüvetekre szinte egyáltalán nem járt, és látogatót is csak rendkívül ritkán fogadott. 2000. július 21-én hunyt el a vesztfáliai Solingenben.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Bronz Közelharcpánt ■ Ezüst Közelharcpánt 1944. ■ Arany Közelharcpánt 1945. február 21. ■ II. osztályú Vaskereszt 1941. december 20.	■ Untersturmführer 1945. február 21.

KITÜNTETÉSEI:

RENDFOKOZATAI:

- I. osztályú Vaskereszt 1942. június 22.
- Német Aranykereszt 1945. január 21.
- Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 21.

1935. június 16-án született a mecklenburgi Drosedóban. 1943–1944. között a 4. lovasezredben szolgált, majd 1945. január 21-én a Német Aranykeresztet kapta. 1945. február 21-én a Vaskereszt Lovagkeresztjét és az Arany Közelharcpántot kapta. 1945. július 21-én hunyt el a vesztfáliai Solingenben.

Sven von Mitzlaff 1914. május 16-án született a mecklenburgi Drosedóban. Már felmenői is elkötelezettek voltak a lovasság iránt, nagypapja a híres hannoveri lovassiskola parancsnoka, apja közismert úrlovas és lótenyésztő volt. Sven hétéves korától lovagolt, 19 évesen kezdte meg önkéntesi szolgálatát a 4. lovasezredben. Galoppzsokéként 185 centiméteres magassága ellenére rengeteg díjat nyert: 153 egyéni győzelem fűződik nevéhez, ami azért is kiemelkedő szám, mert mindent 1939-ig kellett összehoznia, zsokékarrierjét ugyanis a második világháború derékba törte.

Katonai szolgálatát 1933-ban kezdte meg a 4. lovasezredben. 1938-tól a 9. lovasezredben századparancsnok, november 10-étől a 9./II. lovasosztályban segédtszt. A francia hadjáratban azonban már mint a 2. lovasezred 6. századparancsnoka vett részt.

1940. június 28-án egy „Eugen Jost” néven leadott feljelentés miatt hadbíróági eljárás indult ellene. Egysége ekkor Párizs mellett tartózkodott, és a Szaján történő erőszakos átkelésre készült. Két héttel korábban Mitzlaff arra kapott paran-

csot, hogy rekviráljon hátslovakat. Miután Párizsban megfelelő lovakat nem talált, a nem messze lévő Maisons-Laffitte istállóit kereste fel, amelyeket az újságokból ismert, ez a település ugyanis a francia galoppsport egyik nevezetes helyszíne volt. A feljelentés szerint Mitzlaff, kezében egy galoppkalendáriummal, amely a legjobb lovak adatait tartalmazta, név alapján válogatott ki 30 telivért, az általa kiállított rekvirálási bizonylatokat visszakérte és eltépte, emellett pedig különböző felszereléseket is magával vitt. Jellemző a német hadseregben uralkodó szigorra, hogy Mitzlaff ellen szinte azonnal hadbírószági eljárás indult. 1940. július 17-én az akta már a Póthadsereg parancsnokságát is elérte. Az ügy „súlyosságát” az adta, hogy az OKH vezető állatorvosának 1940. május 20-ai parancsa a telivér lovak rekvirálását megtiltotta, így a kérdéses tett kétszeresen is jogtalannak tűnt.

Mitzlaff 1940. augusztus 24-én adta le igazoló jelentését. Ebben arra hivatkozott, hogy június 14-én parancsot kapott a rekvirálásra, mivel egységében sok ló kiesett. Cáfolta, hogy a legjobb sportlovakat vitte volna el (ezek amúgy sem voltak már ott, amit a sok üres lóállás is tanúsított), ezzel szemben igazolta, hogy a lovak válogatását egy francia trénerrel végezte, a lovak nevével nem is törődött. Mivel sem a lovak tulajdonosai, sem a gondozók nem voltak elérhetők, ezért csak annál a két lónál adott le rekvirálási papírt, ahol legalább egy személyt talált, aki hajlandó volt ezeket átvenni (a válogatásban segédkező francia tréner arra hivatkozva, hogy a tulajdonosokat nem ismeri, erre nem volt hajlandó). Mitzlaff állítása szerint „Eugen Jost” nevű személyről soha nem is hallott, és különben sem 30, hanem csak 17 lovat vitt el. Jelentését parancsnoka minden ponton igazolta, és azt is hozzáfűzte, hogy a lovak jelenleg is a 2/II. lovasosztálynál vannak. 1940. szeptember 2-án került sor az 1. lovashadosztály hadbírószágán az ügy tárgyalására. Ennek során bizonyítást nyert, hogy rekvirálással kapcsolatos OKH-parancs továbbadása az ezred felé nem történt meg, Mitzlaff saját századában csak négy lovat tartott; a lovak válogatása nem sportszempontok alapján történt, és csak a lovakhoz tartozó lószerszámokat vitték el. Mitzlaff két rekvirálási nyugtát két nappal később valóban összetépett ugyan, ám ez éppen azért történt, mert azokat a lovakat valójában nem vitte el. Mitzlaffot a hadbírószág végül felmentette.

1941. február 10-ei jellemzése ekképpen írta le von Mitzlaffot: „...előkelő, nyílt természetű, szerény és nagyon jól nevelt, nyugodt és biztos fellépésű. Nagyon szeretett bajtárs és gondos elől-...járó. Tehetséges századparancsnok, szorgalmas és kötelességtudó, energikus és céltudatos. Lovas szempontból különösen elkötelezett és tehetséges. Kiváló úrlóvas. Lengyelországban, Hollandiában...

...ban és Franciaországban bátor tisztként és századparancsnokként mutatta meg magát.”²⁶⁹ A jellemzés alapján látható, hogy Mitzlaff későbbi jellemzései is legalább ennyire lelkesek voltak, és érdekes módon az utolsót (1944. március 1.) leszámítva („kiváló nemzetiszocialista világnézet”) egyikben sem szerepel semmiféle utalás a nemzetiszocializmusra, olvasottságát viszont többször is említették. Az 1941. október 30-ai jellemzéséhez ezredparancsnoka azt is hozzáfűzte, hogy „rendkívül bátor és szorgalmas tiszt, és kiváló századparancsnok, sokkal több, mint aminek látszik. Felterjesztve a Német Aranykeresztre”.²⁷⁰ (Utóbbi kitüntetést ekkor még nem kapta meg).

1941. december 15-étől a 2. lovasezred nehéz századának parancsnoka lett, de ezt a beosztást csak rövid ideig tölthette be, mert kiváló képességei miatt vezérkari iskolára küldték. 1942. március 1-jétől a vezérkari képzés első állomásaként a 7. páncélosadosztályhoz, június 16-ától a VII. hadtesthez vezényelték. 1942. augusztus 30. és november 7. között Berlinben vezérkari tanfolyamot végzett. Ezt követően a 132. gyalghadosztály anyagi-vezérkari tiszt teendőit látta el. 1943. augusztus 1-jétől vették át a vezérkari testületbe, a LXXXIX. hadtest anyagi-vezérkari, majd az Ic (hírszerzés-elhárítás) osztályvezető tiszt beosztásába vezényelték. Ismeretlen időpontokban még kétszer sebesült. 1944. szeptember 1-jétől vezényelték a 8. SS-lovashadosztály vezérkari főnöki pozíciójába.²⁷¹ Ostrom alatti tevékenysége nem ismert, családja szerint felterjesztették a Vaskereszt Lovageresztjére. Harcálláspontja 1945. február elejéig a MOM-gyárban volt.

A kitörés alatt a budai hegyekben Billnitzer Ernő és → Wilhelm Schöning csoportjával haladt, de a zsámbéki medencében az utat már csak egy kisebb csoporttal tette meg. Közben kétszer is megsebesült: minden bizonnyal az utolsó szovjet állás áttörése közben átlőtték a mellkasát és a lábát. Ezekkel a sebekkel érte el az innen még több mint ötszáz méterre húzódó első német vonalat február 14-én, a kora reggeli órákban. Visszaemlékezése szerint bajtársai segítségével erre nem lett volna esélye. Életmentőnek bizonyult számára, hogy átjutásáról értesülve anyja és egyik barátja azonnal útra kelt: Mecklenburgból kalandos és egyáltalán nem kockázatmentes körülmények között egészen Baden bei Wienig utaztak. Édesanyja itt átvette sebesült fiának ápolását, majd nagybátyja Waging melletti bajorországi birtokára szállította. A sebeit a bajorországi...

Felgyógyulása után Sven von Mitzlaff edzőként tért vissza a lovassporthoz. Életét a telivér lovak tenyésztésének szentelte, és ebben a galoppsport csúcsára jutott. Trénerként 1764 nyilvántartott győzelem (ebből hét derbigyőzelem) fűződik a nevéhez. Legsikeresebb tanítványa az 1956-os magyar emigráns Alafi Péter

volt, aki összesen 2307 alkalommal győzött galopplovaglason. Sven von Mitzlaff 1992. december 3-án hunyt el a Verden melletti Eitzendorfbán. A sportág nekrológja szerint „a német galopplovaglás cégére volt, igazi kisugárzással rendelkező, ismert, szeretett és mindenki által nagyra becsült *Grandseigneur*”.²⁷²

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1939. október 6. ■ I. osztályú Vaskereszt 1940. november 5. ■ Fekete Sebesülési Jelvény 1941. szeptember 17. ■ Ezüst Sebesülési Jelvény ■ Gyalogsági Rohamjelvény 1942. január 9. ■ Német Aranykereszt 1945. január 27.	■ Zászlós 1934. szeptember 1. ■ Törzszászlós 1934. december 1. ■ Hadnagy 1935. április 1. ■ Főhadnagy 1938. augusztus 1. ■ Százados 1941. augusztus 1. ■ Őrnagy 1943. augusztus 1. ■ Alezredes 1945. február 20.

MÖSSLACHER, ERHARD

Erhard Mösslacher 1921. június 16-án született a karintiai Weißbriachban. 1939. szeptember 1-jén lépett be a Waffén-SS soraiba. Szolgálatát a „Der Führer” ezredben kezdte, részt vett a francia hadjáratban, ahol 1940. május 3-án megsebesült. 1942. január 30-án helyezték át az SS-lovassághoz, ekkoriban kapott tiszti kinevezést is. A Német Aranykeresztet 1943. szeptember 26-án kapta meg – ekkor a 2. SS-lovasezred 6. századában szolgált.

Mösslacher tevékenyen és kifejezetten rosszindulatú intézkedésekkel vett részt a magyar zsidóság deportálásának előkészítésében. Ez azért is kiemelendő, mert a 8. és a 22. SS-lovashadosztály tisztjei közül ő az egyetlen, akiről ilyen természetű dokumentumok fennmaradtak. 1944. március 22-én, tehát egy nappal a magyarországi bevonulása után Mösslacher már azzal foglalkozott, hogy a paksi zsidóságot terrorizálja. Aznap megjelent a paksi főszolgabírói hivatalban, és nyolcpontos rendeletet nyújtott be, amely szerint a zsidókra este kijárási tilalom vonatkozott; zsidó Paksot semmilyen jogcímen nem hagyhatta el; semmilyen közlekedési eszköz sem használhatott; vagyonukról teljes körű leltárt kellett készíteni; üzleteiket sárga csillaggal kellett megjelölni; az ortodox és neológ zsidókról felekezeteik vezetői kimutatást voltak kötelesek készíteni; a zsidó családfők mindennap (!) négy órakor személyes jelentkezéssel tartoztak vallási vezetőiknél, és amennyiben ezt elmulasztották, akkor azért „fejükkal” feleltek; a hitközségek elnökei pedig ezen adatokat egy órával később kötelesek voltak Mösslachernek továbbítani. Pontatlanság vagy szökés esetében Mösslacher „100 db zsidó” kivégzésének elrendelésével fenyegetődzött. Kiemelte, hogy a feketepiaci tevékenységet „a kormány rendelkezésein felül” külön is meg fogja torolni.²⁷³

Az ügühöz hozzátartozik, hogy Mösslachernek ilyesfajta intézkedések kiadására semmilyen joga nem volt. Elvileg még Eichmann sem tehetett volna ilyet, mivel hatásköre neki is csak a „tanácsadásra” szorítkozott. Mösslacher 1944 nyarától az ostrom végéig a 16. lövasezred 6. századának parancsnoka volt. 1944. szeptember 22-én Ludasnál újra megsebesült. A Vaskereszt Lovagkeresztjét 1945. február 9-én kapta meg. A kitüntetés felterjesztése nem ismert, de majdnem biztos, hogy a budapesti XII. kerületi harctevékenységeért kapta az elismerést. Ebben az időszakban százada a Farkasréti temető és az Orbán-hegy térségében harcolt. Mösslacher részt vett a kitörésben, és február 13–14-én egy csoportban volt →Albert Klett-tel, →Friedrich Meierrel, Fritz Szigetterrel és Konrad Augustinnal. Utóbbi Klett halála kapcsán írt levelében arra utalt, hogy Mösslacher Klett-tel együtt, február 14-én reggel öt óra körül kapott halálos lövést, nem sokkal a senkiföldje elérése előtt.

Hagyatékát, amely Budapest ostroma alatt készült dokumentumokat nem tartalmazott, egy amerikai árverezőház 12 500 dollárért adta el.²⁷⁴

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1940. július 25. ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. február 25.	■ Untersturmführer 1942. január 30. ■ Obersturmführer 1943. április 23.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1943. szeptember 26. ■ Ezüst Közelharcpánt 1943. november 15. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 9. ■ A Keleti Népek vitézségi ezüstérmének I. osztálya	■ Hauptsturmführer 1945. január 30.

MÜLLER, KURT

Kurt Müller 1919. augusztus 20-án született Diédelkopfbani (Küsel). Apja kovács volt. A második világháború kitörésekor a hivatásos tiszti pályát választotta. 1940. április 1-jén szakaszparancsnoki beosztást kapott a 150. páncélvadászosztálynál. 1940. október 28-án a 39. páncélosezrednél kapott szakaszparancsnoki beosztást, 1941. július 15-én áthelyezték az egység St. Pöltenben állomásozó pótkeretéhez, ahol a tisztképzésre osztották be. 1942-es jellemzése így írta le:

...egyenes, tisztességes jellem. Nagyon biztos, határozott és energikus megjelenésű. Jól tudja továbbadni a nemzetiszocialista gondolatokat. Századhoz beosztott tisztként és a zászlósok atyjaként nagyon jó szolgálati tudással és teljesítménnyel rendelkezik. Kiváló nevelő és kiképző. Szellemileg élénk, testileg szívós; sebesülés által korlátozott. Az ellensége előtt kiváló teljesítményt

nyújtott. Gyenge oldalak nem tápasztalhatók nála. Összefoglaló ítélet: átlagon felüli.²⁷⁵ 1942. május 5-én a 129. páncélososztályhoz helyezték át, 1942. szeptember 3-án azonban visszakerült a pótkerethez. Ez a rövid idő is elég volt azonban ahhoz, hogy kiérdemelje a Német Aranykereszt kitüntetését. 1944. szeptember 13-án áthelyezték a Sankt Pölten-i 33. páncélos pótkerettől a 2110/3. páncélososztályhoz. Ez az egység a 13. páncélos hadosztály újrafelállításához lett felhasználva Örkenytáborban, itt Müller a 4. páncélosezred 6. századának lett a parancsnoka. Október elejétől került éles harci bevetésekbe. Részt vett a debreceni páncéloscsatában, valamint a Budapest előterében folytatott harcokban. November 13–14-én Nagykátától keletre az ezred egyik bevetési csoportjának parancsnoka a 66/I. zászlóalj hadinaplója szerint.²⁷⁶ Kitüntetési felterjesztése nem maradt fenn, de a család úgy emlékezett, hogy harckocsik kilövéséért kapta meg az elismerést. Veszteségi kartonján az szerepel, hogy 1944. novemberétől a IX. SS-hegyihadtesthez vezényelték, ismeretlen beosztásba, ennek azonban ellentmond, hogy → Wilhelm Schöning visszaemlékezésében azt írta róla, hogy 1944. december 30-án „a legrövidebb távolságból több orosz harckocsit kilőtt”.²⁷⁷ Schöning valószínűleg két napot tévedhetett, mert a térségben harcoló 23. szovjet harckocsihadtest 3. harckocsidandárja december 28-án jelentett Rákospalota–Csömör között kilenc saját megsemmisült harckocsit (a bekerítés teljes időszaka alatt ez volt a legveszteségteljesebb nap a szovjet harckocsik szempontjából). A jelek így arra utalnak, hogy Kurt Müller haditette is ezekkel a kilövésekkel függhetett össze. December 29-én a szovjet harckocsiveszteség nem lehetett több négynél, másnap pedig – miközben a szovjet csapatok Rákosszentmihálynál áttörték a védelmet, és elfoglalták a község nagy részét – csak egy harckocsit vesztek. A 13. páncélos hadosztály → Ekešparre alezredes személyes irányításával a délután folyamán két ellentámadást is indított. Az első a szovjet páncéltörők és aknavetők tüzeiben összeomlott. A második a körvasúttól északkeletre benyomult ugyan Rákosszentmihály nyugati részébe, de itt egy harckocsiárok előtt elakadt. Az ellenséges harckocsik és páncéltörők miatt a 13. páncélos hadosztály csak ezen a napon 4–5 harckocsit és 9 lövészpáncélost veszített (igaz, korábbi veszteségei nem voltak jelentősek). December 31-én került sor a budapesti kátlán utolsó nagyobb harckocsi-összeecsapására, ekkor egy támadás áttört a 66. páncélgránátos-ezred arcvonalát, és a kőbányai temetőtől nyugatra állt csak meg. A páncélozott részek itt vettek részt utoljára nagyobb kötelékben végrehajtott ellentámadásban, ami azonban sikertelen maradt. Feltehetően Müller ettől kezdve nem került komolyabb

bevetésbe harcokcsijával. Egy fotó tanúsága szerint az a Panther harcokcsi, amelynek csövére hét kilövési gyűrűt festettek, a Krisztina körúton, a Vörmező mellett fejezte be pályafutását. Elképzelhető, hogy ez a jármű Müller páncélosa volt. A kitörésben még részt vett bajtársai Budapesten kívül, 1945. február 20-án látták utoljára. További sorsa ismeretlen. Családja a Lovagkereszt-kitüntetéséről 1945. március 21-én, a rádióból értesült.²⁷⁸

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1940. július 9. ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. július 6. ■ Páncélos Harci Jelvény ■ Német Aranykereszt 1942. szeptember 13. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 7.	■ Hadnagy 1940. április 1. ■ Főhadnagy 1942. április 1.

PHOENIX, HARRY

Harry Phoenix 1913. január 3-án született az akkor Oroszországhoz tartozó Litvánia Szagarren (ma: Žagarė, Litvánia) nevű városában, a baltikumi német népcsoport tagjaként. Apja elektromérnökként a felső középosztályhoz tartozott. Phoenix 1934-ben tüzér sorkatonaként szerelt le a lett hadseregtől, ezt

követően elvégezte a rigai pedagógiai akadémiát. 1939-ben Berlinben a Birodalmi Sportakadémia egyik szemináriumán is részt vett, majd önként jelentkezett a Waffen-SS-be, ahol eredeti katonai képzettsége alapján a tüzérséghez osztották be. A francia hadjárat során az ellenség előtt tanúsított bátorságáért, különösen a francia bunkerek leküzdésében szerzett érdemei elismeréseképpen megkapta a II. osztályú Vaskeresztet. 1941 nyarától a „Das Reich” hadosztály tüzérezredében lett lövegvezető. Ebben a minőségében kapta meg az I. osztályú Vaskeresztet és a gyalogsági Rohamjelvényt. 1942 elejétől az 5. üteg tisztjeként, júniustól parancsnokaként vett részt a keleti harcokban. Ennek során egy alkalommal tüzéreivel első vonalba került, és kézifegyverekkel addig tudta feltartani az előrenyomuló szovjet csapatokat, amíg meg nem érkezett az erősítés. Az 1942/43 telén folytatott harcokban előretolt tüzérségi figyelőként számos veszélyes vállalkozásba keveredett az első vonalban. Precíz jelentései többször mentették meg a főellenállási vonalban védekező gyalogságot, amelyet neki köszönhetően pontos tüzérségi tűz támogatott. Medvegyevónál a „Phoenix-rádiócsoporthoz” a szovjetek átrohantak, így a csoport saját alakulátától teljesen elszakadva vezette rádióján a jóval hátrább települt és ezért biztonságban lévő saját tüzérség csapásait. Egy másik alkalommal öt órán át mindössze nyolc emberrel tartotta parancsnoki bunkerjét az áttört szovjetekkel szemben. 1943 márciusában a frissen kinevezett Obersturmführer megsebesült. Ekkor már a Bronz-Közelharcpánt birtokosa volt, ami meglehetősen szokatlan kitüntetésnek számított egy tüzértiszt esetében.

1943 augusztusában egy vékonyan megszállt védőszakasz tüzérségi biztosítását kellett ellátnia. Ahogyan az várható volt, az ellenség áttört, annál is inkább, mert a védekező tüzérség lőszeré kifogyott. Phoenix erre összegyűjtötte a lövegkezelőket, és gyalogos ellentámadást indított, amivel újra el tudta foglalni a kiindulóállást. Néhány órával később tüzér figyelőként két emberével a szovjetek mögé került, de sebesülten visszaküzdötte magát a saját gyalogsági vonalakhoz. 1944. január 16-án ezekért a haditettekért a Német Aranykereszt kitüntetését, valamint az Ezüst Sebesülési Jelvényt kapta.

1944. március 19-én hadosztályával együtt részt vett Magyarország megszállásában. A tüzérezredet Tolna és Baranya megye falvaiban helyezték el. Itt ismerte meg későbbi feleségét, az 1922-ben Bécsben született, de magyar állampolgárságú Rosenauer Erzsébetet, aki 1939-től a Volksbund tagja volt, és a kérdéses időben a Volksbund által fenntartott hidasi női internátust vezette. Házassági kérelmét 1944. szeptember 22-én adta le, az esküvőt már Budapest ostroma alatt, 1944. november 24-én tartották meg – feltehetően a magyar fővárosban.

1944 őszétől Phoenix harci alkalmazásairól csak szórványos adatok vannak. Ami biztos, hogy részt vett az észak-erdélyi és magyarországi harcokban. 1945. január közepe után, miután a lövegek lőszeré elfogyott, egységéből gyalogsági rohamcsoportokat alakított. Ezek a budai oldalon, a város legkülönbözőbb pontjain kerültek bevetésre. A déli vasúti töltésnél, a Kis-Sváb-hegyen és a III. kerületi Goldberger-gyárnál egyaránt van adat harcraikra. A 11. páncélos egységét a kitörés harmadik hullámához osztották be, az indulási parancsot azonban nem kapta meg. Hajnali háromkor önállóan indult el embereivel (összesen három üteg maradványaival a négyből). A Szilágyi Erzsébet fasorból a Rózsadomb felé indultak, további útjuk rekonstruálhatatlan. (Phoenix egyébként maga is kísérletezett a rekonstrukcióval: a háború után kétszer is visszatért Budapestre az 1980-as években.) Február 12-én reggel mintegy 300 fővel jutott ki a városból. 1988-ban adott interjújában így emlékezett az eseményekre: *„A harci helyzet az oroszok általános támadása miatt alakult. A lövegek lőszeré elfogyott, így a páncélosok gyalogsági rohamcsoportokat alakítottak. Hajnali háromkor saját felelősségünkre indultunk el, miután a páncélosok a lezredtől semmilyen parancs nem érkezett, bár megígérték, hogy értesítenek. Lassan világosodott, egy igen szűk utcán nyugat felé, itt nagyon sok volt a rohamcsoport, ezért jobbra elkanyarodtunk. Talán a Rózsadomb felé egyenesen mentünk. Hogy pontosan hol, nem tudnám megmondani. Két-három nappal később is voltam Budapesten, hogy megtaláljam az utat, összevisszázok a városban. A főútvonalat harckocsiárkok szelték ketté, emlékszem, hogy a Rózsadombon egy menetoszlop Schwimmwagenekkel és sebesültekkal próbált átkelni a Rózsadombra. Biztos, hogy ez senkinek sem sikerült itt. Ez 12-én délután háromkor hajnalban volt. A főútvonalon a németek a Rózsadomb felé mentek. Egy tér szélén végre észrevettük, hogy át lehet jutni. Ott ott találkoztam Rumohr segédtsíjával, von Hehnnel²⁷⁹. Hehn a 11. páncélos egység szemtanjá volt Rumohr sebesülésének, és tovább is akarta vinni őt, de Rumohr azt mondta, lesz elég bajtók magatokkal a Rózsadombon is, és főbe lőtte magát. Hehn láthatóan az események hatása miatt nem állt jól. Nem is volt eléggé jó kondícióban. Én például eldobtam a télikabátom, mert egyszerűen túl nehéz volt, pedig én akkoriban sportos ember voltam. Ő azonban még egy hátizsákot is cipelt, mondván, családjának már nem maradt semmije, és a*

legálább valami csekélységet akar vinni nekik. Pedig az utolsó, amikor ebben a szituációban szükség volt, az az effajta holmi volt. A Rózsadombon a németek a Rózsadomb felé mentek. Láttuk magunk mögött, hogy az orosz tüzéség a hóviharban a Rózsadomb felé lövi a várost, de akkor már el is mentünk mellettük. Láttunk olyan tiszteket, akik feleségeiket is magukkal hozták, az egyiküknek magas sarkú cipője volt; és ezzel akart menetelni a latyakban. Lehetett látni, hogy ennek nem lesz jó vége. Többször a Rózsadombon is harcérintkezésbe kerültünk az ellenséggel. Valahol az erdőben elfogtunk egy orosz katonát, aki telefonvonalat javított, és azt mondta, mivel én kicsit tudtam oroszul, kikérdeztem. Fontos információkat kaptam, mert tőlünk nyugatra az oroszok záróvonalat állítottak. Létésítették. Erre azt mondtam az embereimnek, hogy az estét inkább az erdőben töltjük. Állva aludtunk. Valahol találtam egy nagy méretű magyar kabátot egy elhagyott házban, az volt rajtam; és egy barátom, a schleswig-holsteini Jochen Rasmussen²⁸⁰. Sajnos azok is elaludtak, akiknek az oroszok kellett volna őrizniük, így az meg tudott szökni. Másnap reggel, amikor elindultunk, azt tapasztaltuk, hogy az ellenség előttünk lövészárkokban vár, de szerencsére mi is találtunk elhagyott fedezékeket. Tőlünk délre nagyobb embertömeget láttunk, akikről aztán kiderült, hogy ők is németek. Néhány magyar is volt köztük, pár magyar tábormok és a hadosztályunk vezérkari főnöke²⁸¹. Ők mondták nekem, hogy én vezessem a csapatot előre. Így egyszerre csak 2000 főre nőtt a tömeg. Éjszaka vártunk, de akkor jött egy Wehrmacht-csoport is a Feldherrnhallétól, akik azonnal indulni akartak. Figyelmeztettem őket, hogy mindegyiküknek oroszok vannak, de nem hallgattak rám, és három-négy órával később megtizedelve jöttek vissza. Próbálkoztunk mi is kitörni, majd visszamentünk keletre, majd északra, és egyszer csak egy orosz sem volt előttünk. Célunk az oroszok kikerülése volt, és ez sikerült. Csak kis csoportokkal találkoztunk, ezek olyan 30 fősek lehettek, és a mi 2000 emberünkben is csak azok maradtak, akik bírták a menetet. Egyszerre egy hegyoldalon néhány száz méterrel előttünk orosz katonákat pillantottunk meg. Ekkor már teljesen ki voltunk készülve. Szerencsére magamhoz tértem, és volt egy emberem, aki szovjet állampolgár

gárként és segédszolgálatosként szolgált nálunk. Még én ejtettem fogságba korábban, és annyira szimpatikus volt nekem, hogy nem hagytam hadifogságba vinni. Hűséges lélek volt, és mindig velünk tartott. Tudtam, hogy a menétoszlopunkban van, odarohantam hozzá, és azt mondtam neki, hogy te, Raszilov, válaszolj nekik oroszul, ha kérdeznak valamit. Az én oroszutadásom valószínűleg nem lett volna elég jó. Ez a trükk be is vált, egymás mellett elvonultunk, ez volt a legveszélyesebb szituáció. Senkinek nem volt már több mint 10 méter távolság. Kilatástalan lett volna a védekezés. De megúsztuk. Volt még néhány kisebb találkozás is az oroszokkal, de azok nem voltak veszélyesek. Aztán hirtelen belefutottunk a szovjet főellenállási vonalba. Itt egy egyenes út vezetett a német főellenállási vonalig, egy dorongút. Ez túl veszélyesnek tűnt nekem, ezért jobbra kanyarodtam. Jobbról és balról is lőttek ránk, de láttuk a nyomjelző lövedékeket, és ki tudtunk mindig térni. Néhány katonánk azonban a dorongúton ment, őket elfogták. Nekünk szerencsénk volt, mintegy negyvenen értünk át. Nem tudom, kik jöhettek még utánunk. Amikor átjutottam, a fegyverem odaadtam valakinek, bementem egy fedezékbe, és leültem a kályha elé, majd azonnal elaludtam. Néhány óra múlva ébredtem fel, mert fagyott lábaim kezdtek felengedni a melegtől.²⁸²

Lovagkeresztre történt felterjesztése így fogalmazott: „...a tüzéség maradványainak harcát vezette Budapesten. Fáradhatatlan aktivitásának köszönhető, hogy a legnehezebb körülmények között is biztosítani tudta a gyalogsági részek tüztámogatását. Az ütegállásokban a legközelebbi távolságra engedve az ellenséget végig kitarított, és számos támadást hárított el. A parancsra megindított kitörés során mintegy 400 fős harccsoportot vezetett. Az ő mintaértékű harcvezetésének volt köszönhető, hogy mélyen az ellenség hátában folyamatos támadások mellett sikerült áttörni öt ellenséges vonalat, és egy utolsó rohammal 1945. február 14-én reggel áttörte az orosz főellenállási vonalat is.”²⁸³

Az adományozás 1945. február 21-én történt, egyidejűleg →Boosfeld és →Maringgele kitüntetésével. Bár sok helyütt az szerepel, hogy az Arany Közelharcpántot is megkapta, maga Phoenix erről nem tudott, és a háború után sem hordta ezt a kitüntetést – holott közelharcnapjai száma alapján feltehetően jogosult lehetett volna rá.²⁸⁴

A mindkét lábát ért fagyások miatt az ausztriai Semmeringen létesített kórházba szállították. A háború után Nyugat-Németországban telepedett le, ahol újra tanárként dolgozott. 1999. december 21-én halt meg, végrendelete szerint a tengerbe szórták a hamvait.

„Első iskolai évem 1965/66”
– Harry Phoenix osztályfőnöki fotója.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1940. augusztus 1. ■ I. osztályú Vaskereszt 1941. október 2. ■ Általános Rohamjelvény 1941. június 11. ■ Német Aranykereszt 1944. január 16. ■ Ezüst Közelharcpánt 1944 ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 21. ■ Arany Sebesülési Jelvény 1945 február	■ Untersturmführer 1941. augusztus ■ Obersturmführer 1943. január 30. ■ Hauptsturmführer 1945. január

1940–1943 közötti katonai pályafutása

RAEDER, KURT

Kurt Raeder 1913. január 7-én született Berlin-Friedenau-ban. Katonai szolgálatának kezdetére nincs adat, csak annyi tudható, hogy 1940 szeptemberében nevezték ki tartalékos hadnaggyá, 1942 márciusában pedig főhadnagyi rendfokozatot kapott.

1940 szeptembere és 1942 februárja között szakaszvezetői beosztásban volt a 292. gyaloghadosztály 508/I. zászlóaljának 4. századában.²⁸⁵ Ezzel az egyseggel vett részt a francia és a szovjet hadjáratban. 1941. augusztus 10-én és 1943. október 21-én megsebesült. A „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály pótkeretéhez 1943. november 1-jén helyezték át.

1944 őszétől az újra felállított „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály 60/I. (más forrás szerint 120/I.) zászlóaljához került ismeretlen beosztásba. Magyarországi bevetési helyei, harcselekményei teljesen ismeretlenek. Tartalékos főhadnagyként 1945. január 21-én kapta meg a Vaskereszt Lovagkeresztjét. Felterjesztési iratai nem maradtak fenn. 1945. február 13-án Budapesten szovjet fogságba esett, 1953. december 31-én szabadult. A háború után visszatért korábbi szakmájához, és mint bírósági ülnök helyezkedett el. Halálozási időpontja, valamint előléptetési időpontjai ismeretlenek.

KITÜNTETÉSEI:

- II. osztályú Vaskereszt
- I. osztályú Vaskereszt
- Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. január 21.

RENDFOKOZATAI:

- Hadnagy (tartalékos) 1940. szeptember
- Főhadnagy (tartalékos) 1942. március
- További előléptetéseinek időpontjai nem ismertek

1943

REISSMANN, PAUL

Paul Reißmann 1920. január 17-én született Zwickaiban egy pincér fiaként. Általános iskolai tanulmányai után a lakatos szakmát tanulta ki, és ebben is helyezkedett el. 1933-tól a Hitlerjugend tagja lett (a tagság csak 1936-tól volt kötelező). Reißmann 1938 augusztusától 1939. november 11-ig a Nemzetiszocialista Teherautó-vezető Szövetség (Nationalsozialistische Kraftfahrer Korps, NSKK) tagja is volt. 1939. november 11-én önként jelentkezett az SS-be. 1940. október 21-éig motorkerékpáros lövészként szolgált, ezt követően már őrzetői rendfokozattal helyeztette át magát az SS-lovasághoz. Egységével 1941 nyaráig Lengyelországban biztosító feladatokat látott el, majd a szovjet hadjárat után ugyanezt a kelet-lengyelországi területeken folytatta. 1941 augusztusától Reißmann egysége tömeggyilkosságok sorozatát követte el, az ő szerepe azonban ezekben az akciókban nem tisztázott.

A szovjet áttörés miatt 1941. december 5-étől az SS-lovasezredeket a frontra dobták. 1942. február közepéig tartottak ezek a harcok, amelyeknek során az ezred elvesztette állományának 80 százalékát.

1942 júniusának végén az SS-lovasdandár maradványaiból a Heidelager gyakorlótéren állították fel az SS-lovashadosztályt, amely ekkor egy teljesen új ezredet is kapott. Reißmann is ebbe az ezredbe helyezték át. Az egység őszre ismét Rzsev térségébe került, itt kapta meg Reißmann a II. osztályú Vaskeresztet.

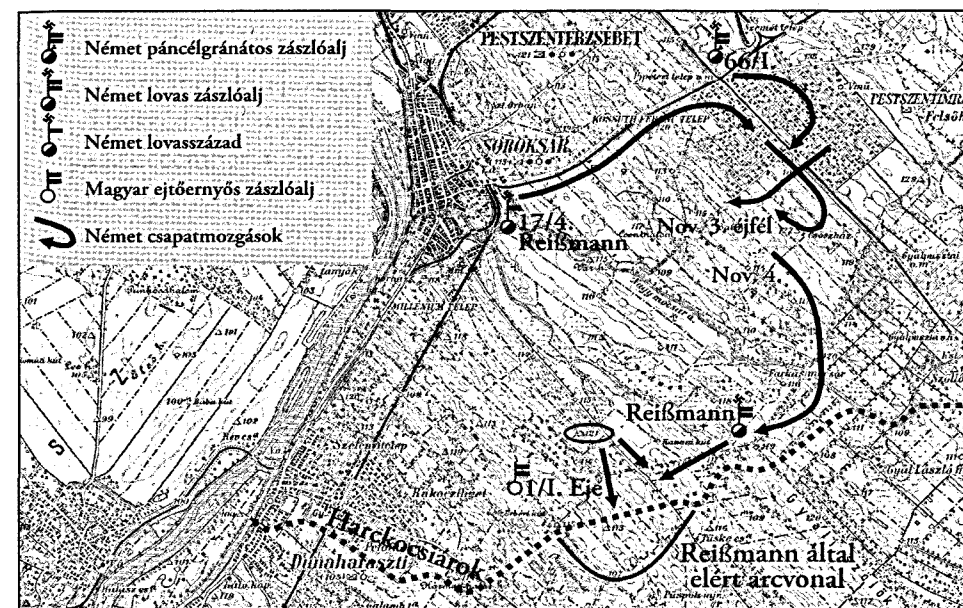
1943. február közepén az alakulatot Bobrujszkhoz szállították, de egy kisebb különítménye Komaricsi mellett került bevetésre. Reißmann itt szakaszvezetői beosztásban közelharcban semmisített meg egy harcokocsit, amiért megkapta a Páncélosmegsemmisítő Jelvényt, illetve az Általános Rohamjelvényt.

1943 áprilisában a 3. SS-lovasezredet visszairányították a Heidelager gyakorlótérre. Felfrissítése után az egység a 17. számot kapta, Reißmann pedig a 4. századba került mint rajparancsnok. Az ezred fél évet töltött el a Warthegau területén. Újabb harci bevetése 1944. január 16-ától Kovel térségében történt, ahol egy nagyobb szovjet áttörést kellett elrekeszteni. Január végétől az ezred a Sztrij folyónál heves harcokba került az előretörő szovjet alakulatokkal. Kovel fontos vasúti csomópontként a szovjet támadások fő célpontja volt, és 1944. március végén teljesen be is kerítették. A gyűrűből a német védők egy felmentő támadás segítségével 1944. április 5-én törtek ki. Reißmann ekkor már több mint 30 közelharcnapot tartott nyilván zsoldkönyvében, amivel kiérdemelte az Ezüst Közelharcpántot, és ezekért a harcokért kapta meg az I. osztályú Vaskeresztet is.

Paul Reißmann 1943 körül. A háttérben látható tüzek Reißmann ennek során páncél-

A 17. lovasezred ezekben a harcokban rendkívül nagy veszteségeket szenvedett el. Reißmann harmadik sebesülését ennek során gyűjtötte be. Az ezredet ezért követően Magyarországra szállították, és a 22. SS-lovashadosztály felállítására használták fel. Reißmann a 17. lovasezred 4. századával szakaszparancsnokként november 2-ától került harcba az Áttila I. védővonalban, Péstsztentimre előterében. Miután a szovjetek áttörték a védőállásokat, Reißmann egysége ellenáttaadást indított, ezek azonban összeomlottak az erős szovjet tüzérségi

Reißmann haditettének vázlatrajza 1944. november 3-8.

ököllel kilőtt egy szovjet harcokocsit, amely stratégiaiag fontos helyen zárta le az utat; majd szakaszával tovább támadva el tudta érni a harcoköcsiárkot. Aznap a századparancsnok is kiesett a harcokban, így Reißmann vette át a teljes század irányítását. A zavaros helyzetben más egységek is a parancsnoksága alá kerültek, így egy tisztek által vezetett riadoszázad is. Négy napon át tartotta az állásokat, amíg november 8-án egy szovjet támadás során az első lövészárokban halálosan megsebesült.

Két nappal később terjesztette fel parancsnoka a Vaskereszt Lovagkeresztjére; és egyúttal kérte, hogy visszamenőleges hatállyal nevezzék ki tisztné. A Vaskereszt Lovagkeresztjét gyorsított eljárásban, halála után négy nappal kapta meg, és kinevezését is visszamenőleges hatállyal, 1944. november 1-jétől érvényesítették.²⁸⁶

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
II. osztályú Vaskereszt 1942. december 5. I. osztályú Vaskereszt 1944. március 4. Páncélosmegsemmisítő Jelvény 1943. március 14. (második 1944. november 7.) Általános Rohamjelvény 1943. március 15. Ezüst Közelharcpánt 1944. április 25. Ezüst Sebesülési Jelvény 1944. augusztus 1. Vaskereszt Lovagkeresztje 1944. november 12.	Scharführer 1943. március 1. Oberscharführer 1943. november 9. Hauptscharführer 1944. Untersturmführer 1944. november 1.

1945

REMLINGER, HEINRICH

Heinrich Remlinger 1882. március 19-én született a Ludwigsburg melletti Poppenweilerben. Katonai szolgálatát 1902. október 2-án a 19. ulánusérezredben kezdte. Sorkatonai szolgálata után hivatásos tiszthelyettesi állományba vették át. Az első világháborút ebben az ezredben beosztva harcolta végig. A II. osztályú Vaskeresztet 1914. augusztus 22-én azért kapta, mert a belgiumi Arlon mellett kimentette a csataterőről sebesült ezredparancsnokát. 1916 áprilisában tisztjelöltnek nevezték ki, az 1916. évi Somme menti csatákban tanúsított bátorságáért megkapta az I. osztályú Vaskeresztet és a Württembergi Katonai Érdemkeresztet kardokkal. 1919. augusztus 1-jén nevezték ki hivatásos hadnaggyá. 1935-ig a lovasságnál szolgált különféle beosztásokban, majd egy évre a neustettini (ma: Szczecinek, Lengyelország) katonai parancsnokságra került. 1936-tól az ekkor újra felállított torgau katonai büntetőintézetben kapott beosztást, amelynek rögtön parancsnoka is lett. 1941. február 19-ei jellemzése szerint erőteljes katonai személyiség volt, akit erős akarat és érvényesülési törekvés jellemzett. Amint a jellemzés fogalmazott, „a torgau Wehrmacht-fegyintézet lelkes és évek óta bevált parancsnoka, munkaterületén sok önálló kezdeményezéssel és szervezőkészséggel”.²⁸⁷ 1942. április 15-én ehhez még annyit fűztek hozzá, hogy „a Wehrmacht büntetővégrehajtásának kialakításában különleges érdemeket szerzett”.²⁸⁸ Mindez azzal függött össze, hogy 1941-től a fegyintézetben állították össze a Wehrmacht büntetőzászlóaljait, amelyek 500-as számú

zászlóaljaként jelentek meg a hadrendekben. Mások visszaemlékezése szerint a parancsnok kifejezetten szeretett papolni: néha egész órán keresztül tartó „hegyi beszédek” tartott a fegyintézet lakóinak.

1942. december 1-jén történt tábornoki kinevezése rendkívülinek nevezhető, mert Remlinger semmilyen magasabb tiszti iskolát nem végzett – korábbi előléptetési javaslatától, bár életkora miatt számításba jöhetett volna, ezért is tekintettek el.

1943. február 15-én az 541. Feldkommandantur parancsnoki posztjára vezényelték Párizsba, ám 1943. május 10-étől áthelyezték a keleti frontra a Leningrád előtt védekező 18. hadsereg mögöttes területére, az Opocskában székelő 186. Feldkommandantur élére. 1943. szeptember 26-án a pszkovi (Pleskau) állomásparancsnokság (Standortkommandantur 241.) posztját vette át. Ezeknek a magyar katonai terminológiában „állomásparancsnokságnak” nevezett szolgálati helyeknek alapvetően nem hadművelési feladatai voltak. A mögöttes területek rendjét biztosították, azon belül is elsősorban az adminisztratív feladatokat kellett ellátniuk, valamint gondoskodniuk kellett a katonai fegyelem fenntartásáról.

Itteni tevékenységéről rendkívül keveset tudni, annak ellenére, hogy a háborút követően formálisan ezért ítélték halálra és akasztották fel. Egyedüli támpontot a 1943. december 10-ei jellemzése adhat:

„...rendkívül szorgalmas, céltudatos, pontos és lelkiismeretes, gyakorlati tapasztalattal és a pedantériára való hajlammal. A parancsadásban egyértelmű, gyakran elméleti és bürokratikus. Szigorúan nemzetiszocialista szellemben gondolkodik és cselekedik. Partizánbevetések során kisebb vállalkozásokat hajtott végre, amelyekben jó taktikai érzékről és helyes harcvezetésről tett tanúságot.”²⁸⁹

Ezt a szolgálati helyet 1944. márciusáig látta el. Ezt követően a 6. hadsereg mögöttes parancsnokságának (Körück 593.) parancsnoka lett, és ebben a funkciójában a budapesti Wehrmacht-helyőrség (tehát nem a harcoló egységek) parancsnoki pozícióját is ellátta. Mivel Budapest zsúfolva volt a legkülönbébb hátszói Wehrmacht- és Luftwaffe-egységekkel, ez a szolgálati állás korántsem volt formálisnak tekinthető. 1944. december 7-én Walther Krause altábornagy vette át a folyamatosan nyugatra települő Körück 593. parancsnokságát, Remlingerre pedig csak a budapesti helyőrség igazgatása maradt.²⁹⁰

1944. december 3-án utoljára Hans von Greiffenberg magyarországi német meghatalmazott tábornok adott róla jellemzést: „Energikus személyiség, jó gyakorlati érzékkel. A frissen felállított

időközben Nagybudapesti Wehrmacht Parancsokság nehéz feladatai a főtábornok számára nagy lendülettel állt munkába, és jelentős sikereket ért el. Nagyratörő, képes saját személyét helyes reflektorfénybe

helyezni. Testileg korához képest nagyon friss.”²⁹¹ A tábornok Budapesti tevékenységéről szinte egyáltalán nem rendelkezünk adatokkal.

Az SD telefonkönyvéből annyi tudható, hogy székhelye a Bekerítésig a József körút 16. szám alatti Hotel Wien, illetve az Astoria Szálló volt.²⁹² Összesen három támpont áll rendelkezésre ahhoz, hogy szerepéről következtetéseket

fogalmazzunk meg. Az első Remlinger későbbi peréből származik. 1945 decemberében Leningrádban, a Viborgi kultúrházban a szovjet szervek nagyszabású kirakatpert rendeztek. Ez volt az 1945 decembere és 1946 februárja között hat hét alatt lezavart nyolc kirakatper közül a harmadik – korábban csak 1943-ban került

sor két eljárásra.²⁹³ A perek fő szervezője Viktor Abakumov, a szovjet kémelhárítás vezetője és Lavrentij Berija, a titkosszolgálatok vezetője volt. A leningrádi perben tizenegy személyt állítottak bíróság elé, hét német tiszt kapott

halálos ítéletet, az ellenük felhozott vád civilek és hadifoglyok legyilkolása volt. Remlingert tizennégy megsemmisítő partizánvadász vállalkozás, több száz falu felgyújtása, valamint nyolcezer „szovjet ember” meggyilkolása vádjával ítélték halálra. A kivégzésre nagy nyilvánosság előtt, 1946. január 6-án, egy nappal a halálos ítélet kihirdetése után, Leningrádban, a Kalinyin téren került sor, ahol a korábbi szokásoknak megfelelően a teherautós akasztás

módszerét választották. A per vádlottjai közül egyetlen személy került haza túlélőként, és hasonlóan azokhoz a később szabaduló vádlottakhoz, akiket az ebben az időszakban lefolytatott más kirakatperekben ítélték el, ő is arról számolt be, hogy a kihallgatások során brutálisan megkínzották.²⁹⁴ Remlinger esetében azonban úgy tűnik, elmaradtak a kínzások, viselkedése alapján ugyanis egyáltalán nem tűnt megtörtnek. Természetesen az sem zárható ki, hogy a kínzások ellenére sem tudták megtörni, ám a perek forgatókönyvei ismeretében az a legvalószínűbb, hogy a fővádlottnak tekintett Remlingerrel nem bántak rendkívül kegyetlenül, annál is inkább, mert neki egyszerűbb volt a mindent

tagadó főparancsnok szerepét kiöszteni. Nyikita Petrov, a sztálini bűncselekmények kutatója az 1943-as harkóvi per kapcsán megállapította, hogy az Andrej Visinszkij szovjet főügyész által rendezett eljárások fő célja az volt, hogy a teljes német hadsereget bünszövetkezetként mutassák be. Ennek érdekében szerepeltették együtt az eljárásokban az egyszerű közlegényeket és a tábornokokat – még akkor is, ha egyébként semmi sem kötötte össze őket.²⁹⁵ Remlinger esetében azt próbálták bizonygatni, hogy irányítása alatt a torgaui fegyintézet valójában tömeggyilkosok kiképzőintézménye volt. Az ügyész szerint ugyanis a német katonák azzal „mentesülhettek” az esetleges fenyegetéseik alól, ha falvakat égettek fel és embereket lőttek agyon. Ehhez a gyakorlati képzést Torgau biztosította volna.

A Jelen kötetben nincs lehetőség a leningrádi per teljes ismertetésére, csupán annyit érdemes megjegyezni, hogy maga a per a kirakatperek és a valós bűncselekményeket üldöző eljárások sajátos egyvelege volt. Előbbire utal a Trockij által csak „amalgám módszernek” elkeresztelt metódus alkalmazása is, amelynek során különböző ügyeket és egymást nem ismerő vádlottakat kevertek egybe azért, hogy az egyiket a másikkal diszkreditálják.²⁹⁶ A vádak egy részének igazságtartalma utólag rendkívül nehezen állapítható meg, de néhány körülmény azért segít az eljárás értékelésében.

A szovjet bírósági eljárások lényeges vonása volt – ami a kirakatperek esetében fokozottan érvényesült –, hogy a perrendtartást formailag nagyjából vagy teljesen betartva, a jogállamiság látszatát keltve hoztak ítéleteket. A háborús bűnösök ellen lefolytatott perek kapcsán ugyanakkor ténykérdés, hogy a Szovjetunióban a második világháború éve alatt valóban borzasztó bűncselekmények történtek. Így a „parancsra tettem” problémájának kezelése még egy jogállamban is nehézséget okozott volna, és igen kiterjedt nyomozásra lett volna szükség annak megállapításához, hogy az egyes vádlottak mekkora mozgásterrel és felelősséggel rendelkeztek. Egy szovjet területen működő német megszálló parancsokság vezetője, bármilyen emberséges volt is, legalább egy bűncselekmény-sorozattal mindenképp érintkezésbe került. Nem vonhatta ugyanis ki magát a „munkaerő-toborzás” néven zajló szervezett embervadászat alól, ami gyakorlatilag németországi kényszermunkára hurcolt el százezreket. Ennek során a megszálló hatóságok a kényszerítő eszközök teljes skáláját bevethették, egészen az agyonlövésig. Az alkalmazott módszerek ugyanakkor helytől és parancsnoktól függően rendkívül eltérők voltak.

A Remlinger elleni vádak nagy része meglehetősen abszurdnak tűnik, mivel az érintett térségben nem volt komoly partizánmozgalom, és a Remlingerre

tagadó főparancsnok szerepét kiöszteni. Nyikita Petrov, a sztálini bűncselekmények kutatója az 1943-as harkóvi per kapcsán megállapította, hogy az Andrej Visinszkij szovjet főügyész által rendezett eljárások fő célja az volt, hogy a teljes német hadsereget bünszövetkezetként mutassák be. Ennek érdekében szerepeltették együtt az eljárásokban az egyszerű közlegényeket és a tábornokokat – még akkor is, ha egyébként semmi sem kötötte össze őket.²⁹⁵ Remlinger esetében azt próbálták bizonygatni, hogy irányítása alatt a torgaui fegyintézet valójában tömeggyilkosok kiképzőintézménye volt. Az ügyész szerint ugyanis a német katonák azzal „mentesülhettek” az esetleges fenyegetéseik alól, ha falvakat égettek fel és embereket lőttek agyon. Ehhez a gyakorlati képzést Torgau biztosította volna.

A Jelen kötetben nincs lehetőség a leningrádi per teljes ismertetésére, csupán annyit érdemes megjegyezni, hogy maga a per a kirakatperek és a valós bűncselekményeket üldöző eljárások sajátos egyvelege volt. Előbbire utal a Trockij által csak „amalgám módszernek” elkeresztelt metódus alkalmazása is, amelynek során különböző ügyeket és egymást nem ismerő vádlottakat kevertek egybe azért, hogy az egyiket a másikkal diszkreditálják.²⁹⁶ A vádak egy részének igazságtartalma utólag rendkívül nehezen állapítható meg, de néhány körülmény azért segít az eljárás értékelésében.

A szovjet bírósági eljárások lényeges vonása volt – ami a kirakatperek esetében fokozottan érvényesült –, hogy a perrendtartást formailag nagyjából vagy teljesen betartva, a jogállamiság látszatát keltve hoztak ítéleteket. A háborús bűnösök ellen lefolytatott perek kapcsán ugyanakkor ténykérdés, hogy a Szovjetunióban a második világháború éve alatt valóban borzasztó bűncselekmények történtek. Így a „parancsra tettem” problémájának kezelése még egy jogállamban is nehézséget okozott volna, és igen kiterjedt nyomozásra lett volna szükség annak megállapításához, hogy az egyes vádlottak mekkora mozgásterrel és felelősséggel rendelkeztek. Egy szovjet területen működő német megszálló parancsokság vezetője, bármilyen emberséges volt is, legalább egy bűncselekmény-sorozattal mindenképp érintkezésbe került. Nem vonhatta ugyanis ki magát a „munkaerő-toborzás” néven zajló szervezett embervadászat alól, ami gyakorlatilag németországi kényszermunkára hurcolt el százezreket. Ennek során a megszálló hatóságok a kényszerítő eszközök teljes skáláját bevethették, egészen az agyonlövésig. Az alkalmazott módszerek ugyanakkor helytől és parancsnoktól függően rendkívül eltérők voltak.

A Remlinger elleni vádak nagy része meglehetősen abszurdnak tűnik, mivel az érintett térségben nem volt komoly partizánmozgalom, és a Remlingerre

tagadó főparancsnok szerepét kiöszteni. Nyikita Petrov, a sztálini bűncselekmények kutatója az 1943-as harkóvi per kapcsán megállapította, hogy az Andrej Visinszkij szovjet főügyész által rendezett eljárások fő célja az volt, hogy a teljes német hadsereget bünszövetkezetként mutassák be. Ennek érdekében szerepeltették együtt az eljárásokban az egyszerű közlegényeket és a tábornokokat – még akkor is, ha egyébként semmi sem kötötte össze őket.²⁹⁵ Remlinger esetében azt próbálták bizonygatni, hogy irányítása alatt a torgaui fegyintézet valójában tömeggyilkosok kiképzőintézménye volt. Az ügyész szerint ugyanis a német katonák azzal „mentesülhettek” az esetleges fenyegetéseik alól, ha falvakat égettek fel és embereket lőttek agyon. Ehhez a gyakorlati képzést Torgau biztosította volna.

A Jelen kötetben nincs lehetőség a leningrádi per teljes ismertetésére, csupán annyit érdemes megjegyezni, hogy maga a per a kirakatperek és a valós bűncselekményeket üldöző eljárások sajátos egyvelege volt. Előbbire utal a Trockij által csak „amalgám módszernek” elkeresztelt metódus alkalmazása is, amelynek során különböző ügyeket és egymást nem ismerő vádlottakat kevertek egybe azért, hogy az egyiket a másikkal diszkreditálják.²⁹⁶ A vádak egy részének igazságtartalma utólag rendkívül nehezen állapítható meg, de néhány körülmény azért segít az eljárás értékelésében.

A szovjet bírósági eljárások lényeges vonása volt – ami a kirakatperek esetében fokozottan érvényesült –, hogy a perrendtartást formailag nagyjából vagy teljesen betartva, a jogállamiság látszatát keltve hoztak ítéleteket. A háborús bűnösök ellen lefolytatott perek kapcsán ugyanakkor ténykérdés, hogy a Szovjetunióban a második világháború éve alatt valóban borzasztó bűncselekmények történtek. Így a „parancsra tettem” problémájának kezelése még egy jogállamban is nehézséget okozott volna, és igen kiterjedt nyomozásra lett volna szükség annak megállapításához, hogy az egyes vádlottak mekkora mozgásterrel és felelősséggel rendelkeztek. Egy szovjet területen működő német megszálló parancsokság vezetője, bármilyen emberséges volt is, legalább egy bűncselekmény-sorozattal mindenképp érintkezésbe került. Nem vonhatta ugyanis ki magát a „munkaerő-toborzás” néven zajló szervezett embervadászat alól, ami gyakorlatilag németországi kényszermunkára hurcolt el százezreket. Ennek során a megszálló hatóságok a kényszerítő eszközök teljes skáláját bevethették, egészen az agyonlövésig. Az alkalmazott módszerek ugyanakkor helytől és parancsnoktól függően rendkívül eltérők voltak.

A Remlinger elleni vádak nagy része meglehetősen abszurdnak tűnik, mivel az érintett térségben nem volt komoly partizánmozgalom, és a Remlingerre

tagadó főparancsnok szerepét kiöszteni. Nyikita Petrov, a sztálini bűncselekmények kutatója az 1943-as harkóvi per kapcsán megállapította, hogy az Andrej Visinszkij szovjet főügyész által rendezett eljárások fő célja az volt, hogy a teljes német hadsereget bünszövetkezetként mutassák be. Ennek érdekében szerepeltették együtt az eljárásokban az egyszerű közlegényeket és a tábornokokat – még akkor is, ha egyébként semmi sem kötötte össze őket.²⁹⁵ Remlinger esetében azt próbálták bizonygatni, hogy irányítása alatt a torgaui fegyintézet valójában tömeggyilkosok kiképzőintézménye volt. Az ügyész szerint ugyanis a német katonák azzal „mentesülhettek” az esetleges fenyegetéseik alól, ha falvakat égettek fel és embereket lőttek agyon. Ehhez a gyakorlati képzést Torgau biztosította volna.

A Jelen kötetben nincs lehetőség a leningrádi per teljes ismertetésére, csupán annyit érdemes megjegyezni, hogy maga a per a kirakatperek és a valós bűncselekményeket üldöző eljárások sajátos egyvelege volt. Előbbire utal a Trockij által csak „amalgám módszernek” elkeresztelt metódus alkalmazása is, amelynek során különböző ügyeket és egymást nem ismerő vádlottakat kevertek egybe azért, hogy az egyiket a másikkal diszkreditálják.²⁹⁶ A vádak egy részének igazságtartalma utólag rendkívül nehezen állapítható meg, de néhány körülmény azért segít az eljárás értékelésében.

A szovjet bírósági eljárások lényeges vonása volt – ami a kirakatperek esetében fokozottan érvényesült –, hogy a perrendtartást formailag nagyjából vagy teljesen betartva, a jogállamiság látszatát keltve hoztak ítéleteket. A háborús bűnösök ellen lefolytatott perek kapcsán ugyanakkor ténykérdés, hogy a Szovjetunióban a második világháború éve alatt valóban borzasztó bűncselekmények történtek. Így a „parancsra tettem” problémájának kezelése még egy jogállamban is nehézséget okozott volna, és igen kiterjedt nyomozásra lett volna szükség annak megállapításához, hogy az egyes vádlottak mekkora mozgásterrel és felelősséggel rendelkeztek. Egy szovjet területen működő német megszálló parancsokság vezetője, bármilyen emberséges volt is, legalább egy bűncselekmény-sorozattal mindenképp érintkezésbe került. Nem vonhatta ugyanis ki magát a „munkaerő-toborzás” néven zajló szervezett embervadászat alól, ami gyakorlatilag németországi kényszermunkára hurcolt el százezreket. Ennek során a megszálló hatóságok a kényszerítő eszközök teljes skáláját bevethették, egészen az agyonlövésig. Az alkalmazott módszerek ugyanakkor helytől és parancsnoktól függően rendkívül eltérők voltak.

A Remlinger elleni vádak nagy része meglehetősen abszurdnak tűnik, mivel az érintett térségben nem volt komoly partizánmozgalom, és a Remlingerre

tagadó főparancsnok szerepét kiöszteni. Nyikita Petrov, a sztálini bűncselekmények kutatója az 1943-as harkóvi per kapcsán megállapította, hogy az Andrej Visinszkij szovjet főügyész által rendezett eljárások fő célja az volt, hogy a teljes német hadsereget bünszövetkezetként mutassák be. Ennek érdekében szerepeltették együtt az eljárásokban az egyszerű közlegényeket és a tábornokokat – még akkor is, ha egyébként semmi sem kötötte össze őket.²⁹⁵ Remlinger esetében azt próbálták bizonygatni, hogy irányítása alatt a torgaui fegyintézet valójában tömeggyilkosok kiképzőintézménye volt. Az ügyész szerint ugyanis a német katonák azzal „mentesülhettek” az esetleges fenyegetéseik alól, ha falvakat égettek fel és embereket lőttek agyon. Ehhez a gyakorlati képzést Torgau biztosította volna.

A Jelen kötetben nincs lehetőség a leningrádi per teljes ismertetésére, csupán annyit érdemes megjegyezni, hogy maga a per a kirakatperek és a valós bűncselekményeket üldöző eljárások sajátos egyvelege volt. Előbbire utal a Trockij által csak „amalgám módszernek” elkeresztelt metódus alkalmazása is, amelynek során különböző ügyeket és egymást nem ismerő vádlottakat kevertek egybe azért, hogy az egyiket a másikkal diszkreditálják.²⁹⁶ A vádak egy részének igazságtartalma utólag rendkívül nehezen állapítható meg, de néhány körülmény azért segít az eljárás értékelésében.

A szovjet bírósági eljárások lényeges vonása volt – ami a kirakatperek esetében fokozottan érvényesült –, hogy a perrendtartást formailag nagyjából vagy teljesen betartva, a jogállamiság látszatát keltve hoztak ítéleteket. A háborús bűnösök ellen lefolytatott perek kapcsán ugyanakkor ténykérdés, hogy a Szovjetunióban a második világháború éve alatt valóban borzasztó bűncselekmények történtek. Így a „parancsra tettem” problémájának kezelése még egy jogállamban is nehézséget okozott volna, és igen kiterjedt nyomozásra lett volna szükség annak megállapításához, hogy az egyes vádlottak mekkora mozgásterrel és felelősséggel rendelkeztek. Egy szovjet területen működő német megszálló parancsokság vezetője, bármilyen emberséges volt is, legalább egy bűncselekmény-sorozattal mindenképp érintkezésbe került. Nem vonhatta ugyanis ki magát a „munkaerő-toborzás” néven zajló szervezett embervadászat alól, ami gyakorlatilag németországi kényszermunkára hurcolt el százezreket. Ennek során a megszálló hatóságok a kényszerítő eszközök teljes skáláját bevethették, egészen az agyonlövésig. Az alkalmazott módszerek ugyanakkor helytől és parancsnoktól függően rendkívül eltérők voltak.

A Remlinger elleni vádak nagy része meglehetősen abszurdnak tűnik, mivel az érintett térségben nem volt komoly partizánmozgalom, és a Remlingerre

tagadó főparancsnok szerepét kiöszteni. Nyikita Petrov, a sztálini bűncselekmények kutatója az 1943-as harkóvi per kapcsán megállapította, hogy az Andrej Visinszkij szovjet főügyész által rendezett eljárások fő célja az volt, hogy a teljes német hadsereget bünszövetkezetként mutassák be. Ennek érdekében szerepeltették együtt az eljárásokban az egyszerű közlegényeket és a tábornokokat – még akkor is, ha egyébként semmi sem kötötte össze őket.²⁹⁵ Remlinger esetében azt próbálták bizonygatni, hogy irányítása alatt a torgaui fegyintézet valójában tömeggyilkosok kiképzőintézménye volt. Az ügyész szerint ugyanis a német katonák azzal „mentesülhettek” az esetleges fenyegetéseik alól, ha falvakat égettek fel és embereket lőttek agyon. Ehhez a gyakorlati képzést Torgau biztosította volna.

A Jelen kötetben nincs lehetőség a leningrádi per teljes ismertetésére, csupán annyit érdemes megjegyezni, hogy maga a per a kirakatperek és a valós bűncselekményeket üldöző eljárások sajátos egyvelege volt. Előbbire utal a Trockij által csak „amalgám módszernek” elkeresztelt metódus alkalmazása is, amelynek során különböző ügyeket és egymást nem ismerő vádlottakat kevertek egybe azért, hogy az egyiket a másikkal diszkreditálják.²⁹⁶ A vádak egy részének igazságtartalma utólag rendkívül nehezen állapítható meg, de néhány körülmény azért segít az eljárás értékelésében.

A szovjet bírósági eljárások lényeges vonása volt – ami a kirakatperek esetében fokozottan érvényesült –, hogy a perrendtartást formailag nagyjából vagy teljesen betartva, a jogállamiság látszatát keltve hoztak ítéleteket. A háborús bűnösök ellen lefolytatott perek kapcsán ugyanakkor ténykérdés, hogy a Szovjetunióban a második világháború éve alatt valóban borzasztó bűncselekmények történtek. Így a „parancsra tettem” problémájának kezelése még egy jogállamban is nehézséget okozott volna, és igen kiterjedt nyomozásra lett volna szükség annak megállapításához, hogy az egyes vádlottak mekkora mozgásterrel és felelősséggel rendelkeztek. Egy szovjet területen működő német megszálló parancsokság vezetője, bármilyen emberséges volt is, legalább egy bűncselekmény-sorozattal mindenképp érintkezésbe került. Nem vonhatta ugyanis ki magát a „munkaerő-toborzás” néven zajló szervezett embervadászat alól, ami gyakorlatilag németországi kényszermunkára hurcolt el százezreket. Ennek során a megszálló hatóságok a kényszerítő eszközök teljes skáláját bevethették, egészen az agyonlövésig. Az alkalmazott módszerek ugyanakkor helytől és parancsnoktól függően rendkívül eltérők voltak.

A Remlinger elleni vádak nagy része meglehetősen abszurdnak tűnik, mivel az érintett térségben nem volt komoly partizánmozgalom, és a Remlingerre

vonatkozó német minősítés is csak kisebb vállalkozásokat említ: A Wehrmacht észak-oroszországi megszálló tevékenységét kimerítő alaposággal tárgyaló monográfia Remlingernek még csak a nevét sem említi meg – ez is arra utal, hogy az említett „vállalkozások” jelentéktelen akciók voltak csupán.²⁹⁷

A per során Remlingerrel szemben felvonultattak néhány német tanút is, akik szintén vádlottak voltak. Ezek a tanúk egy tisztességes eljárás folyamán elfogultnak minősültek volna vele szemben, hiszen korábban megjárta a torgaui fegyintézetet. A perben elítéltek többsége ráadásul Torgau után már nem is Remlinger alárendeltje volt. Az ellene felvonultatott szovjet tanúk csak általánosságban nyilatkoztak. Az ügyészség azzal is megvádolta, hogy bűnrészes a civil lakosság elhurcolásában, amire Remlinger azt felelte, hogy ez a *Wirtschaftsgruppe Nord* hatáskörébe tartozott, ő pedig csak végrehajtotta az ezzel kapcsolatos utasításokat. Tagadta, hogy kivégzésekre adott volna parancsot, és azzal érvélt, hogy a felvonultatott német tanúk csak személyes ellenszenvük okán vallanak ellene, mivel korábban Torgauban büntetettként az ő felügyelete alatt álltak. A bíróság által felsorolt ügyekre azt felelte, hogy azok nem akkor történtek, amikor ő Pszkovban parancsnok volt. Több ponton helyreigazította a bíróságot, amikor az véleménye szerint eltorzítva adta vissza az általa kiadott parancsok szövegét. Azokra a vádakra, amelyek világnézetét érintették, azt válaszolta, hogy semmilyen nemzetszocialista szervezetnek, így az NSDAP-nek sem volt tagja. Azt elismerte, hogy a 285. hadosztály parancsnokától kapott utasítást falvak felgyújtására és emberek kivégzésére, azt azonban tagadta, hogy akár csak egy büntetőexpedíciót vezetett volna. A felgyújtott falvak száma kapcsán csak annyit mondott, hogy december folyamán egy ideig naponta egy-két-három falu felgyújtásáról kapott jelentést. Saját parancsnoksága alatt mindössze két „partizánfésülést” ismert el, amelyhez a bíróság sem kötött haláleseteket. Büszkén és már-már groteszk pedántériával kijelentette, hogy Torgauban „a német társadalom számára teljes értékű embereket nevelt” [sic!] – ezzel nyilván arra a vádra akart reagálni, miszerint a büntetőintézetben tömeggyilkosok kerültek ki a keze alól.

Az eljárás során egy ponton felmerült Katiny neve is, ahol több mint 22 ezer lengyel hadifoglyot (elsősorban katonatiszteket) gyilkoltak meg és temettek jeltelen tömegsírba az NKVD egységei. Arno Diere²⁹⁸, a 21. Luftwaffe tábori hadosztály katonája azt vallotta Remlingerrel kapcsolatban, hogy a torgaui fegyintézet „gyakorlati foglalkozásai” a katinyi erdőkben folytak. A Budapesten is harcoló Pavel Luknyickij, aki végigkísérte Remlinger perét és kivégzését, így számol be erről a vallomásról:

„A hozzá hasonlókkal együtt az erdőbe kivitt Diere éjszakán A ként hatalmas sírgödröket ásott. Ezekbe a gödrökbe hajigálták az SS-legények az autókra idehozott hullákat – több tízezer lengyel tisztet, orosz embereket, zsidókat, és Diere részt vett a betemetésükben.

– Meg tudja körülbelül határozni, hogy hány ágyonlőttet hajítottak ezekbe a sírokba?

– Tizenöt-húsz ezer embert – feleli nyugodtan Diere. Aztán hozzáteszi, hogy az egyik ilyen sír képét látta a német újságokban, és a képaláírásokon ez állt: »Az oroszok tették ezt:«²⁹⁹

Azt teljesen kizárhatjuk, hogy Katiny említése az ügyész vagy valamelyik kihallgatószt önálló ötlete lett volna. Erről – ahogyan a perek más mozzanatairól is – a legfelsőbb szinten döntöttek, annál is inkább, mert a leningrádi per eseményeiről másnap Németország szovjet megszállási övezetében is hosszas tudósítások jelentek meg, külön szalagcímben kiemelve Katiny ügyét – amihez egyébként a pernek az ítélet szerint igazából semmi köze nem volt.³⁰⁰ Katiny funkciója az eljárásban csupán annyi lehetett, hogy a város nevét a németek által elkövetett tömeggyilkosságokkal hozzák hírbe, az ügy részleteinek kibontását külön perben akarták elvégezni. Egy évvel korábban, 1944. január 24-én az ügy „felderítésére” létrehozott szovjet különleges bizottság már kiadott egy közleményt Katinyról, amelyben az eseményt 1941 őszére datálva a tömeggyilkosságokat a „nácik” nyakába varrta. A szovjet titkosszolgálat nyilvánvalóan tudta, hogy 1944 decemberétől a londoni lengyel emigráns kormány is vizsgálatot folytatott az ügyben, amelynek anyaga végül 1946 februárjában, tehát néhány héttel a leningrádi per után jelent meg angolul. Ez utóbbi nyíltan még nem nevezte meg ugyan a felelősöket, ám egyértelművé tette, hogy a lengyel tisztek sorsa a Szovjetunióban vált követhetetlenné. Minden jel arra mutat tehát, hogy a szovjet fél egyfajta megelőző taktikát választott Katiny kapcsán, és ezért keverte bele az ügyet a Remlinger-perbe. Ugyanebben az időben erőszakolták ki a szovjetek azt is, hogy a katinyi mészárlás mint német bűncselekmény belekerüljön az 1945 novemberében induló nürnbergi per vádiratába, a leningrádi per megindulásával egy időben pedig Roman Martini krakkói államügyész megbízást kapott arra, hogy előkészítsen egy kirakatper Katiny ügyében – természetesen német tettesekkel. Martiniben – vesztére – hamar kétségek támadtak, és ettől aligha függetlenül 1946. március 28-án holtan találták krakkói lakásában. Ezt követően a Katiny-kirakatper ötletét ejtették.³⁰¹

A leningrádi per során Budapesttel kapcsolatban Remlinger az ügyész kérdéseire a következőket válaszolta: „Ön miként került Budapestre? ...”

– Berlin parancsára, áprilisban.

– Milyen megbízást kapott?

– Ugyanazokat, mint Pszkovban.

– Ott kit lőtt agyon?

– Senki sem lett agyonlőve.

– Bizonyára a zsidókat.

– Egyetlen zsidó sem lett agyonlőve. Nagyszámú zsidónak men-

tettem meg az életét, de Ön ezt nem hiszi el.

– Ki lőtte őket agyon?

– Azok, akik ezzel mindig foglalkoztak, az SS, a Gestapo és a

– Nekem ezekhez semmi közöm nem volt, amikor megte-

– mentettem, mentettem a zsidókat.

– Hol esett fogságba?

– Budapesten, a kitörési kísérletkor.

– Szökés közben?

– Az ostromlott várból próbáltunk meg kitörni.

– És nem tudtak kitörni?

– Nem sikerült.

Figyelemre méltó, hogy Remlinger még az akasztófa árnyékában is rendelkezett annyi lélekjelenléttel, hogy utaljon budapesti embermentő tevékenységére.

Beszámolók szerint az utolsó szó jogán a következőket mondta:

„Nem kér kegyelmet. Amennyiben bűnösnek találják, bátran

akar meghalni, mert inkább így hal meg, mint hogy becstel-

en túl éljen tovább. Amit Oroszországról a fogság alatt hallott,

látott és legfőképpen olvasott, arra a feltételezésre indítja, hogy

a szovjet bíróság az igazsággal foglalkozik. Am a vallomások

kapcsán vigyázni kell azoknál a személyeknél, akik maguk is

bűnösök. Nem lehet olyanok vallomásaira hagyatkozni, akik

bösszút akarnak állni. A különleges egységek soha nem álltak

az ő parancsnoksága alatt. Azokat a parancsokat, amelyeket

a bíróság bemutatott, nem ő adta ki; többek között azokat sem,

amelyek szovjet civilek meggyilkolását rendelték el. A per bebi-

zonyította, hogy az, amiben [a többi vádlott] részes, Lugában

történt, és ez messze van attól a területtől, amely neki volt alá-

rendelve. Sonnenfeld³⁰³ [tanú] hazudik, de ő ezért nem veti meg,

csak sajnálja. Érte fog megbánni. Kár, mert tehetséges ember, és

más jellemmel hasznára lehetne a társadalomnak. Volt neki elég

dolga a saját területén. A karamisevói és novoszeli események

kapcsolatban nem tud mit mondani, a parancsokat felül-

ról kapta, és a rombolások egy partizántámadás miatt történ-

tek. [...] Nem volt fasiszta, mint ahogyan azt az ügyész állítja.

Mindig nyílt volt, és beismerné, ha Hitler híve lett volna. Fia-

talemberek ezreit vezette vissza a helyes útra, és erre büszke.

Ennek semmi köze nincs Hitlerhez. Az államügyész azt mondta,

hogy ő kegyetlen. Ez nem igaz, Budapesten több száz zsidónak

mentette meg az életét. Pszkovban is megmentette ugyanazt, de ezt

nem kívánja felhozni, mert akkor úgy tenné, mintha szépíteni

kívánná valamit. [...] Amennyiben a bíróság halálra ítéli, bát-

ran fog meghalni. Talán ez segíti azt a kívánságát, hogy Német-

ország és Oroszország megbékél. Ugyanis saját nemzete, ha fel

tud valaha tápáskodni, akkor azt csak Oroszország segítségével

fogja tudni megtenni. Amennyiben halála ezt a célt szol-

gálja, akkor örömmel hal meg.”³⁰⁴

1945 után a budapesti népbíróságon senki nem tett terhelő vallomást Remlin-

gerre, pedig mind a budapesti nyilas vezetők, mind a budapesti rendőri és kato-

nai vezetés prominens tagjai bíróság elé kerültek. Az is igaz ugyanakkor, hogy

Remlinger neve pozitív kontextusban sem merült fel, holott a budapesti gettó

január közepén történt megmentése kapcsán is viszonylag sok beszámoló áll

rendelkezésre. Más kérdés, hogy Remlinger 1945. január 10. után talán már el

is hagyta a pesti oldalt, és amennyiben Budán állomásozott, akkor nem is lehe-

tett tudomása arról, hogy mi is készül a pesti gettó ellen.

Biztosat csak abból az 1946-os jelentéséből tudhatunk róla, amelyet Harald

Feller svájci diplomata készített budapesti tapasztalatairól. Ez utóbbi szemé-

lye azért különösen érdekes, mert közvetlen főnöke, Carl Lutz alkonzul, aki

az idegen érdekek képviselőjét vitte és a budapesti zsidómentés egyik legfon-

tosabb személye volt, 1944. december 24-étől a budai oldalon rekedt, és emiatt

minden ügyben Fellernek kellett intézkednie. Úgy pedig bőven akadt, mivel

a követség zsidómentő aktivitása a nyilas pártszerveknek is egyre inkább szemet szűrt, aminek következtében a svájci követség tagjait több súlyos atrocitás érte; ezenfelül pedig határozott fenyegetést kaptak, hogy amennyiben a zsidók bűjtatását nem szüntetik meg, akkor a nyilas erőszakszervezet nem lesz tekintettel a területenkívüliségre. Feller jelentésében megemlíttette, hogy 1945. január 2-án a nyilas hatóságok túlkapásai miatt tárgyalást folytatott Remlinger vezérőrnaggyal az Astoria Szállóban, ahol akkor a német városrendészet székelte.

„[Remlinger és segédtisztje, Fritz Schuster³⁰⁵ őrnagy] mindketten azonnal kijelentették, hogy ameddig csak tehetik, a Wehrmacht képviselőiként biztosítják a svájci képviselet területenkívüliségének jogait, és ennek kapcsán minden rendelkezésükre álló intézkedést megtesznek, amennyiben a magyar nemzetiszocialista terrorszervezet tagjai – ahogyan ezt nekünk [korábban] kilátásba helyezték – megrohannák a svájci követséget. Kérdésünkre, hogy meddig várható még az ellenállás folytatása, Remlinger csak peszsimista mozdulattal a hotel felső emeleteire és az utcára mutatott, ahol minden égett, és az ezt követő becsapódások beszédesebben mutatták a támadók fölényét.”³⁰⁶

Feller jelentését azzal folytatta, hogy a Remlingerral kötött megállapodás alapján ettől kezdve a Szabadság térre települt német tüzeregység, illetve az ott állomásozó német rohamlövegek gondoskodtak arról, hogy a nyilasok a követséget ne zaklassák. Bizonyára ennek köszönhetette a szinte szomszédos Vadász utcai iroda is, hogy megmenekülhetett a további razziáktól. Érdekes ezzel kapcsolatban részletesen is idézni Harald Feller jelentését: „A szükséges intézkedéseket [a követség védelmére] egy német löveg-egységnek kellett megtennie, amely a térre települt tüzérseget is kezelte. Ezek az emberek egy törzsőrmester parancsnoksága alatt minden időben készek voltak arra, hogy elűzzék a nyilasokat. A követség elleni támadás esetén. A tulajdonképpeni Reichs-Wehr alakulatok³⁰⁷ az ostrom teljes ideje alatt távolságot tartottak az SA- és SS-formációktól, valamint a magyar náci formációktól is. [...] Nem kértük a posztos rendőr mellett katonai őrség felállítását, mert a katonai segítséget csak rendkívüli szükség esetén

helyzetben kívántuk igénybe venni. Kezdetől fogva azon a véleményen voltunk, hogy minden katonai védelmet – amit magyar nyilasok oldalról is felajánlottak – vissza kell utasítanunk, mert a követség

védelmére csak a területenkívüliségre és nem a fegyveres védelemre alapulhat. A német egységek beavatkozása nem volt szükséges, mert gondoskodtunk arról, hogy a fent említett német alakulat készsége

közvetlenül váljon, így a nyilaskeresztések nem mertek a követség közelébe menni. Ezenkívül a Szabadság téren a körülmények miatt az egyre intenzívebb hadműveletek miatt annyira megromlott a helyzet, hogy a fegyveres bandák inkább a pincékben történő tartózkodást választották, és ezen a német rohamlövegek január 14-én távoztak, és ezen a német rohamlövegek január 14-én távoztak, és ezen a német rohamlövegek január 14-én távoztak. Ebben az összefüggésben utalni kell a német törzsőrmesterre, aki megakadályozta, hogy a követséggel szembeni Tőzsdeépületekben tárolt lőszert az SS-csapatok felrobbantsák, amennyiben megadta nekünk a szükséges útmutatásokat ahhoz, hogy hol és hogyan kell hatástalanítani a robbantózsínókat. A törzsőrmester január közepén egy gránátrepesz-találat miatt elesett.”³⁰⁸

Még három eset utal arra, hogy Remlingernek szerepe lehetett a zsidóellenes atrocitások megakadályozásában. 1944. október 16-án a nyilas pártszolgálatosok egy nagyszabású razzia keretében VI. kerületi zsidó lakosokat felkértek a Tattersallba (Nemzeti Lovarda) hajtották. Az oda zsúfoltak egy részének este a Duna-partra kellett menniük, ahol a nyilasok a kivégzésükhöz készültek. Ezt a mészárlást a túlélők emlékei szerint egy német tiszt állította le, aki éppen ezért érkezett motorkerékpárral a helyszínre.³⁰⁹ Tekintettel arra, hogy az ügyben ekkor még nem Pfeffer-Wildenbruch volt illetékes, hanem Remlinger városparancsnoksága, a leállítási parancs is csak tőle jöhetett. A második eset az Abonyi utcai Zsidó Gimnáziumhoz (ma: Radnóti Miklós Gimnázium) kötődik, amelyben Ocskay László tartalékos százados a 101/359. munkaszolgálatos század fedésével több mint 2000 embert bűjtatott. A munkaszolgálatosok hivatalosan ruhákat készítettek a német hadsereg számára, de mellettük rengeteg kisgyermek és nő is védelmet kapott az épületben. 1944. november végén vagy december elején a nyilasok megkísérelték a század felszámolását. Dénes Gábor túlélő akkor gyermekként élte át az eseményeket.

Egyik nap (talán délidőben) hirtelen hazajött minden felnőtt, és az udvarra kellett menni sorakozóra. Fegyveres nyilasok cikáz-
tak; ordítottak minden irányban. Nagyon sokáig álltunk ott, azt mondták, hogy majd elvisz-
nek mindenkit, a parancsra kell várni. Emlékeim szerint Anyám attól is tartott, hogy ott helyben lelőnek mindenkit, mivel már hírből tudták, hogy Budapesten is tömeges kivégzések vannak. Valamikor – még a teljes szürkület előtt, tehát korán délután lehetett – a nyilasok váratlanul eltűntek, és német katonák érkeztek teherautókkal az udvarra. Minket azonnal visszaküldtek a tantermekbe, »szobákba«. Ettől kezdve német katonai őrség maradt az iskolában, akik soha nem zaklattak senkit, védtek a zsidókat a nyilasoktól. Valamelyik nap délután »eltűntek«, és aznap éjszaka megérkeztek a felszabadító harcosok. (Anyám elmondása szerint román katonák voltak.) Anyám később emlegette, hogy a német katonai parancsnokot az az ember hívta fel telefonon – segítséget kérve –, aki a »helyi közösség« zsidó »parancsnoka« volt.³¹⁰

Az eset más forrásokból is ismert.³¹¹ A nyilasok razziája során két munkaszolgálatos ki tudott szökní az Abonyi utcai épületből: ők értesítették a lakásán tartózkodó Ocskayt, aki nem sokkal később német fegyveresekkel jelent meg a helyszínen, és elkergette a pártszolgálatosokat. Sajnos nem tudhatjuk pontosan, hogy Ocskay kihez fordulhatott, annyi azonban bizonyos, hogy az ügy a Budapesti Német Városparancsnokság illetékességébe tartozott, amely ekkor az Astoria Szállóban székel – ezt Ocskay könnyűszerrel el tudta érni. Tekintettel arra, hogy a városparancsnokság ebben az időben egyedül a nagykörúti Royal Szállóban és környékén elhelyezett Waffen-SS-őrszázlóját felett diszponálhattott, nehezen képzelhető el, hogy ne ők lettek volna az ügy első számú érintettjei. Nem valószínű viszont, hogy az ügghöz közé lett volna Karl Pfeffer-Wildenbruchnak. Egyrészt azért nem, mert ő végig Budán székel (ebben az időben éppen a Werbőczy [Táncsics] utcában), másrészt pedig azért, mert beosztása alapján egyértelműen nem volt illetékes a mögöttes területek kérdéseiben.³¹² A harmadik eset a dán követséghez kötődik. Ennek Kelenhegyi út 27. szám alatti rezidenciáját 1944. december 24-én és másnap a nyilasok megrohanták. Mindkét alkalommal Wallenberget keresték, aki azonban nem tartózkodott az épületben. Helyette viszont elhurcolták a szakácsnőt és az általa rejtegetett

két magyar zsidót, valamint a követségi sofőrt, akit azonban hamarosan elengedtek. Feltehetően utóbbi intervenciójára német katonaság érkezett a házba, és ott is maradt egészen az ostrom végéig.³¹²

Remlinger a kitörés során a 26. Wehrmacht-Streifendienst parancsnokával, Eberhard von Oettingerrel³¹³ együtt elvileg a 22. SS-lovashadosztályhoz kapott beosztást.³¹⁴ Ismeretlen helyen és időben esett fogságba. Egy visszaemlékezés azonban támpontot adhat ennek tisztázásához is.

Kövendi Dénes³¹⁵ éppen a kitörés napját választotta arra, hogy a XI. kerületi Kende utcából indulva felkeresse apját és húgát, akik az ostromot a Baár-Madas Gimnáziumban vészték át. Kövendi az eseményekről mit sem tudva felkerekedett, és nagyobb kerülővel, a Várnegyedet és a Déli pályaudvart is elkerülve a Kis-Sváb-hegy északkeleti lejtőjét érintve vágott át a Városmajoron. A Hieronymi (ma: Határőr) úton három fiatalember csatlakozott hozzá.

Egyik útítársam bészédes természetű volt, haditetteiről mesélggett közben: persze ők is csak a minap öltöztek civilbe. Élő emberrel nem találkoztunk. Viszont ahogy kiértünk a fasorba, túloldalt a járdán vagy 20 halott katonát hevert. Azt hiszem, magyarok-németek végyesen. Nem nagyon nézegettük őket, de azt láttuk, hogy az épület földszintjén (kiégett nagyüzlet helyiségnek látszott) még több halott katonát fekszik. Olyasféle modorban nyomásztó kép volt ez, mint Bergman egyik filmjében (talán Szegyenben) a tengerezen úszkáló, a víz színét ellepő katonaholttesteké. Máig se értem, hogy kerültek oda így egy csomóba: ott volt a környéken egyebütt nem láttunk holttesteket, arra meg nyilván van nem volt senkinek se gondja, se ideje, hogy egy helyre össze- gyűjtse őket. Talán a kitörés közben ide húzódtak be az erős tűz elöl, hogy utána megadják magukat, de foglyul ejtés helyett egyből legéppuskázták őket?

Elváltam alkalmi útítársaimtól: ők másfelé tartottak, nekem a Trombitás úton kellett fölmennem. Azt még az ősszel hallottam, hogy ott lakik a 2. számú házban egy volt osztálytársam, természetes volt hát, hogy oda is benézek közben, s megérdeklődöm, mi volt itt, mi van itt.

Ahogy benyitottam, az egész ostrom alatt akkor ijedtem meg először (és utoljára) igazán. A lépcsőházban a kaputól a magasföldszintig 10-15 magas rangúnak látszó német

-nőb n tiszt álldogált. Egyénruhájuk kissé kopottas, de mégis stramm, a
aranystrávjainak csillogása még némelyikük nadrágján a vörös doboz
lampasz virítása éles ellentétben állott az imént látott szürkei
kőpenyes-zubbonyos holtestek látványával. Mondom, nagyon
megijedtem: belém volt programozva, hogy a németektől félünk, a
az oroszok pedig (kissé kellemetlen módon, de) felszabadítanak.

Most első mebhökkenésemben úgy éreztem, hogy német fogságba kerültem.
Valamit motyogtam nekik, hogy mi járatban vagyok, de ő
osztálytársam iránt nem mértem érdeklődni: csak minél hamarabb
-stille rabb kívül lehetnék a kapun! Megsejtettem azért, hogy ők sincs-
vélőnek világhódító hängulatban, sőt mintha ők is megijedtek volna.

A egy picit megjelenésemről: nyilván azt várták szorongva, hogy ha-
már elkerülhetetlenül hadifogságba esnek, essenek túl rajta minél
hamarabb. Kérdezték, láttam-e oroszokat: mondtam, hogy a kör-
nyéken nem. Méhetek tovább felfelé az utcában? – kérdeztem én
(olyan értelemben, hogy »szabadon bocsátanak-e, kérem«). »Als
Zivil können Sie gehen« [Maga civil, elmehet] – mondta egyi-
kük, s én pücoltam.³¹⁶

Kövendi minden bizonnyal Remlingerrel és stábjával találkozhatott. Más
tábornok ugyanis nem lehetett a kérdéses helyen (→ Rumohr és → Zehender
súlyosan megsebesült és elesett, → Dörner az Ördög-árók-csoporttal haladt,
→ Hitschler pedig a kórházban feküdt. Vörös lampaszt vezérkari tisztek is
viselhettek ugyan, ám Budapesten összesen csak négy ilyen akadt, és közü-
lük csak → Erhard Mainka, illetve → Bodo Schaper tartózkodási helye nem
megállapítható).

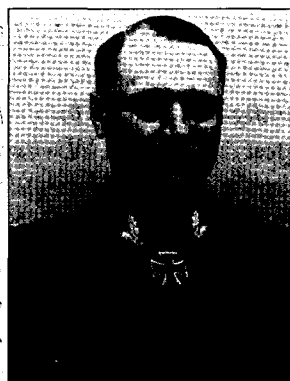
A már említett Pavel Luknyickij az utolsó percekre így emlékezett vissza
1968-ban kiadott memoárjában: „Körülbelül tizenegy előtt öt perccel a széles átjárón sorban meg-
érkeznek a térre a hatalmas, háromtónnás teherautók, kanyarod-
nak, tesznek egy félkört, odahajtanak a bitófákhoz. Mindegyiken
öt NKVD-katona áll, órára húzott rohamsisakban. A vádlotta-

Akat nem veszem észre azonnal, eltakarja őket a teherautók oldal-
falai, fekszenek, vágyis inkább félig-meddig fekszenek. Egyszerre
Mind csak látom a fejüket. [...] Észlelem, hogy a teherautók el-
hagyják a területet, és a vádlottak szabadon maradnak.

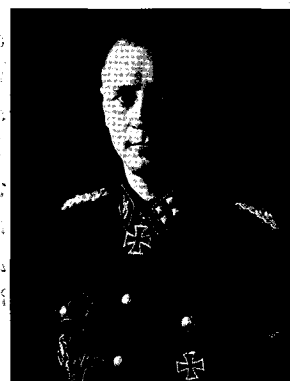
A negyedik, utolsó teherautón balról Remlinger, jobbról Engel.
Ez a teherautó sokáig nem tud beállni úgy, ahogy kell, tolat, majd
előreindul, de a jobb hátsó kerék mindig fennakad a bitófa földre
erősített tartórönkjén, és megrecsegteti azt. Az NKVD-katonák,
a komendáns intézkednek, irányítják a sofőrt, aki végül beáll,
ahová kell. Szinte majdnem minden derékszögbe kerül. Rem-
lingeren tábornoki sapkája, zakója felett és a köpenye alatt egy
szőrmés bekecs, az, amelyet Budapesten viselt a fogságba esé-
sükkor, nadrágját fehér rongyöv tartja, amelynek csomója a hasán
csüng. Remlingerén jó csizma van, a vádlottak egy részén csizma,
másokon katonabakancs.

Remlinger tábornoki pózt vesz fel, áll, hangsúlyozottan
kihúzza magát, különösen magasra emelve a fejét, kimerevedve.
Tartásában a feszültség természetellenessége és az látható, hogy
olyannak láttassa magát, mint aki bármely körülmények között
rettenthetetlen, kővé dermedt arcán ugyanaz a feszült termé-
szetellenesség. [...] Maga elé mered, tekintete egy megfoghatatlan
pontra irányul, nyilván semmit nem lát, csupán azt akarja
megmutatni, hogy egyenesen a halál arcába néz. [...] Csattanással nyílnak le a teherautók hátsó falai, szétverve a
beállított csendet. [...] A komendáns kézzel int, és minden teherautón az ötödik katona felhelyezi a nyakakra a kötele-
ket. [...] A teherautók egyszerre, nagyon lassan indultak el.
[...] A halált minden elítélt csendben, bármiféle gesztus nél-
kül fogadta.³¹⁷

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
II. osztályú Vaskereszt (1914) I. osztályú Vaskereszt (1914) Ismétlőpánt a II. osztályú Vaskereszthez 1943. szeptember 25. Háborús Érdemkereszt II. osztálya 1941. június 1. Háborús Érdemkereszt I. osztálya 1942. december 1. Budapesten ismeretlen kitüntetésben részesült.³¹⁸	Hadnagy 1919. augusztus 1. Főhadnagy 1921. január 1. Százados 1927. március 27. Őrnagy 1933. július 1. Alezredes 1936. március 1. Ezredes 1938. augusztus 1. Vezérőrnagy 1942. december 1.

1944. január

1944. ősz

RUMOHR, JOACHIM

Joachim Rumohr 1910. augusztus 6-án született Hamburgban. 1930-ban lépett be az NSDAP-be (párttagsági száma: 216161 volt), 1931-ben az SS-be (SS-szám: 7450), 1935-ben pedig a Waffen-SS-be, ahol a „Germania” SS-Standarte III. zászlóaljához osztották be. 1938 májusától a Radolfzellben állomásozó 12. század parancsnoka volt; ezzel az egységgel vett részt a lengyel és a francia hadjáratban. Századának azonban más bevetései is voltak: 1938 novemberében ez az egység gyújtotta vagy robbantotta fel és fosztotta ki a konstanzi, wandegei, gailingeni és randeggi zsinagógát, és bántalmazta az elfogott zsidókat, akiket ezt követően a dachau koncentrációs táborba szállítottak. Rumohr személyes részvétele – az egység tagjainak többségéhez hasonlóan – nem dokumentált ugyan, ám arra sincsen adat, hogy a kérdéses időszakban beteg lett volna.³¹⁹ A legkevesebb, amit állíthatunk, hogy látnia

Joachim Rumohr (jobbról a második) szovjet hadműveleti területen, 1942-ben

kellett az elrabolt és a kaszánya udvarára felhalmozott ingóságokat és hallania a történeteket a helyi zsidóság kifosztásáról, veréséről és deportálásáról (maga Radolfzell 1936-tól „zsidómentesnek” számított, mivel adminisztratív eszközökkel a helyi hatóságok elérték a zsidónak bélyegzett polgárok elköltözését, és ezt a tényt a település előtt ki is táblázták). Ráadásul nagyon életszerűtlen lenne az a feltételezés, hogy századparancsnokként nem vett részt maga is aktívan ezekben az akciókban.

Rumohrt 1941. január elején nevezték ki a „Das Reich” tüzérezred II. osztálya parancsnokának. A Szovjetunió elleni hadjáratban kezdettől fogva részt vett. 1942. június 1-jén nevezték ki a 8. SS-tüzérezred parancsnokának. A Vaskereszt Lovagkeresztjét a Dnyeper középső

folyása mellett 1943. őszi, illetve a Kremencsuk–Kirovovográdi téli harcokért kapták. Rumohr 1943. július 1-én a 8. SS-tüzérezred parancsnokává nevezték ki. Magyar csapatokkal először 1943 nyarán kerülhetett érintkezésbe. Ekkor az SS-lovashadosztály vezérkari főnökét helyettesítette, és ebben a funkcióban ő vezette a Mozsir melletti partizánellenes hadműveleteket (többek között az ún. „Seydlitz”-vállalkozást), amelyben a magyar „Ordas”-különítmény is részt vett. Ezek a hadműveletek alapvetően kudarcot vallottak, mivel a partizánok egyrészt idejekorán elvonultak, másrészt a Volhíniában kitört ukrán nacionalista zavargások miatt ki kellett vonni a vállalkozás fő erejét adó alakulatokat. Az említett „Seydlitz”-vállalkozás a Dnyepertől északra található települések elpusztítását irányozta elő. Mérége a következő volt: 2768 „harcban megsemmisített” ember, 2338 „elintézett” személy, 603 hadifogoly, 6817 evakuált lakos, 807 megsemmisített „bandatanya”, valamint 54 felperzselt falu. Emellett négy nagyobb lőszerraktárt is felrobbantottak, és 17 nehézfegyvert, 14 géppuskát, 43 golyószórót és 471 kézfegyvert zsákmányoltak. A németek jelentése szerint sikerült megsemmisíteni a partizánosztog 50 fős vezető törzsét is – egy másik jelentés ugyanakkor beismerte, hogy a hadművelet valójában kudarcot vallott, mivel a Szaburöv-partizáncsoport nyugatra ki tudott törni a bekerítésből. Árulkodó,

Ismeretlen magyar tiszttel
1944 végén

ték ki az ekkor Magyarországon újjászervezés alatt álló 8. SS-lovashadosztály parancsnokának. Ekkor a hadosztályparancsnokság Baján állomásozott. Egysége Észak-Erdélyben 1944. szeptember elejétől került harcérintkezésbe a Romániából előrenyomuló szovjet csapatokkal. Hadosztálya két hétig tudta tartani a „Maros-vonalat”, és ezzel kulcsfontosságú szerepet kapott a hadműveletekben. Rumohr a harcmezőt nemcsak térképasztal mellől ismerte: Schwimmwagenjével rendszeresen látogatta az első állásokat. Népszerű vezető volt; katonái megértő és megfontolt parancsnokként emlékeztek rá. Az 1944. október 9-ei Wehrmacht-tudósítás (*Wehrmachtbericht*) az erdélyi harcok kapcsán külön megemlékezett a nevére, ami ritka kitüntetésnek számított.

Budapest ostroma során a hadosztály Vecsés–Pécel között védekezett az Attila-vonalban. December 24-én délután először Rumohr csapatait riasztották és vezényelték át a budai oldalra. A 8. SS-lovashadosztály a Sas-hegy és az óbuda-i kis-

 celli kastély közötti szaka-

hogy a zsákmányolt fegyverek mennyisége és a megsemmisített partizánok aránya 1:10 volt. A német–magyar veszteségekről nem maradt fenn adat.³²⁰ Bár a partizánok valóban szenvedtek veszteségeket, az akció leginkább csak szervezési problémákat okozott köreikben, mivel sok raktár és rejtékhely elpusztult, és a pánikba eső partizánok egy része dezertált.³²¹ 1944. július 11-jén nevez-

Vecsés térségében, 1944 novemberében – előtte kabátban, távcsővel Joachim Boosfeld látható

szon számos alárendelt magyar csapatok pattoreddékkal vezette a budai oldal védelmét. Rumohr harcálláspontja először a kis-gellérhegyi Sziklaköz-pontba települt, majd a MOM-gyárban rendezkedett be.

→*Helmut Friedrich*, a 13. gépesített tüzérezred segédtisztje visszaemlékezésére szerint 1945. január 26-án, →*Pfeffer-Wildenbruch* haditanácsa végén, amikor a megjelentek nyíltan kritizálták Hitler makacsságát, egy SS-tábornok csattogó léptekkel, dühösen távozott, és közben mindenki számára jól hallhatóan így kiáltott fel: „Most már teljesen világos számomra, hogy embereinket Budapesten kell eltűzelni!”³²² Friedrich nevét nem adott meg, de majd 1944 novemberében, amikor nem teljesen biztos, hogy az érintett az Attila I. védővonalban állt, a parancsnok Rumohr volt.³²³ A Tölgyfalombot 1945. február 1-jén adományozták részére. Maga a kitüntetés is kézbesítésre került: Bödecker Unterscharführer, aki Pozsonyban a *Nachrichten-Brückenkopf Budapest* egyik híradója volt 1975-ben írt visszaemlékezésében megemlékezett, hogy neki kellett továbbítania a Tölgyfalomb ledobásának pontos helyét és időpontját.³²³ Haláláról számos változat terjedt el. A beszámolók nagy része (összesen hat személyé) egységes abban, hogy az elhalálozás idejét február 11. estéjére, helyét pedig a Széna térre teszi. Ezek szerint Rumohr a Várfok utca Széll Kálmán tér–Széna tér felőli oldalán sebesült meg a kitörés első órájában. →*Joachim Boosfeld* néhány perccel sebesülése előtt még látta, amint parancsokat ordít, majd néhány perccel később hallotta a szájról szájra terjedő hírt, miszerint hadosztályparancsnoka elesett. Több szemtanú →*Zehender*ével együtt látta a holttestét. A legrészletesebb tudósítást Johannes Theli adta, ő úgy nyilatkozott, hogy Rumohr „az altestét és combját találó géppuskasorozattól súlyosan megsebesült. Mivel a mentés nem volt lehetséges, ezért agyonlőtte magát.”³²⁴

Két tudósítás ugyanakkor egészen más körülményeket említ. Fazekas Endre budapesti lakos például így emlékezett:

„...egy hadifoglyot hoztak a velünk szemben fekvő üres telekre, egy elesett német tábornok holttestét. A mi, Keleti Károly u. 33. alatti házunk utcai díszudvarára hozták, majd paplannal terítették le. Középkorú, rendkívül ápolt külsejű és ruházatú személy volt, aki az oroszok állítása szerint a figyelmeztetésre nem állt meg, és ezért lőtték le. Csak hátára fektetve láttam, itt lövés nyoma nem volt. Zubhonyának egyik karja végén »Florian Geyer« feliratú felvarrt szalag volt. Másnapra azonban csizmája már nem volt a lábán, azt követő napokban pedig őt magát is elvitték, így nem mi temettük, amely tevékenységét pedig az oroszok velünk végeztették a környéken.»³²⁵

Fazekas Rumohr nevét nem említi ugyan, de tábornoki rendfokozatban a „Florian Geyer“-karszalagot egyedül Rumohr hordta. Természetesen az is elképzelhető, hogy Fazekas összekeverte a törzstiszti és a tábornoki rendfokozati jelzéseket. Ez annál is inkább lehetséges, mert – mint azt már említettük – a vállfonat csak csekély mértékben különbözött, a piros posztó alátétet a tüzérségi fegyvernemhez tartozók is hordták, és a vezérkari beosztású személyek is viselhetek két piros csíkot (lampászt) a nadrágjukon. A 8. SS-lovashadosztálynál csak egyetlen vezérkari testületbe tartozó tiszt szolgált ekkor: Erhard Maínka vezérkari őrnagy. Egy másik visszaemlékező szövege azonban még inkább zavarba ejtő. Kohányi Kálmán 1956-ban menekült el Magyarországról. 1958. február 11-én magyar nyelven (!) kétoldalas, kézzel írt levelet küldött a Német Vöröskereszt dortmundi kirendeltségének. Mivel ez a levél már önmagában is kuriózum, érdemes hosszabban idézni belőle:

„...jelentem címnek regisztrálás céljából, hogy a második világháború végén a Budapestet védő és a budai várterületen körülvett német egységek parancsnoka, Joachim Rumohr SS-tábornok 1945. február 12-én a kora reggeli órákban a várból való kitörési kísérlet során fejlődéssel orosz fogságba került. A súlyosan vérző tábornokot az oroszok egy létrára fektetve és kötözve a Budapest II. ker. Bogár utca 12. sz. ház udvarára vitték kihallgatás céljára.

Ből, hol ekkor a Vár ostrománál a tüzérségi tüzet nyújtó oroszok a tüzerregységek irányítójának, egy orosz tüzerhadosztály parancsnokának (vezérkari őrnagy) főhadiszállása volt. Én magam is a fenti említett Bogár u. 12. sz. ház lakója voltam, és éppen az orosz beszállás miatt az épület öt lakásának valamennyi lakója az én lakásomba volt összeszorítva. Joachim Rumohr SS-tábornokot én 1945. február 12-én reggel 9:30-kor az épület első emeleti ablakából még élve láttam az udvaron létrára fektetve és köpenyével letakarva, az öt szállító orosz katonák által az udvaron lefektetni. [sic!] Úgy emlékszem, a tábornok halántékán lőtt sebből a vér erősen szivárgott, és arcszínűl a nagy vérvesztéstől már nagyon viaszszínű volt. Még észre vettem, hogy kilesek az ablakráma mögül, felnézett rám, de úgy tűnt,

is maradt a szeme. Tetemét az orosz vezérkari őrnagy személyesen motózta meg. Elvett irataiból, állapította meg személyazonosságát. Rendfokozata egyébként is látható volt. Az orosz vezérkari őrnagy intézkedésére az ő és még két ismeretlen személyazonosságú német katoná részére a közeli ház polgári lakói külön sírokat ástak. Engem, mint aki akkor a Svéd Vöröskereszt szolgálatában állottam, megkért, hogy a német tábornok részére fejfát készíttessenek. A fejfa, ill. kereszt feliratának szövegét postaládánk oldalára mellékelte rajz szerint kérte elkészíttetni. Személyesen állapította meg irányítójával Berlin irányát, és úgy rendelkezett, hogy a halott arccal hazafelé nézzék, most idézem az ő szavait: »ez neki kijár, ő a hazájáért hősként halt meg«. A sírra az orosz vezérkari őrnagy egy német rohamsisakot helyezett. Keresztállítási ígéretémnek sajnos nem tudtam eleget tenni, ezért az akkor létesült vörös karszalagos rendőrség besúgás alapján megtiltotta. A három sír a Budapest II. ker. (Rózsadomb) Bogár utca 12. számú házzal szemben levő, akkor üres háztelken feküdt. A sírokra minden évben február 12-én és november 11-jén éjnek idején személyesen helyeztem virágot. Egyébként az év minden szakában a környező lakók éjnek idején sűrűn helyezték el a kegyelet virágait. Így volt ez egészen 1949. július 24-én éjjelig, mikor is a magyar ÁVO engem éjnek idején a fenti Bogár u. 12. alatti lakásomról elhurcolt. Azóta a sírok soráról semmit sem tudok.»³²⁶

A fentebb idézett levél több kérdést is felvet. Először is, a levél írója korábban a Bogár utca 29. szám alatt egy zsidó gyermekotthont üzemeltetett, és ezenfelül több alkalommal mentett ki embereket az óbudai téglagyárból és a Szent István parkból.³²⁷ Öccsét katonaszökevényként elfogták, és halálra ítélték.³²⁸ Kohányi az első világháborúban zászlósként szolgált, és hosszabb időt töltött orosz hadifogságban – így 1945-ben valóban képes lehetett beszélni a szovjet tisztekkel is. Ami különösen érdekes, hogy zsidómentőként egyáltalán nem tartotta ellentmondásnak, hogy egy SS-tábornok sírját ápolja. Gesztusa akkor érthető, ha figyelembe vesszük, hogy a zsidó gyermekotthonokra nem az SS-katonák jelentették a veszélyt: Sőt, a Bogár utca 29.-ből épp SS-katonák költöztették át a védetteket a Baár-Madas Gimnázium melletti Légrády-villába, amikor előbbi helyszín a frontvonalba került. A villában tartózkodó Sztehlo Gábor evangélikus lelkész és embermentő, először megrémült, amikor ajtaján SS-katonák dörömböltek:

„Amikor ajtót nyitok, majd elnevetem magam, meglátva a német katona nyakában az erősen szemita jellegű viselő apróságot, amint fázós kezét a katona nyakán melengeti. A jól megtérmett legény komoly arccal veszi le válláról, és szép óvatosan átadja nekem. Akkor már inkább sírtam, mint nevettem volna. Mit még nem tesz Isten, hogy megőrizze ezeket a gyerekeket! [...] A fiúk megérkezése után átméntem a német frontszakasz parancsnokához,³²⁹ és megköszöntem segítségét. Kedvesen fogadott, és azszal hártotta el köszönetemet, hogy hiszen ez természetes... Egyikünk sem beszélt arról, hogy kik ezek a gyerekek, de rögtön úgy éreztem (és később egyszer ő is elárulta), hogy nagyon jól tudja, kikről van szó, és milyen munkát végzünk.”³³⁰

Nehezebben magyarázható viszont, hogy hogyan és miért került Rumohr a Széna térről a Bogár utcába. Kohányinak semmi oka nem lett volna 1958-ban valótlanságokat írni, ráadásul tudósítása elég részletes, így okkal indulhatunk ki abból, hogy elbeszélése igaz. A történet egyetlen magyarázata az lehet, hogy Rumohr február 11-én éjjel sikertelen öngyilkosságot követett el, majd amikor másnap reggel a szovjetek felfedezték a magas rangú tiszte, azonnal egy felsőbb parancsnokságra vitték. A kitörés alatti káoszban elképzelhető, hogy Rumohr alárendeltjei nem vették észre: parancsnokuk még él. A vele egy helyen vagy legalábbis tőle nem messze fekvő Zehendert feltehetően azért nem vitték el, mert ő már tényleg halott volt.

A Bogár utcai telket az 1970-es években teljesen beépítették. Kohányi levele feltehetően a Rumohr családhoz is eljuthatott, mert ebben az időben járt arra egy középkorú és idősebb német turistákból álló csoport, akik a holttestet keresték. 1977-ben a *Der Freiwillige* című lapban megjelent egy tudósítás, ami szintén Kohányi verzióját látszik igazolni. Georg Weiner volt SS-katona 1978-ban Magyarországra látogatott, ahol magyar bajtársaival is találkozott. Ném sokkal később az egyik től levelet kapott:

„...a kitörési kísérlet után mint budai lakos egyszerűen hazamentem, és civilbe öltöztem. Nem sokkal ez után, február 14-én újból a város vágy 15-én a Rózsádombon található lakásom közelében több bűnöző Waffen-SS-egyenruhás hadifoglyot vettem észre orosz katonák vadonkíséretében. Ennél a csoportnál tartózkodott egy orosz század (szovjet városi) és őrnagy is. A hadifoglyok egy sebesültet szállítottak. Az illető öngyilkosságot kísérelt meg, de még élt. Egyenruhájáról járól ítélve magasabb rendfokozatú SS-tiszt volt. Egy ház előtt megállt a csoport, és ebben a pillanatban a sebesült kiszemelt. A csoport megállt, és ebben a pillanatban a sebesült kiszemelt. A csoport megállt, és ebben a pillanatban a sebesült kiszemelt. Ezután a ház melletti üres telken a németet eltemették, ami után a civileknek is segédkezniük kellett, többek között nekem is. A temetés után az orosz tiszt kijelentette, hogy ez a halott német katoná rendkívül bátor volt. Amint Budapesten helyreáll a rend és közigazgatás, azonnal jelenteni kell ezt a sírt, hogy később a katonai tiszteletadás mellett temessék el. Az orosz tiszt a német személyes papírjait halála után azonnal egy pléhdobozba rakta, és ezt a blúz zsebébe helyezte. A temetésnél a halott átkutatása során kiesett egy kis zsebfotóalbum egy másik zsebéből. Ezt az albumot éveken át őriztem, de milyen szerencsétlenség, az 1950-es években egy költözés során elvesztettem. Csak egy fotó maradt meg, amelyen egy hölgy látható feltehetően Velencében.”³³¹

Rumohr halálát a szovjet 109. tarackos nehéztüzér dandár hadműveleti naplója is megörökítette, igaz, a fentiekől némileg eltérő módon:

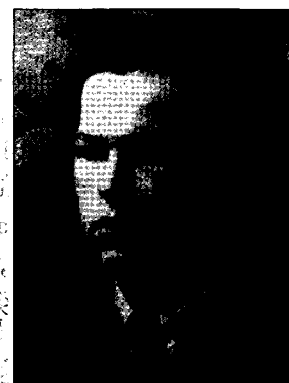
„1945. február 12-ére virradóan a 7. üteg [gyalogság által] biztosított állásánál a Kis Rókus utcában Kuzmicsev tüzér sorkatona ész-

revette, hogy egy csoport német katona egy tábornok vezetésével átmenjen a város másik oldalára, és megpróbáljon átkelni az utcán. Kuzmicsev vöröskatoná géppisztolysorozattal tüzelni kezdett az ellenséges csoportra, amely azonnal földre vetette magát, feladta a fegyverét és viszonyozta a tüzet puskákból és géppisztolyokból. Kuzmicsev vöröskatoná segítségével sietett a 7. üteg több katonája, és tartós tűzharc kezdődött. A harc bontakozott ki. A harcban a német csoport java megsemmisült. A harcban sok foglyot ejtettek. Pirkadatkor derült ki, hogy az egyik holttest az SS-lovashadosztályból Rumohr vezérőrnagyé.³³² Ha figye-

A hadinapló szerint ugyanitt esett fogságba Takátsy Gyula³³³ alezredes és Rudolf Schindler³³⁴ őrnagy is. Ettől nem messze, a 12. üteg körletében egy másik vezérőrnagynak vélt személy (valójában a már említett Erhard Mainka vezérkari őrnagy) holttestét találták meg.³³⁵ A 109. tarackos nehéztüzér dandár háború után írt története szerint a 7. üteg állása a Kis Rókus utca–Keleti Károly utca torkolata mellett volt, és Rumohr egy utcán álló szódáskocsi mögött rejtőzött, amikor a halálos géppisztolysorozat érte.³³⁶

A történet érdekös tanulsága, hogy Rumohrt nyolc forrás háromféleképpen látta meghalni. Öngyilkosságát, kiszenvedését és „megölését” legfeljebb úgy lehetne közös nevezőre hozni, ha azt feltételezzük, hogy Rumohr – mint egyfajta Raszputyin – először sikertelen öngyilkosságot követett el, majd ezt követően mások (vagy ő maga) mégis megpróbálta a kitörést, amelynek során egy rajtaütő szovjet katona halálosan megsebesítette; aminek következtében végül a Bogár utcában kiszenvedett. Az igazság feltehetően nem lesz már rekonstruálható. Azt sem tudni, Rumohr holttete végül hová került és honnan exhumálták – ha ez megtörtént egyáltalán. Amennyiben igen, akkor csontjai az ismeretlen katonáknak fenntartott parcellában pihennek.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1939. november 14. ■ I. osztályú Vaskereszt 1941. augusztus 28. ■ Német Aranykereszt 1943. február 23. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1944. január 16. ■ Tölgyfalomb a Vaskereszt Lovagkeresztjéhez 1945. február 1. ■ Budapest ostroma során ismeretlen magyar kitüntetésben is részesült. ■ SS-Ehrenring ■ Ehrendegen RFSS	■ Untersturmführer 1933. november 4. ■ Obersturmführer 1935. november 2. ■ Hauptsturmführer 1938. november 9. ■ Sturmbannführer 1941. június 21. ■ Obersturmbannführer 1942. november 1. ■ Standartenführer 1944. április 20. ■ Oberführer 1944. november 9. ■ Brigadeführer 1945. január 15.

SCHAARSCHMIDT, HERBERT

Herbert Schaarschmidt 1920. január 10-én született a szászországi Werdauban. apja ószeres volt. Csak alapfokú iskolát végzett, katonai igazolványában saját végzettségét „munkás”, foglalkozását pedig „mosó” megjelöléssel adta meg. Katonai szolgálatát 1940. október 15-én kezdte meg Berlin-Lankwitzben a 12. légvédelmi tüzérpótosztálynál. 1940. elején a 8. légvédelmi ezredhez helyezték, amely Merseburg mellett a műbenzint előállító Leuna-művek védelmét látta el. Nem sokkal később visszahelyezték Berlin-Lankwitzba az újonnan felállított 42. légvédelmi tüzérezred I. osztályához. ¹ Herbert Schaarschmidtet az 1938-as mintájú, 2 centiméter átmérőjű négyes ikergéppágyú kezelésére képezték ki. Ezt a fegyvert nyolcfős legénység üzemeltette: az eszköz a lövegvezető mellett hét katonának adott feladatokat. A személyzet beosztásait K1–K7 számmal látták el. Az irányzó (K1) egy lövegirányító ülésen ülve két kézi kurblival állította be a magasságot és az oldalsó irányt, azaz ő mozgatta a géppágyú csöveit. Közben egy elektromos periszkópon célozta be a leküzdeni kívánt repülőgépet, jobb lábával pedig az elsütő pedált kezelte. Ezzel ő végezte a legfontosabb feladatokat: minél gyorsabb volt az ellenséges gép, annál gyorsabban kellett mozgatnia a kurblikat, hogy célkeresztben tudja tartani a célpontot. Ebben segítségére volt a távbecslő (K2) aki mögötte állt, és egy kis táblán folyamatosan állította a távolsági adatokat, amelyeket az elektromos eszközzel mérő személy (K5) kiáltott neki. A löszertüzérek (K6 és K7)

a lőszert adagolták, a töltést pedig külön személy végezte (K3). Ebből is látszik, hogy egy ilyen löveg személyzetének igencsak összeszokottan kellett dolgoznia, ha sikert akart elérni.

Schaarschmidt először a távbecslő pozíciót vette át (K5). Ehhez 1941 őszén két hónapos, 1942 tavaszán pedig egy hónapos tanfolyamot is elvégzett. 1944-ig egysége alapvetően a Német Birodalomban maradt, és honi légvédelmi feladatokat látott el. Alkalmazásáról csak annyit tudni, hogy Schaarschmidt 1944. november 29-én történt örvezetői kinevezéséig 39 éves harci bevetési napot gyűjtött össze.

1944 őszén az egységet átszervezték (új neve 40/I. légvédelmi tüzérsztyály lett), és Magyarországra irányították. Az alakulat decemberig Budapesten a 15. légvédelmi tüzérhadosztály alárendeltségében küzdött. Schaarschmidt ezekben a harcokban kezdettől fogva már mint irányzó (K1) vett részt, tizedesi rendfokozatban. A Vaskereszt Lovagkeresztjét 1945. február 9-én adományozták részére. Maga az adományozás igazi különlegesség, mert a teljes második világháborúban csupán öt német katona kapta ezt a kitüntetést ellenséges repülőgépek tüzérségi eszközzel való megsemmisítéséért, miközben a szárazföldi haderő, a légierő, a haditengerészet és az SS légvédelmi katonái közül összesen majdnem kétszázan szerezték meg ezt az érdemrendet földi célok elleni harcokért.

Források hiányában a haditett pontosan nem datálható. Egy ezzel kapcsolatos 1945. január 31-én megjelent újságcikk szerint Schaarschmidt gépágyújával tíz nap alatt erős ellenséges tűzhátásban hat szovjet csatarepülőgépet lőtt le, de beavatkozott a földi harcokba is. A következő tíz napban pedig további két repülőgépet semmisített meg. Mindezt rendkívül alacsony lőszerfelhasználás mellett érte el: a négycsövű gépágyú fogyasztása nem volt több, mint 268 töltény. Willi Carl, a 8. SS-lovashadosztály egészségügyi őszlop kutyás ősztagának egyik tagja minden bizonnyal róla írt visszaemlékezésében:

„A [Mátyás-] templom és a mi épületünk között egy légvédelmi löveg áll. Az irányzó, egy fiatal, temperamentumos fiúcska ma megkapta a Lovagkeresztet. Naponta négy-öt repülőt lő le. Pontosan tízkor jönnek az orosz gépek, és dobják le felettünk bombáikat, ő pedig gátlások nélkül pörköl oda nekik, és teljesíti napi penzumát. Különleges örömet okozott, amikor egyetlen sorozattal szétszedett egy szovjet propagandaautót. Innen gyönyörű kilátásunk van egész Pestre; és ami fontos, remekül belátjuk a szemben

lévő Duna-partra torkolló utcákat. Amikor újra megpróbálták a hangszórós autót állásba vinni, hogy egész este bebőrítsanak, már a propagandaövegekkel, annyira pontosan bécélozták a járgányt, hogy az egész kasztni az első sorozatnál darabjaira esett, és nem is maradt semmi sem a hangszórókból. Ez végre igazi örömet okozott.”²³³⁷

Schaarschmidt további sorsát homály fedi. Abból ítélve, hogy a II. osztályú Vaskeresztet 1944. december 19-én, az I. osztályú Vaskeresztet pedig 1945. január 23-án adományozták részére, könnyen lehet, hogy mindegyik kitüntetést ezért a 20 napos harci bevetésért kapta. Annál is inkább, mert esetében biztos, hogy a Vaskereszt-adományozás átfutási ideje hosszabb volt: felterjesztésének még december végéig meg kellett történnie – hacsak nem egy különleges, →Pfeffer-Wildenbruch által táviratban sürgősséggel felterjesztett kezdeményezésről volt szó.

Schaarschmidt nyilvánvalóan bekerült a gyűrűbe, azt azonban nem tudjuk, hogy a harcok lezárulta után mi történt vele. Egységének túlnyomó része nem élte túl az ostromot: csak az ő ütegében 43 eltűntet tartottak nyilván – ő azonban nem volt közöttük. A kitört és átjutott légénységi állományról sajnos nem készült összefoglaló, név szerinti kimutatás, így azt sem tudhatjuk bizonyosan, hogy sikeresen kijutott a fővárosból. Schaarschmidt veszteségi kartonján ugyanakkor 1943 után egyetlen kórházi kezelés sem szerepel, és mivel lakhelye nem az NSZK-ba, hanem Németország keleti megszállási övezetébe esett, ezért esetleges hadifogsága kapcsán sem kérhetett kárpótlást, így hadifogságának sincsen igazolható nyoma. Az egyetlen adat, amely rendelkezésünkre áll, annyi, hogy zsoldkönyvének másodpéldányát, amelyet elvileg mindig az alakulat irodája őrzött, 1945 tavaszán Salzburg környékén ismeretlenek megtalálták, és leadták a *Sudetendeutsche Bildungswerk* nevű társadalmi szervezetnek, ahonnan 1998-ban a dokumentum a WAST-hoz került. A zsoldkönyv megtalált másodpéldányát nem a tulajdonos hordta magánál: ezt az egység személyzeti osztálya vezette. Ezzel magyarázható, hogy 1944 ősze után egyetlen bejegyzés sem szerepel rajta. Nagy valószínűséggel az történhetett, hogy az osztálytörzs irodái az ősz folyamán vagy legkésőbb a bekezdés előtti hetekben távoztak Budapestről, és mivel Schaarschmidt az ostrom végén minden bizonnyal eltűntnek minősült, nem foglalkoztak a zsoldkönyv adatainak kiegészítésével.

Schaarschmidt 1945 után a háborúval egyáltalán nem foglalkozott – erre az NDK belügyi szervei amúgy sem adtak volna túl sok lehetőséget. Még megélte az újraegyesülést; szülővárosában hunyt el 1993. március 13-án.

Schaarschmidt (Hans) (1913–1993) a német katonai elitje tagja volt.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1944. december 19. ■ I. osztályú Vaskereszt 1945. január 23. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 9.	■ Őrvezető 1944. november 29.

SCHACK, HANS VON

Hans von Schack 1913. április 6-án született Gothában, egy ismert északnémet nemesi család coburgi ágának sárjaként. Tisztiiskolát végzett, szolgálta a 17. lövészredben kézdte, a lengyel hadjáratban a 7. gyaloghadosztályhoz beosztott lövészredben vett részt. 1940. február 14-étől a 2. lövészred 8. századának parancsnoka egészen 1941. április 15-éig, amikor is megsebesült. 1941. november 22-én áthelyezték az 559. gyalogezred felderítő századához. 1942 márciusa és májusa között az 559/I. zászlóalj parancsnoka volt. Ezt követő beosztása ismeretlen, 1943. január 25-én a Ladoga-tótól délre fekvő Kél-

kolovo térségében gránátzilánktól könnyebben sebesült. Szolgálati beosztását nem hagyta el, ám két napra rá egy újabb gránátzilánktól jobb combján ismét, immár súlyosan megsebesült. Egy évig kórházi ápolásra szorult. 1944 márciusi minősítési lapja szerint egészségi állapota miatt a páncélos csapatokhoz kívánták áthelyezni ősztályparancsnoknak, erre azonban nem került sor. 1944 januárjától augusztusig a romániai német katonai misszionál kapott beosztást mint lovassági kiképzésvezető.³³⁸ Szerencsének bizonyult, hogy a német katonai misszió lovassági tanácsadói a nagyszebeni román lovastiszthelyettes-képző iskola keretében működtek; mert Románia kiugrása után az itt szolgáló tisztek Joachim Macholz ezredes vezetésével zárt csoportban át tudták jutni az észak-erdélyi magyar–német csapatokhoz.³³⁹ 1955-ben kitöltött hadifogoly-kárpótlási űrlapja szerint 1944 szeptemberében lett a 16. SS-lovászred parancsnoka. Mindeközben egy közeli rokonát a Hitler elleni merényletben történt részvétele miatt kivégezték. 1944 decemberétől ezredének rendelték alá a 12. tártalékhadosztály harcoló részeit, amelyekkor három zászlóaljnak nevezett csoportban 76 tisztet és 1183 katonát jelentett.³⁴⁰ A Vaskereszt Lovagkeresztjének felterjesztése nem maradt fenn, ám egy rövid újsághír támpontokat adhat arról, miért is történt az adományozás: „A szöveg a hadi hírekben nem szerepel, de a hadi hírekben szerepel, hogy a 16. SS-lovászred parancsnoka, Hans von Schack, 1944. szeptember

„Négyszer törtek be a bolsevisták kétszázadnyi erővel az ezred színhúzott vonalába. Hans von Schack őrnagy csak húsz emberrel ellenlökést indított, az ellenség hátsó összeköttetési vonalait elvágta, és két bekerített századot felmentett. Annak ellenére, hogy maroknyi emberét a bolsevisták északról megtámadták, az ellenséget sikerült teljesen szétugrasztania.”³⁴¹

Mivel a 16. gyalogezred ebben az időben az Orbán-hegy és a Rózsadomb között védekezett, az eseményeknek valahol itt kellett történniük. A haditettét hasonló megfogalmazásban adja elő Pfeffer-Wildenbruch 6. hadseregnek küldött távirata is:

„[Hans von Schack ezrede] Budapesten a katlancsata óta 93 század- és nyolc zászlóaljerejű támadást, illetve betörést vert vissza, illetőleg tisztította meg. 1945. január 14-én önálló elhatározásból, tekintet nélkül a veszélyekre, 20 emberével két bekerített századot felmentett, az ellenséget elvágta összeköttetéseitől, és

Hans von Schack: A védekezés legfontosabb szakaszánálra felépítette a főellenállási vonalát, és a hátában lévő ellenséget megsemmisíttette.³⁴²

Figyelemre méltó a felterjesztés és az adományozás között eltelt rendkívül rövid időszak. Pfeffer-Wildenbruch táviratának dátuma nem ismert ugyan, de legkorábban is csak január 15-én küldhetett el, és 12 nappal később Schack már meg is kapta a kitüntetést – legalábbis papíron.

Schack részt vett a kitörésben, és ismeretlen helyen 1945 február 13-án fogtságba esett. A hadifogságban 1950-ben 25 év javító-nevelő munkára ítélték, fellebbezése az ítéleten nem változtatott. 1955. december 13-án szabadult. A nyugatnémet állam összesen 5760 német márkát kárpótlást fizetett részére a hadifogságban elszenvedett hónapokért – ez kb. 13 hónap átlagi jövedelemnek felelt meg ekkor. Két gyermeke 1945 február 22-én bombatámadás áldozata lett. Hans von Schack 1978. április 3-án hunyt el Németországban.

2004. áprilisában a Thies aukciósház 12 500 euróért adta el kitüntetésait és igazolványait.³⁴³ Csak feltételezhető, hogy az ebben található Lovagkeresztet (amennyiben ezt nem utólag az árverezők rakták a hagyatékbába) 1945 első felében még feleségének adhatták át.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1940. január 5. ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. május 22. ■ Fekete Sebesülési Jelvény ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. január 27.	■ Törzsszászlós 1934. ■ Hadnagy 1935. április 1. ■ Főhadnagy 1938. augusztus 1. ■ Őrnagy 1943. február 1. (soron kívül)

[illegible][illegible]

...
 ...
 ...
 ...

- 1990-1991
 - 1991-1992
 - 1992-1993
 - 1993-1994
 - 1994-1995
 - 1995-1996
 - 1996-1997
 - 1997-1998
 - 1998-1999
 - 1999-2000
 - 2000-2001
 - 2001-2002
 - 2002-2003
 - 2003-2004
 - 2004-2005
 - 2005-2006
 - 2006-2007
 - 2007-2008
 - 2008-2009
 - 2009-2010
 - 2010-2011
 - 2011-2012
 - 2012-2013
 - 2013-2014
 - 2014-2015
 - 2015-2016
 - 2016-2017
 - 2017-2018
 - 2018-2019
 - 2019-2020
 - 2020-2021
 - 2021-2022
 - 2022-2023
 - 2023-2024
 - 2024-2025
 - 2025-2026
 - 2026-2027
 - 2027-2028
 - 2028-2029
 - 2029-2030
 - 2030-2031
 - 2031-2032
 - 2032-2033
 - 2033-2034
 - 2034-2035
 - 2035-2036
 - 2036-2037
 - 2037-2038
 - 2038-2039
 - 2039-2040
 - 2040-2041
 - 2041-2042
 - 2042-2043
 - 2043-2044
 - 2044-2045
 - 2045-2046
 - 2046-2047
 - 2047-2048
 - 2048-2049
 - 2049-2050
 - 2050-2051
 - 2051-2052
 - 2052-2053
 - 2053-2054
 - 2054-2055
 - 2055-2056
 - 2056-2057
 - 2057-2058
 - 2058-2059
 - 2059-2060
 - 2060-2061
 - 2061-2062
 - 2062-2063
 - 2063-2064
 - 2064-2065
 - 2065-2066
 - 2066-2067
 - 2067-2068
 - 2068-2069
 - 2069-2070
 - 2070-2071
 - 2071-2072
 - 2072-2073
 - 2073-2074
 - 2074-2075
 - 2075-2076
 - 2076-2077
 - 2077-2078
 - 2078-2079
 - 2079-2080
 - 2080-2081
 - 2081-2082
 - 2082-2083
 - 2083-2084
 - 2084-2085
 - 2085-2086
 - 2086-2087
 - 2087-2088
 - 2088-2089
 - 2089-2090
 - 2090-2091
 - 2091-2092
 - 2092-2093
 - 2093-2094
 - 2094-2095
 - 2095-2096
 - 2096-2097
 - 2097-2098
 - 2098-2099
 - 2099-2100
 - 2100-2101
 - 2101-2102
 - 2102-2103
 - 2103-2104
 - 2104-2105
 - 2105-2106
 - 2106-2107
 - 2107-2108
 - 2108-2109
 - 2109-2110
 - 2110-2111
 - 2111-2112
 - 2112-2113
 - 2113-2114
 - 2114-2115
 - 2115-2116
 - 2116-2117
 - 2117-2118
 - 2118-2119
 - 2119-2120
 - 2120-2121
 - 2121-2122
 - 2122-2123
 - 2123-2124
 - 2124-2125
 - 2125-2126
 - 2126-2127
 - 2127-2128
 - 2128-2129
 - 2129-2130
 - 2130-2131
 - 2131-2132
 - 2132-2133
 - 2133-2134
 - 2134-2135
 - 2135-2136
 - 2136-2137
 - 2137-2138
 - 2138-2139
 - 2139-2140
 - 2140-2141
 - 2141-2142
 - 2142-2143
 - 2143-2144
 - 2144-2145
 - 2145-2146
 - 2146-2147
 - 2147-2148
 - 2148-2149
 - 2149-2150
 - 2150-2151
 - 2151-2152
 - 2152-2153
 - 2153-2154
 - 2154-2155
 - 2155-2156
 - 2156-2157
 - 2157-2158
 - 2158-2159
 - 2159-2160
 - 2160-2161
 - 2161-2162
 - 2162-2163
 - 2163-2164
 - 2164-2165
 - 2165-2166
 - 2166-2167
 - 2167-2168
 - 2168-2169
 - 2169-2170
 - 2170-2171
 - 2171-2172
 - 2172-2173
 - 2173-2174
 - 2174-2175
 - 2175-2176
 - 2176-2177
 - 2177-2178
 - 2178-2179
 - 2179-2180
 - 2180-2181
 - 2181-2182
 - 2182-2183
 - 2183-2184
 - 2184-2185
 - 2185-2186
 - 2186-2187
 - 2187-2188
 - 2188-2189
 - 2189-2190
 - 2190-2191
 - 2191-2192
 - 2192-2193
 - 2193-2194
 - 2194-2195
 - 2195-2196
 - 2196-2197
 - 2197-2198
 - 2198-2199
 - 2199-2200
 - 2200-2201
 - 2201-2202
 - 2202-2203
 - 2203-2204
 - 2204-2205
 - 2205-2206
 - 2206-2207
 - 2207-2208
 - 2208-2209
 - 2209-2210
 - 2210-2211
 - 2211-2212
 - 2212-2213
 - 2213-2214
 - 2214-2215
 - 2215-2216
 - 2216-2217
 - 2217-2218
 - 2218-2219
 - 2219-2220
 - 2220-2221
 - 2221-2222
 - 2222-2223
 - 2223-2224
 - 2224-2225
 - 2225-2226
 - 2226-2227
 - 2227-2228
 - 2228-2229
 - 2229-2230
 - 2230-2231
 - 2231-2232
 - 2232-2233
 - 2233-2234
 - 2234-2235
 - 2235-2236
 - 2236-2237
 - 2237-2238
 - 2238-2239
 - 2239-2240
 - 2240-2241
 - 2241-2242
 - 2242-2243
 - 2243-2244
 - 2244-2245
 - 2245-2246
 - 2246-2247
 - 2247-2248
 - 2248-2249
 - 2249-2250
 - 2250-2251
 - 2251-2252
 - 2252-2253
 - 2253-2254
 - 2254-2255
 - 2255-2256
 - 2256-2257
 - 2257-2258
 - 2258-2259
 - 2259-2260
 - 2260-2261
 - 2261-2262
 - 2262-2263

1. *Ursinus* (1871)
 2. *Ursinus* (1871)
 3. *Ursinus* (1871)
 4. *Ursinus* (1871)
 5. *Ursinus* (1871)
 6. *Ursinus* (1871)
 7. *Ursinus* (1871)
 8. *Ursinus* (1871)
 9. *Ursinus* (1871)
 10. *Ursinus* (1871)

1943-1944. évi életrajzi feljegyzések a Magyar Nemzeti Levéltárban.

Bodo Johann Wilhelm Ernst Schaper: 1915. május 13-án született Hamburgban. Katonai szolgálatának kezdete nem ismeretes; feltételezhető azonban, hogy kezdettől fogva hivatásos tiszti pályát választott magának. 1939. szeptember 1-jén a 20./III. tüzérosztály 9. ütegében szakaszparancsnoki kinevezést kapott, december 19-én már az osztály segédtisztje. 1941. január 7-étől a 20. gépesített hadosztályban segédtiszt. 1942. augusztus 16-ától a 76. gránátoszázad 11. századába kapott beosztást; október 16-ától a 76./III. zászlóaljhoz vezényelték; egyúttal azonban az OKH vezérkari tanfolyamra is küldte. Ennek keretében a 206. gyaloghadosztály törzsében és az 559. számú mögöttes parancsnokságon dolgozott. 1943. december 6-ától a Hadiakadémia hallgatója volt; 1944. augusztus 1-jén vették fel a vezérkari testületbe. 1942. április 9-én kelt jellemzésében élőljárói „fölényes” tudású, nagyon okos személyiségként” említik. 1943. január 20-án kelt jellemzése szerint „egyes, becsületes jellem, lelkes katona, aki lelkesedésből helyeztette át magát a tüzérségtől a gyalogsághoz”. A hirschbergi Hadiakadémia értékelése így szólt:

„Nagy, karcsú, sportos megjelenés. Tartás és formák jók. Nyílt és egyenes jellem. Nyugodt és kiegyensúlyozott lélek. Friss és humoros, tudja, hogy mit akar, és ért ahhoz, hogy ezt el is érje. A nem-

zetiszocialista szellemtől átitatott. Taktikailag kielégítő képességű. Egyenletesen megfelelő teljesítmény minden területen. [...] Érdekli a kémia, technika, hadigazdaság. Gyenge oldala: néha túlságosan akaratos.”³⁴⁴

A Hadiakadémia elvégzése, azaz 1944. február vége utáni beosztásai nem tisztázottak. Veszteségi kartonján az szerepel, hogy rövid ideig a kolozsvári biztonsági rendőrség parancsnoka mellé vezényelték, azonban ennek sehol másutt nincs nyoma, és nem is érthető, hogy vezérkari tisztként mit keresett volna ott. Ugyanitt arra is van utalás, hogy 1944 augusztusától a Fretter-Pico hadseregcsoport 560. térképészcsoportjához osztották be. Másutt viszont az áll, hogy 1944. augusztus 5-étől az épp ekkor felállítás alatt lévő és nem sokkal később a francia határon bevetett XIII. SS-hadtesthez vezényelték.³⁴⁵ Ez a verzió tűnik a leginkább valószínűnek. A IX. SS-hegyihadtest hadművelői osztályvezetői posztjára ismeretlen időpontban, de legkésőbb 1944 novemberében került.

Budapest ostroma alatti tevékenységéről nem sok tudható. Kovács X. Ferenc, az I. magyar hadtest hadművelői osztályvezetője megértő és korrekt bajtársként emlékezett rá, aki maga is rendszeresen járt ki a csapatokhoz (ellentétben főnökeivel). Haláláról csak egyetlen tanú tudósított, az is halál-másból értesült róla, hogy a kitörés alatt egy pincelejáróban tüzéségi telitalálat áldozata lett.

1972. február 17-én a budapesti német kereskedelmi kirendeltség (követtség ekkor még nem működött) azonosító bárcáját és egy névjegyét Berlinbe küldte az illetékes hivatalnak, miután Kurali Istvánné ezeket apja hagyatékában fellelte és átadta. Az asszony állítása szerint Schaper 1945. február 10–15. között esett el az Alkotás út és Márvány utca sarkán; majd ezt követően ugyanott apja temette el. Ezt követően a holttestét néhány éven belül exhumálták, és ismeretlen helyszínre szállították.

KITÜNTETÉSEI:

- II. osztályú Vaskereszt 1939. október 3.
- I. osztályú Vaskereszt 1940. július 10.
- Német Aranykereszt 1945. január 22.

RENDFOKOZATAI:

- Százados 1942. július 1.
- Őrnagy 1944. július 1.

1939 körül

1940–1944

SCHITTHELM, KARL

Karl Schitthelm 1910. október 10-én született az akkor a Német Császársághoz tartozó Bromberg (ma: Bydgoszcz, Lengyelország) melletti Marthashausenben (ma: Morzewiec). 1940-ben hívták be az akkor Bécs mellett éppen felállítás alatt lévő 13. gépesített gyalogoshadosztály 66. gyalogezredének 6. századába, ahol hírvívő futári-beosztást kapott. Ebben a funkcióban volt a háború teljes időtartama alatt, 1945 elején tizedesi rendfokozatban szolgált. Politikai tevékenységére nincsenek adatok, csak annyi tudható, hogy az NSDAP tagja volt.

A Vaskereszt Lovagkeresztjével 1945. február 7-én tüntették ki. Az elismerés háttere az volt, hogy 1945. január 8-án Herminamező–Törökőr között a visszavonulás során az alakulatától elszakadt Schitthelm órákon keresztül egyedül feltartotta a további szöveget előrenyomulást, mégpedig azzal, hogy egy uralkodó pozícióban lévő házat tartani tudott. Ezt úgy érte el, hogy elhagyott fegyvereket felszedve, ablakról ablakra futva lövéseket adott le, és azt a látszatot keltette, mintha nagyobb német erő szállta volna meg az épületet. Schitthelm ezért 1945. január 15-én megkapta a Vaskereszt mindkét osztályát, és egyúttal felterjesztették a Lovagkeresztre is. Utóbbit 1945. február 7-én ítélték oda részére. Ez a hír az adományozottat még elérte, de azt nem tudni, hogy a kitüntetést át is adták-e részére. Schitthelm az ostrom során ismeretlen időpontban megsebesült, de járóképés maradt. A kitörési kísérlet

során eltűnt, utoljára 1945. február 11-én este látták.³⁴⁶ A hildesheimi járási bíróság 1962. január 19-én holttá nyilvánította.³⁴⁷

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1945. január 15. ■ I. osztályú Vaskereszt 1945. január 15. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 7.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

1934. július 15-én századosként reaktiválták, és a 10. gyalogezredbe helyezték át. 1938. november 10-én a 103. gyalogezredben kapott beosztást, itt a háború első évében a II. zászlóalj parancsnoka lett. Egységével részt vett a lengyel, a francia, a balkáni és 1941. júniusától a szovjet hadjáratban. 1940. augusztus 15-én zászlóalját átszervezték gépkocsizó lövészszázalóaljjá. 1941. november 18-án Rosztov előtt súlyosan megsebesült (mindkét állkapocscsontját átlőtték, bal szemét elvesztette). Felgyógyulása után, 1942. május 1-jén vezéri tartalékba helyezték, és a páncélos tiszti iskolára vezényelték hallgatónak. 1943. július 11-én nevezték ki a 304. páncélgránátos-ezred parancsnokának. Ezzel a kinevezéssel rögtön a kurszki páncéloscsata sűrűjébe került. A Vaskereszt Lovagkeresztjét az 1943. szeptemberi harcvezetési tevékenységéért kapta. Ekkor az egység Kijev és Csernyigov térségében vívott elhárító harcokat a túlerejű szovjet csapatokkal szemben.

SCHMIDHUBER, GERHARD

Gerhard Schmidhuber 1894. április 9-én született Drezdában egy gyáros legidősebb fiaként. 1914. április 1-jén lépett be egyéves önkéntesként a szász hadseregbe, amelynek 12. gyalogezredébe³⁴⁸ kapott beosztást. Ezrede az első világháború alatt végig a nyugati fronton harcolt. 1914. szeptember 26-án jobb vállán lövéstől megsebesült. 1916. április 16-án a III. zászlóalj segédtisztje lett. Részt vett az Aisne folyó környéki harcokban és a rendkívül veszteségteljes Somme menti csatákban. 1917. december 12-én ezredsegédtiszt beosztásba helyezték, de egy ideig az áknavető századot is vezette. 1920. január 21-én leszerelt, és a polgári életben kereskedőként, majd cégvezetőként helyezkedett el (apja

kartongyárát vette át). Emellett 1924–1929 között a Jungstahlhelm-Wiking bajtársi egyesületben ortsguppenführeri beosztásban tevékenykedett, és három csoport kiképzésében is részt vett. 1920. szeptember 29-én kötött házasságot Helene Baumfelder angol állampolgárral, a házasságból két fia³⁴⁹ született. 1933-ban népfelkelőtisztként – a versailles-i békeszerződés korlátozásai miatt formálisan mint polgári alkalmazottat – újra alkalmazták, bár ekkor kelt minősítése szerint „jellemében túlságosan puhának tűnik, ezért egyelőre csak fokozott szükség esetén alkalmazható”.³⁵⁰ Ilyen jellemzéssel nem lehetett sejteni későbbi komoly katonai karrierjét. 1934. július 15-én századosként reaktiválták, és a 10. gyalogezredbe helyezték át. 1938. november 10-én a 103. gyalogezredben kapott beosztást, itt a háború első évében a II. zászlóalj parancsnoka lett. Egységével részt vett a lengyel, a francia, a balkáni és 1941. júniusától a szovjet hadjáratban. 1940. augusztus 15-én zászlóalját átszervezték gépkocsizó lövészszázalóaljjá. 1941. november 18-án Rosztov előtt súlyosan megsebesült (mindkét állkapocscsontját átlőtték, bal szemét elvesztette). Felgyógyulása után, 1942. május 1-jén vezéri tartalékba helyezték, és a páncélos tiszti iskolára vezényelték hallgatónak. 1943. július 11-én nevezték ki a 304. páncélgránátos-ezred parancsnokának. Ezzel a kinevezéssel rögtön a kurszki páncéloscsata sűrűjébe került. A Vaskereszt Lovagkeresztjét az 1943. szeptemberi harcvezetési tevékenységéért kapta. Ekkor az egység Kijev és Csernyigov térségében vívott elhárító harcokat a túlerejű szovjet csapatokkal szemben.

Előjárói a háborúban a következő jellemzéseket adták róla. 1941: „Példamutató, bátor és lendületes zászlóaljparancsnok, ezredparancsnoknak és iskolai kiképzőnek, illetve nevelőnek teljesen megfelel.” 1942: „Személyes bátorságával többször kitüntette magát, a légsúlyosabb helyzetekben mindig a harcok gyújtópontjában volt, és példájával lendítette előre zászlóalját.”³⁵¹ 1943, Wünsdorf Páncélos Iskola: „Reaktivált tisztként hiányzik számára a sokéves béketaszlat és kiképzés. Fáradhatatlan alázattal és szorgalommal próbál minden súrlódást és nehézséget megoldani. Nagyobb keménységet tanúsít magával, mint másokkal szemben.” 1943. augusztus, Fronhöfer ezredes: „Öntudatos, kiegyensúlyozott személyiség. Jól bedolgozta magát a zászlósképző tanfolyam parancsnoki feladataiba, azt biztosan és céltudatosan vezeti. Az ellenség előtt bevált. Alkalmas ezredparancsnoknak.” Tröger vezérőrnagy kiegészítése ugyanott: „Jól bevált tanfolyamparancsnok, aki egy iskola későbbi parancsnokának is teljesen alkalmas.” 2. páncélos hadosztály, 1944. január: „Példamutató, magas ideálokkal. Nem robosztus természet, harccsoportparancsnokként sok kriti-

1944 szeptemberében Örkénytáborban a 13. páncélos hadosztályba tagolták be a 10. páncélosdandárt, amelyet korábban a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály pótkerete állított fel, így tagjai valamennyien viselték a „Feldherrnhalle” feliratú karszalagot is. A 13. páncélos hadosztály tisztjeit természetesen senki nem kérdezte meg arról, hogy kívánnak-e az SA-val, illetve az SA védnöksége alatt álló egységgel közösködni! Az ebben a kötetben szereplő és a 13. páncélos hadosztályhoz tartozó 16 tiszt közül mindössze négyen³⁵⁸ voltak az SA tagjai. Az SA-tagság a légénységi állományra végképp nem volt átlagon felül jellemző. Nem meglepő, hogy a 13. páncélos hadosztályon belül – beleértve a hadosztály parancsnokát is – meglehetősen ellentézetekkel viseltettek az ötlet iránt. A katonák egy része nem is varrta fel a barna „Feldherrnhalle” feliratú karszalagot, annál is inkább, mert erre a visszavonulás és a katlancsata közben sem ideje, sem lehetősége nem volt.³⁵⁹

Schmidhuber hozzáállására jellemző az az átirat is, amelyet a magyar csapatok harcértéke tárgyában 1944. december 3-án terjesztett fel a III. páncélos hadtest parancsnokságának. Ebben az iratban nagy megértéssel írt a magyar hadsereg prob-

A háborút túlélő fiának, Jochen Schmidhubernek katonai igazolványképe felől a pesti oldalon már a 13.

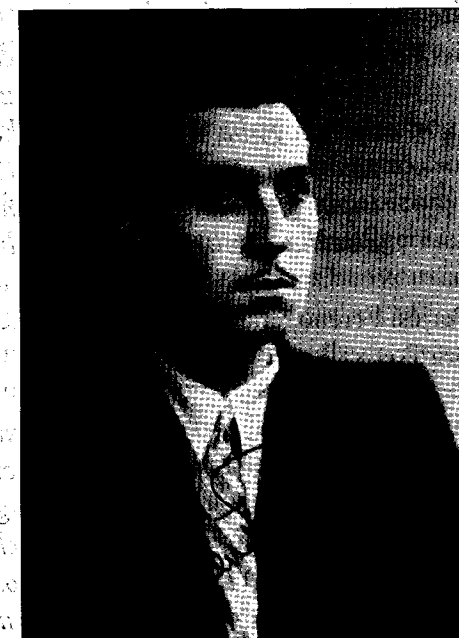
páncélos hadosztály képviselte a legnagyobb erőt, és a harcvezetést is alapvetően Schmidhuber irányította. A Budára történő áttelepülés után azonban gyakorlatilag megszűnt a hadosztály-parancsnokság irányító tevékenysége. Az eredetileg tártalékba szánt egységeket egymás után vetették be a budai front különféle szakaszain, és a hadosztálytörzsre csak a könyvelési feladatok maradtak. A hadosztály 1944. december 29-éig vezetett hadinaplóját repülőgéppel még kiküldték a katlanból (ez jelenleg ismeretlen helyen lappang, vagy megsemmisült), az utolsó, ostrom alatt vezetett kötet a kitörés során tűnt el. Schmidhuberhez az ostrom alatt jutott el idősebb fiának halálhíre.

Budapest ostroma idején Schmidhuber viszonya →Pfeffer-Wildenbruchhal nem volt éppen feszültségektől mentes. Mindez már 1945 első napjaiban kiütözött, amikor Pfeffer-Wildenbruch elégedetlenségének adott hangot a hadosztály létszámviszonyai miatt (sokallta a német harcös állományúak arányát), ezért egyfajta politikai tisztként →Helmut Dörner Standartenführert ültette Schmidhuber nyakába. A konfliktus 1945. január 16-án este újra kiütözött, amikor Schmidhuber a Városházáról áthelyezte harcálláspontját Budára, Pfeffer-Wildenbruch viszont Dörneren keresztül arra utasította őt, hogy azonnal térjen vissza a pesti oldalra, ami az összelőtt hidakon keresztül a teljes sötétben a farkasvakságtól szenvedő tábornoknak nem volt egyszerű feladat – értelmé pedig egyáltalán nem volt. Schmidhuber 1945. február 2-án hosszas tárgyalást folytatott Pfeffer-Wildenbruchal a kitörés kapcsán, a Budapest Erőd parancsnoka azonban még ekkor is hajthatatlan maradt. Hozzá kell tenni, hogy február 6-áig a Sashegy–Farkasréti temető térségében, a budai hegyek szomszédságában volt a front, ami sokkal kedvezőbb kiindulóbázist jelenthetett volna, mint egy héttel később a Széll Kálmán tér.

Schmidhuber legfontosabb tette a VII. kerületi gettó ellen tervezett nyilas-SS-pögröm megakadályozása volt. Az ügy forrásai szűkösek, mivel 1948 után az ÁVH egyáltalán nem volt érdekelt a tények kiderítésében, sőt kifejezetten sokat tett azért, hogy a kérdés szálait összekuszálja. Az egyik kulcstanút, a Budán fogságba esett Sédey Gyula rendőrfőkapitányt a szovjet hatóságok csak 1950 decemberében adták át az ÁVH-nak. Ezt követően Sédeyt koncepciós perben halálra ítélték, és csak Elek Ilona³⁶² olimpiai bajnok törvívó közbelépése után változtatták az ítéletet kegyelemből életfogytiglani börtönbüntetésre. Az eljárás során Sédeyt nem is kérdezték a gettó elpusztításának tervéről és a gettó megmentéséről, ő maga pedig nem tért ki az ügyre, már csak azért sem, mert nem ő volt a történetben a főszereplő. Csupán fellebbezésében utalt arra, hogy élete kockáztatásával szabotálta a rendelkezéseket, és így sikerült megmentenie a budapesti gettó lakóit – ami igaz is volt, tekintet-

tel arra, hogy korábban ő adott parancsot arra, hogy száz rendőrt vezényeljenek a gettó területére. 1945-ben azonban többeknek fontos volt, hogy az esemény megörökítésre kerüljön. Elsősorban Szalai Pálnak, akinek a Nyilaskeresztes Párt korábbi rendőrségi összekötőjeként létkérdés volt, hogy tevékenységét igazolni tudja. Szalai 1945 és 1951 között rendszeresen megjelent a rendőrségen vallomásokot tenni. Ezek során a történet újabb és újabb részletekkel gazdagodott, ami arra utal, hogy a kihallgatók nem álltak a helyzet magaslatán. Visszakérdezés esetén ugyanis mindazok a részletek, amelyek az évek során kiderültek, egyszerre is értékelhetők lettek volna. Ennek ellenére nincs okunk arra gondolni, hogy Szalai összevissza beszélt volna. Az általa mondottak ugyanis nem ellentmondásosak. 1945. február 17-én a BRFK politikai osztályán (amely ekkor az Andrássy út 60. alatt székelt) a következőket vallotta: „Hírlapok szerint így hangzott a beszámoló: *„Gottstein, az SS-rendőrség politikai osztályának vezetője, hivatkozva Hitler Adolfra, aki állítólag azt mondta volna, hogy a budapesti gyűrűből egy zsidónak sem szabad élve kikerülni, hanem az akciót indított a gettó legyilkolására, úgyszintén a védett házakban lévők legyilkolására is. [...] Az utolsó nap a gettó területére kirendelt rendőri erők vezetője jelentette nekem, hogy akció indult a párt, német és rendőri részről, hogy a gettót legyilkolják. Felhívtam Schmidhuber német tábornokot, hogy tud-e arról, hogy az ő emberei a VII. ker. pártszervezet vezetésével le akarják gyilkolni a gettót. Német részről az akciót egy Mumi névű vezető százados, a párt részéről Lucska Vilmos³⁶³ vezette volna. A német tábornokban győzött a jobb belátás. Magához rendelte dr. Vajna Ernőt, a nyugatról ideküldött pártmegbízottat és Kubisi [helyesen: Kubissy] rendőr őrnagyot. Az én tiltakozásomra felülősségre vonta Lucska Vilmost, és azonnal letartóztatta az egyik német katonát, aki az akcióban részt akart venni.”³⁶⁴* 1948 szeptemberében igazolási eljárása során mindezt azzal egészítette ki, hogy a tervezett pogrom 15-én este indult volna, és ehhez mintegy 500 SS-katona gyűlt össze a Royal Szállóban.³⁶⁵ A Nidosi Imre elleni 1948-ban lefolytatott perben még azt is hozzátette, hogy a pogrom tervéről „Domonkos Miksától³⁶⁶ és még többektől” értesült, a kivitelezés kapcsán pedig azt is megemlítette, hogy nyilas részről annak felelős végrehajtója Lucska Vilmos volt. Az ügyben először

Vajna Ernő nyilas pártmegbízottat kereste fel, aki azonban azzal küldte el, hogy tud a dologról, sőt vezetésében Nidosival együtt részt is vesz.³⁶⁷ Végül a per vizsgálati jegyzőkönyvébe az is belekerült, hogy az akcióban a tervek szerint 500 német, 300 nyilas és 200 rendőr vett volna részt. Szalai vallomásában huszonhét VII. kerületi pártszolgálatost említett, akihez a többi kerület pártszolgálatosai is csatlakoztak volna. Ekkor már Schmidhuber kapcsán úgy fogalmazott, hogy a német tábornok „élesen kikelt a tervezett gonosztett ellen, és a következőképpen intézkedett: a jelenlévő német őrmestert lefegyvereztetette, és Mumi kapitány [...] felkutatására járót küldött ki.”³⁶⁸

A nyilas Lucska Vilmos
1945 utáni fotója

Lucska Vilmos saját perében a személyével kapcsolatos vádakát egytől egyig tagadta, azt azonban elismerte, hogy Schmidhuber Mumi emberét magához hívatta és lefegyvereztetette, valamint azt is hozzátette, hogy a német tábornok valóban parancsot adott Mumi elfogására (tagadása konzekvens volt, mert korábbi gyilkosságait is tagadta).³⁶⁹ Nidosi Imre viszont elismerte, hogy tárgyalásokat folytatott a gettó megsemmisítése tárgyában, sőt azt is elmondta, hogy a tervek január 10-ére konkretizálódtak:

„Az akció lényege az lett volna, hogy nagyobb létszámú pártszolgálatost német katonákkal együtt egy éjszaka folyamán rászabadítunk a gettóra, akik azután a szükséges munkálatokat elvégzik, majd a likvidálás befejezése után a gettót felgyújtják. [...] Mielőtt azonban az akciót lebonyolítottuk volna, Rettmann Kurtot a Budapesten állomásozó német Wehrmacht-parancsnok és Schmidhuber tábornok, aki a Városháza épületében székhelyezett – emlékezetem szerint – behívatta magához, és tiltakozott az akció lebonyolítása ellen. Emlékezetem szerint dr. Vajna Ernő is megemlítette, hogy Vajna Ernő valamilyen olyasmit mondott, hogy Schmidhuber katonai rendszabá-

lyokkal fenyegetőzött az akció végrehajtása esetén. Ugyanakkor Vajna azt is mondotta, hogy Schmidhuber valószínűleg Wallenberg intervenciójára fújta le az akciót, és valami olyasmit mondott, hogy ha Wallenberget elkapja, akkor kikészítetteti. Emlékezetem szerint ez után az eset után kb. két nappal felköltöztünk Budára, a Külügyminisztérium épületébe, ahol Csiky Erik főhadiszállása volt, így az akció lebonyolítása nem lett.³⁷⁰

Perjesi Ferenc rendőrtiszt, Szalai Pál rendőrségi kapcsolata ugyanerről a következőket vallotta:

„A gettóba való költözésem után néhány napra tudomásomra jutott, hogy a nyilasok német katonákkal karöltve egyetlen komoly támadással az egész gettót meg akarják semmisíteni. Az akcióban részt vevők gyülekező helye a Royal Szálloda volt, amely[ben] tudvalevőleg Nidosi legmegbízhatóbb emberei voltak, tehát Nidosi feltétlenül tudott a várható akcióról, és nem lehetetlen, hogy az akcióra az egyenes utasítást ő adta ki. Erről az akcióról, illetve annak lehetőségéről azonnal értesítettem Szalai Pált, aki a szükséges óvintézkedést megtette, értesítette Schmidhubert német tábornokot, aki az egész akciót lefújta általam ismeretlen körülmények között.³⁷¹

Ugyanezt vallotta erről a →Gottstein kapcsán már említett Kubissy Béla rendőr százados (a pesti rendőri erők parancsnoka) 1945. március 6-án, azzal a különbséggel, hogy ő saját magának tulajdonította a gettó megmentését:

„Előadom még, hogy amikor január 15-én a német SS-alakulatok nyolc német katona állítólagos legyilkolása miatt a gettót (ahol állítólag 70 000 ember volt) le akarták mészároltatni, megakadályoztam azáltal, hogy Schmidhuber német tábornokhoz elmentem Sédeyvel, és sikerült megakadályozni a gettó elleni páncélos támadást.³⁷²

A néha zavarosnak tűnő vallomások kapcsán megjegyzendő, hogy az érintettek nem tudhatták, hogy a másik fél mit fog vallani, sőt arról sem tudhattak, hogy Schmidhuber él-e egyáltalán. Mindenesetre az adott helyzetben politikai-

lag egyáltalán nem illett a képbe egy német tábornokról jól mondani. Az nyilvánvaló, hogy a nyolc német katona halála egy fikció, amit a tettesek saját gyilkosságuk igazolására találtak ki.

Úgy tűnik, hogy a bíróságnál jobban érdekelte a kor történetíróját, hogy mi is történt valójában 1945-ben a pesti gettóban. Lévai Jenő A pesti gettó csodálatos megmenekülésének hiteles története című kötetében minden bizonyítással a népbíró előtt szóban elhangzottak, illetve személyes beszélgetések alapján azzal egészítette ki a történetet, hogy Szalai Pál előzetes benyomása szerint Schmidhuber „távol tartotta magát az itt lévő német politikai tábornokoktól. Egy Fritz nevű német főhadnagy útján, aki a tolmácsa volt, azonnal kihallgatást kértem tőle.” Schmidhuber ezután behívatta Vajna Ernőt és Kubissyt, „akiket az én személyes tiltakozásom következtében kényszerített a gönyösztett megakadályozására.”³⁷³ Az is Szalai mellett szól, hogy az ügy ötletadójának nem saját magát tette meg, hanem Wallenberg követségi munkatársát, Szabó Károlyt. Erre Szabó már 1948-as népbíróági vallomásaiban is utalt:

„1945. január 10. körül, mikor Wallenberg már nem tartózkodott Pesten, illetve átment a szovjet csapatokhoz segítséget kérni védettjei számára, Szalai Pál azzal jött hozzám, hogy tudomására jutott a gettó elleni merénylet terve, amelyet elbeszélése szerint a VII. kerületi Royal Szálló nyilas emberei és német katonái kívántak végrehajtani. [...] Szalai tanácsalanságában hozzám fordult segítségért, mire én mint Wallenberg megbízottja azt tanácsoltam neki, hogy forduljon a Pesten maradt német erők parancsnokához, és felhatalmaztam arra, hogy Wallenberg nevében tiltakozzon a gettó kipusztítása ellen.”³⁷⁴

Mindezt visszaigazolta Szabó Károly fia is, akinek apja később a következőképpen mesélte el a történeteket: „...amikor Szalai tanácsot kért apámtól a gettóval kapcsolatban, akkor apám reflexszerűen a [Városházán a nyilasok által elpusztított] szomszéd szobára gondolt, és javasolta Szalai-nak, hogy Schmidhuber »kézenfekvő«, hiszen ő volt a legközelebb, valamint hivatkozzon Wallenbergre mint tekintélyre (Wallenbergre nem kérdezték meg), az biz-

...*tos segít. Szalai nem beszélt németül, tolmács közvetítésével...*
beszélt Schmidhuberrel. Apám ezen a megbeszélésen nem vett részt,
*csak az ötletet adta.*³⁷⁵

Azt, hogy a gettóban az utolsó napokban német és magyar katonaság vette át a bejáratok őrzését, Kósa Lajos őrzető, a 6/I. zászlóalj katonája is igazolta. Kósa egysége ekkor a 13. páncélos hadosztály 66/II. zászlóalja alá volt rendelve. A század létszáma ebben az időszakban 80-90 fő lehetett, és az egység gyakorlatilag dekkolt. Kósa visszaemlékezése szerint január 15-i körül borítékban kapták a parancsot, hogy egy német szakasszal megerősítve szállják meg a gettó területét. A parancs úgy szólt, hogy addig maradjanak ott, amíg a nyilasok Pestet ki nem őrítik.³⁷⁶

A fentiekén túlmenően arra is van adat, hogy Schmidhubert már korábban – feltehetően január 10-én – is megkeresték a gettó ügyében. Ez nem meglepő, hiszen 1945 januárjától a közbeszéd része volt, hogy a gettó ellen a nyilasok tömeggyilkosságot terveznek, és ezeket a rémhíreket a rendszeresen bekövetkező mészárlások megfelelően alá is támasztották. Per Anger, a svéd követség másodtitkára és Wallenberg segítője erre így emlékezett:

„A nyilaskeresztesek [...] a zsidók iránti fanatikus gyűlöletől hajtva az utolsó pillanatban tömeggyilkosságot akartak végrehajtani a gettóban. Amikor Wallenberg értesült erről, követelte, hogy a német parancsnok, Schmidhuber tábornok akadályozza meg a mészárlást. Máskülönben tesz róla, hogy Schmidhuber az akasztófán végezze, amint megjönnek az oroszok. Schmidhuber megrettent Wallenberg szavaitól, leállította a gettó ellen tervezett műveletet. Így járult hozzá Wallenberg újabb hetven-ezer élet megmentéséhez.”³⁷⁷

Per Anger (aki egyébként Schmidhubert tévesen az SS-hez sorolta, ami a katonai viszonyokra tekintettel nem perdöntő tévedés) arról nem nyilatkozott, hogy magán a tárgyaláson is jelen volt-e. Az is nyilvánvaló ugyanakkor, hogy Schmidhuber nem a felelősségre vonástól félt, életével ugyanis katonaként amúgy is leszámolt már. Döntésének mozgatórugóit erkölcsi megfontolásokban kell keresni. Per Anger beszámolóját, amely a látogatás dátumát január 10-ére teszi³⁷⁸, alátámasztja Veres Tamás, Wallenberg fényképésze is, aki 1979-ben Per Anger svéd diplomatának, 1994-ben Dési Jánosnak, 2002-ben pedig

a Washingtoni Holokauszt Emlékmúzeumnak mondta el, hogy Wallenberg január 10-e körül tárgyalt egy német tiszttel, aki egy papírt adott arról, hogy német katonáknak tilos a gettóba belépni, mert az védelem alatt áll.³⁷⁹ Veres vélhetően jól emlékezett a dátumokra, szüleit ugyanis két nappal később lőtték agyon a nyilasok. Dési János interjúja alapján ez a következőképpen történt:

...*a svéd követségi titkárnak írásban is sikerült megszereznie...*
Wallenberg a német tábornoktól az ígéretet, hogy nem engedi a mészárlást.
Wallenberg azt kérte Verestől, hogy készítsen annyi kópiát,
amennyit csak tud a papírról. Ekkor már pincében éltek, a város...
az ostrom napjait élte. Wallenberg visszavitette Verest a szülei...
lakására, ahol volt egy kis labor. A sötétkamrában Veres gyermeke...
használva, afféle kontáktmásolatokat készített a dokumentumokról,
ám ugyanis már nem volt. Egész éjszaka dolgozott, és így sikerült, ha kicsit kőkorszaki módon is, de jó pár kópiát...
előállításra. Wallenberg másnap érte jött, és megköszönte, de nem...
kérdezte meg, hogy hogyan sikerült ez áram, lámpák nélkül.
Veres szerint nem érdekelték a részletek, ideje sem lett volna rá...
*– a lényeg, hogy haladjon a munka.*³⁸⁰

Német oldalról mindössze egyetlen forrás van, ami a zsidómentéssel áttételesen kapcsolatba hozható. Ez egyébként nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy az ostrom alatt keletkeztetett iratok 99 százaléka elpusztult. Ernst Schweitzer, a 13. páncélos hadosztály 4. segédtisztje egy fiatal SS-katona igazoltatása kapcsán a következőket írta:

...*azt válaszolja nekem, hogy a gettó kikutatásával foglalkoznak.*
Büszkén számol be arról, hogy tetteitársaival a zsidónegyed...
pincéiben naponta ezreket végez ki. A fiatal SS-t, aki egyébként...
»zsákmányolt német« [azaz kelet-európai német nemzeti-...
segít], azonnal a tábornokhoz viszem, aki letartóztatja, és a hadtest...
testnek jelentést tesz. A hadtesttől egy segédtiszt elviszi. Senki...
*semmi tudja, mi történik vele.*³⁸¹

A zsidóellenes atrocitások kapcsán érdekes körülmény, hogy több adat is van arra, hogy a német katonaság jelenléte már önmagában is mérséklően hatott

a nyilasokra. A Royal Szálló nyilasai ellen lefolytatott eljárásban egy 1944. december 20-ai kivégzés túlélői arról számoltak be, hogy megmenekülésüket csak annak köszönhették, hogy a nyilasok a német katonák megjelenésére abbahagyták a gyilkolást.³⁸²

Schmidhuber szerepének értékelésénél még kell említeni, hogy – Karsai László kivételével³⁸³ – még az ügyben kételyeiket hangoztató történészek is elismerték: létezett terv a gettó elpusztítására, és annak megakadályozásában szerepe volt Schmidhubernek. Bizonyos vélemények szerint azonban erről a kérdésről nem Schmidhuber, hanem Himmler mondta ki a végső szót.³⁸⁴

Ezt a hipotézist azonban semmilyen adat sem támasztja alá, nem beszélve arról, hogy ebben az időben az RSHA és Budapest között nem volt már közvetlen rádiókapcsolat – az egyetlen csatorna, amely működött, a Dél Had-seregcsoporton keresztül üzemelt. Egy ilyen jelentőségű ügyben hosszabb ideig tartott volna, mire egy kérdésre Berlinből válasz érkezik, Schmidhuber azonban a tanúk szerint azonnal döntést hozott. Karsai szerint nem is létezett nyilas terv a gettó elpusztítására, és az ügyben megszólaló tanúk csupán azért találták ki a gettó elpusztításának, majd megmentésének történetét, hogy magukat mentse. Ez a magyarázat azonban több ponton sántít. Egyrészt nem veszi figyelembe, hogy az előbb idézett vallomások úgy születtek, hogy a résztvevők egy része, ha akart volna, se tudott volna összebeszélni. Másrészt az önnentő vallomásokban semmi szükség nem lett volna egy német tábornok szerepeltetésére – elvileg a szolgálati út nem is Schmidhuberhez, hanem a német városparancsnokhoz, →Heinrich Remlingerhez vezetett. Hamis az az érv is, hogy a nyilasok kínzás hatására vallottak Schmidhuberről. Bizonyára kínozták a nyilas letartóztatottakat, de figyelemre méltó, hogy még ennek dacára sem vallották be az összes tömeggyilkosságot, amit elkövettek – ez pedig arra utal, hogy vallomásaikat nem a verés határozta meg. A nyomozó hatóságnak ráadásul egyáltalán nem állt érdekében, hogy olyan vallomásokat csikarjon ki, amelyek csak egy „tervről” szólnak, és lényegében egy német tábornokot rehabilitálnak. Karsai azon érve, hogy valójában nem is volt terv a gettó megsemmisítésére, több mint furcsa, ha figyelembe vesszük, hogy erről az összes létező népbírószági tanú egybehangzóan vallott, beleértve Domonkos Miksát, a gettó egyik vezetőjét. A budapesti nyilas uralom eseményei szemernyi kétséget sem hagynak afelől, hogy a fővárosi nyilas pártvezetés szintjén létezett megsemmisítési intenció – ezt egyébként az állambiztonság beszervezett, volt nyilas ügynökei még az 1960-as években is elismerték.

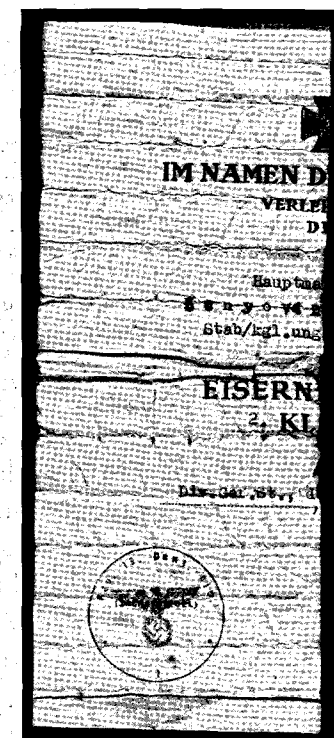
Schmidhubernek 1945. január 21-én vezetési érdemeiért a Tölgyfalombot adományozták a Vaskereszt Lovagkeresztjéhez. A kitüntetés felterjesztési anyaga nem maradt meg. Az előzmények ismeretében feltételezhető, hogy az elismerést a hadosztály ezt megelőző harcvezetéseért kapta. Nem sokkal később más kitüntetést is kapott. Benyovszky Győző ostrom alatt írt levele erről ekképpen számolt be:

„[1945. január 24-én] a gazdámmal³⁸⁵ és a testvér 12. ho. vkf.-ével³⁸⁶ egyetemben elvétáztunk a Kis-Gellérthe gyomrában³⁸⁷ lévő német ho. pk-hoz, akit tisztikarának egy részével felterjesztettünk magyar kitüntetésre³⁸⁸, ezt tegnapadtuk át ünnepélyesen.”³⁸⁹

Schmidhuber a kitörés második hullámával indult el. Az Alagút környékén található harcálláspontjából 20 óra 30 perckor távozott stábjával együtt. Mivel az utcák tele voltak járműroncsokkal és előreigyekvő katonákkal, a Széna teret csak 21 óra 30 perckor érte el.³⁹⁰ Esélyei kezdettől fogva igencsak korlátozottak voltak, mivel említett farkasvaksága miatt sötétben szinte semmit sem látott. A Csalogány utcából a Széna téren átrohanva halálos lövést kapott. A közvetlenül utána induló →Helmut Friedrich százados így emlékezett vissza a történetekre:

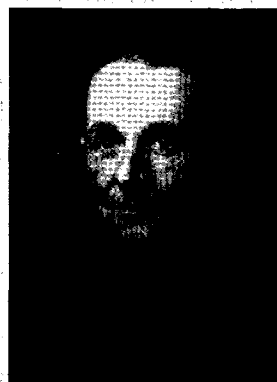
„...nagy szökellésekkel rohantam át a Széna téren, átugrottam a villamossínek felett, amikor a földön fekvő bajtársak hullái között egy ismerősnek tűnő sapkát pillantottam meg. Arany pászomány díszíti – a hadosztályparancsnok tányérsapkája.”³⁹¹

Halálának hírére feltehetően több kitört tiszt jegyzőkönyvbe mondhatta, személyi kártonján ugyanis már 1945. február 18-ai dátummal szerepelt egy bejegyzés arról, hogy február 11-én elesett.

Benyovszky Győző
felpulnizott
Vaskereszt-igazolványa

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1915. május 9. ■ Királyi Szász Albrecht-rend 2. osztályú Lovagkeresztje kardokkal 1916. április 16. ■ I. osztályú Vaskereszt 1917. december 17. ■ Fekete Sebesülési Jelvény 1918. szeptember 3. ■ Ismétlőpánt a II. osztályú Vaskereszthez 1939. szeptember 28. ■ Ismétlőpánt az I. osztályú Vaskereszthez 1940. június 24. ■ A Szárazföldi Haderő Elismerési Okirata 1941. október 1. ■ Pancélos Harci Jelvény ■ Német Aranykereszt 1942. február 28. ■ Ezüst Sebesülési Jelvény 1942. április 7. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1943. október 18. ■ Bronz Közelharcpánt 1943. november 2. ■ Tölgyfalomb a Vaskereszt Lovagkeresztjéhez 1945. január 21.	■ Tartalékos hadnagy 1915. szeptember 8. ■ Százados 1934. július 15. ■ Őrnagy 1935. ■ Alezredes 1941. július 1. ■ Ezredes 1942. április 1. (soron kívül) ■ Vezérőrnagy 1944. október 1.

1944. június 8-án született a kelet-poroszországi Gumbinnenben (ma: Guszev, Kalinyingrádi terület, Oroszország). Abszolutórium nélkül jogi végzettséget szerzett. Az arcának jobb és bal oldalán látható széles sebhelyeit feltehetően a bajtársi egyesületekben ekkoriban dívó, kötelező vívások során kapta. A 23. gyalogezred kötelékében több tartalékos gyakorlat telje-

SCHÖNING, GEORG-WILHELM

1908. június 8-án született a kelet-poroszországi Gumbinnenben (ma: Guszev, Kalinyingrádi terület, Oroszország). Abszolutórium nélkül jogi végzettséget szerzett. Az arcának jobb és bal oldalán látható széles sebhelyeit feltehetően a bajtársi egyesületekben ekkoriban dívó, kötelező vívások során kapta. A 23. gyalogezred kötelékében több tartalékos gyakorlat telje-

sítése után 1937-ben tartalékos hadnagy kinevezést kapott. 1939-ben a mozgósítás során először ide hívták be, ám novemberben áthelyezték a 244. gyalogezred 10. (nehézfegyver) századához. Ezzel harcolta végig a francia hadjáratot. 1940 nyarán áthelyezték a danzigi 120. gyalogezredhez, ahol szintén a nehézfegyver-század parancsnoka lett. Részt vett a jugoszláviai hadjáratban és Kíthira görög sziget elfoglalásában, 1941. június 22-től pedig a Szovjetunió elleni hadműveletekben. Itt szerezte meg első kitüntetésait. 1942. február 14-én már a Német Aranykereszt adományozásánál tartott, ami annyit jelent, hogy kevesebb mint fél év alatt összesen legalább hat komolyabb haditettét kellett végrehajtania. 1942 májusában segédtisztként és egy harccsoport parancsnokaként a Krím-félszigeten fekvő Kercs elfoglalása során különösen kitüntette magát. Ezt követően a 120./III. zászlóalj parancsnoka lett – ami tartalékos léteire igen szokatlan beosztásnak minősült. Első súlyosabb sebesülését (boka lövés) 1942. augusztus 8-án Kalácsnál szenvedte el. Haditettéért, amely egy szovjet hídfő szétverését jelentette, nem sokkal később a Német Szárazföldi Haderő Becsületlapja kitüntetésben részesült, román részről pedig feltehetően ezért kapta meg egy évvel később a legmagasabb román katonai érdemrend, a Vitéz Mihály Érdemrend III. osztályát (ez utóbbiból összesen 386 adományozás történt.)

Sebesülésének köszönhetette, hogy nem került be a sztálingrádi gyűrűbe, mivel felgyógyulása után is a pótkeretnél kapott beosztást. 1942. október 13-i jellemzése így szólt:

„...kifogástalan jellem. Sok lendület. Az ellenség előtt kiválóan helyt állt. Kiváló katonai készségek és teljesítmények. Nagyon gondoskodó. Kifejezetten fronttípus. Képességeinek megfelelően ugyanakkor más feladatokra is alkalmas, például magabiztosabb segédtiszt beosztás, összekötőtiszt felsőbb vezetési törzsekben, oktató fegyvernevelői iskolában stb.”³⁹²

Néhány hónappal később hasonlóan pozitív értékelés született róla:

„...Nagyon élénk és temperamentumos, figyelmes, energikus, önmagával szemben kíméletlen, önmérséklet nélkül nyílt. Meggyőző és nemzeti szocialista. A zászlóalj tisztképzésében tanárként sokoldalú tudásával és nagyon jó oktatói készségével kiválóan megfelelt. Nagyon jó általános képzettség. Sokoldalúan érdeklődő. Tiszta gondolkodású. Testileg teljes mértékben teljesítőképes.”

Egyértelmű vezéregyéniség, magával ragadó lendülettel. Saját véleményének nyílt képviselése előjáróival szemben néha a durvaságig fokozódik. Nem kellemes alárendelt. Átlag feletti.³⁹³ 1943. október 1-jén nevezték ki őrnagynak és a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály I. lövészezrede zászlóaljparancsnokának. Egységét a 246. gyaloghadosztály megerősítésére vetették be Vityebszk–Narva térségében. Ennek során egy ellentámadással másfél kilométert nyomult előre, és ezt követően 14 napon keresztül tudta tartani túlerejű ellenséggel szemben a frontot. Ezért a haditettéért 1944. február 7-én a Lovagkeresztet adományozták részére. A fényképeken jól látható, hogy az adományozás napján eredeti hiányában nyakába akasztva egy II. osztályú Vaskeresztet viselt. 1944. február 8-ától a teljes ezredparancsnokságot átvette, nem sokkal később azonban újra megsebesült. Ennek köszönhető, hogy a „Feldherrnhalle” hadosztály második, 1944. nyári megsemmisüléséből is kimaradhatott. Felgyógyulása után, 1944. július 26-án Dánzigba vezényelték; az éppen felállítás alatt álló 110. páncélosdandár parancsnokának. Ez a seregtest a korszak legjobban felszerelt, legmodernebb páncéloserői közé tartozott: a Panther harc-

1944 októberében, a debreceni páncélos csatában, a parancsnoki páncélkocsin, fejsérülése után

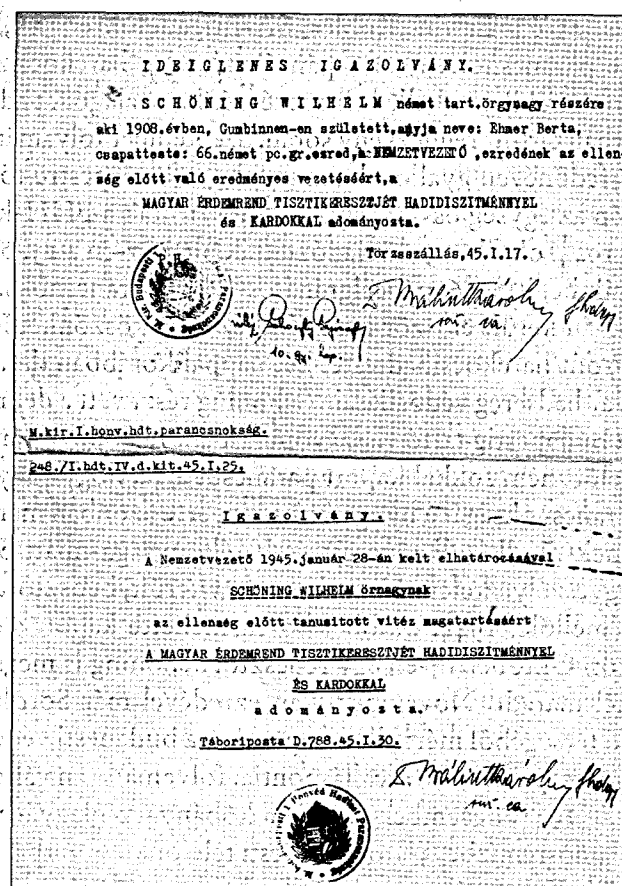
kocsik mellett ki kell emelni az 1,5 centiméteres „drilling”, azaz hármas iker gépágyúkkal felszerelt lövészpáncélosokat, amelyek elkészítő pusztítást tudtak végezni az ellenség sorai-ban. Felállítása még be sem fejeződött, amikor 1944 augusztusában a sereges-tet Magyarországra, Örkénytáborba szállították. Itt érkezett be a felsze-relés nagy része. Schöning egységét 1944. október 7-én a 13. páncélos-had-osztályba tagolták be, itt a 66. páncél-gránátos-ezred parancsnokságát kapta meg. 1944. augusztus 20-án és 23-án Örkényben az egység zenészsza-ka-sza még térkoncertet is adott, augusz-tus 28-án pedig a Bécsi Burgtheater előadását láthatta Schöning alakulata Lajosmizsén, nem sejtve, hogy hete-ken belül sör kerül a bevetésükre.

Augusztus 25-én Erwin Kübler SA-Brigadeführer, a „Feldherrnhalle” SA-Standarte parancsnoka a 110. páncélosdandár harcokcsizászlóaljának is ünnepélyesen a „Feldherrnhalle” elnevezést és karszalagokat adományozta egy Örkénytáborban tartott rendezvény során. Szeptember folyamán Schöning egy-sége „Land” fedőnéven gyakorolta az esetleges Budapestre történő vonulást. Október 1-jén az egység összes tagjának kiosztották a FHH-karszalagot.

Egységét 1944. október 3-án riadóztatták, majd 7-én a 13. páncélos-hadosz-tályba tagolták be; itt a 66. páncélgránátos-ezred parancsnokságát kapta meg. Az alakulat 8-án került először harcérntkezésbe, köszönhetően annak, hogy a 2. Ukrán Front harcokcsihadteste két nappal korábban darabokra szaggat-ták a 3. magyar hadsereg védőállásait. Schöning részt vett a debreceni páncélos-csatában és a Budapestig tartó visszavonulásban, valamint a város védelmében. A bekerítés előtt nem sokkal kapott parancsot arra, hogy vegye át egy páncé-losdandár parancsnokságát a nyugati fronton, erre azonban már nem került sor.

Egységeinek rendkívüli tűzereje és hatékonysága miatt Schöning folya-matosan a legveszélyeztetettebb szakaszokra került, beosztottjai egyre-másra hullottak ki mellőle. 1944. október 10-én mellette kapott sofőrje gránátve-tő-telitalálatot. Október 14-én egy repesztől Schöning is megsebesült a fején, de egységénél maradt. November 3-án ezredével már Soroksárról és Mag-lód–Gyömrő térségéből mért ellencsapásokat a budapesti védelmi rendszerbe betörő szovjet csapatokra. Harcálláspontjai folyamatosan változtak: az ezred-parancsnokság 1944. december 31-étől a kőbányai téglagyárba, január 2-ától a kispesti villamosremízbe, 3-ától a kispesti telefonközpontba, 7-étől a kenyér-gyárba, 9-étől a Keleti pályaudvar melletti villamosremízbe, 10-étől a Metro-pol Szállóba, 11–15. között a Városháza pincéibe települt. Budán az ezred-parancsnokság először a MOM-gyár mellett az Ugocsa utcában, majd január végétől az Alagútban helyezkedett el.

Salamon Aurél tartalékos hadnagy, akinek Fery Oszkár utcai (ma: Kiss János altábornagy utca) 45. számú budai lakásába a 66. páncélgránátos-ezred egyik utánpótlási egysége szállásolta be magát, így emlékezett vissza Schöningre: „Parancsnokuk, major Schöning szász vagy porosz származású tiszt, nem tűrt el semmiféle disznóságot. Mint idősebb tiszt még mindig a régi norma szerint emberségesen bánt a lakossággal.”³⁹⁴ 1945. január 21-én, Schmidhuberrel együtt, távirati úton kapta meg Lovagke-resztjéhez a Tölgyfalombot. Még az ostrom alatt egy katonája alumíniumka-

Georg-Wilhelm Schöning
magyar kitüntetési igazolványa

nálból készített számára egy ideiglenes példányt – úgy tűnik, hogy az eredetit a későbbiek során sem kapta kézhez, legalábbis hagyatékában csak az alumínium volt fellelhető.

Schöningnek köszönhetően tudunk arról, hogy 1945. január végén vele együtt 11 másik német tiszt is különféle magyar kitüntetésekben részesült. Maga az adományozási irat arra utal, hogy ezeknek a magyar kitüntetéseknek a felterjesztése alapvetően kollektív módon, azaz csapattestenként, illetve alosztályonként történt. Schöninggel együtt →Herbert Kündiger mint harccsoportparancsnok megkapta a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjét, a „Feldherrnhalle” páncélvadászosztályából négy, a 4. páncéloszred-

ből öt tiszt a Szent Korona Rend Lovágkeresztjében részesült, Max Frigger őrnagy, a 4. páncéloszred műszaki tisztje pedig a Szent Korona Rend Tisztikeresztjét kapta.³⁹⁵

Az ostrom vége felé felháborította, hogy a német hadijelentések Budapest kapcsán csak az SS érdemeit említették meg. Miután Schmidhuber tábornoknál nem tudta elérni, hogy az ügyben a hadosztály hivatalosan is tiltakozzon, a páncéloszred ekkor még működő külön rádiócsatornáján, amelyek a naponta elesettek neveit is jelentették, Schöning a következő üzenetet küldte közvetlenül az OKH-nak címezve:

„Katonáink becsületét megköveteli, hogy az itt hallott rádiójelentések kapcsán közöljük: a Waffen-SS egységei mellett két Wehrmacht-hadosztály katonái minden rendfokozatban a Vérmézőtől nyugatra állnak, harcolnak és elesnek, ahogyan arra esküjüket is tették. Wilhelm Schöning alezredes.”³⁹⁶

Schöning részt vett a kitörési kísérletben, csoportjához először a 4. huszárezred törzse is csatlakozott, tőlük azonban már a Széna térnél elszakadt. Útja a János-hegy érintésével a budai hegyeken keresztül Szomor–Gyermely vonaláig vezetett. Február 12-én reggeltől ő vette át a kitörők legfontosabb csoportjának irányítását. A két ellenséges vonal közti senkiföldjén újra súlyosan megsebesült. A kitörésre az 1960-as években így emlékezett vissza:

„Miután az ezredtörzs, a híradószakasz, Stolley³⁹⁷ százada és a javítóegységek, valamint néhány járóképes sebesült találkoztak az Alagút keleti kijáratánál, a leírhatatlan káosz ellenére egészen a Mária térig együtt tudtunk maradni. A teret azonban a parancsok ellenére a 22. SS-lovashadosztály kocsijai és panje lovai majdnem teljesen eltorlaszolták. Amikor a háztömbök mögül megkísértem kijutni a Széna térre, Stolley láblövést kapott, én pedig a tarkómba egy szilánkot. Ezt követően, miután az eredeti kitörési helytől északra egy pincében rátaláltunk a 8. és 22. lovashadosztály meglehetősen tanácstalan parancsnoki törzisére, amelyhez a IX. SS-hegyiadtest törzsének részei is csatlakoztak és amelyhez időközben Wolff alezredes is hozzácsapódott, visszamentünk a régi úton, átkeltünk a Széna téren, és mozgásba hoztuk a tér előtt, a téren és a tér mögött található katonatöme-

rogi fegyvereket, amelyeket aztán a Rózsadombra vezettünk fel. Ennek idő-
-szelén különböző parancsnoki őrségeket, őreket, és kisebb, velünk együtt
szembeszálló orosz csoportokat küzdöttünk le. Hajnalban elértük a
magas hóbán a Hárs-hegyet, ott sündisznóállást vettünk fel, vesztünk. A
bunkos tevékenységünk keletkezett az orosz tüzéségtől, és megfigyelhettük, hogy
-nek is, hogy a tőlünk északnyugatra kitört részeket orosz csatárepülők és
-tőlük földi egységek támadják. A nap folyamán egy további harccsoport
-tőlük csatlakozott hozzánk Wolff vezetése alatt, valamint egy nagyobb
csoport fegyveres SS, akiket a hadtest vezető orvosa³⁹⁸ irányított. A
Stolley segítségével, aki ellátatlan sebe dacára kiválóan tartotta
magát, átvettém az egész csoport parancsnokságát, és ebben segít-
ségemre volt dr. Seeger³⁹⁹ hadosztályvezető orvos is. A Budake-
szitől északra található, árkokkal szabdalta erdőben kisebb, hoz-
zánk csatlakozó csoportokkal együtt 800-1000 emberrel másnap
reggel ráfutottunk egy orosz záróvonalra, azt áttörtük, és más-
nap reggel sündisznóállást vettünk fel a Zsámbék-Perbál vonal-
-tól keletre található magaslatokon, miközben az oroszok körül-
-től állítottunk záróvonalat létesítettek. Este 8 és 9 között egy általam
-től felderített szakadékon keresztül rátámadtunk erre a záróállásra, és
-től jelentős veszteségek mellett áttörtük azt, és a hajnali szürkületben
-től már a tüzéséggel és parancsnokságokkal nyugati irányba húzódo-
orosz frontra mentünk rá. Közben a Waffen-SS-csoport önálló-
sította magát. Sajnálatos módon, ezt hozzá kell tennem, mert
későbbi, nyugati indulásukkal nem volt szerencsénk. Mi észak-
nyugat felé fordultunk, és a mellettünk elrobogó orosz páncélo-
sok és gépesített gyalogság megsemmisítette vagy fogságba ejtette
őket. Mi 14-én reggel 5 órakor hátulról törtük át az orosz vona-
lakat, és közben mindkét oldalról szinte megsemmisítő tűzbe
kerültünk, úgy, hogy lényegében már egyikünk sem volt sértet-
len. Ez reggel 5 és 7 óra között volt. Én a két vonal között súlyo-
san megsebesültem, és a szintén ott megsebesült dr. Seeger és egy
törzsőrmester hurront el a német első vonalig. Stolley ugyan-
től a robbanó lövedéktől sérült meg, mint én, de szintén elérte
a saját vonalakat.⁴⁰⁰

Az átjutás pillanatait néhány nappal a német vonalak elérése után egy haditu-
dósítónak részletesebben is ismertette. A bajtársiasság erősebb, mint a halál

című írás erre vonatkozó részletéről Schöning még az 1960-as években is azt
írta, hogy az (az itt nem idézett propagandaszólamokat leszámítva) teljesen
megfelel a valóságnak:

„Még sohasem éltem át a keleti hadjárat négy éve alatt olyan
erős tűzcsapásokat, mint a kitörés folyamán. Tudtuk, hogy élet-
ről vagy halálról van szó, mert senki sem gondolt arra, hogy
megadja magát. Lerohantunk egy gránátvetőállást, anélkül,
hogy fedeztük volna magunkat, elértünk egy erdősélt, amely
mögött a német állásokat gyanítottuk a felszálló fénjelzésekből.
Azt hiszem, hogy egységem gránátosainak túlnyomó része sebe-
sült volt. Láttam például egy alorvost mellettem, nyáklövessel és
szétzúzott jobb könyökkel, pisztolyát bal kezében tartotta. Ami-
kor már azt hittük, hogy áttörtük az első vonalat, a senkiföldjén
újra a bolsevisták összpontosított tűzébe kerültünk.
Hirtelen az volt az érzésem, mintha leszakították volna
a lábaimat. Seeger főtörzsorvos, aki mellettem rohamozott, segí-
teni akart. Fölém hajolt, és közben őt is súlyosan megsebesítették.
Mivel pisztolyomból minden töltenyt kilőttem már, azt parancsol-
tam egy hadnagyomnak, hogy lőjön agyon, mert nem akartam
fogságba esni. Azt kiáltotta felém: »Már csak 2000 méter, alez-
redes úr. Sikerülnie kell!« A havon keresztül kúsztunk egy lej-
tőn felfelé, a főtörzsorvos mellettem. Harccsoportom két sebesült
gránátosa felismert. A tiszthelyettes odakiáltotta az őrvezetőnek:
»Nem hagyhatjuk itt a parancsnokunkat fekvő. Gyere, kapd föl!«
A legsúlyosabb tüzéségi tűzben felkaptak, és összelőtt lábaim-
mal nagy nehezen elvonszoltak két kilométeren át a német álla-
sokig. Seeger saját erejéből jött mellettem.⁴⁰¹

Schöning a szászországi Bad Elsterben, egy hadikórházban élte meg a háború
végét, először amerikai, majd szovjet fogságba esett, ám utóbbiból sebesü-
lése miatt 1945. október 10-én elbocsátották. Ezt követően bírósági ülnök-
ként dolgozott, illetve Bochumban a Munkaadók Egyesületének volt a jog-
tanácsosa. Családja szerint a háborúból teljesen megváltozott, megkeseredett
emberként tért vissza – ami bizonyos mértékig 1945-ös portréján is érzé-
kelhető. Az események erősen foglalkoztatták, a kitörésnél hordott ruháját
és tárgyait haláláig megőrizte. Bajtársaival élénk levelezést folytatott, részt

vett egysége történetének megírásában. Lányai nem igazán értették múltához való ragaszkodását, az egyetlen családtag, akivel élményeiről igazán beszélni tudott, egyik lányának férje volt, aki 1956-ban Magyarországról menekült Németországba.⁴⁰²

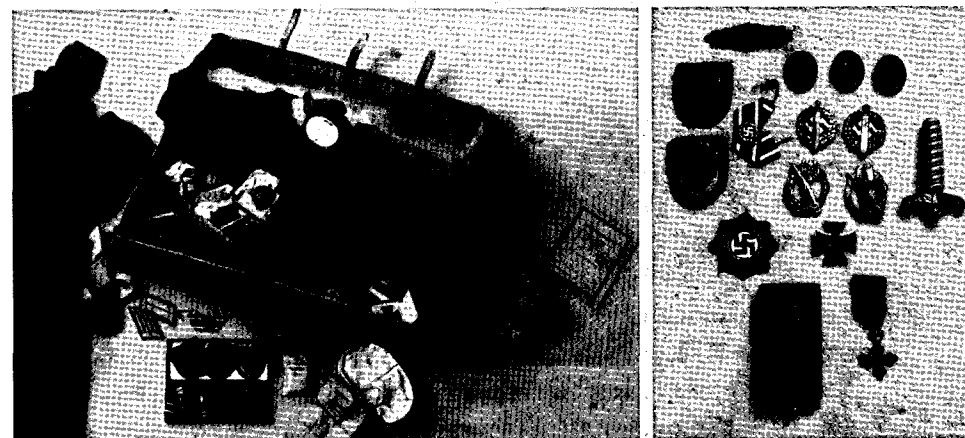
Arról a hangulatról, amely ezeket a kapcsolatokat jellemezte, érzékletesen számol be egykori beosztottjának, Walter Oelsnernek 1952. április 16-án írt levele:

„Kedves Schöning bajtárs! ...
[...] levelezőlapján említést tett azokról a harci csomópontokról, amelyeken a 110. páncélosdandárunkkal hét évvel ezelőtt kitomboltuk magunkat. Különösen a gyönyörű kárcagi, illetve innen Nádudvar felé irányuló délutáni támadásunk van eszemben, de még inkább az éjjeli támadás, amelynél Ön is könnyebben sebesült. A tűzvihar olyan volt, mint egy igazi varázslat.

A szomszédos egység kitörése Kabáról és a vasúti, illetve közúti háromszögben folytatott lövöldözéseink, amelyek során egyes szovjet harckocsikat is közvetlen közlőről kilőttünk, még ma is felforralják bennem a vért. Paritalanul tudnék mesélni erről, de ezt Ön mint parancsnok úgyis a legjobban tudja. Csak emlékeznünk kell újra és újra néhány jó bajtársunkra, akik ott kinn maradtak. [...] Különösen örülök annak, hogy most már botok nélkül tud mozogni. Mert azoból, hogy az oroszok Önt összelőttek a kitörés során a lábain, most

1944 tavaszán készült „hivatalos” fotó. Egy biztos, az orosz gyűlölte

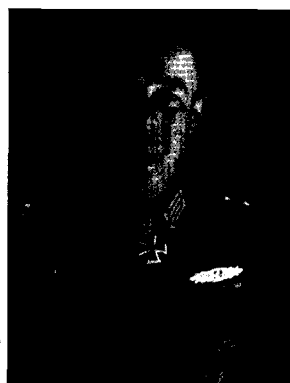

Schmidhuber a kitöréskor viselt ruháját és összes kitüntetését egy kofferben őrizte haláláig

egységünket, mint a pestist, és ezt joggal, mert a lövészpáncélosaink 2 centis drillingjei túl direkt nyelven beszéltek velük. [...] Egy személyes találkozó ezerszer jobb lenne, és ebben az esetben rendes frontszokás szerint tisztességesen vedelnénk is egyet. Sok!-A2 nem büdvözléssel ismeretlenül is családjának és Önnek, a régi támadó

Wilhelm Schöning hosszabb betegség után 1987. november 2-án hunyt el Bochumban.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1940. július 11. ■ I. osztályú Vaskereszt 1940. július ■ Német Szárazföldi Haderő Becsületlapja 1942. október 16. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1944. február 7. ■ Tölgyfalomb a Vaskereszt Lovagkeresztjéhez 1945. január 21. ■ Román Vitéz Mihály Érdemrend III. osztálya 1943. március 31. ■ Magyar Érdemrend Tisztikeresztje hadiékítménnyel és kardokkal 1945. január 28.	■ Hadnagy (tartalékos) 1937. október 1. ■ Főhadnagy (tartalékos) 1940. június ■ Százados (tartalékos) 1942. március 1. ■ Őrnagy (tartalékos) 1943. október 1. ■ Alezredes (tartalékos) 1944. december 1. (visszamenőleges hatállyal)

1944

SOLDNER, GUSTAV

Gustav Soldner 1912. szeptember 18-án született Törőábrán egy vendéglős fiaként. A középiskola elvégzése után nyomdászként dolgozott. Korán belépett az SA-ba, ahol 1941-ig egészen az ezredesi rendfokozatnak megfelelő standardenführeri rangig jutott. Szolgált Richard Schicke SA-Brigadeführer adjután-saként, utolsó beosztása főállású alkalmazottként az Elba–Magdeburg körzet SA-sportjelvény ügyintézője volt – ez arra utal, hogy magas rangja dacára a náci hierarchiában teljesen alárendelt szerepet játszott.

Miután kitüntették a Vaskereszt II. és I. osztályával, 1942. november 11-én a Német Aranykeresztet is megkapta – ekkor a 66. páncélgránátos-ezred 7. századát vezette. A Lovagkeresztre az 1944. május 9–10-ei harcokért terjesztették fel Soldnert, amikor is századával (66. páncélgránátos-ezred 1. század) szétvert egy Dnyeszteren létesített szovjet hídfőállást, annak dacára, hogy egy ideig egy-ségét is bekerítették. Ideiglenesen a teljes zászlóalj felett átvette a parancsnok-ságot, összesen 120 foglyot ejtett, és 29 géppuskát zsákmányolt. A kitüntetést 1944. július 26-án adományozták részére.

A 13. páncélos hadosztály 1944. őszi újjászervezése során a 93. páncélgránátos-ezredhez helyezték át századparancsnoknak. Január 10-étől megfogyatko-zott létszáma miatt a teljes zászlóaljat a 66. páncélgránátos-ezredbe olvasztot-ták be. Tábori postaszáma alapján az ostrom utolsó időszakában a hadosztály kísérszázadához volt beosztva. Budapesti tevékenységéről csak az a levél szá-mol be, amelyet bajtársa, Hans-Hermann Büllsbach⁴⁰³ hadnagy írt özvegyének.

„Igen tisztelt Soldner Asszony!

Miután Ön már Schulze őrmestertől tudomást szerzett Férje sorsá-ról, nem szeretném elmulasztani, hogy személyesen írjak és fejez-zem ki részvétem Önnek. Éppen azért, mert az utóbbi időben Fér-jével mindig együtt voltam, és nagyon jól megismertem őt, még tudom érteni az Ön fájdalmát, és Önnel együtt remélem, hogy a háború után kedvező fordulatban lesz részünk.

Amikor az Ön Férje január 17-én gránátzilánktól megsebesült a bal lábán, eleinte kissé megroggyant. Ezekben a napokban azon-ban még reménykedtünk a felmentő csapatok érkezésében. Az Ön férje először a hadosztálytörzsnél lakott, onnan azonban elhoz-tam, és a zászlóalj vonatjához szállítottam, ahol az összes sebesül-tünket elhelyeztük, és ahol lakás és ellátás szempontjából is jobb helyzetben voltunk. Itt volt sok időnk, hogy mindenféle dologról beszélgezzünk, ami bennünket foglalkoztatott. Az Ön férjét min-dig a győzelemben vetett elképesztő hit jellemezte. Amikor a hely-zet reménytelenné vált, és nem tudtunk többet bízni a felmentés-ben, ő volt a kitörés legelkötelezettebb szószólója. Február elejétől már valamenynyire tudott járni. Gyakran beszélt Önről és gyer-mekeiről, és sokszor mesélt a harci időkről, amelyeket élete során tapasztalt⁴⁰⁴ és az eddigi háborús élményeiről.

A város keleti részében tanúsított bátorságáért sebesülése előtt az ezred felterjesztette a Tölgyfalombrá. Hogy ebből mi lett, nem tudom megmondani.

Amikor február 11-én megjött a kitörési paráncs, nagyon biza-kodó volt. Amennyiben azonban nem jutna át, adott nekem és tisztiszolgájának egy-egy levelet az Ön számára. Tisztiszolgája nem jutott át. Továbbá odaadta nekem Ezüst Közelharcpántját is, amelyet [közelharcban eltöltött napjaim miatt] én is megkaptam, és emlékként egy portrét saját magáról, azzal az ajánlással, hogy »ami nem pusztít el bennünket, az keményebbé tesz«. A Közelharcpántot ezzel a levéllel együtt juttatom el Önhöz.

A kitörés során végig rámenősen küzdött, hogy legelől legyen, és részben ő volt harccsoportunk lelke. Amikor nem lehetett előre-jutni, előretört, és mindent lendületbe hozott. Végül ő lett az egész csoport vezetője. Sebesülése ellenére egészen jól tudott járni.

Amikor február 14-én reggel öt óra körül megindultunk az utolsó orosz vonal áttörésére, előttem gránátszilánktól megsebesült. Láttam, hogy beugrik egy gödörbe Pessel⁴⁰⁵ törzsintéandánssal együtt. Mivel én a felső combomba kaptam egy páncéltörőágyú-repeszt, utánuk futottam ugyanabba a fedezékbe. Az Ön férje aztán azt mondta, hogy nem tud továbbmenni, mert ismét megsebesült. Ugyanígy a törzsintéandás is. A fedezék mellett volt egy orosz bunker, amelyből beszéd hallatszott. Amikor feltápáskodtam, 50 méterről oroszok kezdtek tüzelni rám. Mintegy 10-15 méterrel mögöttünk egy kis bokorsornál még 5-6 sebesült német katona feküdt. A támadás közben 300-400 méterre előrehaladt. Nálunk már nem maradt több katona, így az Ön férjét sem tudtuk magunkkal vinni. Egyébként az éhség és a megpróbáltatások miatt amúgy is mindenki teljesen ki volt már készülve. Erősködésemmre, hogy próbálkozzunk meg még egyszer, azt válaszolta, hogy már nem megy. Próbáljam meg egyedül. A napok nagyon, nagyon kemények voltak hozzánk, és éppen szeretett parancsnokunk elvesztésén keseregünk. Az Ön férje azt mondta, hogy Sauer⁴⁰⁶ századost szeretné utolérni, és hozzá hasonló parancsnok szeretett volna lenni. A katonák, akik mindkettőjüket ismerték, azt mondták, hogy az Ön férje egy második Sauer százados volt. A zászlóaljából rajtam kívül csak Toch főtörzsörmeister jutott ki. Minden más tiszt és legénység eltűnt.

Remélem, ezzel tudtam mondani valamit, amit Ön a férjéről tudni kívánt. Amennyiben vannak még kérdései, kérem, írja a címemre írjon, mert az új tábori postaszámiomat még nem határozták meg.⁴⁰⁷

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt ■ I. osztályú Vaskereszt ■ Német Aranykereszt 1942. november 5. ■ Német Szárazföldi Haderő Becsületlapja ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1944. július 26.	■ Főhadnagy (tartalékos) 1944. február 27. ■ További előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Johann Stiegler 1904. november 3-án született a szászországi Mittelfrohna községben. Már 1933 előtt belépett az SA-ba, ahol 1933 után hivatásos állományba is került. Többek között a cheminitzi felsőbb SA-parancsnok sofőre is volt. Katonai pályafutásáról csak töredékes adatokkal rendelkezünk. Önkéntesen már a háború előtt is szolgált, és már ekkor páncélvadász-kiképzést kapott. A háború elején a 44. „Hoch und Deutschmeister” hadosztályhoz tartozó 46. páncélvadászosztályba hívták be, ezzel az egységgel vett részt a nyugati hadjáratban.

1941 folyamán ismeretlen időpontban őrmesternek nevezték ki; 1941. augusztus 31-én a Vaskereszt I. osztályával tüntették ki. Sztálingrádban 1942. december 3-án könnyebben, 24-én pedig súlyosan sebesült. Utóbbi sebesülése gránátszilánkok és kézigránát által okozott szem-, ülep-, baloldali felkar- és mellkasi sérüléseket jelentett (ideiglenesen a látását is elvesztette), amely életmentőnek bizonyult, mivel emiatt repülővel kiszállították a sztálingrádi kórházba. Ezt követően másfél évig a hátszágban volt, 1944 közepén helyezték át a „Feldherrnhalle” pótkeretéhez, ahonnan 1944 szeptemberében Magyarországra irányították. Stiegler ekkor a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály páncélvadászosztályának 2. századában szolgált mint szakaszparancsnok és törzsörmeister. Az FHH páncélgránátos-hadosztály ebben az időszakban az Attila-védővonalakban, illetve december 6-12. között Dunakeszi-Vác-Galgamácsa térségében védekező és mozgó hadműveletekkel tartotta fel a szov-

jet csapatokat. Az erősen leharcolt alakulatnak december első felében az 5. szovjet gárda-harcoksihadtest és a 25. gárdalövészhadtest támadásaival kellett szembenéznie. December 7-én hat, december 8-án öt, december 9-én öt, 11-én húsz, 14-én négy harcocsit lőttek ki az FHH csapatai.⁴⁰⁸ Ennek egy része nyilván a rohamlővegek számlájára írandó (a december 11-ei számból ötről jelentették azt, hogy a kilövés kézfegyverekkel történt). Stiegler a december 11-ei akciókban is kitüntette magát, amelyben az FHH páncélvadászai vettek részt. A december 11-ei összecsapás jelentőségét az adta, hogy a szovjet 25. gárda- és 409. lövészhadosztály csapatai aznap Csomád és Alsógöd között 60 harcocsival délnyugati irányba támadva átjutottak az Attila I. védővonal harcocsikán, és mintegy négy kilométer szélességben és három kilométeres mélységben áttörték az FHH arcvonalát. Ezt a rendkívül veszélyes áttörést akadályozta meg Stiegler és az FHH kevesebb mint hat rohamlővege (az egység összesen nyolc darab Stug-III rohamlőveggel rendelkezett, ám december 15-én ebből már csak egy volt bevethető állapotban).⁴⁰⁹

A FHH páncélvadászosztályához még egy hadított köthető. 1944. december 27-én Fót és Rákospalota között, a műút közepénél található 132. magaslati pontnál, valamint Sikátorpuszta térségében (ma élelmiszer-áruházak rak-tárai vannak itt) az FHH egyik zászlóaljja és három rohamlővege nem sokkal reggel 10 óra után ellentámadást indított a 3. harcoksidandár és a 659. lövészezred ellen. Mindezt megkönnyítette, hogy a 132. magaslati ponttól északnyugatra nagyobb erdőség húzódott, amelyben a németek kiválóan rejtették magukat. Stiegel rohamlővegei 15 percen belül három szovjet harcocsit és nagyobb számú gyalogságot semmisítettek meg. Ezt követően Stiegel egysége délkeleti irányba folytatta a támadást, és további két tankot pusztított el. A nap végére visszafoglalták Sikátorpusztát.

Stiegler 1945. január 29-én ez utóbbi haditettéért terjesztette fel →Pfeffer-Wildenbruch a Vaskereszt Lovagkeresztjére. A felterjesztés indoklása így szólt:

„[Stiegler szakaszvezetőként] 1944. december 27-én négy rohamlőveggel azt a feladatot kapta, hogy az ellenséges betörést elrejtse, teszelje, és a régi főellenállási vonalat helyreállítsa. Lővegeivel azonnal állásba indulva és tüzet nyitva háromnegyed órán belül három T-34-es harcocsit és több gyalogsági csoportot semmisített meg. Ezt követően ellentámadásba lendülve további két harcocsit lőtt ki, és gyalogsági csoportokat semmisített meg. Stiegler a harc során sönmagára tekintet nélküli személyes példaadásának köszönhetően

tőn, lendületesen vezetett rohamlővegeivel sikerült megakadályozni az ellenség veszélyes áttörését. Döntő része volt abban, hogy a front összefüggését meg lehetett tartani, és a főellenállási vonalat helyre lehetett állítani.”⁴¹⁰

Haditettén kívül Stiegler sorsáról szinte semmit sem lehet tudni, csupán néhány háborús levele maradt fenn. 1944. december 14-én azt írta, hogy két kisfiának karácsonyi ajándékokat vásárolt. December 18-án Stiegler arról tudósított, hogy rohamlővege felrobbant, és teljes cigarettakészlete is a harcocsival együtt égett el. Aznap viszont új rohamlőveget utaltak ki számára. Utolsó, 1944. december 23-án kelt levelében pedig azt írta, hogy rohamlőveggel újra az első vonalba küldik.

Családja a háború után olyan híreket hallott, hogy 1945. január közepe után Pestről átúszott (!) Budára, és ezt követően kihülés miatt kórházba került. Későbbi sorsára nincs adat. Az adományozás elvileg 1945. február 1-jén történt, de a kitüntetést és az ideiglenes igazolványt csak február végén adták át a hátországban feleségének, aki később a Wehrmacht keresőszolgálatának írt levelében azt írta, hogy 1945. február 25-én, a rádióból értesült férje kitüntetéséről. Másnap a legtöbb újság rövidhíreiben is megjelent Stiegler kitüntetésének közzététele.⁴¹¹

VORLÄUFIGES BESITZZEUGNIS

DER FÜHRER

HAT DEM

Oberfeldw. Johann Stiegler

Zugführ. Pz.Jg.Abt. "Feldherrnhalle"

DAS RITTERKREUZ

DES EISERNEN KREUZES

AM 1.2.45

VERLEIHEN

HQ OKH, DEN 2. Februar 1945

OBERKOMMANDO DES HEERES

IX

OBERLEUTNANT

KITÜNTETÉSEI:

- II. osztályú Vaskereszt
- I. osztályú Vaskereszt 1941. augusztus 31.
- Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 1.

RENDFOKOZATAI:

- Elöléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

1942-1944

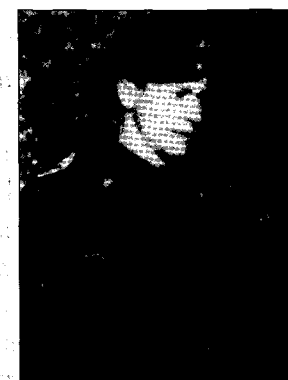
ULRICH, EMIL

Emil Ulrich 1921. július 12-én született a besszarábiai Fürstenfeld községben (ma: Cneazevca, Moldova). Katonai szolgálatának körülményeiről csak rendkívül hiányos adatokkal rendelkezünk. Ami biztos, hogy 1942-ben már bevonultatták a 120. gépesített gyalogezredbe. Ettől kezdve végig ennél az egységnél, azaz a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-ezred elődjénél maradt. 1944. március 21-én bal combján megsebesült. Ismeretlen időpontban, de minden bizonnyal 1943 után szakaszvezetővé nevezték ki. 1944. szeptember 2-án helyezték át a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-ezred 5. századához.

A Vaskereszt Lovagkeresztjét 1945. február 7-én kapta meg. A felterjesztés körülményei ismeretlenek.

Ulrich 1945. február 12-én hadifogságba esett, és 1949. szeptember 5-én tért csak vissza Németországba. További sorsa ismeretlen. ¹⁰

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt ■ I. osztályú Vaskereszt ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 7.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

1943-1944

WEBER, RUDOLF

Rudolf Weber 1917. február 28-án született Bécsben. Katonai szolgálatáról csak rendkívül kevés adattal rendelkezünk. A teljes háborút a 4. páncélosezreddel szolgálta végig legénységi állományban. Amit biztosan tudhatunk, hogy 1940. március 18-án az 5. században volt beosztva. 1943. augusztus 25-én páncéltörő ágyú lövedékétől jobb szemén könnyebben sebesült. 1944. június 2-án bomba-támadástól újra könnyebben megsérült.

A Vaskereszt Lovagkeresztjével 1945. február 14-én tüntették ki. Ekkor a 4. páncélosezred 9. századában szolgált. Haditette ebből adódóan 1944. december második felére eshetett, ám jelenleg semmilyen adat nem áll rendelkezésünkre ennek részleteivel kapcsolatban. Csak azt tudni, hogy őrmesteri rangban érdemelte ki az élismerést, beosztása pedig harckocsikhoz kötötte. Weber az ostrom végén, feltehetően a kitörés során eltűnt.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt ■ I. osztályú Vaskereszt ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 14.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

1941–1942

WENDRINSKI, GUSTAV

Gustav Wendrinski 1923. január 23-án született Pozsonyban. Ismeretlen időpontban, de már 1942 előtt belépett az SS-be. Az I. osztályú Vaskeresztet a harkovi páncélos csatában tanúsított bátorságával érdemelte ki. 1944-ben már a 8. SS-lovashadosztály páncélvadászosztályában szolgált mint szakaszparancsnok.

Szlovákiai életrajzírója szerint Wendrinski folyékonyan beszélt oroszul, és összesen 41 szovjet harckocsi megsemmisítésében vett részt. Ebből kettőt 1944. december 5–14. között Vác–Acsa térségében páncélökölrel semmisített meg. Vontatójával december 5-én este eltévedt, és csak a sötétségnek köszönhető, hogy az előretörő szovjet harckocsik nem gázolták le. A Lovágkeresztre való feltérjesztése is a fenti haditettal indokolta a kitüntetés adományozását:

„Tisztázatlan helyzetben gyalogsági védelem nélkül több harckocsit megtámadott, és három harckocsit kilőtt, majd géppuskával késleltette az ellenséges gyalogságot, amíg lövege állást tudott változtatni. Egységétől elvágván magyar civilnek öltözve páncélökölrel két harckocsit megsemmisített, és az oroszoktól egy vontatót zsákmányolt, amit visszahozott a saját állásokhoz.”⁴¹²

Részt vett a kitörésben, meg nem erősített adatok szerint Csobánka térségében szívlövésben hunyt el. Mivel azonosítójegye máig nem került elő, mindez csak feltételezés.

Amit biztosan tudhatunk, az a 8. SS-páncélvadászosztály 1. század 1. szakaszának fennmaradt hadinaplójához köthető. A hadinapló feltehetően Gerhard König Oberscharführernél volt, aki 1945. február 13-án, a kitörés alatt több társával együtt a pilisvörösvári Malom-erdő melletti Reiter-árokban esett el. A napló 1944. október 19-ével kezdődik, Wendrinskit kétszer említik benne. November 20-ai dátummal az szerepel, hogy „Wendrinski Oberscharführer [és társai] a trénnél maradnak”. Majd az 1944. december 11-ei bejegyzést („a szakasz újrafelállítása, alárendelése a 15. lovasezred 6. századának”) követően másnapi dátummal annyi olvasható, hogy „két löveg elvesztett, Wendrinski két emberrel a helységben marad. A sötétség leple alatt két ellenséges páncélost kilő közelharcban páncélökölrel. Ezt követően W. Oberscharführer megközelíti a vontatót. Sikerül neki...”⁴¹³ – innentől a napló oldalai hiányoznak, feltehetően kiszakadtak, és König holttesténél maradtak.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt ■ I. osztályú Vaskereszt ■ Vaskereszt Lovágkeresztje	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

WOLFF, HELMUT

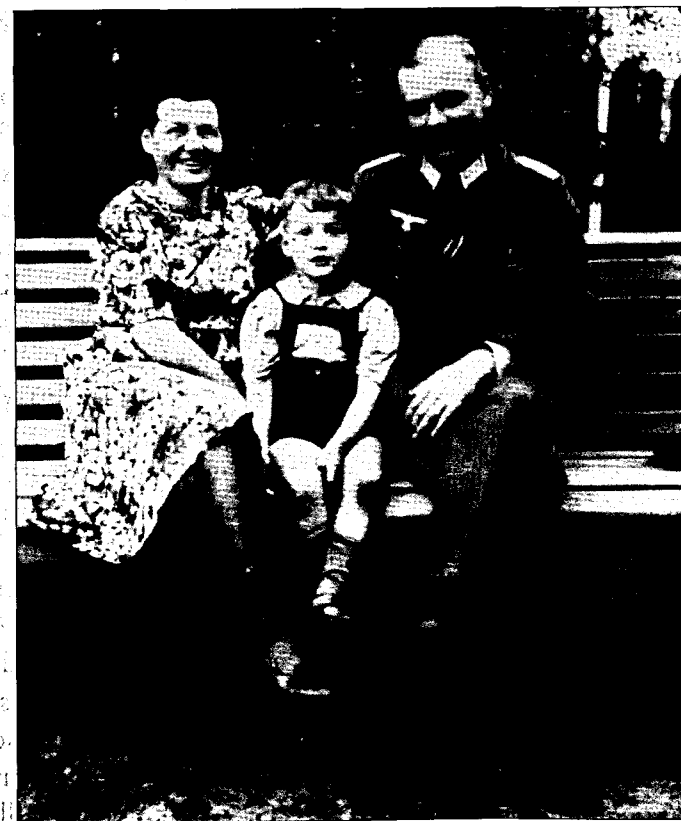
Helmut Wolff 1911. szeptember 5-én született a kelet-poroszországi Sommerauban (ma: Żabrowo, Lengyelország). Eredeti végzettsége hentes volt. 1930. május 1-jén hivatásos katonaként lépett be a Wehrmachtba. A 3. gyalogezredbe osztották be, ahol hamar tisztesi rendfokozatot szerzett. 1936-ban megházasodott. A mozgósításkor a 400. gyalogezredbe helyezték át, amellyel Graudenz (ma: Grudziądz), Modlin és Varsó térségében harcolt szakaszparancsnokként. Egysége átszervezése után, 1940. augusztus 17-én a 156. (gépesített) gyalogezredhez került, amely a 16. „Windhund” páncélos hadosztály egyik egysége volt. Ez a seregetest maradt katonai otthona egészen 1944-ig. 1940. április 1-jén nevezték ki hadnagynak. 1941. február 1-i minősítése a következő volt:

„Kissé alacsony termet, jó tartással: jó katonás megjelenés. Természetes biztonsággal lép fel, határozott és energikus. Szolgálaton kívüli magatartása teljes mértékben kifogástalan. Elöljárókkal szemben szerény, alárendeltjeivel szemben tárgyyszerű, igazságos és gondoskodó. Bajtársi körben kedvelt egyéniség, anélkül, hogy nyugodt és szerény személyiséggel az előtérbe helyezné magát. Visszafogott, becsületes jellem, aki szerénysége miatt magától nem nyílik meg, csak ha közvetlenül teremtenek vele kapcsolatot. Természetes katonai ösztöne miatt jó ismeretekkel és kész-

veltségével rendelkezik. Tiszta ítélőképességű, különösen jól alkalmazható csapatvezetőként.”

Egységével részt vett a jugoszláviai és a keleti hadjáratban. 1942. október 19-éig századhoz beosztott tisztt, illetve a 156/4. század parancsnoka, ezt követően a 13. (nehéz gyalogsági löveg) század parancsnoka. 1943-tól a 156/I. zászlóalj parancsnoka, egészen 1943. február 2-ai sebesüléséig. 1943. február 3-án kapta meg a Német Aranykereszt kitüntetését. Rendfokozati előrelépése igen gyors volt: 1942. április 1-jén századossá, 1943. május 1-jén őrnaggyá, 1944. november 9-én alezredessé nevezték ki.

Ismeretlen időpontban, de feltehetően 1944 őszén, az egység újrafelállításakor nevezhették ki a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály zászlóaljparancsnokának. 1943. március 2-án kelt jellemzése így fogalmazott:

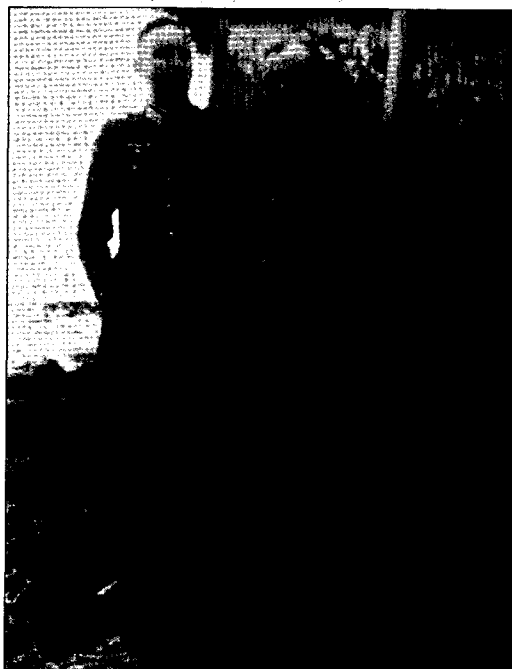
Feleségével és gyermekével 1942-ben.

„Friss és energikus tiszt, tetterős és lendületes az ellenség előtt. Kritikus helyzetekben gyors és felvállalt döntéseket hoz. Személy szerint feltétel nélkül beveti magát. Taktikai szempontból kevésbé

gőgös képzett, zászlóalját saját példájával vezeti. Pozitív, magabiztos, nyugodt belső beállítottság és tartás. Bajtársai tisztelik. Erőssége: rámelegedni a harcban. Gyenge oldala: túlságosan előtérbe helyezi magát.”⁴¹⁵

A törzstiszti tanfolyam elvégzése utáni jellemzésében hasonló pozitívumok szerepelnek:

„Szellemileg élénk tiszt, aki szorgalommal és nagy érdeklődéssel vizsgálja magát az ezred vezetésének feladataiba. Parancsnoksága alatt igen ügyesen vezetett egy rádiós játszmas akciót, és ennek során jó taktikai érzékről tett tanúságot. Kifejezett vezér-egyénség.”⁴¹⁶

Helmut Wolff (jobbra) egyik bajtársával

1942-1943 között

A „Feldherrnhalle” páncélgránátos-ezred parancsnokságát 1944. december 30-án vette át, miután Erich-Friedrich Jung, a korábbi ezredparancsnok Kőbányától keletre egy felderítés során halálos fejlövést kapott. A Vaskereszt Lovagkeresztjét 1945. február 21-én kapta meg. Felterjesztése nem maradt fenn, ezért csak következtethetünk arra, hogy 1944. decemberi, illetve 1945. januári harcvezetésével érdemelhette ki a kitüntetést. Az is lehet azonban, hogy dekorálása a kitörésben részt vett másik három SS-tiszthez volt kapcsolva. Saját maga még a kitörés után külön feljegyzést mondott tollba a nagyvárosokon belüli harc tapasza-

latairól: ebből nyilvánvaló, hogy elég intenzíven részt kellett vennie katonai irányításában, méghozzá a legelső vonalból.⁴¹⁷ Egysége ebben az időszakban Újpesten, majd a dél-budai kerületekben harcolt.

1945. február 11-én éjfél körül tört ki egységével az ostromgyűrűből. A budai hegyekben →Schöning csoportjához csatlakozott, február 14-én nagyjából velük érte el súlyosan sebesülve (ez volt a hetedik sebesülése), borzalmas állapotban a saját vonalakat. Fia még 1945 március elején is sínbe rakva, mankóval és nyakgipsszel, a benne maradt lövedékek miatt a hátából kilógó kanülökkel és csövekkel látta. Súlyos állapota dacára 1945 áprilisában még harcokba keveredett Csehországban. 1945. május 9-én Pilsennél (Plzeň, Csehország) esett hadifogságba. Az amerikai csapatok kétszer is kiadták a Vörös Hadseregnek, mivel első alkalommal megszökött. A szovjet fogságból, még Csehországban, ismét megszökött, ám miután az éhségtől félholt állapotban egy útszéli árokban civilek rátaláltak, újra kiadták a szovjeteknek. 1949-ben koncepciós perben 25 év javító-nevelő munkára ítélték. 1953. október 4-én szabadult a hadifogságból.

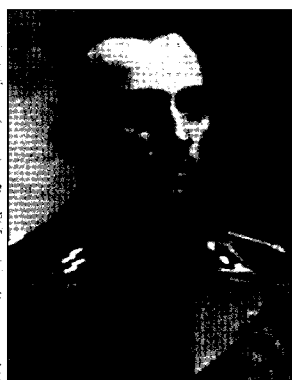
1956-tól ezredesi rangban a Bundeswehr is alkalmazta, először a Hannover melletti Münsterlager páncélosiskolában szolgált. 1958-tól egy dandár parancsnoka, 1961-től Münsterben iskolaparancsnok. Ezt követően nyugdíjazásáig saját kérésére az egyik katonai körzet tartalékosokkal kapcsolatos ügyeivel foglalkozott, majd Schleswig-Holsteinben telepedett le.⁴¹⁸

KITÜNTETÉSEI:

- II. osztályú Vaskereszt 1941. július 23.
- Gyalogsági Rohamjelvény 1941. október 27.
- I. osztályú Vaskereszt 1941. november 3.
- Német Aranykereszt 1943. március 3.
- Ezüst Közelharcpánt 1945. február 15.
- Arany Sebesülési Jelvény 1945. február 15. (?)
- Vaskereszt Lovagkeresztje 1945. február 21.
- Magyar Érdemrend Tisztikeresztje hadiékítménnyel és kardokkal 1945. január

RENDFOKOZATAI:

- Őrvezető 1935. május 1.
- Tiszthelyettes-jelölt 1934. március 14.
- Tiszthelyettes 1934. április 1.
- Őrmester 1935. november 1.
- Törzsofmester 1936. október 1.
- Hadnagy 1940. április 1.
- Főhadnagy 1940. december 1.
- Százados 1942. április 1.
- Őrnagy 1943. május 1.
- Alezredes 1944. november 9.
- Ezredes (Bundeswehr) 1956.

ZEHENDER, AUGUST

August Zehender 1903. április 28-án született Aalenben, apja kereskedő volt. Az általános iskola felső tagozatának elvégzése után, 1920. augusztus 4-étől 1932. augusztus 3-áig a Reichswehrben szolgált mint hivatásos katona. Csapatteste a 13. gyalogezred volt, amelynek Bad Cannstattban állomásozó 4. (géppuskás) századában kapott beosztást, utolsó rendfokozata őrmester volt. Lészerelése után három évig különböző sportiskolákban volt kiképző. 1935 októberében az SS-VT soraiba történő jelentkezését még nem fogadták el, egy hónappal később azonban mégis felvették. Az ezzel kapcsolatos iratokban szerepel utalás arra is, hogy Zehendernek az SS-tagság különösen fontos volt: „A légierő és a szárazföldi haderő keretein belül részére felkínált beosztásokat bizonyítottan visszautasította abban a reményben, hogy tudását az SS soraiban hasznosíthassa.”⁴¹⁹

Rögtön obersturmführeri rangot kapott. Az evangélikus egyházból feltehetően ekkor lépett ki. 1935-ös jellemzése szerint „teljesen megbízható nemzetiszocialista, és mint nevelő, kiképző és vezető minden szempontból alkalmas az SS-Verfügungstruppe-tagságra.”⁴²⁰ 1937. május 1-jén az NSDAP-be is belépett. Szolgálatát 1935–1941 között a „Deutschland” gépesített ezredben töltötte szakasz-, század- és zászlóaljparancsnokként. 1937-es jellemzése így szólt:

„Példaértékű kiképző, géppuskás-specialista. Faji összkép alapján: dinamári jellegű, jelleme kifogástalan, tisztességes, kissé érzékeny, céltudatos. Fellépése mindig kifogástalan.”⁴²¹

1938. december 17-én Felix Steiner, aki akkor a „Deutschland” ezred parancsnoka volt, jellemzését a következőkkel egészítette ki:

„Tehetségének taktikai korlátai vannak. Zászlóaljon vagy századon belül megbízhatóan hajtja végre feladatait. Zászlóaljparancsnoknak még nem alkalmas. Ehhez pótolnia kell taktikai hiányosságait és emelni a teljes kulturális nívóját.”⁴²²

Későbbi jellemzései utóbbi körülményt csak indirekt módon említik: „szellemileg közepes képességű, inkább a gyakorlati dolgok felé hajlik.”

Első menyasszonya 1939. február 29-én tüdőtuberkulózisban elhunyt. Túl a személyes tragédián Zehendernek ebből hivatali kellemetlensége is származott, mivel a RuS vizsgálatot indított az ügyben, és kiderítette, hogy Zehender a nősülési kérelem beadásakor menyasszonya egészségi állapotáról olyan szakorvosi véleményeket adott le, amelyek nem vették figyelembe egyik korábbi műtétjét, ami miatt a nő meddő volt. Márpedig ez az SS-tagok számára a házasságot kizáró okot jelentett. Végül 1942. január 14-én kötött házasságot második jegyesével, a kapcsolatból egy fiú született.

Katonai szolgálatát 1942 tavaszáig a „Deutschland” gépesített lövészezredben teljesítette, először lövészzászlóalj-parancsnokként, majd a „Das Reich” hadosztály oldalkocsis motorkerékpáros zászlóaljának parancsnokaként. Részt vett a lengyel, a francia és a szovjet hadjáratban, 1941 júniusában súlyosabban megsebesült. Felépülése után, 1942. június 16-án helyezték át a 2. SS-lovasezredhez, amelynek egyből parancsnoka is lett.

1942. november 26–28. között Baturinótól délre a hadosztály-parancsnokság utasítása ellenére nem vonult vissza, hanem kitartott állásaiban. Ennek a későbbiekben döntő szerepe volt, mivel az állások megtartása a rzsevi téli csata során kulcsfontosságúnak bizonyult. Az ezred állománya azonban néhány nap alatt 533 főre csökkent. Zehendert először 1943. január 11-én, majd 1943. március 8-án terjesztették fel a Lovagkeresztre, amelyet március 10-én ítéltek oda számára. 1943. július 4-én vette át az ekkor átszervezéssel felállított 17. SS-lovas ezred parancsnokságát.

1944. május 1-jén nevezték ki a 22. SS-lovashadosztály megbízott⁴²³ parancsnokának. Véglegesítésének elmaradása minden bizonnyal katonai képzettségének hiányából adódhatott – Zehender ugyanis semmilyen törzstiszti tanfolyamot nem végzett, így egy hadosztály vezetésére sem kapott felkészítést. Itt kell megjegyezni, hogy noha az egység számos forrásban a „Mária Teré-

August Zehender (balra) 1943 nyarán,
a Pripjaty-mocsarak vidékén

„Zia” előnevet viseli, hivatalosan soha semmilyen előnevet nem kapott. Nem egyértelmű az sem, hogy miért kapott az egység az SS-től eltérő parolit, amelyen egy búzavirág volt látható. A hadosztály veteránjai között mindegyikre több értelmezés is felmerült: a búzavirág 1938 előtt az osztrák nemzetiszocialisták jelképe volt, emellett Mária Terézia kedvenc virágának számított. Egy 1944 nyarán megjelent és csak a hadosztályon belül terjesztett vicclap (!) szerint a búzavirág valójában a „Heinrich Himmler-tea” jelképe – ez utalás volt a náci belügyminiszter vegetarianizmussal párosuló sajátos étkezési szokásaira.⁴²⁴ A felállítást az 1944. április 14-én kötött német–magyar államközi egyezmény tette lehetővé, amelynek értelmében Magyarország átengedte Németországnak azon hadköteles állampolgárait, akik az 1941-es népszámláláskor magukat németnek vallották, illetve akik kapcsán a „német népiséghez való tartozás” megállapítható volt. A sorozást a német sorozóbizottságok a Volksbund aktivistáival és a Magyar Királyi Csendőrséggel közösen végezték, az ellenjegyzőket a magyar hatóságok adták a németeknek, a bizottság döntése

ellen jogorvoslat nem volt. A Honvédelmi Minisztériumnak csupán arra volt lehetősége, hogy az alkalmasnak találtak légfeljebb 10,55 százalékát visszatartsa; amennyiben személyük a hadiiparban vagy a honvédség számára bármilyen más területen nélkülözhetetlen volt. A felállítást elrendelő dokumentumokban eléinte a 22. „magyar”, illetve 22. „önkéntes” SS-hadosztály elnevezés szerepel – holott mindkettő finoman szólva is pontatlan kifejezés volt. Az, hogy az egység lovassági alakulat lesz, csak május elejére dőlt el. A hadosztályt a 8. SS-lovashadosztályból áthelyezték, korábban Kövelnél súlyos veszteségeket szenvedett 17. lovasezred bázisán állították fel. Elvileg az 52., 53. és 54. lovasezred, valamint a 8. SS-lovashadosztállyal megegyező közvetlen alakulatok tartoztak volna a hadrendjébe. A súlyos tiszthiány miatt elsősorban korábban jelentkezett magyar önkénteseket neveztek ki tisztnak, illetve a Wehrmachtól is történtek áthelyezések, valamint jelentős számban állítottak be szovjet önkénteseket (arányuk megközelítette a 10 százalékot). A főállományt kivétel nélkül Magyarországon vásárolták fel. Ebből adódóan Zehender szorosan együttműködött Kurt Becher Obersturmbannführerrel, aki hivatalosan az SS magyarországi lófelvásárló bizottságát vezette. Sokatmondó, hogy emellett baráti viszonyba került Adolf Eichmann-nal is, akinek társaságában sportlovaglásokon vett részt.⁴²⁵ A hadosztály alakulatai Kisbér és Győr térségébe, valamint a Zsámbéki-medence falvaiba települtek.

Zehender még kitüntetéshez is segítette Eichmann-t. Szeptember elején ugyanis hadosztályából átengedett neki egy teherautónyi tüzérségi löszert, néhány lövegét és kétszázsznyi katonát. Csak feltételezhető, hogy ez az egység is az Amseiser-harcsoport kötelékébe tartozott – a háború után a túlélők érthető módon nem voltak érdekeltek abban, hogy Eichmann-nal közös haditetteik nyilvánosságot kapjanak. Mindenesetre Eichmann ezzel a társasággal szeptember folyamán Arad–Temesvár térségében részt vett egy hadikórház evakuálásában. Fő feladata a térség német nemzetiségű lakosságának szervezett hátramenekítése volt, bár ennek csak csekély mértékben tudott eleget tenni. Néhány nappal a front áttörése előtt Eichmann visszatért Pestre, és addigi teljesítményéért Zehender kitüntette a Vaskereszt II. osztályával.⁴²⁶

Zehender utolsó jellemzése 1944. szeptember 6-án kelt:

„Egyenes és megbízható jellem. Természete szerint friss és élénk. Katonai készségeit igen jól lehet nevezni. Szolgálati tevékenységénél kenysége alapján kiválóan minősíthető. Igyekvő, szellemileg jó képességű és remek bajtárs.”⁴²⁷

Zehender hadosztálya 1944. november 2–3-án került bevetésbe az Attila I. védővonal Dunaharaszti–Söröksár–Pestszentimre között húzódó szakaszán. Az egység november első felében súlyos veszteségeket szenvedett: 13 tiszt meghalt, 35 megsebesült, kettő eltűnt. A teljes veszteség 1403 főt tett ki; ennek legalább 80 százaléka november 3–8. között esett el. Számszerűen mindez talán nem tűnik soknak; ráadásul az, hogy a hadosztályhoz az előírtnál jóval több újoncot irányítottak, el is fedte a véres veszteségeket (a hadosztály még 1944. december közepén is 2168 fős legénységi többlettel bírt ahhoz képest, ami az előírt létszáma volt). Ha azonban a tiszti létszámot vesszük figyelembe, a veszteségi adatok sokkal rosszabb képet mutatnak. A seregtestnek 400 fő volt az előírt tiszti kellálladéka, a legénységi többletállományt figyelembe véve azonban legalább 480 tisztre lett volna szükség. Ehhez képest decemberre már csak 233 tiszt maradt, és a tiszthelyettesi létszám fele is hiányzott. Ebből, valamint a kényszersorozott, németül részben nem is tudó legénység rossz hangulatából adódott, hogy Zehender hadosztálya bizonyult az öström legkevésbé állóképes alakulatának.

1943 tavaszán,
röviddel kitüntetése után

Zehender Budapest belüli mozgásáról csak keveset lehet tudni. Ami biztos, hogy november folyamán a hadosztályparancsnokság a Gschwind-féle Likörgyárban (IX. kerület, Ipar utca 9.), majd 1945. január közepétől az ostrom végéig a Kereskedelmi Minisztérium Lánchíd utca 1–3. szám alatti épületének pincéjében kapott helyet. A Lánchíd és az Alagút közelségétől minden bizonnyal nem függetlenül az épület súlyos belövéseket kapott, és 1945 után elbontották, helyén ma a nulla kilométerköri parkja található.

Pest feladása után a 22. SS-lovas hadosztály mint önálló seregtest gyakorlatilag megszűnt létezni. Harccsoportjait a város legkülönbözőbb helyein vetették be.

Zehender feladata a kitörés során a főirányba támadó egyik csoport irányítása lett volna az első hullám áttörése után. Halálának körülményeiről több verzió is fennmaradt. Egyesek szerint súlyosan megsebesült, majd öngyilkos lett. Az egyik elbeszélés szerint sebesülése úgy történt, hogy egy Schwimmwagenben ült a Csalogány utcában, amikor a Széna tér torkolata közelében egy mellette álló ház telitalálatot kapott, és a lezúduló épületromok a kocsira hullottak. Fritz Landauer⁴²⁸ a háború után a WAST-nak adott nyilatkozatában így emlékezett vissza:

„Amikor 23 órakor erre a helyszínre érkeztem harccsoportommal, a szünet nélküli orosz tűzcsapások miatt leírhatatlan jelenetek játszódtak le az összetömörült embertömegben. Megpróbáltam kivonni csoportomat a káoszból, és parancsokat szerettem volna kapni Rumohr hadosztályparancsnoktól, mivel azt mondták, ő is ott van, hogy folytatossá tegye az áttörést. Amikor előreküzdöttem magam a Széna téri harc-kocsiárokig, megmondták nekem, hogy mind Rumohrt, mind Zehendert nem sokkal korábban súlyosan megsebesülve a környező házakba vitték.

Mindkettőt már csak holtan láttam. Egy jelen lévő SS-tiszt az eseményekről a következőképp számolt be: Rumohr és Zehender súlyos sebeik és a kitörésben való további részvételük lehetetlensége miatt öngyilkosságot követtek el.”⁴²⁹

Halálhíre igen hamar elterjedt a katonák között. Holttestét feltehetően a Széna téri harckocsiárokba dobhatták, és innen exhumálhatták 1945 folyamán.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1939. szeptember 14. ■ I. osztályú Vaskereszt 1940. június 18. ■ Német Aranykereszt 1942. október 16. ■ Vaskereszt Lovagkeresztje 1943. március 10. ■ Tölgyfalomb a Vaskereszt Lovagkeresztjéhez 1945. február 4.	■ Obersturmführer 1935. november 9. ■ Hauptsturmführer 1937. április 20. ■ Sturmbannführer 1940. december 13. ■ Obersturmbannführer 1942. november 9. ■ Standartenführer 1943. április 20. ■ Oberführer 1944. október 16.

[illegible]

Budapest ostroma során Német Aranykeresztrel kitüntetett személyek

[illegible][illegible]

considered together. The first two are the
-the one is the only one that is not a member of the
-the other is the only one that is not a member of the

1. A vállalkozás neve: **„KÖZÖSSÉGI ÉRTÉK”**
 2. A vállalkozás címe: **1051 Budapest, Rózsák tere 1. sz. alatti épület 1. emelet**
 3. A vállalkozás tevékenysége: **szociális és kulturális tevékenység**
 4. A vállalkozás alapításának időpontja: **2018. január 15.**
 5. A vállalkozás alapítói: **Dr. Kovács János, Dr. Némethi Zoltán, Dr. Horváth Zsolt**
 6. A vállalkozás célja: **az idősek szociális és kulturális életének támogatása**
 7. A vállalkozás fő tevékenysége: **idősek szociális és kulturális életének támogatása**
 8. A vállalkozás fő tevékenysége: **idősek szociális és kulturális életének támogatása**
 9. A vállalkozás fő tevékenysége: **idősek szociális és kulturális életének támogatása**
 10. A vállalkozás fő tevékenysége: **idősek szociális és kulturális életének támogatása**

[illegible]

1. The first step is to identify the problem. This involves understanding the current situation and what needs to be changed.

1942–1944

BISCHOFF, HELMUT

Helmut Bischoff 1920. március 26-án született Pforzheimben. 1938. november 1-jén lépett be az SS-be, ahol 1943-ban kapott tiszti rendfokozatot. Szolgálatát a „Das Reich” páncélos hadosztály felderítőosztályánál (illetve annak elődjénél) kezdte. 1943-ban házasságot kötött Helene Honeckerrel. Az ügy pikantériája, hogy a Honecker család több tagja is aktív kommunista volt, Erich Honecker pedig 1971 után az NDK első számú vezetője lett. 1944 júliusában helyezték át a 8. SS-lovashadosztályhoz, ahol a felderítőosztály 1. (Schwimmwagen) svadronjának parancsnokságával bízták meg. A Német Aranykeresztet 1944. december 12-én ítélték meg részére. Kitüntetését mint a 8. SS-felderítőosztály 1. századának parancsnoka kapta, alapvetően az erdélyi harcokért. A második bécsi döntés utáni román–magyar határ román oldalán fekvő Nagycserged (románul: Cerghid) falut és a mellette található magaslatokat 1944. szeptember 5-én elfoglalta. Bár a román ellentámadás a falut visszafoglalta, és bekerítette alakulatát, Bischoff kitartott, és hamarosan újra támadásba lendült. Ezt követően szeptember 11-én egy ellenséges harcokcsatámadás egészen Oláhokcsárdig (Cucerdea) jutott. Bischoff egységével a terepadottságokat és egy nagyobb zivatart kihasználva észrevétlenül megközelítette a falut, amelyet közelharcban megtisztított az ellenségtől. A kitüntetésre való felterjesztése további haditetteit is megemlíti:

„1944. szeptember 23-án a Maros-vonalban az ellenség észrevétlenül áthatolt a folyón, és rohammal bevette a 429-es magasla-

tot. Bischoff svadronjával ellentámadásba lendült, és visszavette az állásokat. 1944. szeptember 23–24-én az ellenség elfoglalta Marosorbót. Bischoff erősen lecsökkent létszámú svadronjával éjjeli ellentámadást indított. Behatolt a településre, felszerelte magát zsákmányolt fegyverekkel és lőszerrel, majd a községet hét ellentámadással szemben is megvédte. Svadronjának maradékával csak akkor adta fel a települést, amikor az az ellenség pergőtűzszerű tűzcsapásai miatt tarthatatlanná vált. 1944. szeptember 25-én Marosorbó mellett Bischoff egysége maradékával és összegyűjtött egyéb szétugrasztott katonákkal felsorakozott a 463-as magaslattal szemben, hogy segítse az ott védekező századot. 1944. október 3-án Bischoff egysége egy ellentámadás során két román zászlóaljnyi erővel került szembe. Gyengesége dacára azonnal támadásba lendült, és az ellenséget megfutamtította. A nehézfegyverek támogatásának teljes hiánya miatt azonban az ellenség rendezte sorait, és újra támadt, de Bischoff minden akciót elhárított.”²⁴³⁰

Az adományozással összefüggő utolsó haditettére ismeretlen helyen, október 20-án került sor, amikor visszafoglalt egy elfoglalt védőszakaszt.

Budapesti tevékenységére nincs adat. Csak annyit tudhatunk, hogy a felderítőosztály 1944 novemberében Vecsés térségében, decemberben Maglódnál, karácsony után pedig már a budai oldalon, Budaörs térségében harcolt. 1944. december 29-én Bischoff egyik alárendeltje, Josef Bader Unterscharführer fogadta Ilja Afanaszjevics Osztapenko hadikövétét, majd a viselkedéséről egy ideig el is kísérték. A további tevékenysége nem rekonstruálható. Haláláról Fritz Landauer hallomás alapján a következőket nyilatkozta: „1945. február 14-én Budapestről északnyugatra, Törbágyon súlyosan sebesülten (felső comblövés) fogságba esett. Állítólag 1945. február 14-én Törbágyon meghalt. Mivel nem volt menetképes, az oroszok agyonlőtték.”²⁴³¹

Helmut Bischoff
1942–1944 között

Ezt az állítást támasztja alá, hogy holtteste Biatorbágyról került elő.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1941. augusztus 5. ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. február 22. ■ Általános Rohamjelvény 1942. április 20. ■ Bronz Közelharcpánt 1944. január 14. ■ Német Aranykereszt 1944. december 12.	■ Untersturmführer 1943. március 10. ■ Obersturmführer 1945. január 30.

BÖGLMÜLLER, JOSEF

Josef Böglmüller 1920. július 21-én született a bajorországi Landsberg am Lechben. Hivatásos tisztként főhadnagyi rendfokozatban a 271. tüzérezred 1., illetve 2. ütegének parancsnoka volt. A Német Aranykereszt kitüntetését 1945. január 28-án kapta meg. A kitüntetési felterjesztés nem maradt fenn. A dátumokból csak következtethetünk arra, hogy a felterjesztési harcselekmények legalább részben a 23. szovjet lövészhadtest Ercsi térségében végrehajtott, rendkívül veszteséges folyamatkezelésével és az ezt követő harcokkal voltak kapcsolatosak. Böglmüller nem élte túl az ostromot, holtta nyilvánítására azonban csak 2004-ben került sor, maradványait ekkor exhumálták a X. kerületi Új köztemetőből.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 28.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

BOLLACK, HELMUT
Bollack Helmut 1921. augusztus 27-én született Sinsheimben. Budapest ostroma során a 271. tüzérezred I. osztálya törzsütegének parancsnoka volt, ám a bekerítés után feltehetően az osztályparancsnokságot is átvette. Az ostrom során a budai oldalon 1945. január 24-én elesett. A Német Aranykeresztet 1945. február 4-én, halála után kapta csak meg, felterjesztése azonban minden bizonnyal korábban történt.⁴³²

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 4.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

BRESINSKI, BRUNO
Bruno Bresinski 1919. március 23-án született a Wismar melletti Kartlowban. 1944 előtti beosztásaira alig van adat, csupán annyit tudni, hogy 1943-ban a 3. lovasezred 6. századában szolgált. A Német Aranykeresztet 1945. február 6-án adományozták részére. Az adományozás körülményei ismeretlenek, csak annyi bizonyos, hogy ekkor mint Hauptscharführer a 17. SS-lovasezredben szakasz-

Bruno Bresinski 1919. március 23-án született a Wismar melletti Kartlowban. 1944 előtti beosztásaira alig van adat, csupán annyit tudni, hogy 1943-ban a 3. lovasezred 6. századában szolgált. A Német Aranykeresztet 1945. február 6-án adományozták részére. Az adományozás körülményei ismeretlenek, csak annyi bizonyos, hogy ekkor mint Hauptscharführer a 17. SS-lovasezredben szakasz-

parancsnökként tevékenykedett. Feltehetően sikeresen tört ki Budapestről, mivel hadifogságára nincs adat. Bresinski 1998. január 17-én hunyt el Németországban.⁴³³

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 6.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

BUTTKEREIT, JOHANNES

Johannes Buttkereit 1912. november 3-án született a kelet-poroszországi Russ bei Heydekrug (ma: Rusnė, Litvánia) községben. 1934–1935-ben a litván hadsereg egyik tüzérezredében szolgálta le kötelező katonai idejét. Foglalkozása erdész volt. Az SS-be 1939. március 22-én lépett be. Katonai szolgálatainak részletei nem ismeretesek, de az biztos, hogy az SS-lovashadosztály tüzérezredével 1941 végétől megjárta a szovjet frontot. 1942 nyarán rövid tisztképző tanfolyamot végzett. Ezt követően, de még Budapest ostroma előtt tüntették ki a II. és I. osztályú Vaskereszttel. Budapest ostroma során a 8. SS-tüzérezred 6. ütegének parancsnoka volt. A Német Aranykeresztet 1945. január 27-én ítéltek oda számára. Sikeresen részt vett a kitörési kísérletben, 1945. május 8-án Salzburg mellett esett amerikai hadifogságba. Sorsáról hozzátartozói és bajtársai sem értesülhettek, így a legvadabb hírek terjedtek el róla. 1951. október 15-én a WAsT egy bizonyos August Dambauer nyilatkozatát iktatta róla, miszerint Buttkereit „állítólag a teljes ezredtörzzsel együtt agyonlőtte magát 1945. február 11-én éjjel, Budaörs környékén, miután a tervezett kitörést elárulták, és az kudarcot vallott”.⁴³⁴ Buttkereit 1975-ben hunyt el Németországban.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt
■ I. osztályú Vaskereszt
■ Német Aranykereszt 1945. január 27.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

DRÜCKER, BERNHARD

Bernhard Drücker a 93. páncélgránátos-ezred 3. századának őrmestereként 1945. január 28-án kapta meg a Német Aranykereszt kitüntetését. Személyéről más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 28.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Willi Eichel a 13. páncélos-tüzérezred törzsőrmestereként 1945. február 23-án kapta meg a Német Aranykereszt kitüntetését. Személyéről más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 23.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

1938

FINDEIS, EUGEN

Eugen Findeis 1908. szeptember 7-én született Budapesten, apja a magyar honos Andreas Findeis császári és királyi százados volt, anyja, Vonicka Leopoldina viszont Bécsben született.

Családja 1918 után Ausztriába települt vissza, Findeis itt végezte el a középiskolát. 1933. augusztus 4-én lépett be az 1. osztrák tüzérosztály kötelékébe, ezt követően két és fél évig a bécsűhelyi Katonai Akadémia hallgatója volt. 1938. április 1-jén a Wehrmacht átvette, és egyúttal hadnagynak nevezték ki. A háborúban először mint a 28. tüzér-megfigyelő osztály segédtisztje, majd mint a 33. tüzér-megfigyelő osztály 2. ütegének parancsnoka vett részt. Aknata-lálattól 1941. augusztus 26-án súlyosan megsebesült. 1942 nyarán az OKH tüzérségi osztályára vezényelték előadónak, 1943. november 6-án pedig a 73. tüzér-mérő osztály parancsnokának nevezték ki.

1944. március 25-én kelt jellemzése így szólt: „Az előző március 14-én kelt jellemzése óta, az előző keltől, a munkája nem mutatott előrelépést.”

„Kifogástalan jellem. Nagy kötelességtudástól, felelősségtől és személyes vállalkozókedvtől átitatott személyiség. Az ellenség előtt kiválóan bevált. Nagyon jó szolgálati teljesítmények. Elmélyült matematikai-fizikai tudással rendelkezik. Elsőrangú és gyakorlatias schallmeßmann [hangmérő]. Átdolgozta a hangmérőűtegek kiképzési utasítását. Tökéletes nemzetiszocialista magatartású. Bajtársias, tapintatos fellépésű. Fizikai teljesítőképessége teljes mértékben meg-

*felel. Kimagasló elméleti és gyakorlati ismeretekkel rendelkezik a hangmérés területén. A tüüzérmegfigyelés területén szokatlanul tapasztalt tiszt, akinek az volt a pechje [sic!] hogy az OKH-ban történt alkalmazása miatt csak későn nevezték ki osztályparancsnoknak, és ezért hátrányban részesült az előléptetések során.*³⁴⁵

A fentiek miatt már soron kívül történő őrnagyi előléptetését tervezték, ám nem sokkal később Findeis ellen hadbírószági eljárás indult, ami miatt parancsnoki posztjáról is leváltották. Azzal vádolták, hogy több beosztottjának bűncselekményeiről is tudott, mégsem tett ellenük feljelentést. A vád szerint nem jelentette fel egyik katonáját, amikor az illető Nikopol mellett elveszítette egy kabátot és egy elektromos mérőműszert; nem jelentette fel Brandt főhadnagyot, aki egy felrobbantandó gépkocsiba egy karabélyt rakott, és ezzel kárt okozott a hadseregnek; s végül nem jelentette fel Jaeger tüzért sem, amiért az a visszavonulás során veszni hagyott egy utánfutót, amire egy gépkocsi, egy motorkerékpár és kábelek voltak felrakva. A hadbírói eljárás 1944. szeptember 19-én tisztázta Findeist, és megállapította, hogy a kabát és a mérőműszer elvesztése nem történt meg: bár a visszavonulás során az azt cipelő katona a teljes fizikai kimerülés miatt elájult, egyik bajtársa az eszközöket átvette, és megmentette. A karabély kapcsán megállapították, hogy az nem is az egységé volt, hanem találták, így annak elvesztése a kincstárnak nem okozott kárt. Végül az utánfutóval kapcsolatosan megállapították, hogy annak megmentése a visszavonulás során teljesen lehetetlen lett volna. Ezzel elhárultak Findeis őrnagyi kinevezése elől az akadályok.

Findeis ismeretlen időpontban, de még 1944 folyamán a 43. könnyű tüzérmérő osztály parancsnoka lett, és ezzel az egységgel került a budapesti csatába. Az egységnek azonban csak egy része kerülhetett a katlanba, amit az is valószínűsít, hogy tisztjei közül csak hármat tartottak nyilván eltűntként Budapesten. Findeis ostrom alatti tevékenységére semmiféle adattal nem rendelkezünk. Így arról sem tudunk semmit, hogy miért kapta meg a Német Aranykereszt kitüntetését. Az egyetlen korabeli dokumentum, amely nevét említi, az a kitörési utasítás, amely Findeis egységét is a 959/I. tüzérosztály parancsnoka, → *Ernst Kreipe* őrnagy által vezetett kitörő csoportba sorolta be.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1941. január 12. ■ I. osztályú Vaskereszt 1941. szeptember 5. ■ Fekete Sebesülési Jelvény 1941. augusztus 27. ■ Német Aranykereszt 1945. február 23.	■ Hadnagy 1938. április 1. ■ Százados 1942. április 1. ■ Őrnagy 1944. augusztus 1.

„Mivel nem voltak nehézfegyvereink, meg kellett várnunk az éjszakát. Én a csoport közepén a tisztekkel voltam. Épp jelentettem a felderítőútam eredményét, amely a tartózkodási helyünkötől délkeletre fekvő területet üresnek minősítette, amikor észak felől egyszerre csak orosz »Hurrá, hurrá!« kiáltáso-

kat hallottunk, harci zaj, puska- és géppuskarész hangjai. A teljes északi csoportosítás fejvesztve visszaözlött. Néhányan a kezüket is felemelték, ezeket [saját tisztjeik] agyonlőtték. A kemény mag azonban nem vesztette el az idegeit. Összefüggő vonalat alkottunk, jól fedezve hagytuk, hogy az ellenség közelebb jöjjön. Az ellenség túlerőben volt, géppuskákat szállított magával sítálpakon. Annak ellenére, hogy óvatosan közeledett, célzott tűzzel meg tudtuk lepni őket, és mintegy öt perc után »Hurrá!« kiáltással ellentámadást indítva le is rohantuk a csoportot. Sebesülteket, géppuskákat és halottakat visszahagyva futottak az életükért. Ez volt az utolsó kísérlet arra, hogy feltartsanak az erdőben. [...] Késve indultunk el, az orosz záróvonalat lerohantuk, nagy hó, további harcok, teljes kimerültség. A sebesültek agyonlőtték magukat. Elváltam a harcoló élőtől és a tömegtől. Február 14-én 9-10 óra körül értem el az első szovjet vonalat, mintegy 150 másik katonával, minden fegyvernemből. Szerencsénk volt, mintha bolgárok vagy románok lettek volna először az ellenfeleink. Ezt néhány hullá-

kat hallottunk, harci zaj, puska- és géppuskarész hangjai. A teljes északi csoportosítás fejvesztve visszaözlött. Néhányan a kezüket is felemelték, ezeket [saját tisztjeik] agyonlőtték. A kemény mag azonban nem vesztette el az idegeit. Összefüggő vonalat alkottunk, jól fedezve hagytuk, hogy az ellenség közelebb jöjjön. Az ellenség túlerőben volt, géppuskákat szállított magával sítálpakon. Annak ellenére, hogy óvatosan közeledett, célzott tűzzel meg tudtuk lepni őket, és mintegy öt perc után »Hurrá!« kiáltással ellentámadást indítva le is rohantuk a csoportot. Sebesülteket, géppuskákat és halottakat visszahagyva futottak az életükért. Ez volt az utolsó kísérlet arra, hogy feltartsanak az erdőben. [...] Késve indultunk el, az orosz záróvonalat lerohantuk, nagy hó, további harcok, teljes kimerültség. A sebesültek agyonlőtték magukat. Elváltam a harcoló élőtől és a tömegtől. Február 14-én 9-10 óra körül értem el az első szovjet vonalat, mintegy 150 másik katonával, minden fegyvernemből. Szerencsénk volt, mintha bolgárok vagy románok lettek volna először az ellenfeleink. Ezt néhány hullá-

FINGER, JOHANNES

Johannes Finger 1923. november 4-én született a Burgwald melletti Botten-dorfban. Katonai szolgálatának kezdetéről nincsenek adataink azon kívül, hogy először az SS-rendőrhadosztály tüzérezredében szolgált. Innen még 1943 vége előtt áthelyezték a 8. SS-lovashadosztályhoz. 1943. december 29-én Kucserovka mellett könnyebben sebesült. A Német Aranykeresztet 1945. január 27-én kapta meg mint tartalékos Oberscharführer és a 8. SS-tüzérezred 8. ütegének előretolt megfigyelője. Az adományozás időpontjában azonban már egy gyalogsági harccsoportban tevékenykedett futárként. Részt vett a kitörésben, éjfél körül a Széll Kálmán térnél jutott át a frontvonalon. A Rózsadombon ő és társai heves harcokba keveredtek, amelynek során több házat el kellett foglalniuk ahhoz, hogy lehetséges legyen a továbbjutás. Az erdőkben Tök-Perbál irányában haladva jutottak ki az erdőszélre. Csoportja ekkor még 2-3 ezer főt számlálhatott. Maga Finger így emlékezett vissza az eseményekre:

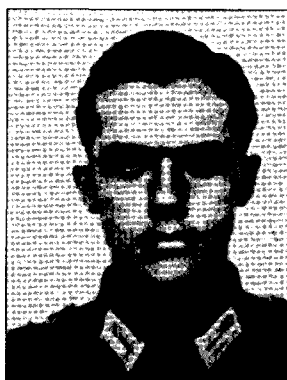
„Mivel nem voltak nehézfegyvereink, meg kellett várnunk az éjszakát. Én a csoport közepén a tisztekkel voltam. Épp jelentettem a felderítőútam eredményét, amely a tartózkodási helyünkötől délkeletre fekvő területet üresnek minősítette, amikor észak felől egyszerre csak orosz »Hurrá, hurrá!« kiáltáso-

kat hallottunk, harci zaj, puska- és géppuskarész hangjai. A teljes északi csoportosítás fejvesztve visszaözlött. Néhányan a kezüket is felemelték, ezeket [saját tisztjeik] agyonlőtték. A kemény mag azonban nem vesztette el az idegeit. Összefüggő vonalat alkottunk, jól fedezve hagytuk, hogy az ellenség közelebb jöjjön. Az ellenség túlerőben volt, géppuskákat szállított magával sítálpakon. Annak ellenére, hogy óvatosan közeledett, célzott tűzzel meg tudtuk lepni őket, és mintegy öt perc után »Hurrá!« kiáltással ellentámadást indítva le is rohantuk a csoportot. Sebesülteket, géppuskákat és halottakat visszahagyva futottak az életükért. Ez volt az utolsó kísérlet arra, hogy feltartsanak az erdőben. [...] Késve indultunk el, az orosz záróvonalat lerohantuk, nagy hó, további harcok, teljes kimerültség. A sebesültek agyonlőtték magukat. Elváltam a harcoló élőtől és a tömegtől. Február 14-én 9-10 óra körül értem el az első szovjet vonalat, mintegy 150 másik katonával, minden fegyvernemből. Szerencsénk volt, mintha bolgárok vagy románok lettek volna először az ellenfeleink. Ezt néhány hullá-

kat hallottunk, harci zaj, puska- és géppuskarész hangjai. A teljes északi csoportosítás fejvesztve visszaözlött. Néhányan a kezüket is felemelték, ezeket [saját tisztjeik] agyonlőtték. A kemény mag azonban nem vesztette el az idegeit. Összefüggő vonalat alkottunk, jól fedezve hagytuk, hogy az ellenség közelebb jöjjön. Az ellenség túlerőben volt, géppuskákat szállított magával sítálpakon. Annak ellenére, hogy óvatosan közeledett, célzott tűzzel meg tudtuk lepni őket, és mintegy öt perc után »Hurrá!« kiáltással ellentámadást indítva le is rohantuk a csoportot. Sebesülteket, géppuskákat és halottakat visszahagyva futottak az életükért. Ez volt az utolsó kísérlet arra, hogy feltartsanak az erdőben. [...] Késve indultunk el, az orosz záróvonalat lerohantuk, nagy hó, további harcok, teljes kimerültség. A sebesültek agyonlőtték magukat. Elváltam a harcoló élőtől és a tömegtől. Február 14-én 9-10 óra körül értem el az első szovjet vonalat, mintegy 150 másik katonával, minden fegyvernemből. Szerencsénk volt, mintha bolgárok vagy románok lettek volna először az ellenfeleink. Ezt néhány hullá-

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 27.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

kat hallottunk, harci zaj, puska- és géppuskarész hangjai. A teljes északi csoportosítás fejvesztve visszaözlött. Néhányan a kezüket is felemelték, ezeket [saját tisztjeik] agyonlőtték. A kemény mag azonban nem vesztette el az idegeit. Összefüggő vonalat alkottunk, jól fedezve hagytuk, hogy az ellenség közelebb jöjjön. Az ellenség túlerőben volt, géppuskákat szállított magával sítálpakon. Annak ellenére, hogy óvatosan közeledett, célzott tűzzel meg tudtuk lepni őket, és mintegy öt perc után »Hurrá!« kiáltással ellentámadást indítva le is rohantuk a csoportot. Sebesülteket, géppuskákat és halottakat visszahagyva futottak az életükért. Ez volt az utolsó kísérlet arra, hogy feltartsanak az erdőben. [...] Késve indultunk el, az orosz záróvonalat lerohantuk, nagy hó, további harcok, teljes kimerültség. A sebesültek agyonlőtték magukat. Elváltam a harcoló élőtől és a tömegtől. Február 14-én 9-10 óra körül értem el az első szovjet vonalat, mintegy 150 másik katonával, minden fegyvernemből. Szerencsénk volt, mintha bolgárok vagy románok lettek volna először az ellenfeleink. Ezt néhány hullá-

gəm stəwɔŋj̥ tʰɪd
-tʰɔdɔxwɛn ɔtɪwɔ
[lɪlɔtɜɪt tɪŋɬ] tɔd;
-tɕi nɔ lɔ ɔttɔwɔ
kɔd dɔŋɡɔd ɔtɜ
-zɔŋɡj̥ ɬɔt wɔdɔr
-wɔ kɔd ɡɔndɔlɔ
-tɪnɔ tɔ ɡɔdɔ tɪŋɬ
ɔt nɔftɪn tɪbɔwɔt
ɔttɔlɔd tɔ wɔdɔdɔ

[illegible]

FISCHER, ERNST

Ernst Fischer 1912. február 16-án született Dortmundban. 1933. október 1-jén lépett be az SA-ba, 1937. május 1-jén az NSDAP-be. Először az SA-tagokból felállított 271. gyalogezred III. zászlóaljával, majd a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztállyal vett részt a háborúban, kezdetben közkatonaként, majd tiszthelyettesként. 1942 során súlyosabban megsebesült, bal mutatóujját amputálták. 1944 nyarán a 110. páncélosdandár törzsszázadában szolgált. A Német Aranykeresztet 1945. január 16-án törzsszászlósként érdemelte ki, ekkor a 13. páncélosadosztály kísérszázadában teljesített szolgálatot. Ezt követően hadnagyi kinevezést is kapott. Budapest ostroma során eltűnt.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. szeptember 13. ■ Bronz Közelharcpánt ■ Ezüst Sebesülési Jelvény 1944. március 15. ■ Német Aranykereszt 1945. január 16.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

1943

[illegible]

FLÜ

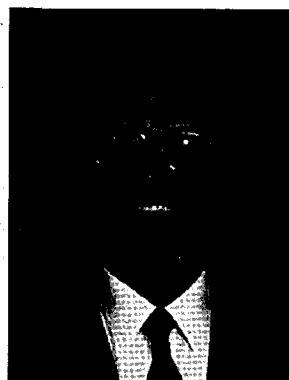
FLÜGEL, WOLFGANG

Wolfgang Flügel 1921. július 3-án született Lipcsében. Apja a lipcsei lóversenypálya felügyelőjeként csatlakozott a nemzetiszocialista mozgalomhoz, amely kiemelten támogatta a lovassportot. Flügel már 1934. május 1-jén, tehát 13 évesen kilépett az egyházból – vélhetően szülei hatására. 1939. szeptember 1-jén belépett az NSDAP-be. A Birodalmi Munkaszolgálat beosztottjaként egy szállítóalakulattal vett részt a lengyel hadjáratban. A birodalmi munkaszolgálati időletöltése után, 1939. október 1-jén jelentkezett a tölzi SS-tisztképző iskolába, amelynek elvégzése után a Hermann Fegelein vezette München-Riem Lovassági Főiskolára küldték. Flügel abban reménykedett, hogy díjlóvaglóként részt vehet az 1940-re tervezett olimpián, de ezt a tervet a háború keresztülhúzta.

Az 1. SS-lovasezreddel vonult el a szovjet frontra. Az egység tömeggyilkosságaiban szerepe nem tisztázott. 1942. január 30-án áthelyezték a 2. SS-lovasezred 3. századához. 1942. március 7-én Rzsev mellett könnyebben megsebesült. 1942. májusától 1943 áprilisáig a müncheni pótkerethez vezényelték; ennek során egy kávéházban ismerkedett meg jövődöbéli nejével, akivel még abban az évben összeházasodtak. Ezt követően Brombergben egy rövid tisztképző tanfolyamot végzett el, majd a varsói SS-lovassági pótkerethez; 1943. július 25-étől pedig a müncheni légvédelmi kiképzőkerethez vezényelték.

1939

FRIEDRICH, HELMUT

Helmut Friedrich 1914. április 6-án született Frankfurt am Mainban. Evangélikus ifjúsági csoportvezető volt 1934-ig, egy ifjúsági csoporttal Magyarországot és az akkor Jugoszláviához tartozó Bácskát is meglátogatta. Weilburgban tanítóképző főiskolát végzett, ám ezt követően csak hat hónapot taníthatott, mert behívták, és csak 1945. őszén állhatott újra katedrára. Katonai szolgálatát végig a 13. tüzérezredben teljesítette. Részt vett a lengyel, a francia és 1941-től a szovjet hadjáratban, utóbbiban a 2. üteg parancsnokaként egészen a Kaukázusig jutott. 1943. augusztus 30-án gránátszilánktól arcán és kezén megsebesült. Felgyógyulása után tartalékos századosként és a tüzérezred parancsnokának segédtszjtjeként kapott új beosztást. 1945. március 8-án kapta meg a Német Aranykeresztet. Az adományozás érdekessége, hogy ekkor már hetek óta szovjet hadifogságban volt.

Kitüntetési felterjesztése nem maradt fenn, ezért csak sejthetjük, hogy ez részben budapesti tevékenységével, részben pedig egysége 1944. augusztusi romániai és bulgáriai visszavonulásával függött össze. Utóbbi akciója rendkívül kalandos volt: 1944. augusztus 29-étől a Duna-deltától indulva és a Dunát átúszva Bulgárián és Belgrádon át érte el a saját vonalakat (a teljes hadosztályból csupán 14 tiszt és 84 katona jutott vissza így). Szerénységére jellemző, hogy kitüntetéséről sem emlékirataiban nem írt, sem fiainak nem említette, sem e sorok szerzőjének nem beszélt egy szót sem.

1944 augusztus végén a 13. páncélos hadosztály őt küldte a rastenburgi Vezéri Főhadiszállásra azzal a feladattal, hogy tisztázza a seregtest esetleges újrafelállí-

tásának lehetőségeit. Erre emlékei szerint leginkább az adott lehetőséget, hogy a hadosztály rendkívül értékes szerelóműhelye átvágta magát a Kárpátokon, és el tudta kerülni a bekerítést. A 13. páncélos tüzérezred jelentős tűzerejét fokozta, hogy magyar egységeket is rendelték alá. Friedrich emlékei szerint a gödöllői harcok során nem kevesebb, mint 70 csővel tudott tűzrajtaütéseket mérni a szovjet csapatokra. Ennek az állapotnak a főváros bekerítésével azonnal vége szakadt: a tüzérezred minimális tartalékai csak a legszükségesebb akciókra adtak lehetőséget. Az ostrom alatt végig ezredparancsnoka mellett szolgált. A katlanban december 27-én kézbesítették számára az utolsó hazai küldeményt, utolsó levelét pedig – amelyben köntörfalazás nélkül tudósított a súlyosnak ítélt helyzetről – 1944. december 31-én tudta elküldeni a feleségének. Ekkor még azt gondolta, hogy a saját lőszer kifogyása miatt az ostromnak két héten belül vége lesz (jellemző rá, hogy a cenzúrával egyáltalán nem törődött, holott ilyen mondatokért hadbíróság elé kerülhetett volna). Január 18-ától egysége a Gellérthegy alagútjaiba települt. Utolsó harcálláspontja a Fő utcában volt, nem messze az Alagút kijáratától. Részt vett a kitörésben, csoportjával feltehetően a Csalogány utca vagy a Hattyú utca felől indult, az akció első hullámával. Parancsnokával és Schmidhuber vezérőrnaggyal este 8 órakor ért a helyszínre. A tumultusban elszakadtak egymástól, de még tanúja volt Schmidhuber halálának. A Fény utca magasságában bal lábán, majd nem sokkal később bal ujjain is megsebesült. A Városmajoron át a fogaskerekű vasút vonalán haladt tovább, majd egy bajtársával a nappalt az Esze Tamás iskola megállótól nem messze, egy építkezésen hagyott betoncsőbe bújva töltötte. Másnap a Diós árok felső szakaszától nem messze, egy hétvégi házban éjszakáztak. A harmadik és negyedik éjszakát Budakesztől keletre, egy elhagyott ház padlásán töltötték. Február 15-én reggel itt esett hadifogságba.

1945 nyarán sebesülése miatt Friedrichet elbocsátották a ceglédi gyűjtőtáborból. Egy nagyobb német sebesült-csoport vezetőjeként tért vissza Németország keleti

Helmut Friedrich a szerzővel
1995-ben

övezetébe, ahonnan 1947-ben a nyugati zónába távozott. A német háborús veszteségek nyilvántartásával foglalkozó hivatal még évekkel később is eltűntként tartotta nyilván: 1953. április 24-én egy bizonyos Ernst Schweitzer nyilatkozott arról, hogy utoljára a Margit utcában látta, a kitörés napján, éjfélkor. Friedrich 1947–1979 között általános iskolai tanár volt Sinntal-Weichersbachban, emellett a helyi templomban orgonált, valamint kórust is vezetett. Öt gyermeke és tíz unokája született. Nyugdíjba vonulása után értékes helytörténeti munkákat adott ki, és a helyi evangélikus gyülekezet egyik vezető tisztviselője volt. 2006. november 11-én hunyt el otthonában.

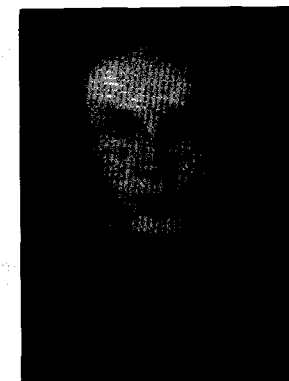
KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt ■ I. osztályú Vaskereszt ■ Ezüst Sebesülési Jelvény ■ Német Aranykereszt 1945. március 8.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

GEORGS, HEINZ 1920. december 31-én született. Katonai szolgálatát 1940-ben a 13. gépesített hadosztály tüzérezredében kezdte – ebből az egységből alakult meg még abban az évben a 13. páncéloshadosztály. Tartalékos hadnagyi kinevezésének időpontja nem állapítható meg pontosan, de minden bizonnyal 1942 után történhetett. Ismeretlen időpontban a 8. SS-lovashadosztályhoz vezényelték, ahol Wehrmacht-tiszt léte a páncéltörőosztály 2. (nehéz páncéltörő ágyús) századának parancsnokságát vette át. A Német Aranykeresztre 1945. január 6-án terjesztették fel, a felterjesztés indoklása nem ismert. Georgs részt vett a kitörésben, és azon kevesek közé tartozott, akiknek sikerült átjutniuk. (Az ezzel kapcsolatos jelentésben nevét elgépették, így „Geörgy”-ként szerepel).

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt ■ I. osztályú Vaskereszt ■ Német Aranykereszt 1945. január 6.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

1931

1932

GÖRCKE, WILHELM

Wilhelm Görcke 1912. szeptember 7-én született a Schaffhausen melletti Büsingenben. 1931-ben lépett be az SS-be, 1936-ban SS-tisztképző tanfolyamot végzett, ezt követően a „Leibstandarte Adolf Hitler” SS-ezredhez helyezték át, ahol szakasz-, majd ütegparancsnoki beosztást kapott. Több áthelyezés és hosszabb harctéri szolgálat után (megjárta a karéliai frontot is) 1944 márciusában került a 8. SS-lovashadosztályhoz, ahol a 8. SS-tüzérezred parancsnokának nevezték ki, ám a 22. SS-lovashadosztály felállítását követően a 16. SS-tüzérezred parancsnokságát vette át. Az egység 1944 novembere–decembere között Soroksár–Dunaharaszti térségében volt állásban, de 1945. január közepére majdnem mindegyik lövegét elveszítette a pésti oldalon.

Görcke sorsa az ostrom alatt már nem követhető. Nem tudjuk azt sem, hogy miért kapta meg a Német Aranykeresztet. Ami biztos, hogy részt vett a kitörésben, és 1945. február 16. után (!) el is érte a német vonalakat. Joachim Gröppler, a 8./III. SS-tüzérosztály parancsnoka 1945. február 15-ei haláláról ugyanis ő értesítette Gröppler özvegyét.⁴⁴² Görcke azonban nem sokkal később eltűnt. Holttá nyilvánítását nevének 1956-ban újra el kellett indítania, mivel kiderült, hogy 1952-ben egy vele névazonos és ugyanakkor született tiszthelyetessel összetévesztették a személyét.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Fekete Sebesülési Jelvény ■ II. osztályú Vaskereszt 1939. szeptember 28. ■ I. osztályú Vaskereszt 1941. szeptember 13. ■ Német Aranykereszt 1945. január 27. ■ Ehrendegen RFSS ■ SS-Ehrenring ■ Julleuchter ■ Finn Szabadságkereszt III. osztálya 1941. december 1.	■ Standartenjunker 1935. november 9. ■ Untersturmführer 1936. április 20. ■ Obersturmführer 1937. szeptember 12. ■ Hauptsturmführer 1940. január 30. ■ Sturmbannführer 1943. június 21. ■ Obersturmbannführer 1945. január 30.

GREGER, FRIEDERICH

Friederich Greger 1915. december 22-én született az Osnabrück melletti Vохt-rupban. Kereskedelmi iskolát végzett. 1933. november 9-én lépett be az SS-be, 1935-ben kilépett az egyházból. A fegyveres SS-be 1935-ben jelentkezett. Beosztása csak 1941. júliusától ismert, ekkor az „Ost” SS-légvédelmi osztálynál volt szakaszparancsnok. Egységét 1942 szeptemberében az SS-lovashadosztályhoz osztották be. 1943. október 10-étől a 3. üteg parancsnoka. A budapesti harcok során megsebesült, 1944. decemberében az osztály-törzsnél szolgált, majd egy harccsoportot vezetett. A Német Aranykeresztet 1944. december 30-án adományozták részére. 1944. november 5-ei felte-jesztése szerint a kitüntetést hét haditettéért kapta, amelyek 1943. augusztus 28. és 1944. november 4. között történtek, ezek közül csak a legutolsó kötődött Budapesthez: „Greger személyes aktivitásával és határozott fellépésével meg-akadályozta az ellenséget a frontvonal áttörésében, amennyi-ben gyorsan összeszedett csoportokkal az akut veszélyeket meg-állította. Csak ennek volt köszönhető a parancsba adott védelmi vonal megtartása és megerősítése.”²⁴⁴³

1945 januárjától sorsa már nem követhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1942. február 8. ■ I. osztályú Vaskereszt 1942. június 2. ■ Általános Rohamjelvény 1942. május 1. ■ Ezüst Sebesülési Jelvény 1943. november 1. ■ Ezüst Közelharcpánt 1943. november 4. ■ Német Aranykereszt 1944. december 30.	■ Untersturmführer (tartalékos) 1941. szeptember 1. ■ Obersturmführer (tartalékos) 1943. január 30. ■ Hauptsturmführer (tartalékos) 1944. április 20.

GROSSMANN, HEINZ

Heinz Grossmann 1918. augusztus 1-jén született. Személyi anyagai nem lel-hetők fel a *Bundesarchiv*ban, így katonai szolgálatáról is csak töredékes infor-mációk állnak rendelkezésre. Kezdetől fogva a 13. gépesített (majd páncélos) tüzérezredben szolgált, 1941. augusztus 31-én Dnyepropetrovszk mellett meg-sebesült. Utolsó beosztása 1945 januárjától a tüzérezred II. osztályának parancs-noki posztja volt, ezt megelőzően a 2. üteg parancsnoka volt tartalékos főhad-nagy rendfokozatban.

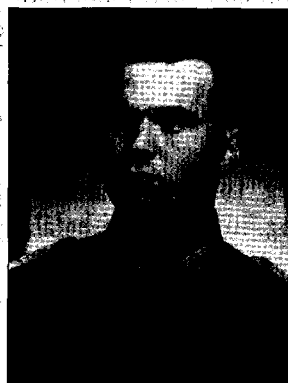
A Német Aranykeresztet 1945. január 28-án adományozták részére. 1945. február 13-án Budapesttől nyugatra, ismeretlen helyen esett hadifogságba, ahon-nan 1948. december 22-én bocsátották szabadon.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 28.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

HAHN, FRITZ

Fritz Hahn 1914. május 11-én született. Légénységi állományban kezdte a háborút, részt vett a lengyel, a francia és a szovjet hadjáratokban, legalább négyszer sebesült. A Német Aranykeresztet 1945. január 28-án kapta meg mint a 93. páncélgránátos-ezred 11. századának törzsőrmestere. Ismeretlen helyen és időpontban fogságba esett. Nem tudni, mikor tért haza, de 1961-ben még életben volt.⁴⁴⁵

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
II. osztályú Vaskereszt I. osztályú Vaskereszt Ezüst Sebesülési Jelvény Német Aranykereszt 1945. január 28.	Elöléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

1939–1940

HASENBEIN, ERICH

Erich Hasenbein 1916. június 29-én született Königsbergben (ma: Kalinyingrád, Kalinyingrádi terület, Oroszország). 1935-ben belépett a Wehrmachtba, 1938-ban tartalékos hadnagyi rendfokozatot kapott. Katonai szolgálata a háború tel-

jes időtartama alatt a 66. páncélgránátos-ezredhez kötődött. 1941. május 23-án az ezred híradószakasza parancsnokának nevezték ki. 1941. január 1-jén főhadnagyi, majd 1943. január 1-jén soron kívüli századosi rendfokozatot kapott. Az előléptetés indoklása így szólt:

„A 2. és 3. harkovi katlancsatában 1942 júniusában, valamint a Kalacstól északnyugatra zajló harcokban képes volt századát személyes lendülettel támadásra vezetni, és szíves elhatározással, rosztsággal látványos sikerrel védőállásban tartani. A Kalacs elhagyása előtt szerzett súlyosabb sebe dacára a csapatnál maradt, és a teljes felgyógyulása előtt szokásos lendületével újra átvette századát. Amikor annak ideiglenes parancsnoka is kiesett, 1942. szeptember 20-án újra megsebesült, és le kellett adni a hadosztály-főközhelyen.”⁴⁴⁶

Az ezred 1944 nyarán történt újjászervezése után a 66/II. zászlóalj parancsnoka lett. Budapest ostromában egységével végig részt vett. Mindig az első vonalban tartózkodott, 1945. január 6-án egy szovjet rohamcsoporthoz majdnem elfogta harcálláspontján. A budai oldalon 1945. január 16. után egységeivel a Déli pályaudvartól nyugatra és délnyugatra került bevetésbe. Ezeknek az egységeknek ebben az időben Rácz Tibor (illetve az 1. rohamtüzér osztály) rohamlövegei adtak tűztámogatást. Német és magyar páncélosok segítségével Hasenbein zászlóalja foglalta vissza ideiglenesen a Daróczi úti honvéd ruharaktárt. A Német Aranykeresztet 1945. január 20-án⁴⁴⁷ tüntették ki. A kitüntetési felterjesztés részletei ismeretlenek.

Egy ellentámadás vezetése közben 1945. február 9-én lábán megsebesült. →Schöning szerzett ugyan számára egy működőképes Schwimmwagent, ám arra már nincs adat, hogy ezzel részt is tudott-e venni a kitörésben. Mindenesetre 1945. február 12–14. között ismeretlen időpontban fogságba esett. 1965-ben még biztos élt, ebben az évben ugyanis a Bundesarchivnak levelet írt szolgálati idejével kapcsolatban.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
II. osztályú Vaskereszt 1940. július 1. I. osztályú Vaskereszt 1941. szeptember 14. Német Aranykereszt 1945. január 20.	Hadnagy (tartalékos) 1938. Főhadnagy 1941. január 1. Százados 1943. január 1. (soron kívül)

HASLEHNER, FERDINAND 1921. november 21-én született Linzben. 1938. április 1-jén lépett be a Waffen-SS soraiba. 1942. október 1-jén tiszthelyettesi kinevezést kapott. Első ismert szolgálati helye az SS-lovashadosztály légvédelmi tüzérsztyáljának 1. százada volt – itt is maradt Budapest ostromának végéig. 1943. szeptember 10-én könnyebben sebesült. A Német Aranykeresztet 1945. január 6-án adományozták részére, ekkor Oberscharführer rangban szolgált. Még 1945 januárjában Untersturmführerré nevezték ki. Ettől kezdve sorsa nem követhető.

Ferdinand Haslehner 1921. november 21-én született Linzben. 1938. április 1-jén lépett be a Waffen-SS soraiba. 1942. október 1-jén tiszthelyettesi kinevezést kapott. Első ismert szolgálati helye az SS-lovashadosztály légvédelmi tüzérsztyáljának 1. százada volt – itt is maradt Budapest ostromának végéig. 1943. szeptember 10-én könnyebben sebesült. A Német Aranykeresztet 1945. január 6-án adományozták részére, ekkor Oberscharführer rangban szolgált. Még 1945 januárjában Untersturmführerré nevezték ki. Ettől kezdve sorsa nem követhető.

Első ismert szolgálati helye az SS-lovashadosztály légvédelmi tüzérsztyáljának 1. százada volt – itt is maradt Budapest ostromának végéig. 1943. szeptember 10-én könnyebben sebesült. A Német Aranykeresztet 1945. január 6-án adományozták részére, ekkor Oberscharführer rangban szolgált. Még 1945 januárjában Untersturmführerré nevezték ki. Ettől kezdve sorsa nem követhető.

A Német Aranykeresztet 1945. január 6-án adományozták részére, ekkor Oberscharführer rangban szolgált. Még 1945 januárjában Untersturmführerré nevezték ki. Ettől kezdve sorsa nem követhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 6.	■ Oberscharführer 1945 előtt
■ Untersturmführer 1945. január

A Német Aranykeresztet 1945. január 6-án adományozták részére, ekkor Oberscharführer rangban szolgált. Még 1945 januárjában Untersturmführerré nevezték ki. Ettől kezdve sorsa nem követhető.

A Német Aranykeresztet 1945. január 6-án adományozták részére, ekkor Oberscharführer rangban szolgált. Még 1945 januárjában Untersturmführerré nevezték ki. Ettől kezdve sorsa nem követhető.

A Német Aranykeresztet 1945. január 6-án adományozták részére, ekkor Oberscharführer rangban szolgált. Még 1945 januárjában Untersturmführerré nevezték ki. Ettől kezdve sorsa nem követhető.

A Német Aranykeresztet 1945. január 6-án adományozták részére, ekkor Oberscharführer rangban szolgált. Még 1945 januárjában Untersturmführerré nevezték ki. Ettől kezdve sorsa nem követhető.

A Német Aranykeresztet 1945. január 6-án adományozták részére, ekkor Oberscharführer rangban szolgált. Még 1945 januárjában Untersturmführerré nevezték ki. Ettől kezdve sorsa nem követhető.

A Német Aranykeresztet 1945. január 6-án adományozták részére, ekkor Oberscharführer rangban szolgált. Még 1945 januárjában Untersturmführerré nevezték ki. Ettől kezdve sorsa nem követhető.

Viktor Richard Heinrich Adrian von Hehn 1907. február 4-én született Rigában egy régi balti nemesi család sarjaként. Jürgen öccsével nagyon hamar érintkezésbe kerültek a nemzetiszocialista mozgalommal (Jürgen von Hehn a keleti területek kulturális kifosztásának egyik vezetője volt, de emellett Budapesten is fő szerepet vállalt a zsidó könyvtárak kisajátításában). Von Hehn 1936-ban lépett be az SA-ba, 1940-ben az SS-be, 1941-ben pedig az NSDAP-be. Ezenfelül 1939-ben Lettországból a nemzetiszocialista alapon szervezett Német Népközség helyettes vezetője is volt. Mindennek ellenére von Hehn nem minden adottsága felelt meg a rendszernek. Feltehetően valamilyen örökletes betegség miatt született vele kapcsolatban az a határozat, hogy „öröklésből okokból támogatása nem vállalható. Faji szempontból nincs akadálya mérsékelt támogatásának.”⁴⁴⁹

Von Hehn 1941 nyarától az Einsatzgruppe C 6. Einsatzkommandójában tevékenykedett. Ez az egység tömeggyilkosságok sorozatát követte el (az év végéig 95 ezer személy megsemmisítését jelentették feletteseiknek, ennek mintegy harmada a Kijev melletti Babij Jarhoz köthető), arra azonban nincsen adat, hogy maga Hehn mi módon vett részt a mészárlásokban. 1942. februárjától SS-tisztiskolára vezényelték, majd az SS-lovastüzérezredbe osztották be. 1942. szeptember 28-án megkapta a II., 1942. december 22-én az I. osztályú Vaskezzet.

A Német Aranykeresztet 1945. január 6-án adományozták részére, ekkor Oberscharführer rangban szolgált. Még 1945 januárjában Untersturmführerré nevezték ki. Ettől kezdve sorsa nem követhető.

A magyarországi harcokban a 8. SS-tüzérezred II. osztálya parancsnokaként, illetve a hadosztályparancsnok segédtisztjeként vett részt. A Német Aranykeresztet 1945. január 20-án kapta meg. Az adományozás körülményei ismeretlenek.

Von Hehn részt vett a kitörésben. → *Harry Phoenix* az esti órákban találkozott vele, és meglepődött azon, hogy egy nagy hátizsákot cipel, amitől már az akció elején teljesen kimerült. Azt tanácsolta neki, hogy minden felesleges dolgot dobjon el, de von Hehn, aki nem sokkal korábban → *Joachim Rumohr* sebesülésének is szemtanúja volt, azt válaszolta, hogy az általa összegyűjtött értékeket mindenképp meg akarja menteni családjának, arra célozva, hogy a Baltikumban mindent elveszítettek. Nagy kérdés, hogy mi lehetett a hátizsákjában, mivel legális úton semmit sem szerezhetett, a családjára hivatkozása pedig legalábbis furcsa, hiszen felesége és gyermeke ekkor már meghalt. További sorsáról csupán két adattal rendelkezünk: a kitörésben részt vevő Heinz Melchinger és Günther Scherzinger 1953-as nyilatkozata szerint mindketten szemtanúi voltak annak, hogy von Hehn Budapestről 20 kilométerre egy borospincében öngyilkos lett.

Von Hehn kitüntetései: II. osztályú Vaskereszt 1942. szeptember 28., I. osztályú Vaskereszt 1942. december 22., Bronz Közelharcpánt, Általános Rohamjelvény, Német Aranykereszt 1945. január 20.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
II. osztályú Vaskereszt 1942. szeptember 28. I. osztályú Vaskereszt 1942. december 22. Bronz Közelharcpánt Általános Rohamjelvény Német Aranykereszt 1945. január 20.	Untersturmführer (tartalékos) 1942. május 9. Obersturmführer (tartalékos) 1943. április 20. Hauptsturmführer (tartalékos) 1944. április 20.

Von Hehn 1941. január 1-én a 1. SS-tüzérezred II. osztályába került. A hadosztályparancsnok segédtisztjeként vett részt a magyarországi harcokban. A Német Aranykeresztet 1945. január 20-án kapta meg. Az adományozás körülményei ismeretlenek.

Von Hehn 1941. január 1-én a 1. SS-tüzérezred II. osztályába került. A hadosztályparancsnok segédtisztjeként vett részt a magyarországi harcokban. A Német Aranykeresztet 1945. január 20-án kapta meg. Az adományozás körülményei ismeretlenek.

1939–1944

HELLER, HANS

Hans Heller 1915. augusztus 9-én született Geislingenben. Katonai szolgálatáról csak annyit tudunk, hogy 1942. november 10-én, 1943. február 11-én, 1943. október 24-én és 1944. május 10-én súlyosan, 1943. február 27-én, illetve 1944. szeptember 22-én könnyebben sebesült. Maikath őrzetető 1945. február 27-ei jelentése szerint Heller 1945. február elején (valójában 1945. január 28-án) kapta meg a Német Aranykereszt és az Arany Sebesülési Jelvény kitüntetésekét.⁴⁵⁰ Ekkor a 13. felderítőosztály 3. (könnyű) századában szolgált mint tiszthelyettes. 1945. február 13-án Piliscsabától délre, az erdőben látták utoljára. A Horbi Hivatali Bíróság 1967. július 31-én holtá nyilvánította.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
Arany Sebesülési Jelvény 1945. január 28. Német Aranykereszt 1945. január 28.	Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

HENNIG, HANS

A magyarországi német hadseregben szolgált. 1945. március 8-án a Német Aranykeresztet kapta meg. Személyéről más adat nem volt fellelhető.

Hans Henning a 127. rohamutász dandár 5. századának törzsőrmestereként 1945. március 8-án kapta meg a Német Aranykeresztet. Személyéről más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. március 8.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Karl Herrmann a 271. népi gránátoshadosztály IV. tüzérosztálya parancsnoka. 1945. február 1-én kapta meg a Német Aranykeresztet. Személyéről más adat nem volt fellelhető.

Karl Herrmann a 271. népi gránátoshadosztály IV. tüzérosztálya parancsnoka. 1945. február 1-én kapta meg a Német Aranykeresztet. Személyéről más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 1.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Ewald Holz a 93. páncélgránátos-ezred tizedeseként 1945. január 20-án kapta meg a Német Aranykeresztet. Személyéről más adat nem volt fellelhető.

HOLZ, EWALD

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 20.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Ewald Holz a 93. páncélgránátos-ezred tizedeseként 1945. január 20-án kapta meg a Német Aranykeresztet. Személyéről más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 20.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

1940–1944

KAMMERER, ERICH

Erich Kammerer 1912. január 11-én született Strasbourgan. Katonai szolgálatának részletei személyi anyagai hiányosságai miatt nehezen rekonstruálhatók. 1941. augusztus 8-án megsebesült. 1944 őszétől már mindenképp a 36. tüzérmérő osztály parancsnoka volt, és így került be Budapest ostromába.

1945. január 20-án egy légitámadás következtében a rá zúduló törmeléktől jobb lábán megsebesült. A Német Aranykeresztet 1945. február 12-én kapta meg. Haláláról két verzió maradt az utókorra. Egykori katonatársa, Heinrich Schumacher 1962. július 3-án adatokkal teli levelében a következőket írta a WAST-nak:

„Egy harcálláspontunkon folytatott megbeszélés után Klaus nevű sofőrével a Margit-híd irányába indult el. Az ablakból figyeltem, hogy Erich Kammerer százados autója télitalálatot kapott, és lobogva égett. Fél óra múlva Gorni hadnagy jött hozzánk, és arról számolt be, hogy Kammerer és sofőrije halott. Gorni nem sokkal később ugyanott elesett.”²⁴⁵¹

Az egység túlélői által 1945. március 5-én, Sopronban felvett jegyzőkönyv ugyanakkor más adatokat tartalmaz. A jegyzőkönyvben az egység öt kitört katonája számolt be 179 bajtársuk sorsáról. Kammererről Eckert tiszthelyettes a következőket állította:

„Erőteljesen menetelt egy bot segítségével. Kledtke tiszthelyetes és én a sebesült Hermann őrzetöt támogattuk, ezért február 14-én reggel három óra körül elvesztettük parancsnokunkat a szemünk előtt.”⁴⁵²

Az eset körülményeiből ítélve mindez Nagykovácsitól északnyugatra, a Zsám-béki-medence szélén vagy már Perbál térségében történhetett. Kammerer százados maradványai máig ismeretlen helyen nyugszanak.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 12.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

HONFELVIRÁG

1944

Karl-Heinz Keitel 1914. január 2-án született Wolfenbüttelben Wilhelm Keitel későbbi vezértábornagy legidősebb fiaként. Apjához hasonlóan a hivatásos tiszti szolgálatot választotta, 1934-től különböző lovassági egységeknél szolgált. 1938-ban Werner von Blomberg vezérezredes lányát vette el. Az ügy pikantériája, hogy Keitel apja igen rossz viszonyban volt Blomberggel. 1943

Keitel őrnagy 1944 novemberében, az Attila I. védővonalban, feltehetően Pokorny László ejtőernyős őrnaggal. Középen egy német rendőrtiszt látható az 1. SS-rendőrezredtől.

júniusában a Potsdam-Krampnitz mellett működő lovassági iskolába helyezték át, majd a Baltikumban működő „Nord” lovasezrednél kapott beosztást. 1944 nyarán rövid ideig az Észak-Olaszországban állomásozó 20. Luftwaffe tábori hadosztály felderítőosztályának parancsnokaként szolgált. 1944. augusztus 5-én – feltehetően saját kérésére – Keitelt áthelyezték a Waffen-SS soraiba, ahol a 22. SS-lovashadosztály 17. lovasezredének parancsnoka lett.

A Német Aranykeresztre 1944. december 14-én → Zehender hadosztályparancsnok a következő haditettek alapján terjesztette fel:

„...1944. november 22-én az oroszok a Csepel-szigeti átkelésük után meglepetésszerűen betörték a magyar csapatok állásaiba, visszavetették az ott biztosító magyarokat, és elérték Tökölt és Szigetszentmiklóst. Az ellenség szándéka a Csepelre történő előretörés volt annak érdekében, hogy az ottani hídon át Budástre nyomulhasson tovább.”⁴⁵³

Keitel Sturmbannführer az ezred két századával és alárendelt honvédekkel azonnal ellentámadásba lendült a Szigetszentmiklósról benyomuló oroszokkal szemben. Merész előrenyomulás során Keitel a kis harccsoport élén házról házra és utcáról utcára előretörve elérte Szigetszentmiklós déli részét, berendezkedett a vasúti töltésen és az oroszok összes ellentámadását szétverte. [...] 1944. november 23-án az oroszoknak sikerült áttörniük a vasúti töltésen húzódó főellenállási vonalon, egészen a falu közepén települt ezredparancsnokságig. Néhány emberét és a visszaözlő magyarokat felfogva Keitel Sturmbannführer ellenlökést indított, majd szívós és személyére tekintet nélküli bevetésével az ellenséget visszavetette kiinduló állásaiba. Az ezredtartalék gyors átszervezése után Keitel újra támadásra indult, és súlyos erdei harcokban elérte a Szigetszentmiklóstól másfél kilométerre délre húzódó szakadékokat.

1944. november 24-én az oroszok, erős tüzérségi előkészítés után, a vasútvonal mentén 800-1000 fővel újra támadásba lendültek, és lerohanták az ott védekező 17. lovasezred 1. századát. Ezután továbbnyomultak északra, beözönltek az utcákra, majd nyugatra fordulva megpróbálták Szigetszentmiklóst bekeríteni. Keitel Sturmbannführer öt küldönccel szembeszállt az előrenyomuló tömeggel, és lendületes harcvezetésével, újra és újra -szövegkülönböző- utcákban feltűnve és lövöldözve zavart keltett az ellenség támadókban. Csak így volt lehetséges a felbojlott részek visszahívása, a köztözhely kiürítése és egy új ellenállási vonal leggyorsabb kiépítése, először a 105-ös, majd a 99-es magaslattól indulva és attól keletre. Keitel Sturmbannführer személyes érdeme, hogy a személye maradéktalan bevetésével és a legjobb, hidegvérű vezetői tulajdonságokkal megakadályozta az ellenség áttörését.

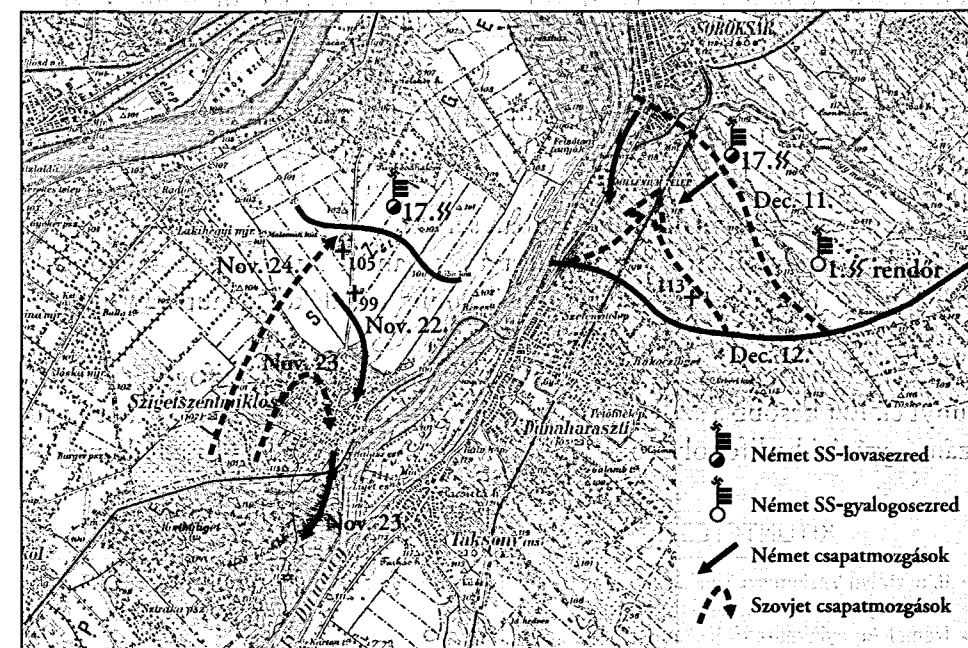
1944. december 11-én Dunaharasztnál, nehézfegyverek három oldalról történő támogatásával, az ellenség a saját főellenállási vonalat erősen benyomta, és elfoglalta a 113-as magaslattal, valamint a Millennium-telepet, amely a védelem döntő állása volt. Ezzel a Soroksárról Budapest irányába történő áttörés veszélye állt elő. Ezenfelül az ellenség lehetőséget kapott arra, hogy az újonnan elfoglalt terepszakaszról a Csepel-szigeten 10-12 méterrel lejjebb lévő állásokból kilőhesse saját részeit. Az ezredtartalékot

szövegjelentő egyetlen szakasz segítségével Keitel Sturmbannführer ellenlökésbe indult. Minden méterért és házért elkészített harcokat folytatva az embereinek példát mutató Keitel magával rántotta a visszavetett embereit, és órákon át tartó harcban visszavette az eredeti állást. A támadó Tartalék bevetésével és tüzérségi támogatással Keitel másnap újra támadt. Merész és lendületes lökésekkel a heves ellenlökés dacára elérte a 112-es és 113-as magassági pontokat.

Innen Keitel tovább nyomult egészen Dunaharaszti északi széléig, és a később menekülni kezdő ellenségnek nagy veszteséget okozott, fegyvereket zsákmányolt.

Ez a siker csak Keitel Sturmbannführernek volt köszönhető, aki rámenősségével, mint máskor, most is a javára fordította meg a helyzetet, és megtisztította a betörést.

Keitel december 12-én súlyosabban meg is sebesült, és ennek köszönhetően nem került be a budapesti bekerítésbe sem. A Német Aranykeresztet 1945. február 6-án ítéltek meg részére – megemlítendő, hogy a Csepel-szigeti harcokért rajta kívül még Bruno Meiert és Adolf Möller is ugyanazt a kitüntetést kapta (a csepeli

Karl-Heinz Keitel rekonstruált haditette 1944. november-december

harcok részletesebb leírását Adolf Möller életrajzánál ismertetjük). Félgyógyulása után a 37. SS-lovashadosztály egyik harccsoportját vezette. 1945. május 9-én amerikai hadifogságba került, ahonnan 1946. március 15-én szabadult. Az 1960-as években apja hagyatékát a Freiburgi Katonai Levéltárban adta le. David Irving angol történész interjút készített vele. 1968. december 2-án hunyt el Kölnben.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
I. osztályú Vaskereszt II. osztályú Vaskereszt Bronz Közelharcpánt 1944. december 13. Fekete Sebesülési Jelvény 1944. december 13. Német Aranykereszt 1945. február 6. Birodalmi Lovassági Sportjelvény	Százados 1942. július 1. Hauptsturmführer 1944. augusztus 5. Sturmbannführer 1944. augusztus 6.

KERKAU, OTTO

Otto Kerkau 1911. február 7-én született a holsteini Plönben. Katonai szolgálatát 1939 körül kezdte az 1. SS-lovasezredben. 1942. szeptember 28-án tüntették ki a II., 1944. február 20-án az I. osztályú Vaskereszttel. 1942. január 10-én jobb kezén fagyástól súlyosabban sérült.

A Német Aranykereszt kitüntetést 1945. január 27-én kapta. Ekkor a 8. SS-páncélos felderítőosztálynál szolgált mint tartalékos Hauptscharführer. A felterjesztés körülményei ismeretlenek.

Peter Becher bajtársa szerint 1947 januárjában szovjet hadifogolytáborban hunyt el. Ezt később a szovjet szervek pontosították: halálozási helyként a 146. számú grúziai hadifogolytábor, időpontként 1947. február 5-ét adták meg.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
II. osztályú Vaskereszt 1942. szeptember 28. I. osztályú Vaskereszt 1944. február 20. Német Aranykereszt 1945. január 27.	Elöléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

KLAUSS, HANS-HEINRICH

Hans-Heinrich Klauss 1919. december 15-én született a schleswig-holsteini Wiedenborstelben. Autószerelőnek tanult, 1941 januárjában lépett be a Waffen-SS „Nordland” ezredébe. 1942 áprilisában helyezték át az „Ost” légvédelmi osztályhoz, amely az SS-lovasdandár (később a 8. SS-lovashadosztály) egyik alakulata volt. Budapest ostromában a 8. SS-légvédelmi tüzérosztály 3,7 centiméteres gépágyús ütegének parancsnokaként vett részt. Ezzel az űrmérettel 6500 méteres távolságra lehetett célózni, ami a löveget földi és légi célok leküzdésére egyaránt alkalmassá tette. Az ostrom során a tüzérosztály 1944 karácsonyáig alapvetően csapatlégvédelmi feladatokat látott el, ezt követően azonban a városi harcban földi célokra is bevetették. Egysége január folyamán Buda északi részén harcolt.

A Német Aranykeresztet 1945. január 27-én adományozták részére, a felterjesztés nem maradt fenn. Részt vett a kitörésben, és ki is jutott, feltehetően február 14-én délelőtt érte el a saját vonalakat. 1945. áprilisában a 32. SS-légvédelmi tüzérosztály parancsnokának nevezték ki. 1945. május 18-án a stájerországi Liezen mellett amerikai hadifogságba esett. 1948. január 5-én szabadult. 1948. január 5-én szabadult. 1948. január 5-én szabadult.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
Német Aranykereszt 1945. január 27.	Obersturmführer 1944. január 30.

1910. január 20-án született Frankfurt am Mainban. Katonai szolgálatáról csak hézagos adatok állnak rendelkezésünkre. 1944. novemberig tartalékos hadnagyként a 93. páncélgránátos-ezredben szolgált, ekkor a 13. felderítőosztályhoz vezényelték, ahol felderítő-százaskapitányként beosztást kapott. Később az 1. (más források szerint a 3.) század parancsnokságát vette át. A Német Aranykereszt kitüntetését 1945. február 4-én ítélte meg részére. 1945. február 11-én részt vett a kitörésben, de ezt követően eltűnt. További sorsa ismeretlen.

1910. január 20-án született Frankfurt am Mainban. Katonai szolgálatáról csak hézagos adatok állnak rendelkezésünkre. 1944. novemberig tartalékos hadnagyként a 93. páncélgránátos-ezredben szolgált, ekkor a 13. felderítőosztályhoz vezényelték, ahol felderítő-százaskapitányként beosztást kapott. Később az 1. (más források szerint a 3.) század parancsnokságát vette át. A Német Aranykereszt kitüntetését 1945. február 4-én ítélte meg részére. 1945. február 11-én részt vett a kitörésben, de ezt követően eltűnt. További sorsa ismeretlen.

Lothar Kraetzig 1910. január 20-án született Frankfurt am Mainban. Katonai szolgálatáról csak hézagos adatok állnak rendelkezésünkre. 1944. novemberig tartalékos hadnagyként a 93. páncélgránátos-ezredben szolgált, ekkor a 13. felderítőosztályhoz vezényelték, ahol felderítő-százaskapitányként beosztást kapott. Később az 1. (más források szerint a 3.) század parancsnokságát vette át. A Német Aranykereszt kitüntetését 1945. február 4-én ítélte meg részére. 1945. február 11-én részt vett a kitörésben, de ezt követően eltűnt. További sorsa ismeretlen.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 4.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

1910. január 20-án született Frankfurt am Mainban. Katonai szolgálatáról csak hézagos adatok állnak rendelkezésünkre. 1944. novemberig tartalékos hadnagyként a 93. páncélgránátos-ezredben szolgált, ekkor a 13. felderítőosztályhoz vezényelték, ahol felderítő-százaskapitányként beosztást kapott. Később az 1. (más források szerint a 3.) század parancsnokságát vette át. A Német Aranykereszt kitüntetését 1945. február 4-én ítélte meg részére. 1945. február 11-én részt vett a kitörésben, de ezt követően eltűnt. További sorsa ismeretlen.

KRÄMER, GABRIEL

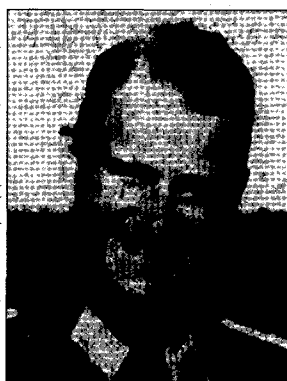
Gabriel Krämer 1914. április 22-én született. Eredeti foglalkozása vámtisztviselő volt. Háborús szolgálatáról nagyon kevés adattal rendelkezünk, csupán annyi ismert, hogy 1944. február 25-én megsebesült. 1944. augusztusában helyezték át a pótkerettől újra a „Feldherrnhalle” hadosztályhoz. A Német Aranykeresztet 1945. február 9-én kapta meg. Ekkori beosztása a „Feldherrnhalle” tüzérezred 9. ütegének parancsnoki posztja volt, amelyet főhadnagyi rendfokozatban töltött be. Budapesten vagy a város környékén 1945. február 20-án (!) esett szovjet fogságba, ahonnan 1952. október 10-én szabadult. Fogságba esésének pontos helyét hadifogság-kárpótlási kérvényében sajnos nem részletezte, így azt sem tudjuk, hogy hogyan tudott nyolc napon keresztül elbújni a szovjet csapatok elől.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 9	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

1914. április 22-én született. Eredeti foglalkozása vámtisztviselő volt. Háborús szolgálatáról nagyon kevés adattal rendelkezünk, csupán annyi ismert, hogy 1944. február 25-én megsebesült. 1944. augusztusában helyezték át a pótkerettől újra a „Feldherrnhalle” hadosztályhoz. A Német Aranykeresztet 1945. február 9-én kapta meg. Ekkori beosztása a „Feldherrnhalle” tüzérezred 9. ütegének parancsnoki posztja volt, amelyet főhadnagyi rendfokozatban töltött be. Budapesten vagy a város környékén 1945. február 20-án (!) esett szovjet fogságba, ahonnan 1952. október 10-én szabadult. Fogságba esésének pontos helyét hadifogság-kárpótlási kérvényében sajnos nem részletezte, így azt sem tudjuk, hogy hogyan tudott nyolc napon keresztül elbújni a szovjet csapatok elől.

1914. április 22-én született. Eredeti foglalkozása vámtisztviselő volt. Háborús szolgálatáról nagyon kevés adattal rendelkezünk, csupán annyi ismert, hogy 1944. február 25-én megsebesült. 1944. augusztusában helyezték át a pótkerettől újra a „Feldherrnhalle” hadosztályhoz. A Német Aranykeresztet 1945. február 9-én kapta meg. Ekkori beosztása a „Feldherrnhalle” tüzérezred 9. ütegének parancsnoki posztja volt, amelyet főhadnagyi rendfokozatban töltött be. Budapesten vagy a város környékén 1945. február 20-án (!) esett szovjet fogságba, ahonnan 1952. október 10-én szabadult. Fogságba esésének pontos helyét hadifogság-kárpótlási kérvényében sajnos nem részletezte, így azt sem tudjuk, hogy hogyan tudott nyolc napon keresztül elbújni a szovjet csapatok elől.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 9	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Ernst Kreipe 1913. március 17-én született Cellében. Hivatásos tiszti pályát választott. Katonai pályafutása személyzeti anyagának hiánya miatt nehezen követhető. Csak annyi ismert, hogy 1941 tavaszán a német katonai misszió tagjaként Romániába helyezték. Feladata a román hadsereg kiképzésének elősegítése volt. Egy jellemzése szerint „a romániai viszonyok kapcsán megfogalmazott, túlzottan nyílt ítéletei esetenként nehezítették a munkáját és beosztásának gyakorlását”. Munkája elismeréseképpen mindenesetre a Román Korona Rend kardokkal ékesített IV. osztályát adományozták számára.

1944 nyarán a Romániában felállított 959. tüzérdandár I. osztályának parancsnokságát vette át. Ekkori és egyben utolsó rendfokozata őrnagy volt. Az egység Románia kiugrása után vissza tudott vonulni a Kárpátok mögé. 1944 végétől a tüzérosztály Budapestre szorult. Kreipe egysége lőszerhiány miatt 1945 elejétől gyalogos harccsoportként működött. A Német Aranykereszt kitüntetését 1945. február 10-én kapta. Katonatársai, Fritz Gelsenkirchen vallomása szerint a kitörés első óráiban súlyosan megsebesült, és számolni kellett a halálával. Azóta eltűntként tartják nyilván.⁴⁵⁵

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
Német Aranykereszt 1945. február 10. Román Korona Rend kardokkal ékesített IV. osztálya	Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

KUNZ, JOSEF

Josef Kunz, törzsőrmeester 1945. február 10-én kapta meg a Német Aranykeresztet. Ekkor a 127/I. hadsereggközvetlen utász zászlóalj 2. századában szolgált. Személyéről más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
Német Aranykereszt 1945. február 10.	Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

MAZUREK, FRANZ

Franz Mazurek 1918. november 23-án született. A Német Aranykeresztet mint a 8. SS-tüzérezredbe beosztott tartalékos Oberscharführer kapta. Személyéről más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
Német Aranykereszt 1945. január 27.	Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

MEDLA, HENRY

Főhadnagy, a 978/II. zászlóaljban beosztott tisztként 1945. február 4-én kapta meg a Német Aranykeresztet. További életrajzi adatai ismeretlenek.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
Német Aranykereszt 1945. február 4.	Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

MEHLES, GÜNTHER

Günther Mehles 1923. április 23-án született Altdöbernben. 1941 szeptemberében lépett be az 1. SS-lovasezredbe. 1942. október 13-áig a 2. lovas ezred segéd-tisztje, ekkor kapta meg tiszti rendfokozatát is. 1944 áprilisától a 16. lovas ezred segéd-tisztje volt. 1944. második felében nevezték ki a 15. lovas ezred 5. századának⁴⁵⁶ parancsnokává, novemberben obersturmführeri rendfokozatba léptették elő. A Német Aranykeresztet 1944. november 14-én adományozták részére – feltehetően még az erdélyi harcokért. 1945 januárjában esett el a budai fronton. Maradványai az 1970-es években a Szépvölgyi út 84. számú ház telkén kerültek elő.

KITÜNTETÉSEI: ■ Német Aranykereszt 1944. november 14.	RENDFOKOZATAI: ■ Untersturmführer 1942. október ■ Obersturmführer 1944. november

[illegible][illegible]

MEIER, FRIEDRICH

Friedrich Meier 1911. május 28-án született a felső-ausztriai Märchtrenkben. Budapest ostroma alatt a 8. páncélvadászosztály 1. (7,5 centiméteres űrméretű páncéltörő ágyúkkal felszerelt) századának parancsnoka volt Hauptsturmführeri rendfokozatban. A Német Aranykereszt kitüntetésre 1944. november 26-án terjesztették fel, alapvetően a hadosztály erdélyi és kelet-magyarországi harciban tanúsított bátor magatartása alapján (ugyanerre az érdemrendre korábban is felterjesztették már, akkor eredménytelenül). Meier egysége viszonylag későn ért csak Budapestre; mivel ideiglenesen a 76. gyaloghadosztály alá rendelték. Utolsó, a felterjesztésben is szereplő haditettét 1944. november 17-én Gyöngyös térségében vitte véghez. A kitüntetést 1945. január 20-án kapta meg. A kitörés során egy ideig együtt haladt azzal a csoporttal, amelyhez →*Mitza*ff, →*Phoenix* és →*Klett* is tartozott. 1945. február 14-én reggel Tök-Perbál térségében elesett. Erich Gäfigam bajtársa holttestét felismerte az országút mellett.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1942. szeptember 28. ■ I. osztályú Vaskereszt 1943. augusztus 25. ■ Általános Rohamjelvény ■ Háborús Érdemkereszt II. osztálya kardokkal ■ Német Aranykereszt 1945. január 20.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

MEIERT, BRUNO

Bruno Meiert 1917. március 4-én született Königsbergben. Katonai szolgálatát 1936–1938 között Gleiwitzben (ma: Gliwice, Lengyelország) teljesítette. Ezt követően lépett be a rendőrség kötelékébe, 1939. január 18-án pedig az *Allgemeine SS*-ben is tag lett. 1940 őszétől a 306. rendőrzászlóalj lovasszakaszának parancsnokaként tömeggyilkosságok sorozatát követte el. Módszerei annyira undorítóak voltak (csecsemőket is lelőtt, a hadifoglyokat pedig szuronnyal taszigáltatta a tömegsír elé), hogy Klaus Hornig rendőr főhadnagy, akinek egységével Meiert tömeggyilkosságaiban kellett volna segédkeznie, megtagadta a parancsot, valamint felhívta beosztottjai figyelmét arra, hogy a katonai törvénykönyv 47. paragrafusa szerint azokat a parancsokat, amelyek nyilvánvalóan bűncselekménynek számítanak, meg lehet tagadni – a konkrét esetben 780 szovjet hadifoglyot kellett volna kivégezni, akikkel szemben semmiféle bírói eljárást nem folytattak le. Hornig emellett Meiertet, akinek ruhájáról csöpögött a ráfröccsenő vér és agyvelő, nagy nyilvánosság előtt „SS-fasznak” [sic!], az általa alkalmazott módszereket pedig (a szovjet állambiztonság korábbi nevére utalva) „GPU-metódusnak” nevezte. Hornigot néhány hónappal később letartóztatták, és öt év koncentrációs táborban letöltendő büntetésre ítélték – igaz, nem a fenti eset miatt, hanem ellenséges rádióadók hallgatásáért. A háború után Meiert a tömeggyilkosságokban történő részvételével kapcsolatban arra hivatkozott, hogy nem várhatott el olyasmint a beosztottjaitól, amelynek végrehajtására maga sem lett volna képes. 1943. április 20-án helyezték át az SS-lovasság pótkeretéhez, ahol a 15. lovasezred 5. századának lett a parancsnoka. 1944 nyarán a 22. SS-lovashadosztályban kapott beosztást mint első segédtsízt. A Német Aranykeresztre 1944 novemberében terjesztették fel. A felterjesztés szövege így szólt: „[1944. november 22-én] az oroszok meglepetésszerű Csepel-szigeti előretörése után Meiert Hauptsturmführer azt a feladatot kapta, hogy fogja fel a visszaözoönló honvédeket és új védelmi vonalat építsen fel a Tököl-Szigetszentmiklós vasútvonal mentén. Az oroszok ekkor már jóval mélyebben betörték az állásokba, a 102. magassági pontnál álltak, és több nagyobb repülőgépcarnokot is elfoglaltak. Zehender Oberführer új parancsot

„[1944. november 22-én] az oroszok meglepetésszerű Csepel-szigeti előretörése után Meiert Hauptsturmführer azt a feladatot kapta, hogy fogja fel a visszaözoönló honvédeket és új védelmi vonalat építsen fel a Tököl-Szigetszentmiklós vasútvonal mentén. Az oroszok ekkor már jóval mélyebben betörték az állásokba, a 102. magassági pontnál álltak, és több nagyobb repülőgépcarnokot is elfoglaltak. Zehender Oberführer új parancsot

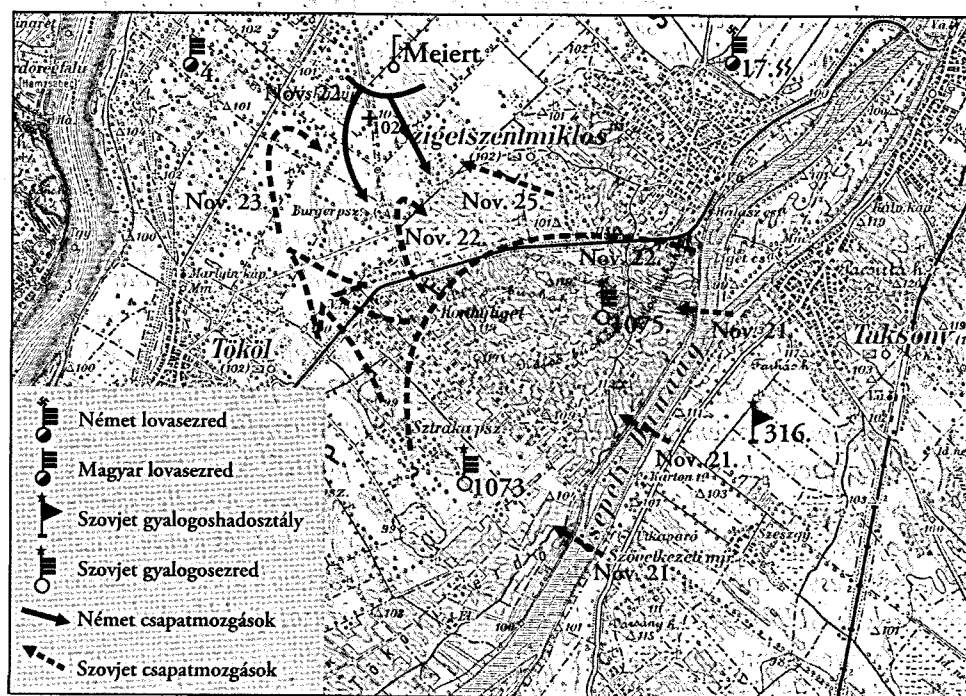
adott a terepen. Egy gyorsan odairányított század segítségével kellett támadásba lendülni. A helyzet ismeretlen volt, Meiert a századból senkit sem ismert.

Tekintet nélkül a jobb és bal oldalon előrenyomuló oroszokra, Meiert megindult, és embereit előrehajtván az oroszokat visszavetette a vasúti töltés mögé, ott berendezkedett, és az állást minden támadással szemben tartotta. Így vált lehetségessé a szomszédos egységek előrevonása is. A legfontosabb érdem azonban az volt, hogy a gyors előretöréssel pótolhatatlan repülőgépanyagokat lehetett megmenteni, amit a nagy csárnokokban tároltak. Aznap két Messerschmitt repülőgép tudott innen felszállni.

1944. november 25–26-án Meiert Hauptsturmführer azt a parancsot kapta, hogy a 102-es magassági ponttól Szigetszentmiklósig húzódó vonalat tartsa a Csepel-szigeten. Az ellenség folyamatosan támadt Szigetszentmiklós térségéből, és kemény, véres harcokban páttant le az állásokról. Meiert volt a védekezés lelke. Újra és újra személyes kitartásával mutatott példát embereinek arra, hogy tartsanak ki.

Jobb oldali szomszédjánál, egy huszárszázadnál az ellenségnek sikerült mélyen betörnie. Az oroszok egy óriási gyümölcsösbe jutottak, ami Meiert egységének hátáig húzódott. Néhány futárral Meiert felfogta a visszaözoönlóket, és az erős gyalogsági, nagy részben robbanólövedékekkel dúsitott tűz dacára ellentámadást indított. Kemény közelharcban, személyesen az első vonalban lépésről lépésre visszazoritotta az oroszokat, és visszafoglalta a régi főellenállási vonalat. A siker döntő jelentőségű volt, mert áttörése esetén az ellenség birtokába jutott volna a Tököl-Csepel út, és különösebb gond nélkül betörhetett volna Csepelre is.”

A „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály személyzeti előadója 1944. november 28-án szintén igazolta Meiert haditettét: „[1944. november 22-én] Meiert mint a 22. SS-lovashadosztály I. riadózászlóaljának tisztje [1944. november 24–26. között] személyes példaadásával és bátorságával sokat segített abban, hogy az északról délre nyomuló oroszokat [1944. november 24–26. között] fel lehetett tartani. Zászlóaljával, amelynek tagjai részben rosz-

Meiert harccselekményeinek vázlata. Meiert egyrészt a szigetszentmiklósra tartó úti töltést, és ezzel lehetővé tette Hermina-majör mellett az orosz támadás elhárítását. Ennek során különleges állóképességet és szívesen vállalt fel a Némét Aranykeresztre terjessék fel.⁴⁵⁷

Meiert szerencséjére nem maradt a gyűrűben, feltehetően azért, mert könnyebben sebesült. A Némét Aranykeresztet 1945. február 6-án kapta meg. 1945. január 3. és február 15. között zászlóaljparancsnoki tanfolyamon vett részt; majd a 37. SS-lovashadosztályhoz kapott beosztást.

Háború utáni sorsa ismeretlen. 1951-ig Németországban bujkált, 1957-től a rendőrség újra alkalmazta, de miután nyomozás indult ellene, elbocsátották. Ezt követően a gazdasági életben helyezkedett el. Saját bevallása szerint a nyomozás megindulása után minden idejét annak szentelte, hogy felvégye a kap-

csolatot egykori beosztottjaival – úgy tűnik, nem is eredménytelenül, mert a bíróság végül felmentette Meiert. Maga az eljárás 1961-től egészen 1973-ig húzódott. A tanúk többsége nem emlékezett semmire, Meiert pedig arra hivatkozott, hogy parancsot kellett teljesítenie.⁴⁵⁸ 2003-ban hunyt el.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Némét Aranykereszt 1945. február 6.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

MEISSNER, WALTER

Walter Meissner 1920. október 4-én született. Budapest ostroma alatt a 15. SS-lovaszregiment egyik nehézfegyverszázában szolgált mint Hauptscharführer. A Némét Aranykeresztet 1945. január 27-én kapta meg.

Az ostrom alatti sorsáról csak egyetlen adattal rendelkezőnk: a Némét Vöröskereszt 1967. május 9-ei átirata szerint a városban elesett.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Némét Aranykereszt 1945. január 27.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

HEINZ METZIG, HEINZ

Heinz Metzиг 1924. október 13-án született Friedbergben. Katonai szolgálatát az SS-rendőrhadosztályban kezdte, de innen ismeretlen időpontban áthelyezték a lovassághoz. 1944 márciusában nevezték ki Untersturmführerré. Budapest ostroma alatt az 53. lovaszregiment 1. századának beosztott

tisztjeként szolgált. 1944. november 10-én Péstszentimre mellett súlyosan megsebesült (nyelöcsövét gránátszilánk sértette fel, bal kezét lövés horzsolta). A II. osztályú Vaskeresztet sebesülése napján, az I. osztályú Vaskeresztet november 20-án, a Szent Korona Rend kardokkal ékesített Lovagkeresztjét 1945. január 13-án ítélték oda számára. 1945. január 30-án a Német Aranykeresztet is megkapta – feltehetően ugyanazért, ami mindenképp furcsa adományozási gyakorlatra utal. A siegeni közigazgatási bíróság 1974-ben holtá nyilvánította.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1944. november 10. ■ I. osztályú Vaskereszt 1944. november 20. ■ Német Aranykereszt 1945. január 30. ■ Szent Korona Rend Lovagkeresztje kardokkal 1945. január 13.	■ Untersturmführer 1944. március.

MEYER, CLAUS-DIETRICH

Claus-Dietrich Meyer 1917. június 28-án született. Budapest ostroma során a 127. hadsereggel közvetlen utászdandár I. zászlóaljának parancsnokaként kapta meg a Német Aranykeresztet 1945. január 26-án. Az adományozás körülményei ismeretlenek. 1945. február 12-én esett fogságba a Vár egyik kötőhelyén, az ostrom végén ugyanis súlyosan megsebesült. 1945 májusáig a Gömbös Gyula úton (a korábbi és későbbi Alkotás út) berendezett hadifogolykórházban ápolták, ezt követően a ceglédi hadifogolytáborba szállították. Innen került a Szovjetunióba, ahonnan 1948. augusztus 13-án bocsátották haza.⁴⁵⁹

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 26.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

MITTELBERGER, OTTO-EUGEN DR.

Otto-Eugen Mittelberger 1910. március 16-án született a tiroli Götzensben. Orvosnak tanult. 1929-től vett részt az Osztrák Nemzetiszocialista Párt rendezvényein, amelynek tagja is volt. 1931-ben vették fel az NSDAP-be; 1934-ben az osztrák hatóságok többször is internálták politikai tevékenységéért. Az Anschluß után nem sokkal belépett az általános és a Waffen SS-be (előbbiben ezredesi rendfokozatot ért el). 1941-ig különféle SS-kórházak vezetője volt: 1941. január 1-jétől négy hónapra a „Der Führer” ezred csapatorvosi beosztásába vezényelték. Ezt követően Himmler személyes törzséhez nyert beosztást – ennek részletei nem ismertek, de a legkevesebb, ami mondható, az az, hogy ezen a szolgálati helyen minden lényegesen tudnia kellett a Szovjetunióban folyó népiirtásról. 1941 októberétől 1942 márciusáig az SS-lövashadosztály egészségügyi századának parancsnoka; szolgálata során egy alkalommal megsebesült. Ezt követően ismét a pótkerethez került. 1942. november 20. és 1943. június 3. között a hollandiai fegyveres SS-csapatok parancsnoka volt, majd 1944. március 1-jéig a grázi orvosi SS-akadémia megbízott vezetőjeként tevékenykedett. Ezt követően helyezték a 8. SS-lövashadosztály vezető orvosi beosztásába. 1945. január 30-án Obersturmbannführerré léptették elő. A Német Aranykeresztet 1945. február 9-én adományozták számára. Budapesti tevékenységére semmilyen adat sincs. 1947-ben holtá nyilvánították.⁴⁶⁰

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 9.	■ Obersturmbannführer 1945. január 30.

MÖLLER, ADOLF (1918. december 15. – 1944. november 27.)
 Adolf Möller 1918. december 15-én született Bornhorstban. 1937-ben kilépett az egyházból, ugyanabban az évben belépett az NSDAP-be. A Waffen-SS-nek 1940-ben lett tagja. Kezdetől fogva az SS-lovaságnál szolgált, 1942. november 30-án, majd 1944. november 27-én Soroksári mellett könnyebben sebesült. A Német Aranykeresztre 1944. december 5-én terjesztették fel. Felterjesztése a csepeli harcokkal függött össze, amelyekben a 17. lovasezred törzsszádának parancsnokaként vett részt. A Csepel-sziget elfoglalására a szovjetek 1944. november 2-án, 4-én, 7-én, 15-én és 21-én is akciókat indítottak, de ezeket a támadásokat az 51 kilométeres arcvonalat tartó 1. huszárhadosztály még el tudta hárítani.⁴⁶¹ November 22-én aztán a szovjet 316. lövészadosztály Taksonytól délre erőszakos folyamatkelést hajtott végre a ráckevei Duna-ágon, és áttört az itt védekező huszárhadosztály arcvonalát.⁴⁶²
 A harcvezetést a budapesti hídfőben ebben az időszakban a III. páncélos-hadtest irányította. Ezt követően a Csepel-szigetre a szovjet támadás elhárítására viszonylag jelentős erőket csoportosítottak át: a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály két zászlóalját és egy tüzérsztyát, a magyar I. hadtest hadapródzászlóalját, valamint 13 darab Hetzer páncélvadást (feltehetően a 22. SS-lovasadosztálytól). November 24-én a szovjet csapatok elfoglalták Tököl és Szigetszentmiklóst, ám másnap a „Feldherrnhalle” páncélgránátosai Szigetszentmiklós nagy részét rövid időre visszafoglalták.

Möller kitüntetési felterjesztése erről így számolt be:

„1944. november 22-én az oroszok meglepetésszerű támadással betörték a Csepel-szigetre. Möller Obersturmführer a leg-
 rövidebb idő alatt három fővel kapcsolatot létesített az egyike a Duna-ágon keresztül, és önállóan felderítést vezetett, ami az új
 reteszállás létesítéséhez elengedhetetlen volt. Híradósai kiesése után saját maga foltozta meg a vezetékeket és tartotta fenn a híradóvonalat, ami a további harcvezetéshez elengedhetetlen volt.

November 23-án az oroszok nagy erővel törtek be a Csepel-szigeti Szigetszentmiklóstra. Möller Obersturmführer hús fővel ellentámadást indított, és a tízszeres túlerőt hallatlan len-

dülettel és vitézséggel verte vissza. Az ellenlökés során egészen
 különleges bátorságról és körültekintésről tett tanúbizonyságot.
 Határozott tettének köszönhetően hiúsult meg az oroszok célja,
 a Csepel-szigeten északra törve Budapest elérése.
 November 24-én az oroszok mintegy hússzoros túlerővel
 törtek be Szigetszentmiklóstra. Möller Obersturmführer ebben
 a helyzetben is különleges hidegvérével tüntette ki magát, ameny-
 nyiben egy kis csoporttal fedezte a gyenge ezredrészek visszavo-
 nulását, és kitartásával lehetővé tette az új védelmi vonal felépí-
 tését. Amikor a helyzet már szinte reménytelennek tűnt, Möller
 4-5 hírvívővel ellenlökést hajtott végre, zavart keltett az ellen-
 ség soraiban, és ezzel lehetővé tette többek között az ezredkö-
 tözőhely és a sebesültek evakuálását, valamint a pótolhatatlan
 gépjárművek elvonulását. Möller ennek során szinte felülmúl-
 hatatlan hidegvérről és egyedi bátorságról tett tanúságot bátor
 kitartásával.”⁴⁶²

Nem teljesen lehetetlen, hogy a felterjesztés szövege fedi a valóságot, ám a mel-
 lett is szólnak érvek, hogy a szerkesztő pozitív elfogultsággal tudósított az ese-
 ményekről. Utólag megállapíthatatlan, hogy a haditettek helyszínein pontosan
 hány katonát tartózkodott, azt viszont tudni lehet, hogy a Csepel-szigeti folyam-
 átkelésben november 25-éig csak a 316. lövészadosztály vett részt, mintegy
 6 ezer fős élélmzési létszámmal, ők azonban az egész szigeten harcoltak, Szi-
 getszentmiklóstól egészen Ráckevéig. A hadművelet első öt napjában ez a sereg-
 test összesen 179 fő halottat jelentett. A Csepel-sziget harcain feldolgozó munka
 a kérdéses időszakban kapcsolatban csak kisebb harcokról tudósít: Szigetszent-
 miklóst mintegy 200 német és magyar katona védte tüzéség nélkül, és ők csak
 halogató harcot vívtak.⁴⁶³
 1944. november 27-ei könnyebb sebesülése után a Budapesten berendezke-
 dett 300. tábori kórházba szállították. Innen minden bizonnyal nem evakuál-
 ták, mivel 1944. decembere után rokonsága már nem kapott hírt felőle. 1973-
 ban az ütini közigazgatási bíróság holtá nyilvánította.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 7.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

MÜNCHOW, LEOPOLD VON

Paul Georg Alexander Leopold von Münchow 1884. március 4-én született Lippehne községben (ma: Lipiany, Lengyelország) egy ősnemesi pomerániai család tagjaként. Münchow fiatalként igen aktív volt, 1897-ben, tizenhárom évesen Jungsturm⁴⁶⁴ néven egy cserkészszervezethez hasonló, ám azt megelőző ifjúsági mozgalmat kezdett el szervezni (a cserkészmozgalom Németországban csak 1909-ben alakult meg). A Jungsturm vezetésében 1914-ig vett részt. Ekkorra a szervezet (amelybe felekezeti és osztálykülönbségek nélkül bárki beléphetett) már egész Németország területén elterjedt volt. Tartalékos tiszti szolgálatát az 5. „Blücher” huszárezredben kezdte meg, ennek látható jeleként 1945-ig a tányérsapkáján a kokárda és a sas között engedellyel hordhatta a porosz lovasság halálfejes jelvényét. 1910-ben, jogi tanulmányai elvégzése után ténylegesítette magát, és régi ezredében kapott beosztást. 1914-ben a 2. testőr-huszárezredhez helyezték át. Első világháborús szolgálatának részletei sajnos nem ismertek, de török, bolgár és osztrák-magyar rendjelei arra utalnak, hogy számos különféle beosztása is lehetett. Von Münchow még a Johannita Lovagrend Címzetes Lovagi Keresztjét is megkapta.

Annyi bizonyos, hogy von Münchow 1920-ban a 36. gyaloghadosztály vezérkari főnökeként szerelt le, majd főállásban a Jungsturm birodalmi vezetője lett. Ebben az időben a szervezet már Németországon kívül is rendelkezett csoportokkal, nemcsak Bécsben és Prágában, de még New Yorkban és São

Paulóban is. Von Münchow adta ki a szervezet daloskönyvét, ennek 555 énekéből 50-et saját maga írt. Később a civil életben mint Kreisrat (magyarul: megfellelője kb. szolgabíró) helyezkedett el. 1920 után a Jungsturmot több tartományban is megkísérelték betiltatni arra hivatkozva, hogy a szervezet pártpolitikai munkát folytat. A Birodalmi Legfelsőbb Bíróság azonban minden alkalommal érvénytelenítette a betiltásokat, mert a vádat nem látta bizonyítottnak. Bár 1932-től a Hitlerjugend mindinkább konkurensként lépett fel, a mintegy 25 000 tagot számláló Jungsturm még ekkor is Németország legnagyobb ifjúsági szervezetének számított. A náci hatalomátvétel időszakában a Német Cserkészszövetség egységesen belépett a Jungsturmba – feltehetően ezzel próbálták elkerülni felszámolásukat. A náciak azonban a Jungsturmot sem tartották tolerálhatónak. Annak érdekében, hogy a hivatalos betiltást elkerülje, 1933. október 13-án von Münchow feloszlatta a szervezetet. Ennek dacára a Gestapo célkeresztjébe került: rövid időre többször is letartóztatták, külföldre utazását megtiltották.

1939-ben önként jelentkezett katonai szolgálatra. Tartalékos tisztként először a 6. hadsereg hadtápterületét igazgató 586. mögöttes parancsnokságon (Korück) kapott beosztást, majd ismeretlen időpontban a parancsnokság vezetője lett. Minden bizonnyal rendkívül öntevékenyen működött ebben a beosztásban, mert megkapta az első világháborúban elnyert II. és I. osztályú Vaskeresztjéhez is az ismétlőpántot. Erre az öntevékenységre utal az is, hogy 1943. március 30-án könnyebben megsebesült – szolgálati állása elvileg irodához kötötte volna, távol a frontvonalától. 1944 nyarán a dániai német parancsnokság IIa (személyügyi) beosztását töltötte be.

Budapestre feltehetően 1944 novembérében került. Hivatala a Budavári Palotában működött. →Pfeffer-Wildenbruch jellemző módon a város bekerítéséig von Münchowot bízta meg azzal, hogy a magyar I. hadtestet tájékoztassa a hadi helyzetről – ezzel is kifejezve azt, hogy a magyar hadtestparancsnokságot lényegében csak egy területi hivatalnak, nem pedig harcos seregtestnek tekintette. 1944. december 19-én a 6. hadsereg parancsnoksága utasította a IX. SS-hegyihadtesthez vezényelt von Münchowot, hogy beosztásából azonnali hatállyal térjen vissza a Korück 593.-hoz (a 6. hadsereg hadtápparancsnokságához).⁴⁶⁵ Nem tudjuk, hogy von Münchow eleget tett-e ennek a parancsnak, a Korück 593. beosztottjainak többsége mindenesetre vele ellentétben nem került bele az ostromgyűrűbe.

Von Münchow ezt követő budapesti tevékenységéről szinte semmit sem tudni. Csak annyi ismert, hogy 1945. február 1-jén a Német Aranykeresztet adományozták számára. Ezzel kapcsolatosan az adományozásokat nyilvántartó kar-

totékon szolgálati helyként annyi szerepel, hogy „Kampfkommandant Budápest”.⁴⁶⁶ Ebből csak következtetni tudunk arra, hogy minden bizonnyal önként vállalkozott valamilyen harccsoport vezetésére – az ugyanis nagyon valószínűtlen, hogy a kitüntetést irodái munkájáért kapta volna. Egy családfakutatóval foglalkozó weboldal szerint „a budapesti reptér utolsó védőjeként esett el”⁴⁶⁷ – itt minden bizonnyal a Vérmezőre gondolhattak, kérdéses azonban, hogy ezt az állítást mire alapozták. Veszteségi kartonján csupán annyi szerepel, hogy „1945. február 15-én Budapesten eltűnt”. 1977-ben a langeni városi bíróság holtá nyilvánította. igazolt dologgal kapcsolatban a holtá nyilvánítás jogát az a

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Braunschweigi Katonai Érdemkereszt I. osztálya ■ Ismétlőpánt a II. osztályú Vaskereszthez (1914) ■ Ismétlőpánt az I. osztályú Vaskereszthez (1914) ■ Háborús Érdemkereszt I. és II. osztálya kardokkal ■ Ezüst Sebesülési Jelvény ■ Német Aranykereszt 1945. február 1. ■ Bolgár Katonai Érdemrend IV. osztálya kardokkal ■ Török Vas Félhold	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Helmut Otto 1906. október 10-én született a szászországi Oederanban. Budapest ostroma alatt az 53. lovasezred 2. századának parancsnokaként Pestszentimre mellett november 4-én esett el. Haditetteinek részletei nem ismeretesek, a Német Aranykeresztet ezt követően kapta meg. Ekkori rendfokozata Obersturmführer volt. Magyar részről posztumusz a Szent Korona Rend kardokkal ékesített Lovagkeresztjével tüntették ki. osszolgálati helye a holtá nyilvánítás jogát az a

Helmut Otto 1906. október 10-én született a szászországi Oederanban. Budapest ostroma alatt az 53. lovasezred 2. századának parancsnokaként Pestszentimre mellett november 4-én esett el. Haditetteinek részletei nem ismeretesek, a Német Aranykeresztet ezt követően kapta meg. Ekkori rendfokozata Obersturmführer volt.

Magyar részről posztumusz a Szent Korona Rend kardokkal ékesített Lovagkeresztjével tüntették ki. osszolgálati helye a holtá nyilvánítás jogát az a

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1944. november ■ Szent Korona Rend kardokkal ékesített Lovagkeresztje 1945. január 13.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Helmut Otto 1906. október 10-én született a szászországi Oederanban. Budapest ostroma alatt az 53. lovasezred 2. századának parancsnokaként Pestszentimre mellett november 4-én esett el. Haditetteinek részletei nem ismeretesek, a Német Aranykeresztet ezt követően kapta meg. Ekkori rendfokozata Obersturmführer volt.

PAUL, REINHARD 1907. február 27-én született Usedomban, apja gazdálkodó volt. 1937-ben önkéntesként jelentkezett a Wehrmachtba. Első szolgálati helye az 5. lovasezred volt. 1939-ben tisztiiskolára küldték. A háború első időszakában az 5. lovasezred által felállított 175. felderítőosztályban volt szakaszparancsnok. 1940. április 1-jén hadnaggyá nevezték ki. A szovjet hadjáratban a 12. gépesített felderítőosztállyal vett részt. 1942

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 6.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Reinhard Paul SS-Oberschärführer a 17. lovasezred 6. századának katonájaként 1945. február 6-án kapta meg a Német Aranykeresztet. Személyéről más adat nem volt fellelhető. A holtá nyilvánítás jogát az a

1940–1942 1962

PANCK, BERNHARD 1915. február 27-én született Usedomban, apja gazdálkodó volt. 1937-ben önkéntesként jelentkezett a Wehrmachtba. Első szolgálati helye az 5. lovasezred volt. 1939-ben tisztiiskolára küldték. A háború első időszakában az 5. lovasezred által felállított 175. felderítőosztályban volt szakaszparancsnok. 1940. április 1-jén hadnaggyá nevezték ki. A szovjet hadjáratban a 12. gépesített felderítőosztállyal vett részt. 1942

Bernhard Panck 1915. február 27-én született Usedomban, apja gazdálkodó volt. 1937-ben önkéntesként jelentkezett a Wehrmachtba. Első szolgálati helye az 5. lovasezred volt. 1939-ben tisztiiskolára küldték. A háború első időszakában az 5. lovasezred által felállított 175. felderítőosztályban volt szakaszparancsnok. 1940. április 1-jén hadnaggyá nevezték ki. A szovjet hadjáratban a 12. gépesített felderítőosztállyal vett részt. 1942

Bernhard Panck 1915. február 27-én született Usedomban, apja gazdálkodó volt. 1937-ben önkéntesként jelentkezett a Wehrmachtba. Első szolgálati helye az 5. lovasezred volt. 1939-ben tisztiiskolára küldték. A háború első időszakában az 5. lovasezred által felállított 175. felderítőosztályban volt szakaszparancsnok. 1940. április 1-jén hadnaggyá nevezték ki. A szovjet hadjáratban a 12. gépesített felderítőosztállyal vett részt. 1942

A háború első időszakában az 5. lovasezred által felállított 175. felderítőosztályban volt szakaszparancsnok. 1940. április 1-jén hadnaggyá nevezték ki. A szovjet hadjáratban a 12. gépesített felderítőosztállyal vett részt. 1942

februárjában súlyosan megsebesült (térdlövés). Felgyógyulása után a romániai német katonai misszióhoz vezényelték. Egy bukaresti és egy nagyszombeni lovastiszthelyettes-képző iskolában kapott beosztást. Románia kiűzése szerencséjére Nagyszombenben érte, ahonnan kollégáival együtt zárt rendben vissza tudtak jutni Észak-Erdélybe. Itt azonnal a 8. SS-lovashadosztály 16. lovasezredének 1. századát vette át. Rövid időn belül háromszor is könnyebben megsebesült, de szolgálati helyét nem hagyta el. 1944. december 16-án halaszthatatlan családi ügyei miatt rövid eltávozást kapott, de egységéhez visszajutni már nem tudott. Eredeti csapattestéhez került vissza, ekkor ugyanis az 5. lovasezred a 4. lovasdandár alegységéeként a Vértes mellett harcolt. Itt is az 1. század parancsnokságát vette át. 1945 májusában néhány napig amerikai hadifogságban volt.

1945 után először egy nagyobb birtok vezetőjeként helyezkedett el. Öt év után ezt a munkát a tulajdonossal történő súrlódások miatt feladta, és egy vasöntődében vállalt munkát. Ez utóbbi helyen először nehéz fizikai munkát kellett végeznie, de öt év alatt az üzem középvezetői szintjéig jutott. Ekkor kezdte beadni kérvényeit a *Bundeswehr*-ben történő alkalmazására. Több elutasítás után végül 1962-ben századosként ténylegesítették.

Kitüntetési adományozása kérdéses, személyi anyagában ugyanis semmilyen nyoma nincs annak, hogy tudott volna arról: 1945. február 14-én a Német Aranykeresztet adományozták részére, miközben neve szerepel a kitüntetés adományozási katonájain.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1940. február 27. ■ I. osztályú Vaskereszt 1941. szeptember 3. ■ Fekete Sebesülési Jelvény 1942. március 18. ■ Bronz Közelharcpánt 1944. október ■ Ezüst Sebesülési Jelvény 1944. november ■ Arany Sebesülési Jelvény 1945. március 16. ■ Német Aranykereszt 1945. február 14.	■ Hadnagy 1940. április 1. ■ Főhadnagy 1942. április 1. ■ Százados 1945. május 1.

Karl Pläschinger 1927. október 1-én született a bajorországi Landsbergben. 1942. május 1-jén lépett be a Wehrmachtba a 1. SS-lovashadosztály 16. lovasezredének 1. századában. 1944. december 16-án megsebesült a romániai fronton. 1945. május 1-én került a 4. lovasdandár 5. lovasezredéhez a Vértes mellett. Itt is az 1. század parancsnokságát vette át. 1945. májusában néhány napig amerikai hadifogságban volt.

1945 után először egy nagyobb birtok vezetőjeként helyezkedett el. Öt év után ezt a munkát a tulajdonossal történő súrlódások miatt feladta, és egy vasöntődében vállalt munkát. Ez utóbbi helyen először nehéz fizikai munkát kellett végeznie, de öt év alatt az üzem középvezetői szintjéig jutott. Ekkor kezdte beadni kérvényeit a *Bundeswehr*-ben történő alkalmazására. Több elutasítás után végül 1962-ben századosként ténylegesítették.

Budapest ostroma során az 52. lovasezred parancsnoka volt. Ismeretlen okból a gyűrűn kívül maradt. A Német Aranykeresztet 1945. január 21-én adományozták részére, az 1944. szeptember–december közötti harccselekményekért. Felterjesztése nem maradt fenn. 1945. május 12-én Strakanitz (ma: Strakonice, Csehország) mellett esett szovjet hadifogságba. 1955. október 16-án szabadult.

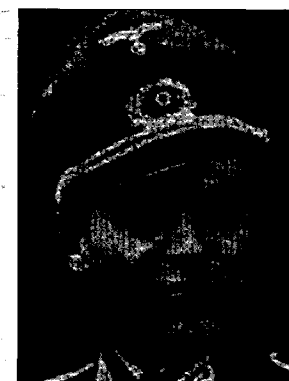
KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 21.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

PLESCHINGER, KARL

Karl Pleschinger 1905. október 4-én született a Magdeburg melletti Kalbe községben. 1932. május 1-jén belépett az NSDAP-be, de két hónap után megszüntette a tagdíjfizetést, így nem töltötte ki a teljes jogú tagsághoz szükséges próbaidőt. 1936 decemberében a Német Munkafront alkalmazottjaként elszakított 39 birodalmi márkát, amiért egy hónap börtönbüntetésre ítélték. 1938-ban ismeretlen okból az NSDAP foglalkozott az ügyével (Pleschinger ekkor feltehetően korábbi tagsági viszonyát kívánta felújítani). Az ezzel kapcsolatos iratok szerint a rendőrség az államellenes kommunista párttagok között tartotta nyilván, ezért az NSDAP központja külön figyelőkartont állított ki rá annak érdekében, hogy esetleges tagsági kérelmeit azonnal kiszűrjék. Ehhez képest 1939 után, ismeretlen időpontban a Waffen-SS soraiba került, és nincs adat arra, hogy előélete problémát jelentett volna számára.

Budapest ostroma során a 18. SS-lovasezred 6. századában szolgált. A Német Aranykeresztet 1945. február 10-én ítélték meg részére; a felterjesztés részletei ismeretlenek. Ekkor hauptscharführeri rendfokozatban szolgált.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 10.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

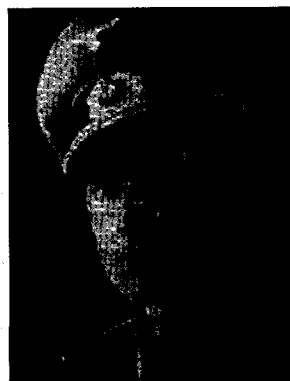
1943–1944

PRÄGER, WALTER

Walter Präger 1920. május 29-én született Berlinben. A Német Aranykeresztet 1945. január 28-án kapta meg, ekkor tartalékos hadnagyként a 93. páncélgránátos-ezred törzsszázadában szolgált. →Schöning 1944 októberben még Lovagkeresztre terjesztette fel, de ezt nem hagyták jóvá. Utoljára 1945. február 13–14-én látták. →Paul Krämerrel együtt Solymártól északra.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 28.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Karl Reinhard 1919. szeptember 20-án született Berlinben. Személyi anyagai hiányában katonai szolgálatáról csak annyit tudni, hogy eredetileg a Wehrmacht 4/I. lövész zászlóaljában szolgált, 1941. július 7-én, 1941. október 3-án, 1943. október 1-jén, 1943. október 27-én, illetve 1944. január 12-én megsebesült. Budapest ostroma alatt már a 15. SS-lovászrezredbe volt beosztva mint Wehrmacht-tiszt (tábori postaszáma alapján viszont a hadosztálytörzs-nél tartották nyilván). A Német Aranykeresztet 1945. január 27-én kapta meg, ekkor századosi rendfokozatban szolgált. A felterjesztés körülményei ismeretlenek. Reinhard Budapest ostroma során eltűnt.

Karl-Werner Reinhard 1919. szeptember 20-án született Berlinben. Személyi anyagai hiányában katonai szolgálatáról csak annyit tudni, hogy eredetileg a Wehrmacht 4/I. lövész zászlóaljában szolgált, 1941. július 7-én, 1941. október 3-án, 1943. október 1-jén, 1943. október 27-én, illetve 1944. január 12-én megsebesült. Budapest ostroma alatt már a 15. SS-lovászrezredbe volt beosztva mint Wehrmacht-tiszt (tábori postaszáma alapján viszont a hadosztálytörzs-nél tartották nyilván). A Német Aranykeresztet 1945. január 27-én kapta meg, ekkor századosi rendfokozatban szolgált. A felterjesztés körülményei ismeretlenek. Reinhard Budapest ostroma során eltűnt.

1942-1944

REINHARD, KARL-WERNER

Karl-Werner Reinhard 1919. szeptember 20-án született Berlinben. Személyi anyagai hiányában katonai szolgálatáról csak annyit tudni, hogy eredetileg a Wehrmacht 4/I. lövész zászlóaljában szolgált, 1941. július 7-én, 1941. október 3-án, 1943. október 1-jén, 1943. október 27-én, illetve 1944. január 12-én megsebesült. Budapest ostroma alatt már a 15. SS-lovászrezredbe volt beosztva mint Wehrmacht-tiszt (tábori postaszáma alapján viszont a hadosztálytörzs-nél tartották nyilván). A Német Aranykeresztet 1945. január 27-én kapta meg, ekkor századosi rendfokozatban szolgált. A felterjesztés körülményei ismeretlenek. Reinhard Budapest ostroma során eltűnt.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 27.	■ Elöléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

RICHTER, HERBERT

Herbert Richter a 978/II. zászlóalj tartalékos főhadnagyként 1945. január 28-án nyerte el a Német Aranykeresztet. Személyi adatai és felterjesztése ismeretlenek.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 28.	■ Főhadnagy (tartalékos)

Budapest ostroma során a 978/II. zászlóalj tartalékos főhadnagyként vett részt. 1945. január 28-án nyerte el a Német Aranykeresztet. Személyi adatai és felterjesztése ismeretlenek.

RÖSCHMANN, ERNST

Ernst Röschmann 1913. július 24-én született Brémában. 1931-ben lépett be az SA-ba és az NSDAP-be. 1935-től az SA főállású funkcionáriusa lett, 1938-ban már SA-Sturmbannführerként vett részt a brémai zsinagóga felgyújtásában. 1939-ben vonult be katonának, első csapatteste a 401. gyalogezred 6. százada volt. A budapesti harcokban az FHH-lövészrezred I. zászlóaljának tartalékos századosaként vett részt. 1944. november 25-én megsebesült (korábban két súlyosabb sebesülése volt). A Német Aranykeresztet 1945. január 6-án kapta, a felterjesztés körülményei ismeretlenek. Nem állapítható meg, hogy bekerült-e a budapesti katlanba. 1945 után üzletkötőként helyezkedett el, 1967-ben hunyt el.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 6.	■ Elöléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

ROSENFELDER, FRITZ

Fritz Rosenfelder 1908. október 6-án született Pirmasensben. Eredeti foglalkozása cipész volt; önálló ipárosként dolgozott a Theleld und Rosenfelder cipőkészítő üzem egyik tulajdonosaként. Az NSDAP-be 1933 májusában lépett be, 1939. november 5-én pedig az SS-lovaság mellett kötelezte el magát. 1942-ben a 8. SS-tüzérezred 2. ütegében volt Unterscharführer, 1943. szeptember 10-én Novoszevszkij (vagy Novgorod Szeverszkij) mellett megsebesült. Katonai képességeire tekintettel tisztképző tanfolyam elvégzése nélkül 1944. június 21-én Untersturmführerré nevezték ki. Az ezzel kapcsolatos feljegyzés szerint „Rosenfelder elsősorban mint előretolt tűzér-figyelő és megfigyelőtiszt az összes oroszországi bevetésben vállalkozó kedvével, felelősségtudatával, körültekintésével és a legnehezebb helyzetekben is megőrzött, kiemelkedő bátorságával kiválóan helytállt.”⁴⁶⁸

Budapest bekerítése során 1944. december 28-án Kelenföldön elesett. A Német Aranykeresztet 1945. január 27-én kapta mint a 8. tüzérezred I. osztály törzsként beosztott tisztje, a felterjesztés körülményei ismeretlenek.

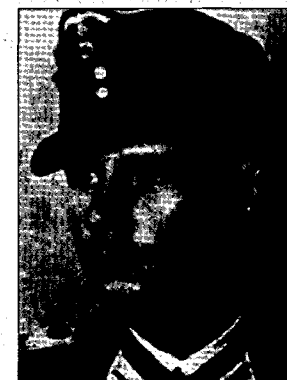
KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 27.	■ Unterscharführer
■ Untersturmführer 1944. június 21.

ROTHE, FRIEDRICH

Friedrich Rothe 1920. május 7-én született. A háború alatt összesen hatszor sebesült, ebből kétszer súlyosan. 1944 végétől a 93. páncélgránátos-ezred 6. századának parancsnoka volt. 1944 februárjában és 1945. január 1-jén soron kívül léptették elő főhadnaggyá, illetve századossá – ami arra utal, hogy katonai teljesítményét rendkívülinek értékelték. Egységét 1944. december 20-án kivonták a Pest előtti arcvon-

nalról, és a 2. magyar páncélos-hadosztály támogatására a Garam mellé szállították. Rothé utolsó sebesülése 1945. február 24-én Kéménden történt, ahol átlótték bal sípcsontját. A Német Aranykeresztet 1945. március 22-én kapta, minden bizonynyal részben budapesti haditetteiért. A háború végén amerikai hadifogságba esett, ahonnan 1945. augusztus 5-én szabadult. 1967-ben még életben volt.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. március 22.	■ Főhadnagy 1944 február (soron kívül)
■ Százados 1945. január 1. (soron kívül)

1941–1944

RUTZKE, PAUL

Paul Rutzke 1915. január 31-én született. 1936-tól hivatásos katonaként szolgált, 1939. október 1-jén nevezték ki hadnaggyá. Ekkor a 86. gyaloghadosztály 184. gyalogezredének egyik híradós szakaszparancsnoka volt. 1940. június 16-án a II. osztályú Vaskereszttel tüntették ki, 1941. augusztus 1-jén pedig az I. osztályt is megkapta.

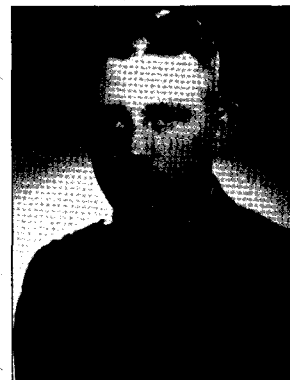
1943-ban vagy ezt követően helyezték át a 186. gyalogezredtől a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztályhoz. Budapest ostroma alatt a hadosztály egyik

ségédtisztjeként; a bekerítés után a páncélgránátos-ezred beosztott tisztjeként kapott beosztást. Sorsa az ostrom alatt már nem követhető, egy harmadik személy elbeszélése szerint 1945 februárjában elesett. A Német Aranykeresztet 1945. február 23-án adományozták neki, az adományozás részletei azonban nem ismertek. A mülheim-ruhri közigazgatási bíróság 1964-ben holtá nyilvánította.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1940. június 16. ■ I. osztályú Vaskereszt 1941. augusztus 1. ■ Német Aranykereszt 1945. február 23.	■ Hadnagy 1939. október 1.

1935

1941

SANDER, FRIEDRICH

Friedrich Sander 1908. december 15-én született a Kleve melletti Gochban. Műszerésznek tanult, 1927-ben lépett be a Reichsheerbe, ahol 1939-ig tiszthelyettesként (Feldwebel) szolgált. 1935-ben megházasodott. A háborúban először a 178. páncélvadászosztályban mint szakaszparancsnok vett részt. 1939. október 10-én egyből főhadnagyi kinevezést kapott, 1942 folyamán pedig átvették a hivatásos tisztikarba is (ezt már 1940-ben is kezdeményezte, de ekkor

még visszautasították). A II. osztályú Vaskeresztet 1941. július 17-én, az I. osztályút 1941. augusztus 15-én kapta meg.

1943. március 16-án a 87. páncélvadászosztály parancsnokának nevezték ki, 1944. február 1-jén pedig soron kívüli őrnagyi kinevezését vehette át. 1944. március 1-i jellemzése így fogalmazott:

*Nyugodt, visszafogott személyiség. Több, mint aminek látszik. Kifogástalan nemzetiszocialista magatartás. Bátor és mindig bevetésre kész. Mint páncélvadász-osztályparancsnok és mint riadóegységek vezetője is kitűnt kemény harcokban. Kritikus helyzetekben is nagyon nyugodt. Jó szervező. Szellemileg friss és élénk. Testileg szívós és kitartó.*⁴⁶⁹

A mielau (ma: Mława, Lengyelország) páncélosiskolán töltött rövid időszak után 1944. szeptember 8-án a frissen felállított „Feldherrnhalle” páncéltörőosztály parancsnoki posztját vette át.

Budapest ostroma során szorosan együttműködött a magyar rohamtüzérekkel. A Német Aranykeresztet 1945. január 13-án adományozták részére, a felterjesztés azonban nem maradt fenn. Részt vett a kitörésben, egy katonája később arról számolt be, hogy február 13–14-én egy téglagyár mellett (feltehetően a solymári téglagyárnál) megsebesült, ekkor látta utoljára. Ugyanakkor a 23. szovjet lövészhadtest 1945. február 16-ai összefoglaló jelentése szerint Sander egy 400 fős harccsoportot vezetve tört ki Budakeszi-észak–Julianna-major, 554. magaslát–Budajenő irányába, ám Budajenőtől nem messze fogságba esett. További sorsa ismeretlen.⁴⁷⁰

Friedrich Sander
1942-ben

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1941. július 17. ■ I. osztályú Vaskereszt 1941. augusztus 15. ■ Német Aranykereszt 1945. január 13. ■ Magyar Érdemrend Lovagkeresztje kardokkal 1945. január 28.	■ Főhadnagy (tartalékos) 1938. október 10. ■ Százados 1942. ■ Őrnagy 1944. február 1.

alatti. Erős oldalai nincsenek. Gyenge oldala: túl kevés lendület. Éppen hogy [ez utóbbi két szó áthúzva] megfelel mint ezredparancsnok, szoros irányítás mellett.²⁴⁷²

Ernst Schmedding Heinrich Himmlerrel (balra) 1944 elején a német hadsereg 13. „Handschar” SS-hadosztály szemlélén, a neuhammeri gyakorlótéren. Itt a 22. és 23. SS-hadosztályok is voltak. A 22. SS-hadosztály a 13. SS-hadosztályhoz tartozott. A 23. SS-hadosztály a 13. SS-hadosztályhoz tartozott. 1944. augusztus 8-án áthelyezték a IX. SS-hegyihadtesthez, ahol a tüzérségi parancsnok posztját kapta. Az ostrom alatti tevékenysége ismeretlen. 1945. január 22-én kapta meg a Német Aranykeresztet, minden bizonnyal egyfajta automatizmus keretében, ami beosztásából adódott – erre utal, hogy a hozzá hasonlóan inkább irodai feladatokban elfoglalt →Gottstein és →Sobotta is aznap kapta ezt a kitüntetést. A kitörésben →Pfeffer-Wildenbruch csoportjával együtt vett részt, 1945. február 12-én esett fogságba.

1949. december 12-én ötperces eljárással 25 év javító-nevelő munkatáborra ítélték. 1955. október 18-án szabadult. Egy üdülőút során érte utol a halál: 1963. december 23-áról 24-ére virradóra a madeirai Funchal mellett a Laçonia utazóhajó véletlen felgyulladásá miatt 127 másik utassal együtt ő is életét veszítette.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 22.	■ Standartenführer 1944. április 20.

SCHONERT, WERNER

Werner Schonert 1922. szeptember 1-jén született a tübingiai Arnstadtban.

Katonai szolgálatát 1940-től kezdve végig a 66. páncélgránátos-ezredben töltötte le. 1943-ban kétszer megsebesült, ekkor a 11. században szolgált. 1944 március 2-án a 8. (nehéz) századhoz osztották be, rövid ideig zászlóaljsegédtiszt is volt. A Német Aranykereszt kitüntetést 1945. február 9-én kapta meg. A felterjesztés részletei ismeretlenek, ezredparancsnoka, →Georg-Wilhelm Schöning feljegyzései szerint 1944. december 29-én egyedül göngyölített fel egy magyar csapatok által elhagyott és a szovjetek által megszállt árokszakaszt; és közben több géppuskát és nehézpuskát zsákmányolt, 1945. január 6-án pedig páncélköllel kilőtt egy harcokocsi.⁴⁷³ Az adományozás kapcsán kiállított nyilvántartó kártya szerint ekkor a 2. század parancsnoka volt. Részt vett a kitörésben, és Budától északnyugatra esett fogságba 1945. február 14-én. 1949. március 30-án tért vissza a hadifogságból.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 9.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

SCHRADER, ERWIN

Erwin Schrader 1911. július 16-án született a Braunschweig melletti Essehofban. Apja gazdálkodó volt. Érettségije (Obersekundareife, azaz hat középiskolai osztály elvégzése) után két évig egy bankban helyezkedett el. 1929. november 1-jén lépett be az NSDAP-be, de innen 1930. január 10-én kilépett, mert jelentkezett a Wehrmachtba, ahol a 15. lovasezredben kapott beosztást mint hivatásos katona (korábban a Hitlerjugendnek és az SA-nak is tagja volt). A háborúban 1944 februárjáig tiszthelyettesként és szakaszparancsnokként vett részt, csapatteste a 152. felderítőosztály volt, ahonnan 1943 októ-

berében helyezték át a 9. gyaloghadosztály 1. századához. 1943. március 26-i jellemzése így szól:

„...különösen tisztességes, egyenes jellem, önálló munkatárs és ügyes szervező. Szellemileg és testileg különösen jó képességekkel rendelkezik. Egészséges becsvágya, lendülete és tettekre készsége van. Az ellenség előtt különösen jól bevált. A párt régi tagja.”⁴⁷⁴

1944. januárjában hadnaggyá nevezték ki. 1944. november 7-én →Ottomar Schaffner eleste után a 17. lovasezred 6. századának parancsnoki beosztását vette át. Nem tudjuk, hogyan és miért került Budapestre. A Német Aranykereszt kitüntetését 1945. február 10-én kapta meg, a felterjesztés körülményei ismeretlenek. A kitörés során eltűnt.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1941. november 15. ■ I. osztályú Vaskereszt 1943. augusztus 18. ■ Háborús Érdemkereszt II. osztálya 1941. szeptember 7. ■ Fekete Sebesülési Jelvény 1941. november 15. ■ Bronz Közelharcpánt 1943. december 9. ■ Gyalogsági Rohamjelvény 1943. december 13. ■ Német Aranykereszt 1945. február 10.	■ Hadnagy 1944. január 4.

1944. januárjában hadnaggyá nevezték ki. 1944. november 7-én →Ottomar Schaffner eleste után a 17. lovasezred 6. századának parancsnoki beosztását vette át. Nem tudjuk, hogyan és miért került Budapestre. A Német Aranykereszt kitüntetését 1945. február 10-én kapta meg, a felterjesztés körülményei ismeretlenek. A kitörés során eltűnt.

1944. januárjában hadnaggyá nevezték ki. 1944. november 7-én →Ottomar Schaffner eleste után a 17. lovasezred 6. századának parancsnoki beosztását vette át. Nem tudjuk, hogyan és miért került Budapestre. A Német Aranykereszt kitüntetését 1945. február 10-én kapta meg, a felterjesztés körülményei ismeretlenek. A kitörés során eltűnt.

1939

SOBOTTA, KARL-HEINZ

Karl-Heinz Sobotta 1912. december 29-én született Dortmundban polgári családban. Az NSDAP-be és az SA-ba 1933. március 1-jén lépett be, az evangélikus egyházból 1937-ben kilépett (feltehetően ekkor léphetett be az általános SS-be is). Fél évig az SA hivatásos alkalmazottja volt, ezt követően munkaszolgálatot teljesített, majd behívták katonának. 14 hónapos szolgálatát a 4. és a 8. utász zászlóaljnál teljesítette, őrmesteri rendfokozatban szerelt le. 1936. július 1-jén lépett a rendőrség szolgálatába, ahol közrendvédelmi területen tevékenykedett (utolsó beosztási helye Recklingshausen volt). Az SS-rendőrhadosztály 1939. októberi felállításakor századosi rendfokozatban a 2. utászszázad parancsnokságával bízták meg. 1940. július 9-én a francia hadjárat során gránátszilánktól felső karján könnyebben sebesült. 1942. március 22-én a Szovjetunióban mindkét kezén gránátszilánktól ismét megsérült (előtte 1941 első hónapjaiban egy utásztiszti tanfolyamot is elvégzett). A fegyveres SS hivatásos tisztjei közé 1942. április 1-jén vették fel. 1943. januárjában helyezték át a 8. SS-utász zászlóaljhoz, áprilisában ő vezette az alegység Drezdában és Krakkóban történt újrafelállítását is. 1944. március 19-én ez a zászlóalj volt a 8. SS-lovashadosztály első alegysége, amely átlépte a horvát–magyar határt: két különítmény az Eszék melletti Dráva-hidakat rohanta le, egy szakasz pedig tutajokon kelt át. (Az akció során egy SS-katona meghalt, egy magyar főhadnagy pedig súlyosan megsebesült.) Utóbb a Harta–Dunaegyháza–Dunaföldvár községekben elhelyezett zász-

Karl-Heinz Sobotta 1942-1944 körül

lőaljat egy harmadik századdal bővítették ki, Sobotta pedig sturmbannführeri kinevezést kapott. Ekkori minősítése igen pozitív volt, parancsnoka kiemelte, hogy „nagy passzióval foglalkozik fegyvernemével”.⁴⁷⁵ 1944 augusztus végén a zászlóalj először Szeged-Dárda térségébe került, majd a Maros folyamvédelmében és a Torda környéki harcokban vett részt. Sobotta 1944. november 30-áig vezette az egységet, ezt követően a IX. SS-hegyihadtest utászpáncsnokának nevezték ki, előbb a Torda környéki harcokban, majd a Duna-hidak felrobbantásának kivitelezéséért (más kérdés, hogy a hidakat a robbantást megelőzően a szovjet fél próbálta minden erővel megsemmisíteni).⁴⁷⁶ A Német Aranykeresztet 1945. január 22-én ítelték meg részére, felterjesztése azonban nem maradt fenn. A kitörés során Sobotta a hadtestparancsnoksággal tartott, és Pfeiffer-Wildenbruchkal együtt esett fogságba. A továbbiakról 1954 februárjában írt visszaemlékezésében így számolt be: „Február 12-én hadifogságba estem, ahol egy »szovjet katonai nő« a jelvényeimre és a kitüntetéseimre mutatva azt mondta, ahogyan ő mondta, hogy »nix gut, diese« és minden tulajdonomtól megszabadítottam. A későbbi út további állomásai a magyarországi és romániai átmeneti táborok voltak, míg 1945. augusztusában Kijevbe kerültem.”

Nem érkeztem. A tábor 1946 nyaráig nagyjából a nemzetközi szabályoknak megfelelően vezették. Aztán kezdődött a hírhedt »antifa-kampány«. A politikai uszítás nem ismert határokat, és az oroszok hatékony eszközei mindenkit, aki szembe állt az »antifa« vonallal, »kikapcsoltak«. Így kerültem mint »nehezen kezelhető« személy a kijevi 50. számú büntetőtáborba, ahonnan súlyos disztrófiával és torokgyulladás-sal már 1946. októberében a kórházba utalták. Alig éltem túl a tüdőgyulladást, máris elkapott a vérhas. 44 kilós testsúlyommal az élet végén álltam. Nem sok hiányzott az önfeladáshoz. Csak az asszony és a gyermekek viszontlátásának reménye adott tartást. Így ezt a krízist is túléltem, és újra összeszedtem magam. 1949 végéig mint törzstiszt nem kellett külső munkára mennem, csak a táboron belül vettem részt a hadifogoly-önkormányzat munkájában. 1949. november 11-én történt, tehát nem sokkal az utolsónak bejelentett hazaengedési időpont előtt. Fél évig ültem a rigai 1. számú börtönben. Mindenképp megemlíteném, hogy a börtönök a Szovjetunióban messze a légtisztább helyek voltak nek számítanak. Ezt követően súlyos bűnözőkkel együtt (szidisták, gorú őrizet, fényszórók, véredek) keletre ment utunk. Végül a

Mindez 1949. november 11-én történt, tehát nem sokkal az utolsónak bejelentett hazaengedési időpont előtt. Fél évig ültem a rigai 1. számú börtönben. Mindenképp megemlíteném, hogy a börtönök a Szovjetunióban messze a légtisztább helyek voltak nek számítanak. Ezt követően súlyos bűnözőkkel együtt (szidisták, gorú őrizet, fényszórók, véredek) keletre ment utunk. Végül a

az Urál mögötti Szverdlovszk [Jekatyerinburg] mellé kerültem. Az elítélés napjától kezdve minden rendfokozatú egyénnek nehéz fizikai munkát kellett végeznie. Érthetővé válik, hogy mennyire nehéz dolguk volt ennek során az idősebbeknek, ha figyelembe vesszük, hogy elsősorban nehéz földmunkákat és építési feladatokat kellett elvégezni. Nem egy ember fejezte be szívrohammal a munkáját.

Ebben az időben a hozzátartozók és segítőkész emberek is jelentkeztek otthonról. Sokan meghaltak volna a rosszabbodó élelmezés miatt, ha nem segítettek volna rajtuk az otthonról érkező csomagok. [...] Én újra élhetek, és megint örülhetek feleségem és gyermekeim, valamint barátaim szeretetének, de ezreknek még várniuk kell erre a pillanatra. Meddig?⁴⁷⁷

Sobotta 1953 októberében térhetett haza otthonába. A gelsenkircheni önkormányzat különbuszt küldött érte és öt társáért a friedlandi átmenőtáborhoz. Otthoni fogadását az újsághírek szerint kisebb népünnepély kísérte.

Néhány hónap regenerálódás után visszatért a rendőrséghez. Közrendészeti területen dolgozott, 1959-ben Dortmundba helyezték át. Aktívan részt vett a Nemzetközi Rendőrtársaság (International Police Association, IPA) működésében. 1971. július 14-én hunyt el.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 22.	■ Sturmbannführer 1944. március

STAHLBERG, WERNER

Werner Stahlberg 1919. január 11-én született Kielben; apja távírási üzem-mérnök volt. 1935-ben lépett be az SS-be, majd 1937. április 30-án az SS-VT soraiba, ahol a híradó fegyvernemben kapott beosztást. 1942 nyarán kapott tiszti kinevezést.

Stahlberg házassági viszonyai nem alakultak egyszerűen. 1943. november 24-én kérvényt nyújtott be gyorsított házassági engedély iránt, a Holz kisasszonnyal tervezett esküvőt 1943. december 6-ára tűzték ki. 1943. december 4-én azonban az RuS közölte vele, hogy további vizsgálatok szükségesek, mivel a menyasszonya családfájában előforduló „Edelheim” családnév „zsidós csengésű”. Erre 1943. december 20-án Stahlberg házassági kérelmét visszavonta, arra hivatkozva, hogy menyasszonya csakugyan részben zsidó származású. Ugyanaznap viszont újabb házassági kérvényt adott be, ezúttal már egy bizonyos Gertrud Graf nevű hölgyet megnevezve. A tervezett esküvő napját 1944. január 4-ében jelölte meg. Az RuS illetékesei ekkor kibillentek komfortzónájukból:

„Véleményem szerint ez a Graf kisasszonnyal való kapcsolat nem lehet túl hosszú, hiszen máskülönben hogyan adhatt volna be négy héttel korábban egy másik nővel kapcsolatos házassági kérelmet? Nem azért vagyunk itt, hogy minden SS-tiszt részére négyhetenként újabb és újabb házassági kérelmeket dolgozzunk fel. Az urak legyenek szívesek gondos megfontolást követően beadni kérelmeiket. Holz kisasszony állítólagos zsidó származását egyébként a nálunk lévő iratok egyáltalán nem bizonyítják.”⁴⁷⁸

Stahlberg katonai pályafutása és kitüntetései csak részben rekonstruálhatók. Amit biztosan lehet tudni róla, hogy 1943 nyaratól a 8. SS-tüzérezredben szolgált obersturmführeri rangban mint híradótiszt. 1943. november 4-én kapta meg az I. osztályú Vaskeresztet. Személyi kartonján szerepel egy megjegyzés, miszerint 1945. január 27-én kitüntették a Német Aranykereszttel⁴⁷⁹, ám felterjesztése nem lelhető fel.

Stahlberg részt vett a kitörésben, és ki is jutott, ezt követő sorsa azonban ismeretlen.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ I. osztályú Vaskereszt 1943. november 4.
■ Német Aranykereszt 1945. január 27.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

STEINBERGER, ERNST-MARTIN (1921. április 27-én született az ausztriai Saalfeldben. Katonai szolgálatára csak nagyon kevés adat van: az SS-lovashadosztály katonájaként 1942. május 26-án megsebesült, ekkor egy rigai kórházban kezelték. A Német Aranykeresztet 1944. december 30-án kapta, ekkor a 8. légvédelmi tüzérszázad 2. századában szolgált. Herbert Wörning 1972. július 10-én iktatott nyilatkozata szerint Budapesten 1945. február 6-án elesett.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1944. december 30.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Herbert Wörning 1972. július 10-én iktatott nyilatkozata szerint Budapesten 1945. február 6-án elesett.

TAPPEINER, JOSEF (1918. február 10-én született az ausztriai Wienben. Katonai szolgálatára csak nagyon kevés adat van: az SS-lovashadosztály katonájaként 1942. május 26-án megsebesült, ekkor egy rigai kórházban kezelték. A Német Aranykeresztet 1944. december 30-án kapta, ekkor a 8. légvédelmi tüzérszázad 2. századában szolgált. Herbert Wörning 1972. július 10-én iktatott nyilatkozata szerint Budapesten 1945. február 6-án elesett.

JOSEF TAPPEINER a 18. SS-lovászrezd 3. századának Oberscharführereként kapta meg 1945. február 10-én a Német Aranykeresztet. Személyére más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 10.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Herbert Wörning 1972. július 10-én iktatott nyilatkozata szerint Budapesten 1945. február 6-án elesett.

TAUER, HERBERT

Herbert Tauer tartalékos százados a 66. páncélgránátos-ezred 9. századának parancsnokaként 1944. december 22-én kapta meg a Német Aranykeresztet. Személyére más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1944. december 22.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

THOMA, JOHANN

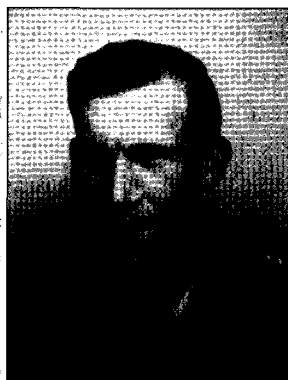
Johann Thoma (SS-Oberscharführer) 1945. február 8-án kapta meg a Német Aranykereszt kitüntetését. Személyére más adat nem volt fellelhető.

Johann Thoma (SS-Oberscharführer) 1945. február 8-án kapta meg a Német Aranykereszt kitüntetését. Személyére más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. február 8.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

Herbert Wörning 1972. július 10-én iktatott nyilatkozata szerint Budapesten 1945. február 6-án elesett.

Herbert Wörning 1972. július 10-én iktatott nyilatkozata szerint Budapesten 1945. február 6-án elesett.

1943–1944

WASSERSLEBEN, HERMANN-ERICH

Hermann-Erich Wassersleben 1920. március 7-én született a szászországi Zahna városkában. 1944. január 16-án bal állkapcsán megsebesült. Hadnagyi kinévezését 1944. július 1-jén kapta meg. A magyar hadszíntérre 1944 novemberében került a 987/I. zászlóalj századparancsnokaként. Egységét először 1944 novemberében Ercsi–Érd térségében vetették be. Budapest bekerítése után a zászlóalj a fővárosba szorult, és december végén a déli vasúti töltés térségében harcolt. Városovics Pálnak, az 1. rohamtüzérszázad hadapródjának az 1980-as években írt visszaemlékezése szerint többször adott tüztámogatást Zrínyi rohamlövegeivel Wassersleben egységének.

Willy Eberz hadnagy 1945. február 14-én értesítette Wassersleben özvegyét a halálhírről. A levél jellegzetes stílusa miatt annak ellenére érdekes dokumentum, hogy egyetlen konkrétum sem derül ki belőle a halál körülményeiről. Csak feltételezhető, hogy ezzel kapcsolatban Eberz nem akart hazudni, és ezért nem írt semmi megnyugtatót (pl. hogy „azonnal meghalt”, ami az ilyesfajta levelekben rendszeresen visszatérő fordulat):

„Igen tisztelt Nagyságos Asszony! Egyik szülője nem volt hajlandó hitelezni a nagyvitéz személyt.”

Nekem jutott a kemény feladat, hogy közöljem Önnel: férje 1944. december 28-án Budapesten hősi halált halt.

Wassersleben hadnaggyal a zászlóalj egy kiváló katonát és egy példamutatóan bátor tisztet veszített el. Embereivel szemben gondoskodó bajtárs és igazságos előjáró volt. Alapelve mindig az volt: többet lenni, mint látszani. Így élte példamutató életét bajtársai előtt, és soha nem követelt többet embereitől, mint amit magától elvárt. Katonái csüggttek rajta, és szerették. Van ennél szebb dolog egy igazi német tiszt számára?

Minden nehéz helyzetben férfias szívet és töretlen győzni akarást mutatott. Élete a Führer és Németország nagy eszméiért mutatott tettbizonyosság volt, úgy, ahogyan mi itt kinn teljesítjük kötelességünket. A tisztek körében tisztelték és szerették: egyenes és nyílt természete, kötelességteljesítése feledhetetlen marad.

A katonasors nagy feladatokat állított elé, és ezeket példamutatóan oldotta meg. Nehéz helyzetben – amikor mind a zászlóaljparancsnok, mind annak segédtisztje megsebesült – ő vette át a 987/I. gránátos zászlóalj vezetését.

A Budapesten és Budapest körül folytatott harcokért a Führer 1945. január 26-án (a hadosztályparancs szerint) derekas magatartása és igazi katonai teljesítménye látható jeleként a Német Aranykereszttel tüntette ki.

Önt és gyermeküket hűségesen, igazi aggodalommal szerette, és sokszor beszéltünk hazánkról és a családjáról. A háza iránti aggodalmáért életével fizetett. Hősi halála segít abban, hogy gyermeke jobb jövőt teremthessen.

Mélyen tisztelt Wassersleben Asszony! Teljesen meg tudom érteni fájdalmát Férje elvesztése miatt, és az is nyilvánvaló számomra, hogy emberi szavak nem csökkenthetik kínját, de egyet szeretnék kérni: higgye el, hogy osztozni kívánok fájdalmában mint ember és mint férjének bajtársa.

Minden fájdalomon túl azt kérem, legyen büszke, hogy ilyen egyenes, erkölcsös és bátor német tiszt lehetett életének társa.

Az a bizonyosság azonban, hogy ő a mi súlyosan szorítóba került, szeretett német népünkért, a Führerért és Nagy-Németországért esett el, legyen vigasz az Ön és gyermeke számára.

Zárásként hadd fejezzem ki személyes együttérzésemet.

Amikor csak tanácsra és tetre van szüksége a nehéz órákban, szívesen állok az Ön rendelkezésére.

és Csendes részvétemmel maradok az Ön híve, Willy Eberz, hadnagy és zászlóaljsegédtszi P. S. Sajnos nem tudtam korábban értesíteni Önt, mivel magam is csak tegnap érkeztem vissza a csapathoz felgyógyulva sebesülésemből.²⁴⁸⁰

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt 1943. október 17. ■ I. osztályú Vaskereszt 1944. február 1. ■ Német Aranykereszt 1945. január 26.	■ Hadnagyi 1944. július 1.

WEBER, WILLI

Willi Weber 1945. február 10-én kapta meg a Német Aranykeresztet, ekkor
a 22. páncélos SS-felderítőosztag 3. századának Oberscharführere volt. Sze-
mélyére más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
Német Aranykereszt 1945. február 10.	Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

[illegible]

1. Die erste Gruppe ist die der "Kleinrentner", die aus den
 2. kleineren Rentnern besteht, die eine Rente von bis zu 100
 3. Mark erhalten. Diese Gruppe ist die größte und umfasst
 4. etwa 60% der gesamten Rentner. Die zweite Gruppe ist die
 5. der "Mittelrentner", die eine Rente von 100 bis 200 Mark
 6. erhalten. Diese Gruppe umfasst etwa 20% der gesamten
 7. Rentner. Die dritte Gruppe ist die der "Großrentner", die
 8. eine Rente von über 200 Mark erhalten. Diese Gruppe ist
 9. die kleinste und umfasst nur etwa 20% der gesamten
 10. Rentner.

WELTNER, ANDREAS

Andreas Weltner 1907. szeptember 14-én született a Kitzingen melletti Rödelseeben. A Német Aranykeresztet 1945. január 7-én kapta meg mint a „Feldherrnhalle” páncélvadászosztály második századának őrmestere. Személyére más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI: ■ Német Aranykereszt 1945. január 7.	RENDFOKOZATAI: ■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

WOLF, HEINZ

Heinz Wolf a 8. SS-páncélvadászosztály 2. századának Unterscharführere 1945. január 27-én kapta meg a Német Aranykeresztet. Személyére más adat nem volt fellelhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ Német Aranykereszt 1945. január 27.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

244

BÜCHNER, WILLY

Willy Buchner 1915. január 31-én született a tübingiai Schweina községben. 1936-ban kezdte katonai szolgálatát a 49. gépesített utász zászlóaljnál. Ugyanabban az évben könnyebb testi sértésért 28 birodalmi márka pénzbüntetésre ítélték. A háború elején már a 152. utász zászlóaljban teljesített szolgálatot mint tiszthelyettes, egészen 1943. október 14-ig. Későbbi szolgálati útja nem rekonstruálható. 1940. június 14-én a II. osztályú Vaskeresztet, 1940. július 17-én az I. osztályú Vaskeresztet, 1942. július 20-án a Fekete Sebesülési Jelvényt, 1942. augusztus 20-án az Ezüst Sebesülési Jelvényt, 1942. április 7-én a Rohamjelvényt, 1943. szeptember 5-én a Német Aranykeresztet is megkapta.

Katonai képességeivel hamar feltűnt, amit előbb felsorolt kitüntetései is bizonyított. 1942. november 30-án a tisztképző iskola mellőzésével hadnaggyá nevezték ki, ezt 1944. május 1-jén soron kívüli főhadnagyi kinevezés követte. Jellemzése így fogalmazott:

„Friss, nyílt és impulzív karakter, magával ragadó lendülettel. Szívvel-lélekkel katona. Nagyon öntudatos. Érvényesíti akaratát. Kifejezetten vezető típus, felelősségteljes. Izzó nemzetiszocialista. Az ellensége előtt kiválóan teljesített. Rámenős, snájdig tiszt [...], még hiányzó tudását pótolnia kell.”²⁴⁸¹

A Becsületlappántot 1945. február 5-én ítélték meg részére. A kitüntetés felterjesztési adatai nem maradtak fenn, de egyértelmű, hogy 1944. november 20-án történt halálához köthetők. Ekkor már a „Feldherrnhalle” utász zászlóalj 2. századának parancsnoka volt (feltehetően 1944 nyarán került ide). Buchner

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
II. osztályú Vaskereszt 1940. június 14. I. osztályú Vaskereszt 1940. július 17. Fekete Sebesülési Jelvény 1942. július 20. Ezüst Sebesülési Jelvény 1942. augusztus 20. Rohamjelvény 1942. április 7. Német Aranykereszt 1943. szeptember 5. Német Szárazföldi Haderő Becsületlappántja 1945. február 5.	Hadnagy 1942. november 30. Főhadnagy 1944. május 1. (soron kívül)

ismeretlen helyen kapott halálós sebet, a kérdéses időszakban a „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály Maglódtól Gyöngyös térségéig több harcsoportban harcolt. Holttestét az Új köztemető 140-es parcellájában hantolták el.

Walter Kempny 1917. július 6-án született. 1941. augusztus 23-án jobb combján, 1943. december 26-án bal kezén, jobb arcán, mindkét lábán és bal vállán répeszektől súlyosan megsebesült. Ebben az időben a „Feldherrnhalle” hadosztály gránátos ezredének 10. századában szolgált. Felgyógyulása után 1944 augusztusában került vissza a hadosztályhoz. Ismeretlen időpontban kapta meg az I. és a II. osztályú Vaskeresztet.

A Becsületlappánt kitüntetését 1945. február 5-én adományozták részére. Kempny ekkor a „Feldherrnhalle” páncélgránátos ezredének 1. századában

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
Német Szárazföldi Haderő Becsületlappántja 1945. február 5.	Előléptetéseiének időpontjai nem ismertek.

szolgált mint törzsőrmester. Az adományozás körülményei ismeretlenek. Csak feltételezhető, hogy Kempnyt eredetileg Lovagkeresztre terjeszthették fel, valószínűleg 1944. decemberében elkövetett haditettéért. Nem biztos, hogy az adományozásról Kempny is értesült. A kitörésig Budapesten tartózkodott, a háború után ugyanis ezzel az adattal nyilvánították eltűntnek.

Schneider közlegény. 1930-ban kezdte katonai szolgálatát a 39. gépjármű-műszaki században. Ugyanabban az évben könnyebb testi sérülést szenvedett, ami miatt a katonai szolgálatát felfüggesztették. A háború elején már újra katonai szolgálatot teljesített.

PICHLMAIER, MAX
Max Pichlmaier 1920. április 4-én született Dillingenben. Katonai szolgálatának részletei nem ismertek, csak annyi biztos, hogy szolgálatát a 40. páncélgránátos-ezredben kezdte, és 1944 őszétől a 66. páncélgránátos-ezred 1. századát vezette. Parancsnoka 1944. október 21-én Lovagkeresztre terjesztette fel.⁴⁸²

Ismeretlen okból ezt nem hagyták jóvá, hanem helyette 1944. december 15-én a Becsületlappánt kitüntetését adományozták neki. Az adományozás a debreceni páncéloscsatában tanúsított bátor és kezdeményező magatartásával függött össze. Október 10-én Püspökladánytól keletre századával egy előrenyomuló szovjet páncélos csoportnak ütközött, és a lövészpáncélosokra szerelt 7,5 centiméteres ágyúival több szovjet harcokocsit kilőtt. Október 19-én a 13. páncélos hadosztály és benne Pichlmaier százada egy Balmazújvárostól nyugatra északi irányba előrenyomuló szovjet hadosztályra támadt, azt teljesen szétverte, és csak a véletlenén múlt, hogy nem tudta fogságba ejteni a hadosztály törzsét. Pichlmaier egészen a hadosztály táboriposta-hivataláig hatolt előre.

Pichlmaier 1944. november 4-én Vecséstől nem messze megsebesült. Felgyógyulása után a 13. páncélos felderítőosztály 3. századának parancsnokságát vette át, de 1944. december 29-én újra megsebesült. Ettől kezdve sorsa nem követhető.

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
Német Szárazföldi Haderő Becsületlappántja 1944. december 15.	Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

BUDAPEST, DR.

Budapest ostroma során a Szárazföldi Haderő Elismerési Okiratának

(Anerkennungsschreiben des Oberbefehlshabers des Heeres) kitüntetettje

...

...

BULLE, EDUARD, DR. (1892. augusztus 6. – 1972. január 12.)
 1892. augusztus 6-án született a Firenze melletti Montepiano községben, apja birodalmi német születésű nyelvészprofesszor volt. Középiskoláit Münchenben végezte, 1915–1917 között részt vett az első világháborúban, a francia fronton 1915. augusztus 7-én súlyos sebesüléssel (csípő- és medence-lövés) angol fogságba esett. Sérülései miatt még abban az évben fogolycserével szabadulhatott. Ezt követően Göttingenben egy katonai kórházban orvosként alkalmazták.

Egyetemi vizsgái letétele után, 1920. március 1-jén kapta meg orvosi oklevelét. 1933. május 1-jén belépett az NSDAP-be, valamint az SA-ba, ahol aktív szerepet is vállalt mint az egyik SA-körzet orvosa. 1941-ben az SA-ban sturmbannführeri rangot kapott.

Második világháborús katonai szolgálatáról csak annyit tudni, hogy a 19. gyalogezred II. zászlóaljához vonult be, de innen hamar a 224. gyalogezredhez helyezték át. A lengyel és a francia hadjárat alatt is mint orvos tevékenkedett; ehhez képest már ekkor megkapta a Vaskereszt mindkét osztályát, ami arra utal, hogy orvosi munkáját a harcmezőn is rendíthetetlenül végezte. Ő volt az első orvos, akit 1941. december 19-én a Német Aranykeresztel tüntettek ki. Bulle ellenséges gyalogsági és tüzérségi tűzben személyesen is részt vett sebesültek mentésében és ellátásában az első vonalban – életkorához és őrnagyi rangjához képest ez szokatlan teljesítmény. A második világháború során maga is kétszer sebesült.

Budapesten a „Feldherrnhalle” hadosztály vezető orvosa volt alezredesi rendfokozatban. 1945. január 7-én kapta meg a Szárazföldi Haderő Elismerési Okirata kitüntetést (a háború alatt ebből összesen 1322 adományozásra került sor). Ernst Klose⁴⁸³ főhadnagy elmondása szerint a kitörés során agyonlőtte magát.⁴⁸⁴

KITÜNTETÉSEI:	RENDFOKOZATAI:
■ II. osztályú Vaskereszt ■ I. osztályú Vaskereszt ■ Német Aranykereszt 1941. december 19. ■ Szárazföldi Haderő Elismerési Okirata 1945. január 7.	■ Előléptetéseinek időpontjai nem ismertek.

A KATONAI ELIT – KÍSÉRLET EGY STATISZTIKAI ÉRTÉKELESRŐL

Értékelésemet érdemes összehasonlítani azokkal az eredményekkel, amelyekre Rainer M. János *Századosok* című munkája jutott. Bár Rainer M. létszámában hasonló nagyságrendű személyt vizsgált, az általa feldolgozott személyi kör jóval homogénebb csoportot alkot: rendfokozat, életkor és szocializáció, valamint 1945 utáni utóéletük szempontjából a „századosok” között annyi hasonló vonás állapítható meg, hogy esetükben teljes joggal beszélhetünk egy olyan csoportról, amelynek tagjai közös jellemzőkkel bírnak, ezért társadalomtörténeti vizsgálatuk érdekes eredményekkel járhat.

Ugyanez a budapesti német katonai elit esetében nem mondható el. Ebbe a csoportba hivatásos és tartalékos tisztek, sőt legénységi állományúak is tartoztak. Társadalmi hátterük rendkívül heterogén volt. Sem rendfokozatuk, sem iskolai végzettségük, sem beosztásuk nem sorolta őket egy csoportba, és ők sem tekintették magukat annak – szemben a ludovikás tisztekkel, akiket egyfajta kollektív identitás jellemezett. Születés szempontjából is nagy a szórás, hiszen a még éppen hogy csak felnőtt férfiaktól kezdve a hatvan évet is betöltött tisztekig minden korcsoport előfordul a vizsgált halmazban. Az egyetlen közös vonás esetükben az, hogy mindannyian átérték Budapest ostromának három hónapját, és viszonylag fontos beosztásokat viseltek, és/vagy magasabb kitüntetésekkel kaptak.

A fentiekből következik, hogy az ezen szempontok alapján válogatott budapesti német katonai elit annyira heterogén csoportot alkot, hogy társadalomtörténetileg bajosan vizsgálható. Ez a munka tehát ebből a szempontból nem kíván a reprezentativitás igényével fellépni a német katonatisztek kapcsán. A vizsgálat egyetlen észszerű fókusza csak a budapesti ostrommal kapcsolatos életpálya, illetve a Lovagkereszt és a Német Aranykereszt adományozása lehet.

Ennek ellenére azt gondolom, hogy bizonyos társadalomtörténeti kérdésekhez ez a kötet is érdekes adalékokkal szolgálhat. A nácizmussal való kollaboráció vagy kooperáció (esetleg az attól való távolságtartás), a háborús bűnökhöz való viszony, valamint az 1945 utáni életpálya alakulása szempontjából az életsorsok nem tanulság nélküliek. További vizsgálatot érdemelné az a kérdés, hogy a háború alatt erőteljesen teljesítményorientálttá váló és éppen ezért társadalmi mobilizációt is kínáló katonatiszti pálya mennyiben befolyásolta az érintettek 1945 utáni karrierjét.

A szűkebben vett német katonai elitbe 48 főt soroltam. Közülük Budapest ostroma előtt kilencen, az ostrom során pedig harmincnyegen kapták meg a Vaskereszt Lovagkeresztjét vagy a Tölgyfalombot (utóbbiból nem budapesti adományozás nem fordult elő, Budapesten pedig hét tölgyfalombot adtak ki⁴⁸⁵). A budapesti Lovagkereszt- és Tölgyfalomb-adományozások közül legalább hét esetben egyértelmű, hogy az nem az érintett katonai teljesítményével, hanem politikai, illetve propagandisztikus okokkal volt magyarázható⁴⁸⁶ – elsősorban azért, mert a biztos bukás tudatában, egyfajta kárpótlásként a fontosabb seregtestek parancsnokai tevékenységüktől függetlenül megkapták a kitüntetést. Másképpen fogalmazva: az adományozások minimum 20,5 százaléka még ennél a kitüntetésnél is független volt az érintett katonai vitészetétől, illetve teljesítményétől. Az arány még magasabb lesz, ha csak a tiszti kitüntetetteket vizsgáljuk. Budapest ostroma során a Vaskereszt Lovagkeresztjének kitüntetettjei közül összesen csak hatan voltak legénységi (vagy tiszthelyettesi) állományban. Esetükben legalább nagy eséllyel valószínűsíthető, hogy személyes összeköttetések, illetve a velük kapcsolatos politikai megfontolások nem játszottak szerepet a kitüntetésben. A huszonnégy tisztet alapul véve a politikai kitüntetettek aránya már eléri a 29 százalékot. Mindéz arra figyelmeztet, hogy a hadtörténeti irodalomnak az eddigiekhez képest sokkal kritikusabban kellene vizsgálnia az egyes kitüntetések adományozási körülményeit.

Hasonló vizsgálat a Német Aranykereszt (illetve a Becsületlappánt) esetében sajnos nem végezhető el. Ezeket a kitüntetések olyan katonák kapták, akik alapvetően az első vonalban harcoltak, ráadásul a felterjesztések zöme nem maradt fenn. Az ostrom során összesen 71 kiosztott Aranykereszttel kapcsolatban érdekes tény, hogy a harcokban rész tevő alegységeknek nem minden parancsnoka kapta ezt az elismerést: sem a 127/I. és 127/II. hadseregközvetlen utászdandár zászlóaljainak parancsnokai, sem a 318. „Landwehr” lövész-zászlóalj parancsnoka (sőt, egyetlen katonája) nem részesült ebben a kitüntetésben, de nem kapott ilyen elismerést a 4/II. páncélosezred és a 4. páncélos-utász

zászlóalj parancsnoka sem. Ez lényegében arra utal, hogy ez a kitüntetés – éppen viszonylag alacsonyabb presztízse miatt – kevésbé vált felsőbb politikai megfontolások tárgyává. Az esetleges visszaélések ezen a szinten nem a német felső vezetés, hanem a felterjesztők szintjén dőltek el. Azt ugyanis, hogy példának okáért Meiert Hauptsturmführer pontosan mit is csinált a Csepel-szigeten 1944 november utolsó napjaiban, hadosztályának előjáróin kívül senki sem tudta megítélni, már csak azért sem, mert a felterjesztéshez szükséges haditettek a kitüntetés adományozási szabályai szerint is csak lokális jelentőségűek lehettek. Csak az egyes felterjesztések szovjet forrásokkal történő alapos összevetése adhat támpontokat arra, hogy az azokban szereplő haditettleírások milyen viszonyban lehettek a valósággal.

Tanulságos megvizsgálni a német katonai elit sorsát halál és túlélés szempontjából. A kötetben szereplő 123 fő adatait összefoglalva (tehát beleértve azokat is, akik nem a kitüntetésük miatt kerültek a katonai elit kategóriájába) a következő eredményre jutunk.

Hadifogságba került, és hazatért	17	13,8%
Kitört, és kijutott	14	11,4%
A bekerítés előtt kijutott	6	4,9%
Igazoltan meghalt, és elsődleges temetési helye hozzávetően ismert	21	17%
Hadifogságban elhunyt	1	0,8%
Hadifogságban kivégezték	1	0,8%
Eltűnt	41	33,3%
Nincs semmilyen adat	22	18%
Összesen	123	100%

A fenti táblázat adatai jól mutatják, hogy az érintetteknek mindössze 30,1 százaléka élt túl a budapesti csatát. Ahhoz képest, hogy a Rainer M. János által vizsgált magyar hivatásos tisztek esetében a háború alatt elhunytak vagy eltűntek csupán 20 százalékat tették ki a csoportjuknak, az itt, egyetlenegy ütközetben kimutatható 69,9 százalékos veszteség elképesztően magas arányszám.⁴⁸⁷ Kiemelkedően magas az eltűntek száma, ami azzal függ össze, hogy a halálesetek messze túlnyomó többsége a kitörés során történt (mindössze nyolcan haltak meg korábban, jellemzően az 1944. novemberi harcok következtében). Azok, akikről nem leltem föl semmilyen adatot sem, nagy eséllyel szintén meghaltak, ha ugyanis életben maradtak volna, akkor a szovjet hadifogságból visz-

szatérve (amennyiben az NSZK területén éltek) igényelhettek volna háborús kárpótlási segélyt, és ennek lenne nyoma a levéltárakban.

Az, hogy csak nyolcan haltak meg az ostrom kezdete és 1945. február 11. este között, nem jelenti azt, hogy az érintettek az ostromot végig biztonságos vezetési pontokon töltötték el. Ez abból is látható, hogy azok, akikről lehetett adatot szerezni, a kitörésre általában már kisebb-nagyobb sebesüléssel indultak el.

Tanulságos, hogy alig van adat hadifogságban elhunyt személyről. Ez azzal függhet össze, hogy a szovjet fél csupán a Szovjetunió területén regisztrálta a haláleseteket, miközben éppen Budapest ostroma esetében a legtöbben feltehetően a fogságba esés helyszínén és a romániai gyűjtőtáborok (általában Focșani) között pusztultak el, és csontjaik ma is azonosítatlanul porladnak tömegsírokban.

Érdekes megvizsgálni a kitüntetések szórását is. A legtöbb kitüntetés (19 Német Aranykereszt és 12 Lovagkereszt) a 8. SS-lovashadosztályra esett. Ezt követte a 13. páncélos hadosztály 7 Lovagkereszttel és 15 Német Aranykereszttel. A 22. SS-lovashadosztály ehhez képest csak 6 Lovagkeresztet és 10 Német Aranykeresztet tudott felmutatni (ráadásul a Lovagkereszt-adományozásokból több kétséges). A „Feldherrnhalle” páncélgránátos-hadosztály katonái 6 Lovagkeresztet és 7 Német Aranykeresztet kaptak, a 271. népi gránátoshadosztály pedig 1 tölgyfalombos Lovagkeresztet, valamint öt Német Aranykeresztet mondhatott magáénak (négy adományozás, nevezetesen Dörner, Geschke, Jansa, Pfeiffer-Wildenbruch kitüntetése nem seregesthez köthető). Ez a statisztika azonban megtévesztő, mivel az egyes seregestekhez teljesen eltérő létszámú katona tartozott. Pontos számokat nehéz megadni, mivel az ostromgyűrű bezáródásakor különböző, korábban a város előtt harcoló részek kinn rekedtek, de az nagyjából elmondható, hogy az SS-lovashadosztályok mintegy másfélszer akkora élőerővel rendelkeztek, mint a Wehrmacht páncélos seregestei, a 271. népi gránátoshadosztálynak pedig csak egy ezredéjű csoportja szorult Budapestre. Innen nézve tehát már nem tűnik igaznak az a megállapítás, amit sok katonatiszt a háború alatt, illetve után vélelmezett, nevezetesen, hogy a kitüntetések adományozásakor első sorban az SS-csapatokat preferálták. Az, hogy mégis ez a látszat alakulhatott ki, feltehetően az adományozások igen egyenlőtlen eloszlásával magyarázható: 1945 február második hetében ugyanis szinte már tömegessé váltak az adományozások minden kategóriában, és erre az időszakra már valóban igaz, hogy az SS csapatait felülreprezentáltan tüntették ki.

Magyarázatra szorul, hogy miért történt annyira kevés adományozás két kategóriában: Becsületlappántból csupán három, Elismerő Okiratból pedig mindössze

egy köthető a magyar fővároshoz, holott előbbiből 4547, utóbbiból pedig 1322 adományozás történt a háború teljes időszaka alatt. Kutatásaim egyelőre nem tudnak választ adni arra, hogy a budapesti csata ennél a két kitüntetésnél miért volt alulreprezentált – miközben a Lovagkereszt-adományozások inkább a felülreprezentáltságot mutatják: az összes, 1939–1945 között bizonyíthatóan adományozott Lovagkereszt 0,5 százaléka, a Tölgyfalombok 0,7 százaléka, a Német Aranykeresztek 0,26 százaléka kötődik Budapesthez. Ezek a számok ráadásul mintegy 30 százalékkal nőnének, ha a Luftwaffe repülőegységei és a Kriegsmarine adományozásait nem számítanánk bele a statisztikába. A második világháború összesen 67 hónapig tartott, egy hónapra tehát statisztikai átlagban 108 Lovagkereszt-adományozás esett. Ennek tükrében a Budapestért kiosztott kitüntetések mennyisége egyáltalán nem tekinthető kevésnek.

A kitüntetések bizonyos mértékig követték a harci eseményeket. Ez inkább a Német Aranykereszt-adományozásokból látszik: ez utóbbi kitüntetésből kiemelkedően sokat adtak az 1944 november eleji harcokért, többet a Csepel-szigeti összecsapásokért, miközben nincs adatunk arra – bár ezt a felterjesztési szövegek hiányai miatt csak sejthetjük –, hogy az 1944. december első három hetében elkövetett haditettekért történt volna adományozás. Szembetűnő bizonyos csapattesteknél a kitüntetések szinte teljes hiánya. A rendőrség és a népfőlkelők tagjai közül senki sem kapott Német Aranykeresztet. Ezzel szemben a hadtestközvetlen utásalakulatok 3, a légvédelmi tüzérségben szolgálók 5 Német Aranykeresztet tudtak felmutatni. Ennél a kitüntetésnél egyébként kiemelkedően magas a nem tiszti állományú kitüntetettek száma: a 69 kitüntetettből 19-en tisztihelyettesi vagy legénységi rendfokozatot töltöttek be.

Minden jel arra mutat, hogy 1945 januárjától a felterjesztések jelentős része már el sem jutott Berlinbe, vagy ha eljutott is, az ostrom végéig már nem nyert elintézészt. Azt, hogy sok ilyen irat lezáratlan maradt, Georg-Wilhelm Schöning kézírata is bizonyítja. Mint már e kötet bevezetőjében is említettem, a Harmadik Birodalom kitüntetései rendelkezései elvileg tiltották olyan személy kitüntetését, akiről vélelmezni lehetett, hogy fogságba esett. Ebből következik az is, hogy feltehetően tucatnyi Lovagkereszt-felterjesztés és annál is több Német Aranykereszt-felterjesztés maradt elintézetlenül.

Arról, hogy az itt ismertetett elit hány százaléka minősíthető „aktív” nácinak, esetleg háborús bűnösnek, szinte lehetetlen megállapításokat tenni. A legtöbb esetben ilyesfajta tevékenységnek nincs nyoma, az esetek kisebb részében pedig csak gyanú fogalmazható meg, mivel részletes nyomozásra az érintettek halála miatt általában nem került sor. Amennyiben az „aktív náci” kategóriába

azokat soroljuk, akik a Waffen-SS tagságon túlmenően látványosan azonosultak a náci rendszerrel, és abban fontosabb szerepet is betöltöttek, akkor is személyt tudunk megnevezni⁴⁸⁸ – ez azonban csak részadat. Ahogyan bevezetőmben is írtam, a kitüntetések csak papíron jelentik az elismerés látható jeleit, valójában azonban nem feltétlenül ehhez kapcsolódnak. Az adományozásokban katonai és politikai szempontok keverednek, és ezen túlmenően a „húsofszféktól való távolság” mértéke és a szerencse is szerepet játszik. Mindez arra int bennünket, késői olvasókat, hogy e kitüntetések mögött ne csak a vélelmezett haditettét, hanem magát az embert, illetve az őt háborúba küldő rendszert is vizsgáljuk. Ez a kötet erre tett kísérletet.

A WAFFEN-SS-RENDFOKOZATOK MAGYAR MEGFELELŐI

Sturmmann: őrsvezető	
Rottenführer: tizedes	
Unterscharführer: szakaszvezető	
Scharführer: őrmester	
Oberscharführer: hadapród őrmester (nincs magyar megfelelője)	
Hauptscharführer: törzsőrmester	
Stabsscharführer: főtörzsőrmester	
Sturmscharführer: nincs magyar megfelelője	
Untersturmführer: százados	
Obersturmführer: főhadnagy	
Hauptsturmführer: százados	
Sturmbannführer: őrnagy	
Obersturmbannführer: alezredes	
Standartenführer: ezredes	
Oberführer: nincs magyar megfelelője	
Brigadeführer und Generalmajor der Waffen-SS: vezérőrnagy	
Gruppenführer und Generalleutnant der Waffen-SS: altábornagy	
Obergruppenführer und General der Waffen-SS: tábornok (nincs magyar megfelelője)	
Oberst-Gruppenführer und Generaloberst der Waffen-SS: vezérezredes	
Reichsführer-SS: birodalmi vezető (Heinrich Himmler)	

[illegible]

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

[illegible]

*Állambiztonsági Szolgálatok Történeti
Levéltára (ÁBTL)*

1.11.4. 67-46/171-30/1988.
V-80871, Lucska Vilmos vallomása 1948. december
31, 27.

Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde (BA-B)

NS 33/368, SS-Aufgangsstelle für Budapest-Rück-
kämpfer 19.02.1945.
R 10-451/32-33 Übersicht über Kräfte der Ordnungs-
polizei und ihren Einsatz, Stand 15. Juli 1944.
R 20/49, RFSS Chef der Bandenkampfverbände, Ban-
denlage „Ost“ für die Zeit von 15. 7. bis 31. 7.
1943.
R 20/45b.
Berlin Document Center (BDC) személyi
okmánygyűjtők.
Rasse und Siedlungshauptamt (RuS) házassági enge-
délyezési iratok.

Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg
(BA-MA) Vertriebsnummer: 88-

B 43/86 Usdai Lindenau an die Ordensgemeinschaft
der Ritterkreuzträger 15.06.1960
N 370, Pfeffer-Wildenbruch levele Carl Lutzhoz
1957.03.31.
RH 2 332, 146-147: és BA-B NS 33/368.
RH 7/282, Schreiben OKH PA/P 26.3.45
RH 7/665 „Kimutatás a Wehrmacht kötelékéből
a Waffen-SS-hez vezényelt vezérkari tisztekről”
című összeállítás.
RS 2-9.

Bundesarchiv Berlin-Reinickendorf
(korábbi WAsT)

A Dél Hadseregcsoporthoz tartozó egységek veszteségei, illetve állományjelentései.

Bundesbeauftragte für die Unterlagen des
Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen
DDR (BStU)

HA IX/II, ZR 920 A.51. Telefonverzeichnis HSSPF
Budapest, KdS Budapest, Sondereinsatzkom-
mando Budapest.

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VII.5.e.1950-7587:
XXV-1-a 1945-2462:
XXV.2.b-85706/1949.

**Diplomatische Dokumente der Schweiz
(DODIS)**

18860, Harald Feller jelentése 1946. október 31.
18861, Friedrich Born: Bericht an das Internationale
Komitee von Roten Kreuz Juni 1945.

Hadtörténelmi Levéltár (HL)

TGY 2829, Paulits József: Budapest végnapjai.

RELEASE UNDER E.O. 14176

I. 89. VKF 1945 306/b, 1945.02.10. Kgl. ung. Honvédt-
minister an Greiffenberg. *Handwritten: 1945.02.10.*
Kitüntetési adományozások gyűjtő.

Hadtörténeti Múzeum

16456/Em hadinapló.

*National Archives and Records
Administration (NARA)*

T 77 R1142 F000797-798.

Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL)

Várnai Zseni-Bokody Zoltán: A „Várnai” ellenál-
lási csoport rövid vázlata. 274. fond 7/280. őrzési
egység.
682. fond, 1. őrzési egység, II. 23. sz., 305., jelentés
1948.10.23.
686. fond, 42. őrzési egység, Steinmetz Miklós jelen-
tése Farkas Mihálynak.

Orosz Föderáció Honvédelmi
Minisztériumának Központi Irattára
(CAMO)

109. nagy hatótávolságú gárda-tüzérdandár hadműveleti naplója, 9937. fond. 1. Őrzési egység.
500. fond: a www.germandocsinrussia.org nevű internetes oldalon külön közzétéve.

12472. állag, 6. hadsereg iratai. 1941. 12. 12. 12472. állag, 6. hadsereg iratai. 1941. 12. 12.
12480. állag, a szovjet katonai felderítés zsákmányolt iratai. 1941. 12. 12. 12480. állag, a szovjet katonai felderítés zsákmányolt iratai. 1941. 12. 12.

Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden
(SHD)

13471, NS-Archiv der MfS, ZA I 05422 Akte 6.

A szerző magángyűjteménye

Benyovszky Győző levele 1945. január 25.
Bollwerk im Kampfraum Falaise. Wie sich Major
Kündiger das Ritterkreuz erkämpfte. Korabeli
újságcikk másolata a szerző birtokában.
Ernst Schweitzer 1945. február 26-ai jelentése.
Hans-Otto Wachter: Als die Feuer brannten. Band IV.
(kézirat).
Interjúk: Benyovszky Győző, Joachim Boosfeld,
Kovács X. Ferenc, Harry Phoenix, Johannes
Finger, Salamon Aurél, Ernst Schweitzer, Hans-
Otto Wachter, Városey Péter.
Kokovay Gyula: Budapest védelme.
Kovács X. Ferenc: Villanások.
Rudolf Raab levele Gerhard Emmerichnek 1950. feb-
ruár 3.
S. Wagner visszaemlékezése.
Salamon Aurél kézirata.
Városey Péter visszaemlékezése.
Villányi Ferenc: Édesapánk naplója 1944. december
9.–1945. május 17.
W. Bierwirth levele 2001. augusztus 21.

- sowie der Aerzte, Veterinäre, Intendanten, Richter und Ministerialbeamten im Generalsrang. Band 2. Bisendorf, Biblio, 2005.
- Seres István: *Solymár története és néprajza*. Solymár, Helytörténeti Alapítvány, 1993. http://www.solymar.hu/tortenet/1k_001_352.htm.
- Steinert Gyula: Budapest ostroma egy orvos szemével. *Vigilia*, 1995/5, 377–388.
- Stockert, Peter: *Die Eichenlaubträger 1940–1945. 1–9. kötet*. Bad Wimpfen, Verlag Peter Stockert, 1996.
- Stockmann, Franz: *Kriegstagebuch Budapest 1945. Aufzeichnungen eines Truppenarztes*. Engelsbach, Fouqué, 2001.
- Szakály Sándor: *A 2. vkf. osztály*. Budapest, Magyar Napló-Veritas, 2015.
- Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Lexikon és adattár*. Budapest, Ister, 2001 [2. javított kiadás: 2003].
- Számvéber Norbert: Adalékok a budapesti hídfőben harcoló magyar alakulatok harcértékéhez az újabb visszatért levéltári források tükrében. In: *Ad Acta. A Hadtörténelmi Levéltár Évkönyve 2001*. Budapest, Hadtörténelmi Levéltár, 2001, 73.
- Szappanos István: *Emlékirataim*. Mentor, Szerzői kiadás, 2013. Elektronikus változat: <http://mek.oszk.hu/18900/18980/18980.pdf>.
- Szarka Józsefné: *A Budavári Palotában születtem. Visszaemlékezés a XX. századra*. Budapest, Litea, 2006.
- Szekeres József: *A pesti gettók 1945 januári megmentése*. Budapest, BFL, 1997.
- Szita Szabolcs: *A Gestapo tevékenysége Magyarországon 1939–1945*. Budapest, Corvina, 2014.
- Szokolov, Borisz: *Krasznoj Armija protiv vojszki SS. [A Vörös Hadsereg az SS-csapatok ellen]*. Moszkva, Jauza, 2008.
- Sztehlo Gábor: *Isten kezében*. Budapest, Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1986.
- Thomas, Franz – Wegmann, Günter: *Die Ritterkreuzträger der Deutschen Wehrmacht*. Osnabrück, Biblio, 1985–1994.
- Tolubko, V. F.: *Nyegyelin. Pervuj glavkom sztrategicszkib* [Nyegyelin. A stratégia első számú...

- parancsnoka]. Moszkva, Mologyaja Gvargyija, 1979.
- Töppel, Roman: Das Ritterkreuz des Eisernen Kreuzes und der Kampfwert militärischer Verbände. *Zeitschrift für Heereskunde* 76 (2012), 180–190.
- Ungváry Krisztián: *Budapest ostroma. 7. javított és bővített kiadás*. Budapest, Corvina, 2015.
- Ungváry Krisztián: *Magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban 1941–1944. Esemény – elbeszélés – utóélet*. Budapest, Osiris, 2015.
- Ungváry Krisztián: Hullarablás a köztévében. <https://24.hu/poszt-itt/2019/02/18/ungvary-krisztian-hullarablasi-a-kozteveben/>
- Wachter, Hans-Otto: *Wir funkten. Geschichte der Funkkompanie Nachrichtenabteilung 8 „Florian Geyer“*. Kassel, Szerzői kiadás, 1980.
- Weber, Claudia: „Too Closely Identified with dr. Goebbels”. Die Massenerschießungen von Katyn in der Geschichte des Zweiten Weltkriegs und des Kalten Kriegs. *Zeithistorische Forschungen* 2011/1, <http://www.zeithistorische-forschungen.de/1-2011/id=4747>.
- Wolter, Markus: Radolfzell im Nationalsozialismus. Die Heinrich Koepen-Kaserne als Standort der Waffen-SS. In: *Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung*. Sonderdruck aus Heft 129, Ostfildern, Jan Thorbecke Verlag, 2011.
- Yerger, Mark C.: *German Cross in Gold. Holders of the SS and Police. Volume 4: Cavalry Brigade and Divisions*. San Jose, R. James Bender Publishing, 2009.
- Zeidler, Manfred: *Stalinjustiz contra NS-Verbrechen. Die Kriegsverbrecherprozesse gegen deutsche Kriegsgefangene in der UdSSR in den Jahren 1943–1952. Kenntnisstand und Forschungsprobleme. (Berichte und Studien 9.)* Dresden, HAIT, 1996.
- Zeidler, Manfred: Der Minsker Kriegsverbrecherprozess vom Januar 1946. *Vierteljahreshfte für Zeitgeschichte* 52 (2004/2), 211–244.

JEGYZETEK

- Lásd <https://24.hu/poszt-itt/2019/02/18/ungvary-krisztian-hullarablasi-a-kozteveben/>.
- Martin van Creveld: *Fighting Power. German and US Army Performance 1939–1945*. Westport, Greenwood, 1982.
- Lásd https://www.focus.de/magazin/archiv/serie-und-150-teil-vi-ans-hakenkreuz-gesch-lagen_aid_122248.html.
- Martin van Creveld: *Kampfkraft. Militärische Organisation und militärische Leistung 1939–1945*. (Einzelschriften zur Militärgeschichte, 31.) Freiburg, MGFA, 1989, 203.
- Lásd Norbert Haase: Wehrmachtsangehörige vor dem Kriegsgericht. In: Rolf-Dieter Müller – Hans-Erich Volkmann (szerk.): *Die Wehrmacht. Mythos und Realität*. München, Oldenbourg, 1999, 474–485., további hivatkozásokkal.
- BA-MA Pers 15/284 Strafsache Hans Heller. Ez a személy nem azonos a kötetben szereplő Hans Hellerrel.
- Lásd Ungváry Krisztián: *Magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban 1941–1944. Esemény – elbeszélés – utóélet*. Budapest, Osiris, 2015, 137–148.
- PIL 686. fond, 42. őe., Steinmetz Miklós jelentése Farkas Mihálynak, „1944 szeptemberi beszámoló”, 9.
- „Those who cannot remember the past are condemned to repeat it.” George Santayana: *The Life of Reason. The Phases of Human Progress. Volume 1: Reason in Common Sense*. <http://www.gutenberg.org/files/15000/15000-h/15000-h.htm#vol1>.
- Hősök. *A Szovjetunió hősei a magyarországi felszabadító harcokban 1944–1945*. Szerkesztette Liptay Ervin – A. I. Babin, Budapest, Zrínyi, 1981.
- Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Lexikon és adattár*. Budapest, Ister, 2001 [2. javított kiadás: 2003].

- Szakály Sándor: *A 2. vkf. osztály*. Budapest, Magyar Napló-Veritas, 2015.
- A magyar tisztikar minősítése több módon is történt: az előjáróknak egyrészt rendszeresen szöveges értékelést kellett írniuk az alárendelt képességeiről, és ennek során említést kellett tenniük eredményeikről és hiányosságairól. Másrészt pedig az egyes tisztek háborús alkalmozhatóságának értékét számszerűen egytől hétig tartó skálán is értékelniük kellett.
- Mindez különösen a katonai vítérségért adományozott első világháborús érdemrendek esetében lehetett volna igencsak tanulságos, mivel ezek a felterjesztések általában részletesen írták le a haditettét, és szemben a későbbiekkel, sokkal több feletts szerv állásfoglalását tartalmazták – beleértve a negatív reakciókat is. Ráadásul ezek a források szerencsére zömmel a kutatás rendelkezésére állnak.
- A magyar katonai elit számos tagjáról tudható, hogy a Nyilaskereszt Párt titkos tagjai voltak (pl. Nádas Lajos, László Dezső), sőt ezen túlmenően a német titkosszolgálat ügynökeiként is működtek (pl. Ruzsák Jenő).
- Szakály: *A magyar katonai felső vezetés*, 7.
- Maruzs Roland: *Középkereszt, Tisztikereszt, Lovagkereszt. A Magyar Érdemrend hősi halottainak emlékkönyve*. Budapest, Zrínyi, 2013; valamint uő: *Vitéz és önfeláldozó magatartásért. Hősi halált halt és posztumusz kitüntetett katonáink adattára 1939–1945*. 2. bővített kiadás. Nagykovácsi, Püldo, 2009.
- Illésfalvi Péter – Kovács Vilmos – Maruzs Roland: *Vitézségért. A Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel kitüntetettek a második világháborúban*. Budapest, Hermanos, 2011.
- B. Stenge Csaba: *Elfelejtett hősök. A magyar királyi honvéd légiőrök árszai a második világháborúban*. Nagykovácsi, Püldo, 2006. [2.]

- jávitott és bővített kiadás: Budapest, Zrínyi, 2016.]
- ²⁰ Rainer M. János: *Századosok*. Budapest, Osiris, 2018.
- ²¹ Romsics Ignác: Utak a kommünhöz. Az 1919-es magyar népbiztosok előlete. In: *Hel-ler Ágnes-ünnep/90*. Összeállította Kőbányai János. Budapest, Múlt és Jövő, 2019, 243–278.
- ²² Lásd az SZT-tisztekről készített, részben általam is szerkesztett weboldalt (www.szigo-ruantitkos.hu), illetve a volt 1956-os Intézet adatbázisait, amelyek az interneten (www.rev.hu), illetve CD-ROM-on érhetők el, valamint a katonai titkosszolgálati vezetőkről írt életrajzi tanulmányomat: Ungváry Krisztián: A magyar katonai elhárító szolgálatok vezetői. In: Drusza Tamás (szerk.): *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*. Budapest, Dialóg Campus, 2019, 13–70.
- ²³ Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára osztályvezetői szinttől felfelé közzétette a titkosszolgálati vezetők életútjait.
- ²⁴ Lásd a Kommunizmuskutató Intézet és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága által üzemeltetett adattárakat és honlapokat, amelyeknek minősége korántsem egységes.
- ²⁵ Itt elsősorban a Schmidt Mária üzletasszony által működtetett Terror Háza Múzeum „tettesek galériája” említenéd meg.
- ²⁶ Walther-Peer Fellgiebel: *Die Träger des Ritterkreuzes des Eisernen Kreuzes 1939–1945 – Die Inhaber der höchsten Auszeichnung des Zweiten Weltkrieges aller Wehrmachtteile*. Friedberg, Podzun-Pallas, 1986 [2006]. A továbbiakban csak a legfontosabb szakirodalom ismertetésére szorítkozom.
- ²⁷ Ernst-Günther Krätschmer: *Die Ritterkreuzträger der Waffen-SS*. Berlin, Pour le Mérite, 2010. Első kiadása 1955-ben jelent meg.
- ²⁸ Franz Thomas – Günter Wegmann: *Die Ritterkreuzträger der Deutschen Wehrmacht*. Osnabrück, Biblio, 1985–1994.
- ²⁹ Lásd Peter Stockert: *Die Eichenlaubträger 1940–1945 1–9. kötet*. Bad Wimpfen, Verlag Peter Stockert, 1996. [Ugyanez 2 kötetben 3. kiadásban: 2018.]
- ³⁰ Florian Berger: *Ritterkreuzträger mit Nahkampfspege in Gold*. Wien, Szerzői kiadás, 2004.
- ³¹ Jürgen Huss – Heinz-Werner Sondermann: *Ritterkreuzträger im Mannschaftsstand 1941–1945. Fotos und Tatberichte der hoch ausgezeichneten Soldaten*. Saarbrücken, VDM, 2009.
- ³² Mark C. Yerger: *German Cross in Gold. Holders of the SS and Police. Volume 4: Cavalry Brigade and Divisions*. San José, R. James Bender Publishing, 2009.
- ³³ Horst Scheibert: *Die Träger des Deutschen Kreuzes in Gold. Das Heer (1. kötet). Kriegsmarine–Luftwaffe–Waffen-SS und des Deutschen Kreuzes in Silber. Heer–Kriegsmarine–Luftwaffe–Waffen-SS (2. kötet)*. Friedberg Podzun-Pallas, é. n. Munkáját Scheibert a Bundesarchiv akkoriban Aachen–Kornelimünsterben található anyagaira alapozta, amelyek időközben átrendezésre kerültek.
- ³⁴ Veit Scherzer: *Ritterkreuzträger 1939–1945. Die Inhaber des Ritterkreuzes des Eisernen Kreuzes 1939 von Heer, Luftwaffe, Kriegsmarine, Waffen-SS, Volkssturm sowie mit Deutschland verbündeter Streitkräfte nach den Unterlagen des Bundesarchivs*. Jena, Scherzers Militärverlag, 2006. Megemlítendő emellett uő: *Himmlers militärischer Elite. Die höchst dekorierten Angehörigen der Waffen-SS*. 1. kötet. A–Ke. Bayreuth, Verlag Scherzer, 2014.
- ³⁵ Idézi Christian Gerlach: *Kalkulierte Morde. Die deutsche Wirtschafts- und Vernichtungspolitik in Weissrussland 1941 bis 1944*. Hamburg, Hamburger Edition, 1999, 560.
- ³⁶ Részleteket lásd Gerlach: *Kalkulierte Morde*, 560–610.
- ³⁷ Erich von dem Bach-Zelewski (1899–1972) elszegényedett nemesi családból származott, 15 évesen jelentkezett katonai szolgálatra. 1930-ban lépett be az NSDAP-be, 1931-ben az SS-be, ahol hamar vezetői pozíciókat kapott. 1933-tól a Reichstagban képviselő. A nemzetiszocialista hatalomátvétel után számos gyilkosságra adott parancsot. 1940-ben ő állította fel az auschwitzi koncentrációs tábor, a Szovjetunió megtámadása után a Közép Hadsereg-csoport mögöttes területeinek parancsnokaként pedig több száz ezer ember meggyilkolását irányította. 1942 elején az ezzel kapcsolatos elményei hatására idegösszeomlást kapott – részben ez is indította Himmlert arra, hogy olyan gyilkolási módszereket keressen, amelyek kevésbé terhelik meg a tetteseket. 1942 októberében a „Bandaharcscapatok vezetője” címmel ruházták fel. Ebben a funkciójában irányította a feldőroszországi partizánellenes és egyéb tömeggyilkos hadműveleteket, valamint az 1944-es varsói felkelés leverését. Ezt követően Horthy kormányzó kiugrási kísérletének elhárítását szervezte meg. A háború hadnagyként fejezte be. A háború után különböző szélsőjobb oldali egyesületekben volt tag. A nürnbergi nemzetközi bíróság előtt csak tanúként szerepelt, a vádlottakra terhelő vallomást tett. 1950-ben szabadult, és bár 1951-ben háborús főbűnösnek nyilvánították, csak 10 év munkatábor büntetésre ítélték, ám ezt is hamar házi őrizetre változtatták. 1954-től éjjeliőrként dolgozott. 1958-ban egy 1934-ben elköve-
- tett gyilkosság miatt újból letartóztatták. Más ügyekben is eljárások indultak ellene, végül 1962-ben életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélték. A hólókauszban és a partizánvadászat során elkövetett bűncselekményeire azonban soha nem vonták felelősségre.
- ³⁸ Martin Cüppers: *Wegbereiter der Shoah. Die Waffen-SS, der Kommandostab Reichsführer-SS und die Judenvernichtung 1939–1945* (Veröffentlichungen der Forschungsstelle Ludwigsburg der Universität Stuttgart. 4). Darmstadt, WBG, 2005. Stefan Klemp: „Nicht ermittelt”. *Polizeibataillone und die Nachkriegsjustiz. Ein Handbuch*. Essen, Klartext, 2011. Uő: „Rücksichtslos ausgemerzt”. *Die Ordnungspolizei und das Massaker von Lidice*. Münster, Villa Ten Hompel, 2012, 65. Valamint interjú H.-O. Henkelé 2019. május 20.
- ³⁹ Lásd Roman Töppel: *Das Ritterkreuz des Eisernen Kreuzes und der Kampfwert militärischer Verbände. Zeitschrift für Heereskunde* 76 (2012), 180–190. Töppel összesen 29 egység összehasonlító statisztikai vizsgálatát végezte el a Lovagkereszt, illetve a Német Aranykereszt és más kitüntetések vonatkozásában.
- ⁴⁰ Részletekre lásd Ungváry Krisztián: *Magyar megszálló csapatok*.
- ⁴¹ Alekszandr Bek szovjet író *A volokalszki országút* címmel sztálinista fejlődésregényt is írt Panfilov katonáiról.
- ⁴² E sorok szerzője a Waffen-SS kitört és kijutott veteránjai közül a következő személyekkel készített interjút: Joachim Boosfeld, Johannes Finger, Adolf John és Josef Ringhoffer. Közülük a kitörésért csak az ekkor 18 éves és semmilyen kitüntetéssel nem rendelkező Ringhoffer kapott egy II. osztályú Vaskeresztet és egy Bronz Közelharcpántot.
- ⁴³ Lásd Veit Scherzer: *Das Auszeichnungssystem der Wehrmacht*. Bayreuth, Verlag Veit Scherzer, 2015, 36–39.; valamint Manfred Dörr: *Die Inhaber der Anerkennungsurkunde des Oberbefehlshabers des Heeres 1941–1945*. Osnabrück, Biblio, 1993.
- ⁴⁴ Scherzer: *Das Auszeichnungssystem*, 38.
- ⁴⁵ CAMO 500. fond (www.germandocsinrussia.org), 12472. állag., 408. kötet, 301. sz. irat.
- ⁴⁶ Benyovszky Győző szíves közlése a szerzővel. Az adományozási papír másolata a szerző birtokában.
- ⁴⁷ Lásd Wilhelm Schöning kézírata a szerző birtokában.
- ⁴⁸ Elischer visszaemlékezését idézi Józsa Béla: *Egyetemisták az ostromgyűrűben*. Budapest, Történelmi Hagyományörző és Hadisírgondozó Alapítvány, 1999, 62.
- ⁴⁹ Józsa: *Egyetemisták*, 69.; illetve Vass Dénes: *Egyetemisták az ostromgyűrűben. Az I. honvéd egyetemi rohamászlóalj története*. 23. Kézirat a szerző birtokában.
- ⁵⁰ E sorok szerzője 1995 és 2000 között számos alkalommal beszélt Vass Dénessel, aki megbízható adatközlőnek bizonyult; háborús motivációit nem titkolta, és elbeszélése, valamint életútja sem tartalmazott logikai ellentmondásokat.
- ⁵¹ Anja Kammerer – Willi Kammerer (szerk.): *Narben bleiben. Die Arbeit der Suchdienste 60 Jahre nach dem Zweiten Weltkrieg*. Deutsche Dienststelle, Berlin, 2008, 89.
- ⁵² Fischer Ferenc: *Karl Pfeffer-Wildenbruch*. vezetett német rendőrségi misszió titkos közreműködése a chilei csendőrség, a Cuerpo de Carabineros felállításában (1928–1929) In: *Historia est lux veritatis. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján*. Főszerk. Marinovich Endre. Budapest, Magyar Napló, 2016, 180.
- ⁵³ BA-B, SSO 375a, Pfeffer-Wildenbruch, 217-218.
- ⁵⁴ CAMO 500. fond (www.germandocsinrussia.org), 12472. állag., 373. kötet, 49. sz. irat.
- ⁵⁵ CAMO 500. fond (www.germandocsinrussia.org), 12472. állag., 373. kötet, 49. sz. irat.
- ⁵⁶ A német hadseregek a mögöttes hadművelési területek igazgatását a „Korück” (Kommandantur rückwärtiges Armeegebiet) parancsnokságok rendszerével oldották meg. A 6. német hadsereg mögöttes területeit a Korück 593. irányította, ám ez a parancsnokság a bekerítésben Budapestben maradt.
- ⁵⁷ Kovács X. Ferenc közlése a szerzővel.
- ⁵⁸ CAMO 500. fond (www.germandocsinrussia.org), 12472. állag., 410. kötet, 0069. sz. irat.
- ⁵⁹ BA-MA M5g 2/4631, Ernst Schweitzer: *Der Kessel von Budapest*, 5.
- ⁶⁰ BA-MA, N 647/13.
- ⁶¹ CAMO 500. fond (www.germandocsinrussia.org), 12472. állag., 239. sz. irat 1944. december 29. Az ügy előzményére lásd ugyanott a 240. számú iratot, amely 1944. december 26-án kelt.
- ⁶² Ezt a fennmaradt iratok is alátámasztják. A IX. SS-hegyihadtest 1945. január 9-én már azt jelentette, hogy a szovjetek a Keleti pályaudvar mindkét oldalán mély betöréseket értek el. Valójában ekkor a front a Népliget–Százados út–Rákosszentpál pályaudvar vonalán húzódtott.
- ⁶³ Feltehetően Ulrich von der Damerau-Dambrowski Sturmabführer vagy Hans Lösch Hauptsturmführer.
- ⁶⁴ BA-MA, N 647/13.
- ⁶⁵ Hermann Balck: *Ordnung im Chaos. Erinnerungen 1893–1948*. Osnabrück, Biblio-Verlag, 1981, 661.

- ⁶⁶ Gosztönyi Péter: *Vihár Kelet-Európa felett!* Budapest, Népszava, 1990, 63.
- ⁶⁷ HL TGY 2829, Paulits József: Budapest végnapjai, 46.
- ⁶⁸ BA-MA N 370/6, Pfeffer-Wildenbruch levele Carl Lutzhoz 1957. március 31.
- ⁶⁹ Ernst Schweitzer 1945. február 26-ai jelentése a szerző birtokában.
- ⁷⁰ Helmüt Friedrich: *Wanderer, rufst Du uns heim*, 61–62. Kézirat a szerző birtokában.
- ⁷¹ Gosztönyi Péter: *Budapest lángokban 1944–1945*. Budapest, Móra, 1998, 149.
- ⁷² Nem volt csata, legfeljebb néhány lövés dördülhetett.
- ⁷³ A 297. lövészhadosztály politikai tisztjének jelentését idézi Máté György: *Budapest szabad!* Budapest, Móra, 1980, 180.
- ⁷⁴ N. V. Komisszarov: *Harc Budapestért*. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 1980/1., 140.
- ⁷⁵ A szovjet hadseregben egyes csapatok fontos csaták után kitüntetésképp földrajzi előneveket is kaphattak.
- ⁷⁶ A jelentés téves, Lindenau csak alezredes volt. A szovjet terminológiában a vezérkari főnököt törzsfőnöknek nevezték.
- ⁷⁷ *Pograničnija vojszka v godu Velikoj Otecsestvénnoj vojnü 1941–1945. Szbornik dokumentov*. [Határőrségek egy év honvédő háború éveiben 1941–1945. Dokumentumgyűjtemény.] Moszkva, Nauka, 1968, 552–553.
- ⁷⁸ Vaszilij Tihonovics Kukin: *Ot pervogo i do poslednjego vüsztrila. Parenj iz Mordovii* [Az első lövéstől az utolsóig. Egy mordvinföldi legény]. Moszkva, DOSZAAF, 1986. Internetes elérés: http://nozdr.ru/militaria/prose/russian/kukin_vt/10.html. A dokumentum felleléseért és lefordításáért Merük Józsefnek mondok köszönetet.
- ⁷⁹ <http://www.coldwar.ru/rvo/112009/medal-za-gorod-budapesht.php>.
- ⁸⁰ I. B. Moscsanszkij – A. V. Iszajev: *Triumfi i tragedii Velikoj vojnü* [A nagy háború diadalai és tragédiái]. Moszkva, Vécse, 2010, 582–591.
- ⁸¹ A dokumentum felleléseért és lefordításáért Merük Józsefnek mondok köszönetet.
- ⁸² Ulrich von Damerau-Dambrowski (1900–1980) 1916-tól 1931-ig katona, századosként szerelt le, ezt követően 1936-ig a kínai nemzeti kormány katonai tanácsadója. 1933-ban belépett az NSDAP-be, 1936-tól a német Külügyi Hivatal munkatársa. 1940. február 2-ától kolozsvári konzul, 1943. augusztus 20-ától budapesti követségi tanácsos. 1944. október 1-jétől behívták a Waffen-SS-be, és a IX. SS-hegyi hadtestnél kapott beosztást.
- ⁸³ Gosztönyi: *Budapest lángokban*, 149. A szerző pontatlanságainak ismeretében egyáltalán nem biztos, hogy ez az adata megbízható, annál

- is inkább mert Lindenau levelezése jelenleg nem lelhető fel a béni Osteuropa-Bibliothek Gosztönyi-fondjában.
- ⁸⁴ Nyilvánvaló tévedés, amely a helyismeret hiányából adódott.
- ⁸⁵ Új Szent János Kórház. Itt elsősorban az urológia épületébe fészkeltek be magukat a kitörő német egységek. Az épületet február 13-án szinte teljesen szétlőtték a szovjet csapatok.
- ⁸⁶ Nem egyértelmű, hogy a Luftwaffen belül a légierő vagy a légvédelmi tüzérség állományába tartozott-e: A szovjet visszaemlékezők a kettő között nem tettek különbséget, ami azért érthető, mert csak a paroli színe tért el: a repülő állományé sárga, a légvédelmi tüzéreké piros volt. Budapesten a Luftwaffe-állomány túlnyomó többsége az utóbbi kategóriába tartozott.
- ⁸⁷ <http://kunstkamera.ru/images/history/65/pdf/novikov.pdf>.
- ⁸⁸ N. V. Komisszarov: *Harc Budapestért*, 140.
- ⁸⁹ Borisz Szokolov: *Krasznaja Armija protiv vojszk SS*. [A Vörös Hadsereg az SS-csapatok ellen]. Moszkva, Jauza, 2008, 79. Szokolov minden bizonnyal Vlagyimir Tolubko (a Szovjetunió rakétacsapatainak marsallja) alapján írta meg ezt a történetet, aki a Nyegyelin tábornokról (a kérdéses időszakban a 2. Ukrán Front tüzérségi parancsnoka, később a szovjet rakétacsapatok parancsnoka) 1979-ben írt életrajzi kötetében szinte szó szerint ugyanezt írta meg. Tolubko, V. F.: *Nyegyelin. Pervoj glavkom sztrategicseszkib* [Nyegyelin. A stratégia első számú parancsnoka]. Moszkva, Mologaja Gvargyija, 1979, 27.
- ⁹⁰ A 134/I. NKVD-zászlóalj parancsnoka.
- ⁹¹ Kukin: *Ot pervogo*.
- ⁹² Krätschmer: *Die Ritterkreuzträger*, 838.; Stockert: *Die Eichenlaubträger*, 2. kötet, 149.
- ⁹³ Matvej Zaharov szerint „a szennyscsatornában meggett út olyan nyomokat hagyott rajta, hogy mielőtt szóba álltak vele, rendelkezni kellett a mosdatásáról – a szó valódi értelmében”. Tekintettel arra, hogy az Ördög-árokban nem szennyvíz, hanem esővíz folyt, ez túlzásnak tűnik. Ettől persze még elképzelhető, sőt valószínű, hogy a fontos fogolynak, aki feltehetően börtön ázott, tisztálkodási lehetőséget biztosítottak.
- ⁹⁴ Gosztönyi Péternél tévesen az szerepel, hogy „autóbaleset következtében”. Ezt az adatot vettem át én is korábbi munkámban, ám a bielefeldi anyakönyvi hivatal adatai ennek teljesen ellentmondanak.
- ⁹⁵ BA-MA MStG 2/4631, Ernst Schweitzer: *Der Kessel von Budapest*, 6. A rendjelek kézbesítése 1945. január 10. után biztos megszűnt, mivel aznap szállt le utoljára futárgép a Vérmezőn.

- ⁹⁶ BA-MA RS 2-9, 159.
- ⁹⁷ <https://new.liveauctioneers.com/item/33931264#&gid=1&pid=3>.
- ⁹⁸ HL Kitüntetésadományozások gyűjtő, 1872/8e-1945.
- ⁹⁹ Pfeffer-Wildenbruch a gyarmati rendőri hivatal vezetőjeként ezt a bal alsó karon hordandó textiljelvényt, amely a német-kelet-afrikai rendőrség szolgálati jelvénye volt, Hermann Göringtől kivételes kitüntetésként kapta a „Landespolizeigruppe General Göring” felállításán során tanúsított érdemeiért.
- ¹⁰⁰ Egységére lásd Friedrich Husemann: *Die guten Glaubens waren. Geschichte der SS-Polizei-Division (4. SS-Panzergründler-Division)*. Band 1: 1939–1942, Osnabrück, Munin-Verlag, 1971 [2. kiadás: 1984; 3. kiadás: Coburg, Nation Europa Verlag, 1999].
- ¹⁰¹ HL Kitüntetésadományozások gyűjtő, 1872/8e-1945.
- ¹⁰² Litteráti-Loóty Gyula levele Gosztönyi Péternek, 1973. Másolat a szerző birtokában.
- ¹⁰³ Józsa: *Egyetemisták*, 160.
- ¹⁰⁴ Scherzer: *Himmlers militärische Elite*, 128., Berger: *Ritterkreuzträger*, 39–43.
- ¹⁰⁵ Boosfeld-interjú a szerző birtokában.
- ¹⁰⁶ Schippmann, Friedrich (1917–?) A kitörés során eltűnt, hallomásból annyit tudni, hogy agyonlőtte magát.
- ¹⁰⁷ A részletekre lásd Daniel Heintz: *Zerschlagen und vermisst! Rückkämpfer, Rückkehrer und die Abwicklungsstäbe der Wehrmacht*. Aachen, Helios, 2018, 457.
- ¹⁰⁸ Uo.
- ¹⁰⁹ Reinhard Gehlen (1902–1979) 1942-től a Wehrmacht hírszerzésénél a Keleti Haderők Osztályának vezetője, 1945-től munkatársai egy részével az amerikai hírszerzés szolgálatában állt, 1956-tól a *Bundesnachrichtendienst* (Német Szövetségi Hírszerző Szolgálat) vezetője.
- ¹¹⁰ BA-MA Pers 1/105410 Joachim Boosfeld.
- ¹¹¹ A Buck nyakában látható Lovagkereszt 1945 utáni fénykép-manipuláció eredménye.
- ¹¹² Richard Landwehr: *Budapest, the Stalingrad of the Waffen-SS*. Bennington, Merriam Press, 2012, 29.
- ¹¹³ Berger: *Ritterkreuzträger*, 47–51.
- ¹¹⁴ Freid gmacht: *Der Spiegel*, 1976. május 24. <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-41213414.html>.
- ¹¹⁵ Johannes Göhler (1918–2003) Sturmbannführer, utolsó beosztása a Führerbunkerben Hitler adjutánsa. 1945 után a HIAG egyik vezetője, meggyőződéses nemzetiszocialista.
- ¹¹⁶ Gustav Lombard (1895–1992) Brigadeführer, 1941 nyarán mintegy 11 000 személy meggyilkolásáért felelős. Jellemző rá az az 1941. szeptember 25-i előadása, amelyben a következőket mondta: „...talán tárgyalhatunk a módszerekről, hogy hogyan is tűnjön el a zsidó a legcélsezerűbben a ránk bízott területekről, ám az, hogy el kell intéznünk [„er beseitigt werden muss”], az biztos, mert a zsidó az parti-zán!” (Cüppers: *Wegbereiter der Shoah*, 221.) A Szóvjettunióban elítélték ugyan, de tényleges büncselekményeit nem tárták fel. A háború után Németországban nyomozás indult ellene, ezt azonban 1970. december 22-én megszüntették arra hivatkozva, hogy nem állapítható meg, hogy az elkövetést „aljas indokból” tette volna, ezért cselekménye élvült.
- ¹¹⁷ A Bunge nyakában látható Lovagkereszt 1945 utáni fénykép-manipuláció eredménye.
- ¹¹⁸ Itt is szükséges tenni egy megjegyzést, amely minden Wehrmacht-életrajzra vonatkozik: A Wehrmachtban rendszeresített minősítésekben külön ki kellett térni a minősített személy nemzetiszocialista meggyőződésére. Ennek sematikus megemlézése elsősorban az előjáró jóindulatát jelezte. Az általam átnézett több száz minősítés között egy sem akadt, amelyben a minősített nemzetiszocializmushoz való negatív viszonyát jegyezték volna meg, és csak nagyon ritkán fordult elő, hogy erre a kérdésre egyáltalán nem tértek ki.
- ¹¹⁹ BA-MA Pers 6/265667 Heinrich Bunge.
- ¹²⁰ Uo.
- ¹²¹ S. Wagner visszaemlékezése a szerző birtokában. A szöveg átengedéseért Számvéber Norbertnek mondok köszönetet.
- ¹²² CAMO 500. fond (www.germandocsinrussia.org), 12742. állag, 409. kötet, 0308. sz. irat, 1945. január 29.
- ¹²³ Hellmut Bunge levéléért Veit Scherzernek mondok köszönetet.
- ¹²⁴ BA-B R-9361-III/520104 és R-9361-III/26397 Personalakte Charpentier, Beurteilung 17.06.1944.
- ¹²⁵ Uo.
- ¹²⁶ BA-B NS 33/368, SS-Auffangsstelle für Budapest-Rückkämpfer 19.02.1945.
- ¹²⁷ WAST, Akte Hans-Georg von Charpentier, Heimkehrererklärung Georg Koch, Fritz Emmerich, Adam Bänder.
- ¹²⁸ Bruno Streckenbach (1902–1977) mint a lengyelországi biztonsági rendőrség vezetője 8500 személy meggyilkolására és 88 000 személy deportálására adott parancsot. 1943-tól átletett a Waffen-SS kötelékébe. Rövid ideig a 8. SS-pán-célvadászosztály, illetve a 8. SS-lovashadosztály parancsnoka is volt. 1945-ben szovjet hadifogságba esett, 1952-ben 25 év börtönbüntetésre ítélték, 1955-ben az NSZK-ba repatriálták. Ezt követően két eljárás indult ellene, ám egyik sem jutott el a tárgyalási szakaszig.

- 128 Ernst Imhof (1901–1982) Sturmbannführer, 1944 és 1945 között a 8. SS-lovas pótosztály, illetve a 37. SS-lovas pótosztály parancsnoka, 1956-ig szovjet hadifogságban volt.
- 129 BA-MA N 756/154b, Streckenbach levele Vöpersnak.
- 130 Scherzer: *Himmlers militärische Elite*, 192, valamint BA-B BDC SSO 134 Personalakte Dallmann.
- 131 Uo., 7.
- 132 WAsT, Zentralkartei Dallmann.
- 133 Steinert Gyula: Budapest ostroma egy orvos szemével. *Vigilia*, 1995/5, 387.
- 134 Pfeffer-Wildenbruch levele Gosztonyi Péterhez, BA-MA N 370/7.
- 135 CAMO 500. fond (www.germandocsinrussia.org), 12472. állag, 380. kötet, 117. és 408. kötet, 318.
- 136 Erő a Duna mentén. A Budapestért 1944–45-ben folytatott harcok katonái iratai a Hadtörténelmi Levéltárban. Szerk: Számvéber Norbert. Budapest, Petit Real, 1999, 151–152. 133. sz. dokumentum.
- 137 A cikk a következő mondattal kezdődik: „A moszkvai rádió az utóbbi napokban egy budapesti helyzettel kapcsolatos kommentárjában arra kényszerült, hogy felhívja a figyelmet egy emberre, akit még a magyar fővárosban sem ismernek sokan, de akinek neve a metropolisz védelme kapcsán mindkét oldalon elválaszthatatlanul összefonódott a bolsevista rácsapás elhárításával.” Valójában eddig nincs nyoma annak, hogy a szovjet hírekben Dörner személyével külön foglalkoztak volna.
- 138 Heinrich A. Kurschat: Schicksalsstunden für Budapest. Eichenlaub-Dörner verteidigt Ungarns Hauptstadt. Zahllose Sperren und Hindernisse. *Marburger Zeitung*, 1945. január 5., 2.; valamint egy másik, eltérő tipográfiájú, de újsághoz nem rendelhető és azonos szövegű cikk: Eichenlaub-Dörner verteidigt Budapest. Újságcikkmásolat oldalszám és dátum nélkül a szerző birtokában.
- 139 Schweitzer-jelentés, 6.
- 140 Györfly Sándor – Spáczay Hedvig: A IX. SS-hadtestparancsnokság titkos napi jelentései a Budapestért folyó harcokról (1945. január 1–24.). *Hadtörténelmi Közlemények* 1975/1, 196.
- 141 Hanns Bayer: *Kavalleriedivisionen der Waffen-SS*. Gailberg-Heidelberg, Szerzői kiadás, 1980, 355.
- 142 Kovács X. Ferenc Paulits József kéziratához fűzött írásos jegyzete szerint először a Ráth György utca és Greguss utca sarkára vitték kihallgatásra. Kézirat a szerző birtokában.
- 143 Kovács X. Ferenc: *Villanások*, 8. Kézirat a szerző birtokában.
- 144 BA-B 00031, Heiratsakte Walter Drexler, 1350. Kiemelés az eredetiben.
- 145 Helmut Heiber (szerk.): *Der ganz normale Wahnsinn unterm Hakenkreuz. Triviales und Absonderliches aus den Akten des Dritten Reichs*. München, Herbig, 1996, 138–140., 142., 154., 156–157., 190–191.
- 146 Hans-Otto Wachter: *Wir funkten. Geschichte der Funkkompanie Nachrichtenabteilung 8*. „Florian Geyer”. Kassel, Szerzői kiadás, 1980, 227.
- 147 Scherzer: *Himmlers militärische Elite*, 234.
- 148 Bayer: *Kavalleriedivisionen*, 351.
- 149 Drexler veszteségi kártonján ugyan meg van jelölve több tanú, aki az elhalálozásról jelentett, ám a tanúk részletes levelei nem lelhetők fel. A Kispesti temetőben 2002-ben történt exhumáláskor 182 német katonát hantoltak ki, de Drexler azonosítójeget nem találtak meg.
- 150 A *Wehrmachtsführungsstab* (Wfstb.) az *Oberkommando der Wehrmacht* (OKW), azaz a Wehrmacht Főparancsnokság tulajdonképeni vezérkara volt, amelynek élén Alfred Jodl vezéreztetett állt a háború teljes időtartama alatt. Az egyes fegyvernemek szintén rendelkeztek vezérkari testületekkel, a hadszínterek egy részén az OKW/Wfstb., másutt pedig az OKH irányította a hadműveleteket.
- 151 BA-MA MSG 2/4631, Ernst Schweitzer: *Der Kessel von Budapest*, 2.
- 152 Uo., 7.
- 153 Uo., 13.
- 154 Uo., 15.
- 155 Veresváry László, a Budapest Őrszázalój parancsnoka.
- 156 Ekessparre alezredest nézte tábornoknak – a vezérkari tisztek ugyanis a csizmanadragón a tábornokival megegyező, két széles, vörös lampascsikot hordtak, és parolijuk hasonló karmazsinvörös posztolátétre volt hímézve, mint a magyar tábornoki paroli.
- 157 Seres István: *Solymár története és néprajza*. Solymár, Helytörténeti Alapítvány, 1993. http://www.solymar.hu/tortenet/1k_001_352.htm.
- 158 Hingyi László: *Budapest ostroma 1944–1945*. Budapest, Etalon, 2018, 337. Hozzá kell tennünk, hogy Kárász visszaemlékezése megbízhatatlan. Szerinte nyolc napon át meneteltek – ami teljes képtelenség.
- 159 BA-MA P 6/269053, Beurteilung 1.2.1944.
- 160 CAMO 500. fond (www.germandocsinrussia.org), 12483. állag, 95. egység, 51.
- 161 CAMO 500. fond (www.germandocsinrussia.org), 12483. állag, 95. egység, 63.
- 162 BA-B R-9361-II/226077.
- 163 BA-B, R-9361-III/523757.
- 164 A hadikórházakban történt eseményekről viszonylag sok forrással rendelkezünk.
- 165 A később említett Werner Hübneren kívül E. v. K. ápolónő és Konkoly-Thege Miklós orvos is készített feljegyzéseket, Kalakán László pedig publikálatlan PhD-disszertációban dolgozta fel Budapest második világháborús egészségügyi viszonyainak történetét. Lásd: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16132/kalakán-laszlo-phd-2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 166 Jánossy Dénes: Budapest ostroma és az Országos Levéltár. *Levéltári Közlemények* 1946 (26), 6.; illetve Keresztes Csaba: Az Országos Levéltár Budapest ostromában és a levéltár helyreállítása. *Levéltári Közlemények* 2015 (86), 90.
- 167 Werner Hübner dr. (1912–1988) sebészorvos, a háború után körzeti orvos, 1961–1973 között Rehburg polgármestere, lakóhelyén számos civil egyesület tagja.
- 168 Alois Huml dr. (1911–?) tartalékos törzsorvos, a kitörés során eltűnt. Lásd ezzel kapcsolatban Szarka Józsefné következő oldalán közölt visszaemlékezését.
- 169 Walter Osten (1907–?) tartalékos alorvos, a kitörés során eltűnt. Lásd az előző lábjegyzet megjegyzését.
- 170 Nem azonosítható.
- 171 BA-MA MSG 2/238, Werner Hübner: *Geschichte der in Ungarn eingesetzte Panzer-einheiten*, 11.
- 172 Szarka Józsefné: *A Budavári Palotában születtem. Visszaemlékezésem a XX. századra*. Budapest, Litea, 2006, 188.
- 173 Wilhelm Schöning feljegyzése a szerző birtokában.
- 174 Robert Gerwarth: *Reinhard Heydrich*. München, Siedler, 2011, 345.
- 175 Kerényi Grácia (1925–1985) költő, filológus, lengyel műfordító, 1944-ben antifasiszta ellenálló, az 1980-as években a Szolidaritás nevű lengyel ellenzéki mozgalom egyik résztvevője.
- 176 Kádár Gyula: *A Ludovikától Sopronköhidáig*. Budapest, Magvető, 1978, II. kötet, 679–680.
- 177 Lásd Bokor Péter: *Végjáték a Duna mentén. Interjúk egy filmsorozathoz*. Budapest, RTV-Minerva-Kossuth, 1982, 189–191.; Szita Szabolcs: *A Gestapo tevékenysége Magyarországon 1939–1945*. Budapest, Corvina, 2014, 113.; David Cesarani: *Adolf Eichmann. Bürokrat und Massenmörder*. München, Propyläen, 2004, 265–266.
- 178 Szita: *A Gestapo*, 72.
- 179 Lásd ÁBTL 1.11.4. 67-46/171-30/1988 és Szita: *A Gestapo*, 72–74.
- 180 Szita Szabolcs tévesen az egyes KdS-csoportok létszámát 2–300 főre becsülte. Lásd Szita: *A Gestapo*, 72. A létszámokra lásd: Bokor: *Végjáték*, 84.
- 181 Szenes Hanna (1921–1944) Budapest született, 1939-ben kivándorolt Palesztinába. Önként jelentkezett az angol hadseregbe, ahol ejtőernyős és rádiós kiképzést kapott. 1944 márciusában dobta le Jugoszláviában, társai-val májusban lépték át a magyar határt, de ezt követően egy csendőrzárőr elfogta, majd átadta őket a Gestapónak. A nyilas hatalomátvétel után a magyar hadbírósg Szénest golyó általi halálra ítélte – holott elfogásakor is egyenruhát viselt, tehát megillette volna a hadifogoly státus.
- 182 Szita: *A Gestapo*, 188.
- 183 Gosztanyi Péter: *Légiveszély, Budapest! Szemlelmények Magyarország második világháborús történetéből (1939–1945)*. Budapest, Népszava, 1989, 101.
- 184 BA-B R 9361-III/560330.
- 185 Cesarani: *Adolf Eichmann*, 268–269.
- 186 Hans Georg Lehmann: *Unternehmen Panzerfaust. Der Putsch der SS in Budapest am 15. Oktober 1944*. *Ungarn-Jahrbuch* 5 (1973), 224.
- 187 Erre utal Wilhelm Höttl is, lásd Bokor: *Végjáték*, 196–197.
- 188 Lásd Lehmann: *Unternehmen Panzerfaust*, 224.
- 189 WAsT, Z-Kartei Franz Pataschitsch.
- 190 Szappanos István: Emlékirataim. Mentor, Szerzői kiadás, 2013. <http://mek.oszk.hu/18900/18980/18980.pdf>.
- 191 Walter Rauff (1906–1984) nemzetiszocialista aktivista, 1938-tól a Birodalmi Biztonsági Főhivatal alkalmazottja, a gázautó kifejlesztőjeként minimum 97 000 személy halálában bűnrész. 1943-tól az olaszországi német biztonsági erők egyik vezetője, 1945 után a szíriai és a nyugat-német titkosszolgálat alkalmazottja. 1949-től Dél-Amerikában élt, kiadását a chilei hatóságok megtagadták.
- 192 Mathias Gafke: *Heydrichs Ostmärker. Das österreichische Führungspersonal der Sicherheitspolizei und des SD*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2015, 281.
- 193 Scherzer: *Himmlers militärische Elite*, 373.
- 194 Az intézményt Szálasi Ferenc 1944. november 1-jén állította fel.
- 195 Georg Gabori: *Amikor elszabadult a gonosz*. Budapest, Magyar Világ, 1990 [1991], 121–134.
- 196 A KdS és a Nemzeti Számokérő Különítmény tevékenységére lásd PIL 682. fond 1. öe. II. rész 23. sz., a Vörös Brigád kapcsán folytatott nyomozások jegyzőkönyvei.

- ¹⁹⁷ Csillik Gábor: *Budapest harcokunk*. Budapest, Magvető, 1964; valamint: *A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom. Kézikönyv*. Főszerk. Liptai Ervin. Budapest, Kossuth, 1987, 214.
- ¹⁹⁸ PIL 274. fond 7/280. öe. Várnai Zseni-Bokody Zoltán: A „Várnai” ellenállási csoport rövid vázlata.
- ¹⁹⁹ *A magyar antifasiszta ellenállás*, 310.
- ²⁰⁰ Szalai Péter: *A pesti gettó 1945 januári megmentése*. Budapest, BFL, 1997, 242.
- ²⁰¹ Kubissy Béla (1899–?) 1944. február 1-jétől Budapest rendőrfőkapitányának segédtisztje, 1945. január elejétől a pesti rendőri erők parancsnoka. Felesége zsidónak minősült volna, ezt azonban sikerrel titkolta. A népbíróság 5 év 6 hónap börtönrre ítélte. Lásd: BFL VII.5.e. 1950-7587 és XXV.1-a 1945-2462.
- ²⁰² A név jelenlegi ismereteink szerint nem azonosítható, ám Szalai Pál és Lucska Vilmos egyaránt „Mummi”, illetve „Mumi” századost említett a népbíróság előtt.
- ²⁰³ HL I. 89. VKF 1945 306/b, 1945.02.10. Kgl. ung. Honvédelmi min. an Greiffenberg.
- ²⁰⁴ Sajnos az újságírók csak leírtak áll rendelkezésemre. Átadásért Alkay Zsolt-nak mondok köszönetet.
- ²⁰⁵ A Kapás utca 12., illetve 46. számú nyilasházakban számos kivégzésre került sor az ostrom folyamán. Elvileg magyar állampolgárok ügyei-ben a német biztonsági szervek csak tettenérés esetében voltak intézkedésre jogosultak, más kérdés, hogy az ostrom alatt ezt mennyire tartották be.
- ²⁰⁶ BA-B BDC SSO VBS 286/6400012979 Reiner Gottstein.
- ²⁰⁷ Uo.
- ²⁰⁸ *A magyar antifasiszta ellenállás*, 62–63. Azt, hogy a kivégzéseket személy szerint ki hajtotta végre és ki rendelte el, ma már nem lehet megállapítani. Bondor Vilmos: *A Mikó-rejtély. Mikó Zoltán és Raoul Wallenberg kapcsolata a magyar ellenállásban 1944–1945*. Budapest, Püski, 1995, 100. Bondor utal arra, hogy a Számonkérő Különítmény foglyainak egy részét átadták a Gestapónak.
- ²⁰⁹ PIL 682.f.1. öe. II. 23. sz., Nidosi Imre vallomása 302.
- ²¹⁰ PIL 682.f.1. öe. II. 23. sz., 305. 1948. október 23-ai jelentés.
- ²¹¹ Kurt Wegener (1909–?) 1927-től a Reichswehr, 1934–1937 között a Luftwaffe, 1937-től az SS hivatásos tisztje. Utóbbiban a halálfejes, azaz a koncentrációs táborokat felügyelő részleghez tartozott. 1941-ben egy SS-lovaszred századparancsnokaként a Pripyat-mocsarak vidékén tömeggyilkosságokat követett el. Sikeresen
- tört ki, 1945 után kereskedőként helyezkedett el. 1962-ben a korábbi tömeggyilkosságokban történt részvétele miatt öt év börtönbüntetésre ítélték.
- ²¹² Liedtke, Helmüt (1925–?) gránátos, csapatteste nem azonosítható.
- ²¹³ WAsT, Z-Karte Reiner Gottstein.
- ²¹⁴ WAsT, Z-Karte Heinz Hamel és BA-MA RH 7/278, kérdőív.
- ²¹⁵ Walter Rosler (1902–?) a román hadsereg hivatásos tisztje, 1944 szeptemberétől a Waffen-SS tagja őrnagyi rangban, az ostrom alatt a 22. SS-lovaszadosztály ezredparancsnoka és 1c. (hadműveleti) osztályvezetője. Ezúton is köszönöm lánya, Hildegard Rosler segítségét, aki a kérdéses dokumentumot rendelkezésemre bocsátotta.
- ²¹⁶ Franz Stockmann: *Kriegstagebuch Budapest 1945. Aufzeichnungen eines Truppenarztes*. Engelsbach, Fouqué, 2001, 34–46.
- ²¹⁷ BStU HA IX/11; ZR 920 A.51. Telefonverzeichnung HSSPF Budapest; KdS Budapest, Sonder-Einsatzkommando Budapest.
- ²¹⁸ BA-B R 10-451/32-33 Übersicht über Kräfte der Ordnungspolizei und ihren Einsatz, Stand 15. Juli 1944.
- ²¹⁹ Az egyetlen adat, amit találtam, az 5./II. SS-rendőrzászlóalj 5. és 7. századáról tudósít: a zászlóalj hadinaplója szerint ezek rövid ideig tízfős különítménnyel őrséget adtak a siklósi és a barsi gettóban. Lásd Wolfgang Curilla: *Der Judenmord in Polen und die deutsche Ordnungspolizei 1939–1945*. Paderborn, Ferdinand Schöningh, 2011, 281–282.
- ²²⁰ NARA T 77 R 1142 FO00797-798; Szita: *A Gestapo*, 80. tévesen Einsatzgruppe „F” néven említi. Összlétszámának 800 főt ad meg.
- ²²¹ Gosztornyai arra hivatkozik, hogy Pfeffer-Wildenbruch a vele készített interjúban azt mondta: személyesen adott Hitscher tábornoknak parancsot a gettó védelmére, azzal a kiegészítéssel, hogy csak akkor hagyhatja el a gettó területét, ha annak másik oldalán már az oroszok állnak. Lásd Gosztornyai Péter: *Budapest ostroma 1944–1945-ben*. In: *Nyugati magyar tanulmányírók antológiája*. Vál. és szerk. Bórbándi Gyula. Bern, EPMSZ, 1987, 85–99. <http://mek.oszk.hu/02900/02929/02929.pdf>, 42–43.
- ²²² Kókay György: Dokumentumok a Budai Vár 1945. évi ostromáról. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 26. (1997), 221–249, Szabó László várkapitány naplója, 226.
- ²²³ Frau E. v. K. 1995. február 18-ai feljegyzése a szerző birtokában.
- ²²⁴ R. M. Portugalszkij – A. Sz. Domank – A. P. Kovalenko: *Marsal Sz. K. Tyimosenko* [Tyimosenko marsall]. Moszkva, Izdatyelsztvo MOF „Pobjeda – 1945 god”, 1994.
- ²²⁵ Werner Jester: *Im Todessturm von Budapest 1945*. (Lands am Feind 1.) Dresden, Winkelried, 2010, 200.
- ²²⁶ Jester: *Im Todessturm*, 201. Jester a Háborús Érdemkereszt Lovagkeresztjét említi, Hitschler azonban ezzel a fokozattal nem rendelkezett, csak az I. és II. osztállyal.
- ²²⁷ Hitschlerre lásd Andreas Schulz – Günter Wegmann – Dieter Zinke: *Die Generale der Waffen-SS und der Polizei. Die militärischen Werdegänge der Generale sowie der Aerzte, Veterinäre, Intendanten, Richter und Ministerialbeamten im Generalsrang. Band 2*. Bisendorf, Biblio, 2005, 282–285.
- ²²⁸ CAMO 500. fond (www.germandocsinrussia.org), 12472. állag, 410. kötet, 0292. sz. irat. A szöveg utolsó mondata arra utal, hogy Jansa Pfeffer-Wildenbruchal is tárgyal, és attól tartott, hogy az ő hasonló javaslatát az SS hírközlési csatornáin nem jut célba.
- ²²⁹ <https://www.nd-archiv.de/ausgabe/1962-10-08>.
- ²³⁰ Stockert: *Die Eichenlaubträger*, 8. kötet, 65–67.
- ²³¹ BA-B SSO Albert Klett.
- ²³² Bayer: *Kavalleriedivisionen*, 361, 370.
- ²³³ Szigetter, Fritz (1917–?) banki tisztviselő, feltehetően 1941-től a Waffen-SS tagja. 1944. október 1-jén untersturmführeri kinevezést kapott. Budapest ostroma alatt valószínűleg az 52. lovasezredben szolgált. A kitörés során elérte a saját vonalakat.
- ²³⁴ WAsT, Konrad Augustin levele Albert Klett ügyében, 1978.
- ²³⁵ Augustin, Konrad (1919–?) 1939 vagy 1940-től az SS tagja, az ostrom alatt Untersturmführerként a 8. SS-tüzérezred 7. ütegének parancsnoka. A kitörés során 1945. február 14-én elérte a saját vonalakat. 1945. május 13. és 1953. szeptember 27. között hadifogságban volt, ezt követően az 1990-es évekig az NSZK-ban élt.
- ²³⁶ Richard Landwehr: Budapest, 17. Feltehetően innen vette át a téves adatot Samuel Mitcham is (*The German Defeat in the East 1944–45*, Mechanicsburg, Stackpole, 2007, 254.)
- ²³⁷ BA-B VBS 286/6400023300 Siegfried Korth.
- ²³⁸ Az átjutottakról 1945. február 16-án este készített (feltehetően 15-éig összegyűjtött adatokon alapuló) listában a neve még nem szerepel, ám a február 19-i listában már igen. Lásd BA-MA RH 2 332, 146–147. és BA-B NS 33/368.
- ²³⁹ Peter von Blanckenburg: *Herzschläge. Erinnerungen aus einem bewegten Jahrhundert*. Berlin, Books on Demand, 2001, 39.
- ²⁴⁰ BA-B R 9361-III/106087, Personalliste Oswald Krauss.
- ²⁴¹ CAMO, 1428. fond, 1. állag, 3. kötet.
- ²⁴² Konrad Augustin 1993. január 28-ai levele Peter Meiernek a szerző birtokában.
- ²⁴³ <http://en.www.awards.com/person/42318>.
- ²⁴⁴ BA-B, NS 33/368, SS-Auffangsstelle für Budapest-Rückkämpfer.
- ²⁴⁵ Carl Strobel (1895–?) Reichstag-képviselő, minden valószínűség szerint 1945. április 19-én a lipcsei városházán öngyilkosságot követett el.
- ²⁴⁶ BA-B BDC 1060047157, a dokumentum átengedéseért Ingo Möbiusnak mondok köszönetet.
- ²⁴⁷ SHD 13471, NS-Archiv der MfS, ZA 105422 Akte 6, a dokumentumok átengedéseért Ingo Möbiusnak mondok köszönetet.
- ²⁴⁸ WAsT, Zentralkarte Paul Krämer. Scherzer: *Ritterkreuzträger* című munkája tévesen Érsekújvárt adja meg elhalálozási helyként.
- ²⁴⁹ *Bollwerk im Kampfraum Falaise. Wie sich Major Kündiger das Ritterkreuz erkämpfte*. Korabeli újságírók másolata a szerző birtokában.
- ²⁵⁰ BA-MA Pers 6/49865, Herbert Kündiger.
- ²⁵¹ Györfly-Spáczay: *A IX. SS-hadtestparancsnokság*, 195–196.
- ²⁵² Vározy Péter 1980 körül írt visszaemlékezése, 26. A szerző birtokában.
- ²⁵³ Rudolf Raab 1950. február 3-ai levele Gerhard Emmerichnek a szerző birtokában.
- ²⁵⁴ Heinrich Fothe (1915–?) autószerelő, 1939 előtt rendőr, az ostrom alatt a 13. páncélos-hadosztály táboricsendőr-szakaszának parancsnoka hadnagyi rendfokozatban. A kitörés során 1945. február 17-én vagy 18-án (!) esett hadifogságba, 1953. szeptember 27-én bocsátották haza.
- ²⁵⁵ WAsT Heinrich Fothe levele, 1957. október 14.
- ²⁵⁶ Rudolf Raab 1950. február 3-ai levele Gerhard Emmerichnek a szerző birtokában.
- ²⁵⁷ BA-B R 9361-III/1178715 és R-9361-III/540414 Franz Liebisch.
- ²⁵⁸ WAsT Boosfeld levele a WAsT-nak, dátum nélkül (1950-es évekből).
- ²⁵⁹ Lásd Lindenau 1960. június 15-ei levele Gerhard Seemennek, az OdR elnökének BA-MA B 43/86 Usdai Lindenau an die Ordensgemeinschaft der Ritterkreuzträger 15.06.1960.
- ²⁶⁰ BA-MA RH 7/665 „Kimutatás a Wehrmacht kötelékéből a Waffen-SS-hez vezényelt vezérkari tisztokról” című összeállítás. Ebből 22 személyt életrajzzal fel is tüntet (Daniel Lindenaut viszont, furcsa módon, nem szerepelteti).
- ²⁶¹ BA-MA RH 7/282, Schreiben OKH PA/Pj 26.3.45. Hozzá kell tennünk, hogy az OdR erről az iratról tudomással bírt, de ez nem zavartatta őket Lindenau utólagos kitüntetésében.
- ²⁶² BA-MA B 43/86 Usdai Lindenau an die Ordensgemeinschaft der Ritterkreuzträger 16.11.1959. és 15.06.1960.

- 263 A magyar seregtesteknél ez a két funkció különvált, a hadosztályszintű egységekben külön volt vezérkari főnök, akinek alárendeltje volt a hadművelleti osztályvezető. A német szervezésben ez a két funkció egybeolvadt.
- 264 BA-MA RH 7/665, WAsT, veszteségi kárton Erhard Mainka.
- 265 A 109. nehéztüzér dandár hadinaplójának vonatkozó részét lásd CAMO 9937. fond, 1. állag, 45. kötet, 15.
- 266 Dr. Villányi Ferenc: *Édesapánk naplója 1944. december 9. – 1945. május 17.* 3. Kézirat a szerző birtokában. A szöveg „Maringer német hadnagy” névvel említi Józsa Béla: *Egyetemisták*, 69. feltehetően szintén az ő személyére céloz.
- 267 BA-B SSO Personalkarte Hermann Maringele. Egyes állítások szerint már 1945. január elején megkapta ezt a rendfokozatot, de erre semmilyen forrás nem lelhető fel, és maga a Lovágkereszt-felterjesztés is ellentmond ennek, mivel abban még mint Hauptscharführer szerepel. Személyi anyagában egyértelműen a február 21-ei dátum szerepel, amit az is valószínűsít, hogy a Lovágkeresztet is aznap kapta meg.
- 268 BA-B SSO Hermann Maringele, 2235–2236.
- 269 BA-MA P-654557, Beurteilung 10.2.1941. Reiter Regiment 2. von Corvin Oberst und Rgts. Kdeur.
- 270 BA-MA Beurteilung 30.10.1941, von Hülsen, Oberst und Regimentskommandeur.
- 271 BA-MA RH 7/665. Beosztásait internetes fórumok forráshivatközös nélkül ettől eltérően és tévesen adják meg.
- 272 <https://www.german-racing.com/gr/aktuelles/pressemitteilungen/20140711-sven-von-mitzlaff-siege-waren-sein-leben.php>.
- 273 Tolna Megyei Levéltár, alispáni iratok: 5820/1944/5657, idézi: *Dokumentumok a zsidóság üldöztetésének történetéhez. Iratok a Tolna Megyei Levéltárból*. Szerk. Ságvári Ágnes. Budapest, Magyar Auschwitz Alapítvány, 1994, 19–20.
- 274 http://www.virtualgrenadier.com/sale_item.php?iid=1375.
- 275 BA-MA Pers 6/5377.
- 276 CAMO 500. fond (www.germandocsinrussia.org), 12483. állag, 95. kötet, 71–72.
- 277 Schöning-kézirat, 26. A szerző birtokában.
- 278 Hartmut Müller szíves közlése a szerzővel.
- 279 Életrajzát lásd a Német Aranykereszt tulajdonosainál.
- 280 Rasmussen, Johann (1923–?) Obersturmführer, a 8. tüzérezred egyik ütegparancsnoka, a kitörés során eltűnt.
- 281 Von Mitzlaff vezérkari őrnagy.
- 282 Hangfelvétel Harry Phoenixszel. Készítette Mirko Bayerl 1989-ben. Ezúton is köszönöm Mirkónak, hogy ezt az anyagot önzetlenül rendelkezésemre bocsátotta.
- 283 BA-B SSO Phoenix. A felterjesztés szövege részben olvashatatlan.
- 284 Berger: *Ritterkreuzträger*, 360.
- 285 Lásd Günther Nitz: *Die 292. Infanterie-Division*. Bonn, Bernard & Graefe, 1957.
- 286 Ezúton is köszönöm Ingo Möbiusnak, hogy megosztotta velem Paul Reißmann-nal kapcsolatos adatgyűjtését.
- 287 B-MA Pers 6/1767 Heinrich Remlinger, Beurteilung 19.02.1941.
- 288 Uo.
- 289 BA-MA Pers 6/1767, Beurteilung 10.12.1943.
- 290 CAMO 500. fond (www.germandocsinrussia.org), 12472. állag, 380. kötet, 164.
- 291 BA-MA Pers 6/1767, Beurteilung 03.12.1944.
- 292 BStU HA IX/11, ZR 920 A.51. Telefonbuch KdS Budapest.
- 293 Manfred Zeidler: *Stalinjustiz contra NS-Verbrechen. Die Kriegsverbrecherprozesse gegen deutsche Kriegsgefangene in der UdSSR in den Jahren 1943–1952. Kenntnisstand und Forschungsprobleme*. (Berichte und Studien 9.) Dresden, HAIT, 1996, 25.
- 294 Klaus-Dieter Müller: *Todesurteile sowjetischer Militärtribunale gegen Deutsche (1944–1947). Eine historisch-biographische Studie*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2015.
- 295 Manfred Zeidler: *Der minsker Kriegsverbrecherprozeß vom Januar 1946. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 52 (2004/2), 223.
- 296 Zeidler: *Der minsker Kriegsverbrecherprozeß*, 218.
- 297 Jürgen Kilian: *Wehrmacht und Besatzungsherrschaft im russischen Nordwesten 1941–1944. Praxis und Alltag im Militärverwaltungsgebiet der Heeresgruppe Nord*. Paderborn–München–Wien, Schöningh, 2012.
- 298 Arno Diere (1920–?) 15 év javító-nevelő tábora ítélték.
- 299 Pavel Luknyickij: *Leningrad gyejsztvujet* [A főszerepben Leningrád]. Knyiga 3. Moszkva, Szovjetszkij piszatyel, 1968.
- 300 Mike Schmeitzner: *Unter Ausschuss der Öffentlichkeit? Zur Verfolgung von NS-Verbrechen durch die sowjetische Sonderjustiz*. In: *NS-Prozesse und die deutsche Öffentlichkeit*. Szerk. Clemens Vollnhals és Jörg Osterholh. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2011, 149–166, itt 159–160.
- 301 Claudia Weber: „Too closely identified with dr. Goebbels”. *Die Massenerschiessungen von Katyn in der Geschichte des Zweiten Weltkrieges und des Kalten Kriegs. Zeithistorische Forschungen* 2011/1, <http://www.zeithistorische-forschungen.de/1-2011/id=4747>.
- 302 Luknyickij: *Leningrad gyejsztvujet*.
- 303 Eduard Sonnenfeld (1911–1946) hadnagy, a 285. gyaloghadosztály 322. gránátosrezrede utászszakaszának parancsnoka.
- 304 Remlinger bírósági anyagának átiratáért Wolfgang Oleschinskinek, a torgaui fegyintézet emlékközpontja igazgatójának mondok köszönetet.
- 305 Schuster, Fritz (1894–?) a kitörés során eltűnt.
- 306 DODIS 18860, Harald Feller jelentése 1946. október 31., 3.
- 307 A német véderőt csak 1933-ig hívták Reichswehrrnek. Ettől kezdve Wehrmacht volt az elnevezése. Feller feltehetően összekeverte a két fogalmat.
- 308 DODIS 18860, Harald Feller jelentése 1946. október 31., 3–4.
- 309 Varga János *Razzia* című dokumentumfilmjében tesz említést erről egy túlélő.
- 310 Dénes Gábor levele a szerző birtokában.
- 311 http://www.betek.hu/hatter/201505/az_elfeledett_magyar_embermentor.
- 312 Poul Poulsen dán királyi konzul jelentése a királyi dán külügyminisztériumhoz 1945 júniusában Isztambulból. Másolat a szerző birtokában.
- 313 Eberhard Ritter und Edler von Oettinger (1892–1945?) ezredes, a johannita rend lovagja, 1939. november 10-étől a nyugat-poroszországi Hohensalza (ma: Inowrocław, Lengyelország) katonai parancsnoka. 1940. december 6-ától a 9. hadsereg tábori harcfejelem-biztosító osztágának parancsnoka, 1943. január 16-ától a Magyarországon állomásozó 26. tábori harcfejelem-biztosító osztág parancsnoka. Elhalálozási körülményei bizonytalanok.
- 314 <http://www.germandocsinrussia.org/de/nodes/2106-akte-311-akte-nr-7-der-aufklarungsabteilung-des-stabes-der-2-ukrainischen-front-ubersetzung-deutscher-beutetodokumente#page/131/mode/inspect/zoom/6>.
- 315 Kövendi Dénes (1923–2011) Eötvös-kollégista, gimnáziumi tanár, 1968-tól könyvtáros, a magyar könyvtártudomány meghatározó személyisége.
- 316 Kövendi Dénes 1995. január 14-ei feljegyzése a szerző birtokában.
- 317 Luknyickij: *Leningrad gyejsztvujet*.
- 318 Luknyickij tudósítása szerint a perben a bíróság Remlingert beszámoltatta kitüntetéséről is. Ennek során Remlinger említést tett egy Budapesten adományozott kitüntetésről is, amelyet azonban nem frontszolgálatért kapott. Minden bizonnyal valamilyen magyar rendjelre gondolhatott, mert a beosztásánál fogva számára szóba
- jöhetett egyetlen német kitüntetés, a Német Ezüstkereszt tulajdonosai között nem szerepel. <http://radolfzell-ns-geschichte.von-unten.org/ns-ebrenmal>. Valamint Markus Wolter: *Radolfzell im Nationalsozialismus. Die Heinrich Koeppen-Kaserne als Standort der Waffen-SS*. In: *Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung*. Sonderdruck aus Heft 129., Ostfildern, Jan Thorbecke Verlag, 2011, 16–22.
- 320 BA-B R 20/49, RFSS Chef der Bandenkampfverbände, Bandenlage „Ost” für die Zeit von 15. 7. bis 31. 7. 1943. és Tagebuch des Chefs des Stabes SS zur Partisanenbekämpfung von dem Bach-Zelewski, Eintrag vom 23.07.1943, BA-B R 20/45b. 81.
- 321 A részletekre lásd Alexander Gogun: *Stalin's Commandos. Ukrainian Partisan Forces on the Eastern Front*. London, I. B. Tauris, 2016.
- 322 Helmut Friedrich: *Was ist aus uns geworden*, 61. Kézirat a szerző birtokában.
- 323 Hans-Otto Wachter: *Als die Feuer brannten Band IV.*, 108. Kézirat a szerző birtokában.
- 324 WAsT, Z-Karte Joachim Rumohr.
- 325 Fazekas Endre levele Ungváry Krisztiánnak 1998. március 3.
- 326 WAsT, Z-Karte Joachim Rumohr.
- 327 <http://www.dgob.hu/index.php?showarticle=15>.
- 328 <http://beszelo.c3.hu/cikkekt/az-%E2%80%99Eorok-vamzer%E2%80%99D>.
- 329 Sztéhlo később azt hallotta róla, hogy át-helyezték a Keleti pályaudvar közelében levő frontszakaszra, ahol megsebesült, és ezt követően repülőgéppel kiszállították Budapest-ről. Más megmentettek „Voight őrnagy” néven említik. Személyét egyelőre nem sikerült azonosítani.
- 330 Sztéhlo Gábor: *Isten kezében*. Budapest, Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1984, 133.
- 331 Ein Besuch in Ungarn. *Der Freiwillige*, 1977, 11. Másolat a szerző birtokában.
- 332 CAMO, 9937. fond, 1. állag, 45. kötet, 61.
- 333 Takáts Gyula (1892–1957) Budapest ostroma alatt a Prónay-különítmény parancsnokhelyettese, illetve az I. hadtest lovassági előadója.
- 334 Rudolf Schindler (1910–?) 1944-ben őrnagy rendfokozatban a 13. páncélosadosztály I. (anyagi-vezérkari) főnöke, az ostrom alatt ismeretlen beosztásban a IX. SS-hegyihadtest tisztje. Fogságba esése után nincsen rá további adat, minden bizonnyal a gyűjtőtáborba érkezés előtt meghalt.
- 335 CAMO, 9937. fond, 1. állag, 45. kötet, 15.
- 336 CAMO, 9937. fond, 1. állag, 1. kötet.

- 418 BA-MA Pers. 1/31177, Pers. 1/81629.
 419 BA-B R-9361/232080, Personalakte Zehender.
 420 BA-B R-9361/232080, 1935.11.08.
 421 BA-B R-9361/232080, 1937.03.30.
 422 BA-B R-9361/232080, 1937.05.01.
 423 Minden iratát „m. d. F. b.”, azaz „mit der Führung beauftragt” rövidítéssel írta alá. Az információért Roland Pfeiffernek mondok köszönetet.
 424 Hans Bayer: *Die Kavallerie der Waffen-SS*. Gailberg-Heidelberg, Szerzői kiadás, 1980, 1263–264.
 425 David Cesarani: *Adolf Eichmann*, 266.
 426 David Cesarani: *Adolf Eichmann*, 268.; illetve *Ich Adolf Eichmann. Ein historischer Zeugenbericht*. Szerk. Rudolf Aschenauer. Leon am Starnberger See, Drüffel, 1986, 386–388.
 427 BA-B R-9361/232080, 06.09.1944.
 428 Fritz Landauer (1919–?) Nagyszebenben született, 1942-ig tartalékos tiszt a román hadseregben. 1944 novemberétől a 8. SS-felderítőosztály egyik századparancsnoka. 1945. február 17-én (l) esett hadifogságba, ahonnan 1949. december 21-én tért vissza az NSZK-ba.
 429 WAsT, Vermisstenmeldung Zehender.
 430 Scherzer: *Himmlers militärische Elite*, 118.
 431 WAsT, Z-Kartei Helmut Bischoff, valamint HKE Fritz Landauer.
 432 Scheibert: *Die Träger*, 1. kötet, 283. Nevét tévesen Pollacknak írta.
 433 Scherzer: *Himmlers militärische Elite*, 559.
 434 WAsT, Z-Kartei Johannes Buttkereit, valamint BA-B, R 9361-III/519947, Adolf John levelei a szerző birtokában.
 435 BA-MA Pers 6/283861, Art. Stab z.b.V. mot 959 Beurteilung.
 436 3. Lovasdandár.
 437 Johannes Finger 1994. október 15-ei levele a szerzőnek.
 438 Jürgen Flügel szíves közlése a szerzővel.
 439 Vass Dénes: *Egyetemisták az ostromgyűrűben*, 24. Kézirat a szerző birtokában.
 440 Kokovay Gyula 1994. november 21-ei levele, 7.
 441 Kokovay Gyula: *Budapest védelme*, 12. Kézirat a szerző birtokában.
 442 WAsT, Eidesstattliche Erklärung von Garola Göttler 1946.08.21.
 443 BA-B, SSO Personalakte Friedrich Greger.
 444 Hans Kiesewetter (1906–?) eredetileg hivatásos Wehrmacht-katona szakaszvezetői rendfokozatban, 1936-tól a Waffen-SS tagja, de az NSDAP-be nem lépett be.
 445 WAsT Z-Kartei Fritz Hahn.
 446 BA-MA Pers 6/275279 Vorschlag zur vorzugsweisen Beförderung 3.1.1943.
 447 Schreiber kötete szerint 1945. január 16-án.
 448 BA-B R 9361-III/529307.

- 449 BA-B R-9361-III/529723, Posen 1941. május 26.
 450 WAsT, Abwicklungsakten 13. Panzerdivision, Vernehmung Maikath 27.02.1945., valamint Z-Kartei Heller.
 451 WAsT, Heinrich Schumacher levele 1962. július 3.
 452 WAsT, Abwicklungsakte 36. Beob.Abt.(mot).
 453 A felterjesztő itt némileg túlínterpretálta a szovjet csapatok feladatait és lehetőségeit.
 454 A 23. lövészhadtest harci feladata nem Budapest menetből történő elfoglalása, hanem a város bekerítésének folytatása volt.
 455 BA-B, SSO Karl-Heinz Keitel.
 456 WAsT Z-karte Ernst Kreipe.
 457 A Német Aranykereszt-kötet szerint a 18. lovasezred 5. század parancsnoka volt, de ez véleményem szerint elírás.
 458 BA-B SSO Bruno Meiert.
 459 Torsten Schäfer: „Jedenfalls habe ich auch mitgeschossen”. *Das NSG-Verfahren gegen Johann Josef Kuhr und andere ehemalige Angehörige des Polizeibataillons 306, der Polizeireiterabteilung 2 und der SD-Dienststelle von Pinsk beim Landgericht Frankfurt am Main 1962–1973. Eine textanalytische Fallstudie zur Mentalitätsgeschichte*. Villigst Perspektiven. Dissertationen des Evangelischen Studienwerks e. V. Villigst, Band 11, Münster, LIT Verlag, 2007.
 460 WAsT, Z-Karte Claus-Dietrich Meyer.
 461 BA-B R-9361/II-715997 Personalakte Mittelberger.
 462 Fröhlich Dávid: *Huszárok előre! Magyar sereglovasság a II. világháborúban*. Nagykovácsi, Püedlo, 2012, 152.
 463 BA-B R 9361-III/543839.
 464 Pataki Ferenc: *Vihar a sziget körül*. Ráckeve, Járási Pártbizottság, 1967, 43–60.
 465 A Jungsturm zászlója kék-fehér-kék volt. 1909-ig a szervezetet Kék-fehér-kék Uniónak hívták. CAMO 500. fond (www.german-docs.inrussia.org), 12472. állag, 387. kötet, 375.
 466 Lásd Scheibert: *Die Träger*, 1. kötet, 258.
 467 <http://kolberg-koerlin.de/familienforschung/totentafel/>
 468 BA-B R-9361-III/551209.
 469 BA-MA Pers 6/62049.
 470 CAMO 401. fond, 95111. állag, 541. csomó.
 471 BA-B SSO Ottomar Schaffner.
 472 BA-B, R 601/1691 és VBS 2866400039506.
 473 Schöning-kézirat, 26, 31.
 474 BA-MA P.6/64756, Beurteilung 26.3.1943.
 475 BA-B R 9361-III/195116, 557102.
 476 Erre a kérdésre lásd Meruk József – Ungváry Krisztián: *Budapest hídjai a város ostromában*. *Archívnet*, 19. évfolyam (2019) 1. szám. <http://www.archivnet.hu/> budapest-hidjai-a-varos-ostromaban

- 477 *Bericht für Nachrichten der Burschenschaft Primislavia*, 50–53.
 478 BA-B R 9361-III/197992.
 479 Említi Scheibert: *Die Träger*, 2. kötet, 482. is
 480 WAsT, Willy Eberz levele 1945. február 14. Eberz minden bizonnyal még 1945. január elején sebesülése miatt repülőgéppel tudott kijutni Budapestről.
 481 BA-MA Personalakte Willy Büchner.
 482 Schöning-kézirat, 20.
 483 Ernst Klose (1900–?) a „Feldherrnhalle” páncélos tüzérezred figyelőosztja, a kitörés során fogságba esett. 1947. december 8-án szabadult.

- 484 WAsT, Z-Kartei Eduard Bulle.
 485 Dörner, Jansa, Pfeffer-Wildenbruch, Rumohr, Schmidhuber, Schöning és Zehender.
 486 Pfeffer-Wildenbruch (Lovagkereszt és Tölgyfalomb is), Dörner, Gottstein, Rumohr, Schmidhuber és Zehender.
 487 Lásd Rainer: *Századosok*, 74.
 488 Dörner, Fehrsen, Geschke, Gottstein, Krämer, Mösslacher, Pfeffer-Wildenbruch és Zehender, valamint Hehn, Meiert, Mittelberger, Möller, Röschmann, Schmedding és Bulle.

2023.01.01. TARTALÉKOS TISZT A ROMÁN HADSEREG-
 BEN. 1944. NOVEMBERÉTŐL A 8. SS-FELDERÍTŐ-
 OSZTÁLY EGYIK SZÁZADPARANCSNOKA. 1945. FEBRUÁR 17-ÉN
 (L) ESETT HADIFOGSÁGBA, AHONNAN 1949. DECEMBER 21-ÉN
 TÉRT VISSZA AZ NSZK-BA.

A magyar főváros hetvenöt évvel ezelőtt kezdődő ostroma ma is a történelmi emlékezet kitüntetett színhelyének számít – olyasfajta eseménynek, amely újra és újra ideológiai és politikai csatározások áldozatául esik. A korábban uralkodó, antifasiszta értelmezéssel szemben az utóbbi évtizedek szélsőjobboldali emlékezetkultúrája már „hősökként” ünnepli a kitörésben részt vevő katonákat, miközben egyre kevesebb szó esik a történelmi tényekről és az esemény szereplőinek valóságos mozgatórugóiról.

Ungváry Krisztián *Budapest ostroma* című, számos hazai és nemzetközi kiadást megélt, páratlanul népszerű kötete után ezúttal a csatában részt vevő német katonai elitet vizsgálja: kollektív életrajzgyűjteménye azokat a német katonákat veszi sorra, akik fontos vezető beosztásban vettek részt a fővárosi harcokban, vagy budapesti tartózkodásuk alatt előkelő kitüntetésekben (Vaskereszt Lovagkeresztje, Német Aranykereszt) részesültek.

A történész az érintett személyek kapcsán részletesen szól pályájuk magyarországi vonatkozásairól, ezen belül is a főváros ostromában játszott szerepükről, a Budapesten nyomon követhető mozgásukról, a velük kapcsolatba hozható eseményekről, valamint a kitörési kísérletben való részvételükről.

A több évtizedes, aprólékos kutatómunka eredményeként megszülető százhuszonhárom életrajz fókuszában hús-vér emberek állnak, akiknek esendőségeik és erényeik csak együtt kezelhetők. A történeteikből kirajzolódó nagyszabású tabló egyaránt rámutat a német katonai életpályák különbségeire, a hőskultusz ellentmondásaira és a világháború borzalmaira.

UNGVÁRY KRISZTIÁN (1969) történész fő érdeklődési területe a 20. század politikai és hadtörténete, illetve az emberek viszonya saját történelmükhöz. Számos nagy visszhangot kiváltott történeti munka szerzője. A *Horthy-rendszer mérlege* című akadémiai disszertációjával elnyerte az MTA doktora címet.

JAFFA.HU 4999 FT

JAFFA
Kiadó

Kövess minket a
facebook-on!
Szeretem a JAFFA-t Könyvekkel Klub

9 789634 752110